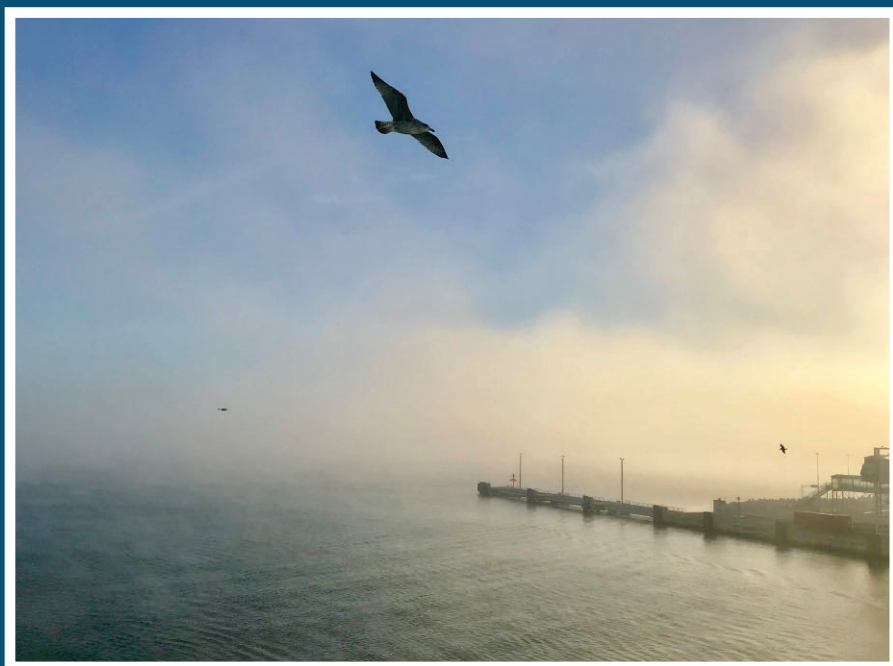

Rolle Alho & Kaja Kumer-Haukanõmm (toim.)

MOBIILSUS, RÄNNE JA HARGMAISED KONTAKTID EESTI JA SOOME VAHEL

MOBIILSUS, RÄNNE JA HARGMAISED KONTAKTID EESTI JA SOOME VAHEL

Rolle Alho & Kaja Kumer-Haukanõmm (toim.)

**SIIRTOLAISUUS-
INSTITUUTTI**

Turku 2020

Julkaisuja 29, 2020
Siirtolaisuusinstituutti

Copyright © Siirtolaisuusinstituutti & peatükkide autorid

Kaanefoto: Keiu Telve, Tallinna sadam 21.10.2018.

ISBN 978-952-7167-79-3 (trükiversioon)

ISBN 978-952-7167-80-9 (pdf)

ISSN 2343-3507 (trükiversioon)

ISSN 2343-3515 (veebiversioon)

Painosalama Oy – Turku 2020

Eessõna

Käesoleva artiklikogumiku eesmärk on koondada interdistsiplinaarsed teaduslikel uurimustel tuginevad teadmised mobiilsusest, rändest ja hargmaistest kontaktidest Eesti ja Soome vahel. Raamatus saavad sõna ühtekokku 19 autorit sotsiaalteaduse, sealhulgas meediauuringute, poliitilise ajaloo ja ajaloo, etnoloogia, folkloristika, hariduse, lingvistika, geograafia ja inimgeograafia ning majanduse valdkonnast. Käesolev kogumik on oma valdkonnas ainulaadne. Ta ühendab endas esimest korda nii põhjalikku ja laiahaardelist uurimust Eesti-Soome suhetest.

Soome Migratsiooni Instituudiga seotud isikud on korduvalt arutanud vajaduse üle koondada eespool mainitud teemade uurijate kirjatükid üheks kogumikuks. 2017. aasta märtsis Tallinnas toimunud konverentsil „Sisseränne Põhja- ja Baltimaades: rändeajastu väljakutsed rahvusriikidele“ langetatigi otsus koostada taoline raamat.

Käesoleva kogumiku toimetajad soovivad tänada Soome Migratsiooni Instituuti, et selline raamat saab ilmuda. Meie erilised tänusõnad kuuluvad Soome Migratsiooni Instituudi direktorile Tuomas Martikainenile ja haldusdirektorile Kirsi Sainiole nende abi ja toetuse eest kogu projekti vältel. Samuti soovime tänada professor Laura Assmuthi originaalis soome keeles kirjutatud peatükkide kaastoimetamise eest ning kommentaaride eest raamatu sissejuhatusel. Suur tänu Eve Kyntäjäle, Kristiina Praaklile ja Epp Laugule algupäraselt eesti keeles kirjutatud peatükkide toimetamise eest. Teie erialased märkused ja kommentaarid peatükkide kohta olid väga väärtuslikud. Lisaks täname kõiki raamatu peatükkide autoreid, kes tegid asjakohaseid märkusi teiste kogumiku autorite peatükkide kohta ja jagasid neile nõuandeid. Suur tänu kõigile neile autoritele, kes võtsid osa 2018. aasta kevadel Tartus korraldatud seminarist. Suur abi Kristel Edelmanile ja Miika Tervonenile nende peatüki kirjutamisel oli Outi Lepola ja Johanna Leinoneni kogutud informatsioonist seni ilmunud erialaste kirjutiste kohta. Suur tänu sellele abi eest! Suur tänu ka Järvi Lipastile Tuglase Seltsist, kes aitas koguda andmeid Mikko Lagerspetzi peatüki jaoks. Me täname omalt poolt professor Mikko Lagerspetzi ja Tuomas Martikainenit nende tagasiside eest raamatu sissejuhatusel.

Eesti-Soome teema on alati olnud mitmekeelne. Nii oli ka selle raamatu koostamisel, mille käigus suhtlesid autorid omavahel kas inglise, eesti, soome või rootsi keeles. Me loodame, et tõlkes on võimalikult vähe „kaduma läinud“. Pigem usume, et tänu võimalusele mõelda erinevates keeltes on jõutud uute teadmiseni, sealhulgas üle keelepiiride. Käesolev kogumik avaldatakse nii eesti kui soome keeles ja mõlema raamatu lõppu on lisatud eessõna ja sissejuhatus ingliskeelne tõlge.

Estikeelsed peatükid tõlkisid soome keelde Terhi Pääskylä-Malmström, Arja Korhonen ja Hannu Oittinen. Annekatrin Kaivapalu tõlkis oma peatüki ise eesti keelest

soome keelde. Ramona Lepik tõlkis soomekeelsed peatükid eesti keelde. Soome keele toimetaja oli Anna Niilekselä ja originaalis eestikeelsete peatükkide keeleteoimetamise tegi Ivi Tammaru. Veera Supinen toimetas keeleliselt ingliskeelse sissejuhatuse. Me täname kõiki tõlke ja keeleteoimetajaid. Soovime tänada ka A. ja T. Mattila sihtasutust (*A. ja T. Mattilan Säätiö*) tõlkekulude osalise katmise eest.

Rolle Alho tänab Soome Akadeemiat oma järeldoktori grandid (310470) eest, tänu millele sai ta osaleda käesolevas raamatuprojektis. Lisaks sellele täname ka kõiki intervjueritavaid, kes nõustusid intervjuusid andma kõigi nende uurimistöde tarvis, mida käesoleva kogumiku koostamisel on kasutatud.

Raamatu toimetajad
Rolle Alho ja Kaja Kumer-Haukanõmm
4.12.2019

Sisukord

Eessõna.....	3
Autorid.....	11
1. Sissejuhatus.....	15
– <i>Rolle Alho ja Kaja Kumer-Haukanõmm</i>	
1.1. Muutused rändemustrites.....	15
1.2. Erinevad rände ja liikumise vormid Eesti ja Soome vahel.....	16
1.3. Kultuurilised sarnasused ja erinevused.....	17
1.4. Hellinna/ Talsinki, tunnel, digiteerimine.....	18
1.5. Statistika mahajäämus.....	19
1.6. Asümmeetria rändemustrites.....	20
1.7. Hargmaisus.....	21
1.8. Metodoloogiline rahvuslus.....	23
1.9. Raamatu peatükkide tutvustus.....	24
Kirjandus ja allikad.....	27
2. Eesti ja Soome vaheline ränne: ülevaateid varasematest uuringutest.....	30
– <i>Kristel Edelman ja Miika Tervonen</i>	
2.1. Sissejuhatus.....	30
2.2. Uuringud akulturatsiooni teoreetilises raamistikus.....	32
2.2.1 Kohanemine Soomes.....	32
2.2.2 Kohanemine Eestis.....	34
2.3. Uuringud hargmaises teoreetilises raamistikus.....	35
2.3.1 Tööturg.....	36
2.3.2 Kodakondsusele omistatud tähendus.....	37
2.3.3 Pereelu ja soorollid.....	37
2.3.4 Keelekasutus.....	38
2.4. Kokkuvõte.....	39
Kirjandus ja allikad.....	39
3. Soome ja Eesti poliitilised kultuurisuhted.....	45
– <i>Heikki Rausmaa</i>	
3.1. Rahvuslik ärkamine.....	45
3.2. Eesti iseseisvus.....	47
3.3. Armastus ja peretülid.....	48
3.4. Sõja-aastad.....	51
3.5. Vaikne aeg.....	52

3.6.	President Kekkose Eesti visiit ja suhete elavnemine	53
3.7.	Laulev revolutsioon ja Soome.....	54
3.8.	Eesti ja Soome 1991–2019.....	57
	Kirjandus ja allikad.....	58
4.	Soome-Eesti suhted aastatel 1991–2017 integratsiooni ja liikuvuse järelevalve vaatenurgast.....	60
	– <i>Aappo Kähönen</i>	
4.1.	Sissejuhatus.....	60
4.2.	Ajalooline suhe Venemaaga riigi ehitamise taustal.....	61
4.3.	Toll ja piirivalveamet Soome rahvusriiki ehitamas.....	62
4.4.	Suhtumine integratsiooni ja liikuvusse Eesti aladelt – tolli vaatenurk.....	64
4.5.	Integratsiooni mõju Eesti ja Vene piirile – piirivalveameti vaatenurk.....	67
4.6.	Suhted pärast Schengenit	69
4.7.	Soome ja Eesti vahelise liikuvuse ajaloolised ja turvalisuspoliitilised raamid	70
	Kirjandus ja allikad.....	72
5.	Eesti ja Soome majandussidemed.....	74
	– <i>Alari Purju</i>	
5.1.	Sissejuhatus.....	74
5.2.	Majandusajaloo sarnasused ja erinevused	74
5.3.	Majanduskasv ja elatustase	78
5.4.	Väliskaubandus.....	83
	5.4.1 Kaubaliigid	85
	5.4.2 Eesti ja Soome vaheline väliskaubandus	87
5.5.	Välisinvesteeringud.....	88
	5.5.1 Soome.....	88
	5.5.2 Eesti.....	89
	5.5.3 Eesti ja Soome majanduse integreerumine välisinvesteeringute kaudu	89
5.6.	Kokkuvõte.....	91
	Kirjandus ja allikad.....	92
6.	Pildikesi pereringist? Eesti ja Soome suhete väljendamine ajakirjanduses....	94
	– <i>Sigrid Kaasik-Krogerus</i>	
6.1.	Sissejuhatus.....	94
6.2.	Eesti ja Soome suhted ajakirjanduses	95
6.3.	Imetlus ja üleolek.....	97
6.4.	Vahe tegemine ja „teisena“ kujutamine.....	98
6.5.	Pürgimus harmoonia poole.....	100
6.6.	Kokkuvõte.....	102
	Kirjandus ja allikad.....	103

7.	Ühe ähvardava tulevikupildi anatoomia: Eestist pärit tööjõud, uudised ja SAK	108
	– <i>Mats Nylund</i>	
	7.1. Sissejuhatus.....	108
	7.2. „Teine“ kui oht ja hirmukultuur.....	109
	7.3. Uudis: ametiühingud kardavad.....	110
	7.4. Uudist väärt arvud.....	112
	7.5. Arvude tõlgendamine.....	113
	7.6. Tulevikupildi ja „teise“ loomine.....	116
	7.7. Epiloog 2019: Eestist pärit tööjõud ja Soome meedia 2019.....	117
	Kirjandus ja allikad.....	118
8.	Eestlased Soomes – vähemus, rahvastikurühm või midagi muud?	120
	– <i>Mikko Lagerspetz</i>	
	8.1. Sissejuhatus.....	120
	8.2. Eestlaste voolav ränne.....	121
	8.3. Kodanikuühiskond ja sisserändajate organiseerumine.....	123
	8.4. Eesti ja eestlusega seotud ühingud Soomes.....	125
	8.5. Soome eestlaste ühine tegevus.....	128
	8.6. Eestlasena Soomes.....	130
	8.7. Kokkuvõte.....	132
	Kirjandus ja allikad.....	133
9.	Hargmaine ühtekuuluvus ja hoolitsemine: põlvkondadevahelised suhted Soomes elavate eestlaste peredes	137
	– <i>Pihla Maria Siim</i>	
	9.1. Hargmaiste peresidemete hoidmine.....	137
	9.2. Intervjuud avamas eri pereliikmete vaatenurki.....	139
	9.3. Sooliselt kallutatud hargmaine hoolitsemine.....	139
	9.4. Pendeldamine erinevate hoolduskohustuste vahel.....	141
	9.5. Muutused Eestisse jäänud vanavanemate elus.....	143
	9.6. Põlvkondadevahelised suhted ja nende muutumine hargmaistes peredes.....	145
	9.7. Kokkuvõte.....	148
	Kirjandus ja allikad.....	149
10.	Pendeltöö mõju lähisuhetele Soomes töötavate Eesti meeste näitel	152
	– <i>Keiu Telve</i>	
	10.1. Sissejuhatus.....	152
	10.2. Uurimuse läbiviimine ja kesksed küsimused.....	154
	10.3. Pendeltöö negatiivne mõju peresuhetele.....	155
	10.4. Pendeltöö positiivne mõju peresuhetele.....	158
	10.5. Kokkuvõte.....	161
	Kirjandus ja allikad.....	162

11.	Paradiis enne ja nüüd ehk Kuidas elevant vastab, nagu soomlane soovib ..	165
	– <i>Mika Helander</i>	
11.1.	Sissejuhatus.....	165
11.2.	Uue migratsiooni tunnusjooned	167
11.3.	Enne Soome minemist ja kohe pärast seda.....	168
11.4.	Soomes elamine ja töötamine	171
11.5.	Retrospektiiv	174
11.6.	Kokkuvõte.....	178
	Kirjandus ja allikad.....	179
12.	Eesti ja Soome vaheline ränne: kas peagi on oodata rändepööret?	181
	– <i>Tiit Tammaru, Anneli Kährik, Karin Torpan</i>	
12.1.	Sissejuhatus.....	181
12.2.	Eesti välisrände suundumused läbi aja	183
12.3.	Eesti ja Soome vahelise rände suundumused	186
12.4.	Eestlased Soomes.....	189
12.5.	Eestlaste elukohavalikud Helsingi linnaregioonis.....	193
12.6.	Kokkuvõte.....	195
	Kirjandus ja allikad.....	196
13.	Igapäevane õppimine ja identiteetid: rändajate kogemused seoses tööelu ja ühiskondlike tegevustega Eesti-Soome hargmaises ruumis	199
	– <i>Pauliina Alenius</i>	
13.1.	Sissejuhatus.....	199
13.2.	Hargmaine mitteformaalne õppimine tööelus.....	201
13.3.	Rändajate elu hargmaises ühiskondlikus ruumis.....	204
13.4.	Kodanikuühenduste tegevuses osalemine identiteetide loojana	205
13.5.	Ühiskondlike arusaamade ja tegutsemisviiside hargmaine vahendamine	206
13.6.	Rahvuslike identiteetide kujunemine hargmaises ruumis.....	207
13.7.	Kokkuvõte.....	208
	Kirjandus ja allikad.....	209
14.	Eesti ja soome keele sarnasuse mõju lähisugulaskeele omandamisele ning eesti-soome suhtlusele.....	211
	– <i>Annekatriin Kaivapalu</i>	
14.1.	Soome ja Eesti keelesild.....	211
14.2.	Eesti ja soome keele vastastikusest mõistmisest	213
14.3.	Keeltevaheline sarnasus ja selle tunnetamine	216
14.4.	Eesti ja soome keele kasutusolukorrad	218
14.5.	Eesti- ja soomekeelse suhtluse võimalikkusest ja vajadusest.....	221
14.6.	Järeldused ja kokkuvõte	222
	Kirjandus ja allikad.....	223

15. Soome sillad risti ja põiki. Hargmaisuus, Soome ja Eesti.....	227
– <i>Jussi S. Jauhiainen</i>	
15.1. Sissejuhatus.....	227
15.2. Hargmaisuus mõistena.....	228
15.3. Hargmaisuuse avaldumine Soome ja Eesti vahel.....	230
15.4. Soome sild 1.0.....	231
15.5. Soome sild 2.0.....	231
15.6. Soome sild 3.0.....	233
15.7. Kokkuvõte.....	235
Kirjandus ja allikad.....	236
Appendix: Mobility, Migration, and Transnational Connections between Estonia and Finland – Preface and the Introduction chapter in English	238
Preface	238
Introduction.....	240
Changing Migration Patterns.....	240
Different Eras of Mobility and Migration between Finland and Estonia	240
Cultural Similarities and Dissimilarities.....	242
Hellinna/Talsinki, the Tunnel, Digitalization.....	243
The Statistics Lag Behind	244
Asymmetric Migration Patterns.....	245
Transnationalism	246
Methodological Nationalism.....	248
The Book Chapters	249
References	252
Indeks.....	255

Autorid

Pauliina Alenius töötab Tampere Ülikoolis, peamiselt arengukoostööprojekti *eTraining FinPal* koolitajana ja teadurina. Ta kaitses filosoofiadoktori kraadi kasvatusteadustes 2015. aastal. Alenius on uurinud migrantide piiriülest õppimist, mitmekultuurilisi töökollektiive, kõrghariduse rahvusvahelistumist ja ülikooli õppejõudude arusaamu õppimisest.

Rolle Alho töötab Soome Akadeemia järel doktorina Helsingi Ülikoolis. Ta kaitses doktorikraadi riigiteadustes 2015. aastal Turu Ülikoolis. Alho on töötanud teadurina ka Jyväskylän Ülikoolis. Ta on avaldanud eelretsenseeritud publikatsioone, mis käsitlevad rahvusvahelist rännet, tööturget ja heaoluriike mitmel maal. Alho praegune teadusprojekt käsitleb ametiühinguliikumise suhtumist rändesse Soomes, Iirimaa ja Portugalis. Alho õpetab immigratsioonipoliitikat ja töösotsioloogiat Helsingi Ülikoolis.

Kristel Edelman on sotsioloogia eriala doktorant Tallinna Ülikoolis. Aastatel 2009–2017 oli Edelman Tallinna Tehnikaülikooli lektor ning sealse linna- ja eluasemeuuringute uurimisrühma liige. Samuti on ta olnud seotud Soome Migratsiooni Instituudiga Turus. Oma väitekirjas keskendub Edelman identiteedi küsimustele kodu loomise ja kujundamise praktikates, hõlmates Eestis ning teistesse Euroopa riikidesse elama asunud kultuuriüleste paaride kogemusi.

Riigiteaduste doktor **Mika Helander** on sotsioloogia lektor Åbo Akademi ja dotsent Tampere Ülikoolis. Ta kaitses doktorikraadi Helsingi Ülikoolis 2004. aastal. Helander on töötanud pikemalt kaheksas ülikoolis, nendest neljas Soomes ja neljas teistes maades. Helanderi huviobjektid on sotsioloogiateooria, töö ja kapitali reguleeritud konflikt ning tööst johtuv migratsioon, põhjamaine heaoluühiskond ja rahvussuhted.

Jussi S. Jauhiainen on geograafiaprofessor Turu Ülikoolis, kus ta kaitses ka oma doktoritööd aastal 1995. Enne *alma materisse* naasmist 2009. aastal oli ta professor Helsingi ja Oulu Ülikoolis. Turu Ülikoolis astus ta ametisse, mille esimene kandja oli Johannes Gabriel Granö. Prof. Jauhiainen on ka külalisprofessor Tartu Ülikoolis, kus ta on töötanud 25 aastat. Prof. Jauhiaise huvid on linnade ja piirkondade areng ja poliitika, teadmusloome areng ja innovatsioon ning inimeste ja nähtuste liikumine.

Sotsiaalteaduste doktor **Sigrid Kaasik-Krogerus** töötab alates 2019. aasta sügisest Helsingi Ülikooli Humanitaarteaduskonnas Eesti kultuuri lektorina. Enne seda tegutses ta

kolm aastat järeldoktorina Jyväskylä Ülikooli projektis EUROHERIT, mis uurib, kuidas Euroopa Liit loob Euroopa kultuuripärandit ning kasutab seda oma identiteedi konstrueerimiseks. Lisaks Eestile ja Euroopa Liidule on Kaasik-Krogerus oma teadustegevuses käsitlenud Ida-Euroopa piirkonda.

Annekatriin Kaivapalu on soome keele professor Ida-Soome Ülikoolis. Ta kaitses väitekirja eesti- ja venekeelsete õppijate soome noomenimorfoloogia omandamisest Jyväskylä Ülikoolis 2005. Kaivapalu on töötanud dotsendina Tallinna Ülikoolis ja professorina Turu Ülikoolis. Tema teaduslike huvide keskmes on eesti ja soome keele võrdlev uurimine, keeltevahelise sarnasuse teadvustatud ja teadvustamata tunnetamine, lähisugulaskeelte omavaheline mõistetavus ning soome ja eesti keele õppimine teise- ja võõrkeelena. Kaivapalu on teadusajakirja "Lähivõrdlusi. Lähivertailuja" peatoimetaja.

Kaja Kumer-Haukanõmm kaitses oma doktoritöö 2012. aastal Tartu Ülikoolis ajaloo ja arheoloogia instituudis. Hetkel täiendab ta oma teadmisi magistriõppes Berni Ülikoolis, kus õpib sotsiaal-antropoloogiat, hargmaisuse õppekava järgi. Tema peamised uurimisvaldkonnad on ränne, keskendudes eestlaste esimesele (19.sajandi teisest poolest kuni I maailmasõjani) ja teisele (II maailmasõja ajal) väljarändelainele, globaalne eestlus ja hargmaisus.

Anneli Kährrik on vanemteadur Tartu Ülikoolis, kus ta kaitses oma doktoritöö aastal 2006. Sellest ajast alates on ta töötanud samas asutuses, viies teadustöö kõrval läbi ka õppetööd. Aastatel 2013-2016 oli ta teadur ka Uppsala Ülikoolis. Tema huvid on linnade areng, ebavõrdsus ja ränne, eluaseme- ja linnapoliitika.

Riigiteaduste doktor **Aappo Kähönen** on poliitilise ajaloo dotsent Helsingi Ülikoolis, kus ta kaitses doktorikraadi 2006. Ta uurib Nõukogude Liidu ja Soome suhete ajalugu välis- ja sisepoliitilise kommunikatsiooni vaatenurgast rahvusvahelises kontekstis. Ülikooli teadurina uuris Kähönen 2016-2019 GLASE-projektis praeguse Venemaa piiride moodustumist paljurahvuselise riigi seisukohalt.

Mikko Lagerspetz on Åbo Akadeemias sotsioloogiaprofessor. Ta õppis sotsioloogiat Turu Ülikoolis ja kaitses seal 1996. aastal Eesti sotsiaalseid probleeme käsitleva doktoritöö. Lagerspetz töötas 1990-2005 Eesti Humanitaarinstituudis (1998-2001 instituudi rektorina), Tallinna Ülikoolis ja aastast 2006 Åbo Akadeemias. Ta oli Eesti Sotsioloogialiidu esimees aastatel 1998-2003.

Riigiteaduste doktor **Mats Nylund** on meediakultuuri vanemõpetaja Arcada Ametikõrgkoolis ja kommunikatsiooni dotsent Helsingi Ülikoolis. Ta kaitses doktorikraadi Helsingi Ülikoolis 2000. aastal. Nylund juhtis Arcada ingliskeelset magistriprogrammi Media Management aastatel 2011-2018. Tema praegune teadustöö on

seotud meediaorganisatsioonide juhtimise, uute tehnoloogiate ning ärimudelite ja tarbijakäitumisega.

Alari Purju on Estonian Business Schooli (EBS) majandusteooria ja –poliitika külalisprofessor. Ta on olnud Tallinna Tehnikaülikooli majandusteaduskonna dekaan, EBS-i sotsiaalteaduste instituudi direktor, Eesti Vabariigi majandusministri nõunik, kuulunud Eesti Vabariigi Haridus- ja teadusministeeriumi Teaduskompetentsi nõukogusse. On olnud külalisõppejõud Turu Ülikooli majanduskoolis, Lappeenranna Tehnoloogiaülikoolis ja Jyväskylä Ülikoolis. Ta on osalenud ca 40-s teadusprojekti, kus tema tegevuse erialane sisu keskendub erinevatele majandusarengu probleemidele ning nende lahendamist võimaldavate majanduspoliitiliste meetmete väljatöötamisele.

Filosoofiadoktor **Heikki Rausmaa** kaitses 2013. aastal Helsingi Ülikoolis väitekirja Soome ja Eesti poliitilistest suhetest aastatel 1988-1991. Ta on uurinud Soome ja Eesti suhete ajalugu laiemaltki ning avaldanud sellel teemal mitmeid raamatuid ja arvukalt artikleid. Heikki Rausmaa on töötanud 1991. aastast raamatukogu ja arhiivi juhatajana Tuglase Seltsis, mille eesmärk on Soome ja Eesti suhete edendamine.

Pihla Maria Siim töötab nooremteadurina Tartu Ülikoolis ning viimistleb doktoritööd Ida-Soome Ülikoolis. Ta on oma uurimistöös keskendunud Eesti, Soome ja Loode-Venemaa piiriüleses ruumis elavatele hargmaistele perekondadele. Viimastel aastatel on Siim rahvusvaheliste projektide raames uurinud Eestisse tagasipöördujaid, liikuvusega seotud ebavõrdsust, ning laste kogemusi mobiilsusest.

Tiit Tammaru on rahvastiku- ja linnageograafia professor Tartu Ülikoolis ja Eesti Teaduste Akadeemia liige. Ta on töötanud külalisteadurina Helsingi, Umeå ja Utah ülikoolides ning Delfti Tehnoloogiaülikoolis, kus ta oli 2018. aastal ka külalisprofessor. Tema peamised uurimisteedad on riigisisene ränne, erinevad välisrände liigid, lõimumine ja segregatsioon ning hargmaisuus ja diasporaad. Ta on muu hulgas „Eesti inimarengu aruanne 2016/2017. Eesti rändeajastul“ (www.inimareng.ee) peatoimetaja.

Keiu Telve on doktorikraad Tartu Ülikooli etnoloogia osakonnast, kus ta kaitses 2019. aastal oma doktoritöö „Hargmaine perekond Eesti ja Soome vahel“. Telve on ka Raken- dusliku Antropoloogia Keskuse asutaja ja juhatuse liige. Telve peamiseks uurimisteedadeks ongi Eesti-Soome vaheline pendelränne ja hargmaised perekonnad. Ta on seotud ka rahvusvahelise, perede rändemustrite uurimisele keskenduva projektiga. Esiteks osaleb ta Kone Sihtasutuse poolt rahastatud koostööprojekti „Liikuv ebavõrdsus: hargmaised pered Eestis ja Soomes“ ning teiseks Soome Akadeemia poolt rahastatud teadusprojekti „Inequalities of Mobility: Relatedness and Belonging of Transnational Families in the Nordic Migration Space“. Alates 2019 kevad juhib Telve okupatsioonide ja vabaduse muuseumit Vabamu.

Miika Tervonen on Migratsiooniinstituudi vastutav teadur ja Helsingi Ülikooli dotsent. Euroopa Ülikooli Instituudis 2010 doktorikraadi kaitsnud Tervonen seostab oma töös ajaloolisi ja ühiskonnateaduslikke lähenemisi migratsiooni, kultuurilise mitmekesisuse ja natsionalismi uurimisega.

Karin Torpan on geograafia doktorant Tartu ja Turu Ülikoolis. Õpinguid alustas ta 2010. aastal Tartu Ülikoolis geograafia erialal. Magistrikraadi inimgeograafias omandas ta 2016. aastal, samal ajal rakendades oma teadmisi ka praktikuna – töötades Tartu linnavalitsuses linnaarendaja ja -planeerijana. Teda huvitavad elanike elukeskkonnaga rahulolu mõjutavad tegurid, mis on ajendanud inimesi elukohta vahetama ning kuidas see liikumine on mõjutanud ümbritsevat keskkonda.

1.

Sissejuhatus

Rolle Alho ja Kaja Kumer-Haukanõmm

1.1. Muutused rändemustrites

Ränne on praegu üleilmselt aktuaalne teema. Eesti ja Soome ei kuulu selles vallas erandite hulka. Kui varem seostati migratsiooni liikumisega, mis võis päädida püsisustusega uues asukohariigis, siis tänapäeval toimuv ränne on tihedalt seotud ühelt poolt nii kiirenenud kui ka paranenud transpordiga, teisalt aga kommunikatsiooni ja tehnoloogia arenguga, mis kokkuvõttes on viinud rahvaste mobiilsuse tänapäevase rände ajastul uuele tasemele (Penninx *et al.* 2006; Castles *et al.* 2014). Lisaks soodustab taolist arengut Euroopa Liidu (EL) liikmesriikide vahel kehtiv inimeste vaba liikumise kord. Käsitlev teema on mitmetahuline ning selle keerulisus ilmneb selgesti Eesti ja Soome vahel toimuva rahvaste liikumise ning rände lähemal uurimisel, kuna iga kord pole enam lihtne teha vahet „lühiajalisel“ mobiilsusel ja „permanentsel“ rändel. Samuti pole Eesti ja Soome vahel pidevalt liikuvaid inimesi lihtne rände põhjuste järgi klassifitseerida. Sageli osutub keeruliseks välja selgitada, kas rände tõuketegur on töö, perekondlikud põhjused, n-ö ajutised põhjused, milleks võib olla ka lühiajaline tööots, või siis turism või hoopiski mõni teine põhjus. Näiteks võiks liigitada põhjuse, miks Soomes oma lapselast hoidev eestlasest vanavanem seal viibib, üldistatult nii hooldamiseks, perekondliku põhjuseks, aga võibolla ka turismiks. Erinevate rändetegurite omavaheline tihe läbipõimimine selgub kahe riigi vahel liikuvate eestlaste ja soomlaste igapäevaelu analüüsimisel.

Käesoleva raamatu eesmärk ongi kajastada erinevaid Eesti ja Soome vahel toimuvaid lühiajalisi liikumisi, aga ka rännet laiemalt, nii hargmaisuse kui ka teises riigis tekkinud ja areneva kogukonna kontekstis. Lisaks sellele räägitakse raamatus üldisemalt riikidevahelistest kontaktidest, mis ühendavad inimesi riigipiiriüleselt ja on sageli otseselt või kaudselt seotud nii mobiilsuse kui rändega.

1.2. Erinevad rände ja liikumise vormid Eesti ja Soome vahel

Kaubavahetust silmas pidades on Eesti ja Soome vahel juba aastasadu toimunud liikumine (Zetterberg 2005; Jakobson *et al.* 2012). Kultuuri- ja vaimuinimeste vahelised kontaktid, mida mõnikord kujutatakse „Soome sillana“, eksisteerisid juba kahe riigi vahel 19. sajandi teisel poolel ja 20. sajandi alguses. Lydia Koidula (1843–1886) Eestist ja Elias Lönnrot (1802–1884) Soomest sillutasid tee Soome lahe ülestele kontaktidele rahvuslikul ärkamisajal. 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses töötasid Soome passtorid ja õpetajad Eestis rannarootslastega asustatud aladel. Noored rannarootslased õppisid omakorda aga Soomes rootsikeelsetes koolides põllumajandust (Aman 2017). 20. sajandi alguses tegutsesid mitmed Soome arhitektid aktiivselt Eestis eestlastele tähtsate hoonete, näiteks Estonia teatri rajamisel.

Seppo Zetterbergi andmete järgi elas 20. sajandi alguses Helsingis vähemalt 3000 eestlast, kes olid elatusaladelt eelkõige käsitöölised, kaupmehed, teenistujad või töölised – ühesõnaga inimesed, kes on seni võrreldes kultuuri- ja vaimuinimestega palju vähem kajastust leidnud (Zetterberg 2013, 9). Kuna nii Soome kui Eesti kuulusid sel ajal Vene tsaaririigi koosseisu ja liikumine eelpool mainitud piirkondade vahel oli seetõttu põhimõtteliselt vaba, puudubki meil teave eestlaste täpsemast arvust tolleaegses Soomes. Teisalt viitab see informatsioon seigale, et tänapäevane vaba liikumine kahe riigi vahel pole iseenesest midagi uut, vaid pigem normaalsus, mis oli Nõukogude okupatsiooni tõttu Eestis vahepeal katkenud. (*Ibid.*)

Tegelikult olid kontaktid Eesti ja Soome vahel juba 19. sajandil mitmekultuursed ja -keelsed, kuna neis osalesid lisaks eestlastele ja soomlastele Soome poolt rootsikeelsed soomlased ning Eesti poolt venelased ja baltisakslased (Zetterberg 2013, 9). Peale selle rändas osa Eestis elanud rannarootslastest tol ajal Soome (Aman 1992). Samas, vaatamata 19. sajandil alanud regulaarsele laevaihendusele kahe riigi vahel jäi inimeste liikuvus siiski suhteliselt tagasihoidlikuks (Zetterberg 2015).

Rahvusvaheline poliitika on 20.-21. sajandil olnud peamine Eesti ja Soome vaheliste suhete, liikuvuse ja rände kujundaja. Pärast Teist maailmasõda, mil Eesti oli Nõukogude Liidu poolt okupeeritud, olid turism, mobiilsus ja ränne, aga ka kontaktid tavainimestest eestlaste ja soomlaste vahel vägagi piiratud ja tugevdatud kontrolli all, sest suhtlust juhtisid Nõukogude Liidu ja Soome vahel sõlmitud kahepoolsed kokkulepped (Jakobson *et al.* 2012, 162). Sellest perioodist kõneleb lähemalt Sofi Oksanen ja Imbi Paju 2009. aastal ilmunud raamat „Kõige taga oli hirm“. Raudse eesriide tõttu puudus aastatel 1944–1964 Eesti ja Soome vahel koguni laevaihendus. Tee Eestisse või vastupidi Soome käis neil aastatel läbi Leningradi. Lisaks oli vaja viisat ja muidugi kuulus reisi juurde Nõukogude tolliga seotud bürokraatia, mis kõik ühtekokku raskendas liikumist kahe riigi vahel. Valitsenud olukorda illustreerib Sakari Nupponeni lause: „Kui sa soovid sõita Tallinna, siis peab selleks olema tõsine põhjus“ (Nupponen 2007, 16). Seetõttu on mainitud ajast teada vaid paarisaja soomlase Tallinna-külustus (Laurén 2014, 1130). Nõukogude Eestist Soome

pääsemine oli aga lisaks eelpool mainitud teguritele veelgi raskem ja võimalik vaid väga erandlikel juhtudel.

Muutused Eesti ja Soome suhtesse tekkisid 1960-ndatel, mil taastusid kontaktid kahe riigi vahel ning läbikäimine eestlaste ja soomlaste vahel muutus taas aktiivsemaks. Laevaühenduse taasavamine Tallinna ja Helsingi vahel 1965. aastal parandas soomlaste reisivõimalusi Eestisse. Lisaks sellele vähenes drastiliselt teekonnale kulunud aeg. 1965. ja 1967. aasta vahel külastas Tallinna ühtekokku 15 000 soomlast, mis oli toona suur number, ent praegu võrdub ühe suvepäeva reisijate arvuga Helsingi ja Tallinna vahel. (Nupponen 2007, 16–18) 1960-ndatest sai alguse ka nn Eesti ja Soome vaheline tööränne. 1960. aastate lõpus ja 1970. aastate alguses käisid näiteks paarsada ehitajat Soomest Tallinnas Viru hotelli rajamas (vt Nupponen 2007). Viru hotelli ehitati ajal, mil Soomes valitses selles sektoris tööpuudus ehk Tallinnas said tööd Soome potentsiaalsed töötud (*ibid.*).

Eesti iseseisvumise taastamine 1991. aastal aitas kiiresti eemaldada nii poliitilised kui ka praktilised takistused, mis olid eksisteerinud Nõukogude okupatsiooni ajal ning piirasid liikumist ning rännet Eesti ja Soome vahel. Hiljem on mobiilsust ja rännet kahe riigi vahel lihtsustanud liitumine ELiga (Soome ühines ELiga 1995 ja Eesti 2004), Schengeni ruumiga (Soome 2001, Eesti 2003) ja euro kasutusele võtmine (Soomes 2002, Eestis 2011). 2006. aastal avas Soome oma tööturu pärast kaks aastat kestnud n-ö üleminekuaega uutele ELi liikmesriikide, sealhulgas Eesti kodanikele. Seega on kahe riigi vahel toimuva mobiilsuse praktilised barjäärid nüüdseks kaotatud ning liikuvust toetab lisaks sugulaskeelte rühma kuulumisele aasta ringi tihedalt toimiv laevaühendus.

Töö, õpingud, perekond ning selle kõrval emotsionaalne seotus ja kultuuriline huvi on alates Eesti taasiseseisvumisest Eestist Soome toimuva väljarände peamised põhjused (Jakobson *et al.* 2012, 168). Tähtsaimateks tõuketeguriteks 1990-ndatel peetakse palgaerinevust ja Soome kõrgemat elatustaset, lisaks Soomes pakutavaid sotsiaalseid tagatiseid (nt Alho & Sippola 2019). Ehk üldistatult öeldes on eestlaste ränne tulenenud eelkõige nende tahtmisest parandada oma elatustaset. Teisteks Eestist toimunud väljarände motiivideks enne Eesti liitumist Euroopa Liiduga olid ingerisoomlaste „tagasipöördumine“ Soome ja abiellumine (Pohjanpää *et al.* 2003; Liebkind *et al.* 2004). Tegelikult seostatakse ingerisoomlaste Soome tagasipöördumistki eelkõige majanduslike põhjustega, tuues välja Venemaa majandusliku olukorra 1990. aastatel (Kyntjä 1997).

1.3. Kultuurilised sarnasused ja erinevused

Kultuurilised sarnasused Eesti ja Soome vahel on teine oluline rännet ja mobiilsust soodustav tegur (nt Anniste & Tammaru 2014, 388). Vaieldamatult esineb piisavalt

põhjusi rääkimaks „kultuurilistest sarnasustest“ kahe kultuuri vahel, ent mõningad uurimused on rõhutanud, et erinevatesse vanusegruppidesse kuuluvad Soome kolinud etnilised eestlased kogevad ka põhimõttelisi kultuurilisi erinevusi. Näiteks Assmuthi ja Siimu (2018) uurimus räägib sellest, et isegi kui „Soome“ ja „Eesti“ kultuurid näivad väljaspool seisjale sarnased, pole siiski tegu üheti mõistetava sarnasusega. Assmuth ja Siim nimetavad kahe riigi vahel eksisteerivat samalaadsust „sarnasuse illusiooniks“. Nende uurimus (2018), mis keskendub Soomes elavatele Eesti lastele ja nende vanemate elukogemusele naaberriigis ning liikuvusele Eesti ja Soome vahel, viitab haridussüsteemis esinevatele kultuurilistele erinevustele. Mainitud erinevuste tõttu pole lastel vaatamata vanemate lootustele Soome ühiskonda sotsiaalses mõttes, aga ka emotsionaalselt alati kerge adapteeruda ja esineb raskusi sinna sulandumisel (*op. cit.*, 182–184). Teised uurimused (Alho 2010, 105; Alenius 2015, 150–152) toovad välja Soomes töötavate eestlaste kultuurilise erinevuse töökeskkonna tasandil, mis seisneb eelkõige väiksemas autoritaarsuses. Erinevused eksisteerivad ka teisel suunal. Eestis elavad soomlastest emad on maininud mõningaid kultuurilisi erinevusi Eesti ja Soome ühiskonna vahel seoses lapsehoolduspuhkusega ja ema kodus olemisega (Hyvönen 2009). Kokkuvõttes saab tunnistada, et hargmaiste eestlaste ja soomlaste jaoks eksisteerivad kogemuslikud kultuurilised erinevused nende kahe naaberriigi ühiskonna vahel. Seda teemat kajastavad ka käesoleva raamatu mõningad peatükid, mis baseeruvad kvalitatiivsetel uuringutel ning mille käigus uuriti inimeste isiklike kogemusi seoses kultuuri, liikuvuse ja rändega Eesti ja Soome vahel.

1.4. Helsingi/ Talsinki, tunnel, digiteerimine

Vaatamata sajandeid kestnud kontaktidele Soome lahe vastaskallaste vahel on praegu side Eesti ja Soome vahel sügavam kui kunagi varem. Selle tõestuseks on mõlema riigi saja aasta juubeliürituste rohkus. 2017. aastal, kui oli Soome juubeliaasta, ja 2018. aastal, kui Eesti tähistas juubelit, pööras mõlema riigi meedia suurt tähelepanu naaberriigile ja selle saja aasta tähistamise pidustustele. Ehk kõik see, mis toimus ja toimub Soomes, pakkus ja pakub huvi ka Eestile ja vastupidi.

Juhul kui plaan rajada kahe riigi vahele tunnel saab lähimatel kümnenditel teoks, väheneb reisiaeg Tallinna ja Helsingi vahel kuni poolele tunnile, mis omakorda võib kaasa tuua n-ö kaksikliinna kujunemise, nagu see toimus 2000. aastal, kui rajati Öresundi sild Malmö ja Kopenhaageni vahel. Analoogilise olukorra tekkimine ei ole välisstatud, kuna kahe linna rahvaarv ulatuks siis kokku ligi kahe miljoni inimeseni, mis teeks piirkonnast olulise majandusliku ala. Sõltumata sellest, kas tunnel saab teoks, on digitaalsed ühendused kahe riigi vahele juba rajatud. Soome ja Eesti löid 2017. aastal Põhjamaade Koostalitlusvõime Lahenduste Instituudi (*the Nordic Institute for Interoperability Solutions* ehk NIIS) eesmärgiga „arendada ja hooldada tarkvara keskkonda, mis

võimaldab turvalist ühendust, päringuid ja andmevahetust erinevate ministeeriumide ja eraandmepankade vahel" (NIIS Website 16.08.2019).

Lähedane seos kahe riigi ja pealinna vahel avaldub ka „kaksikpealinnadele“ antud hüüdnimedes Helsingi ja Talsinki, aga ka 2010. aastatel Eesti ja Soome vahel aina kasvanud reise arvus nii töö kui turismi eesmärgil, mida praegu loetakse juba miljonites.

Tänapäeval toimuv edasi-tagasi mobiilsus ja ränne seab Eesti ja Soome uue katsumuse ette seoses identiteedimääratlusega „eestlane“ ja „soomlane“ ning mõistetega „siin“ ja „seal“ või „kodus“ ja „võõrsil“. On juba märke uuest „hargmaisest“ identiteedist Soomes sündinud eestlaste seas, kes on ühel või teisel moel aktiivsed ja liikuvad kahe riigi vahel. Sellest räägib käesolevas kogumikus lähemalt Pauliina Alenius.

1.5. Statistika mahajäämus

Statistika tõestab kahe riigi vahel toimunud rände kiiret kasvu: kui 1991. aastal elas Soomes vähem kui tuhat Eesti kodanikku, siis 2018. aastal elas seal ametlikel andmetel 50 000 eestlast, mis teeb eestlastest suurima välismaalaste grupi Soomes. Sellele arvule tuleb juurde liita eestlased, kes on saanud nende aastate jooksul Soome kodakondsuse. Oletatav Soomes elavate eestlaste arv on aga märkimisväärselt suurem (loe lisaks Lagerspetzi peatükk käesolevas raamatus). Rahva aktiivse üle mere mobiilsuse tõttu on praegu väga keeruline nimetada täpset eestlaste arvu Soomes, aga samamoodi ka soomlaste arvu Eestis. Kõik eestlased ega soomlased ei registreeri oma elukohta riiki, kus nad tegelikult elavad, ning seetõttu ei peegelda ka ametlik statistika täiel määral reaalsust. Kõrgeima eestlaste arvu – 100 000 „eesti keelt kõnelevat“ inimest Soomes pakkus 2012. aastal välja Soome Eestlaste Liidu juht Rain Ots. Soome kolinud eestlastel on veel oma perekonnaliikmed, sugulased ja sõbrad Eestis, mis tähendab, et väljaränne Soome puudutab otseselt või kaudselt tegelikult märkimisväärselt osa 1,3-miljonilisest Eesti elanikkonnast.

Ränne Eestist Soome ei hõlma mitte ainult etnilisi eestlasi, vaid ka ingerlasi, kes on pärast Eesti taasiseseisvumist asunud Soome elama. Sellest oli juba juttu eespool. Lisaks neile puudutab see ka Eestis elavat venekeelset elanikkonda, kelle hulka võivad samas kuuluda ka eestlased. Sellest teemast kirjutab lähemalt vene päritolu eestlasest poeet ja kirjanik Igor Kotjuh Oksanen ja Paju raamatus (2009). Eelnevast tulenevalt saamegi tuua välja veel ühe teemaringi, mis annab Eesti ja Soome vahelise rände uurimisele lisadimensiooni, – keda defineerida „eestlaseks“ või mida defineerida „ühes riigis elamiseks“.

Eestis elavate soomlaste arv oli 1990. aastatel väga tagasihoidlik, ent on aja jooksul stabiilselt kasvanud. Siia kuuluvad tudengid, tööle lähetatud, ettevõtjad, pensionärid, eestlaste elukaaslased ja nende lapsed. 2000. aastal Eestis läbi viidud rahvaloenduse järgi elas siin 900 soomlast, 2011. aasta rahvaloenduse järgi oli see arv kasvanud 1500-le.

21. sajandi teisel kümnendil on soomlaste arv Eestis märkimisväärselt tõusnud. Eestis asuva Soome saatkonna andmete järgi on praegu Eesti oma elukohaks registreerinud 8800 Soome kodanikku (Soome Saatkont Eestis andmed 2019). Enamik Eestis elavatest soomlastest elab Tallinnas ja Tallinna ümbruses (*ibid.*). Nende hulgas leidub samamoodi ingerisoomlasi, kellel on Eestis tänu vähemusrahvuse staatusele oma kultuurilised eriõigused.

1.6. Asümmeetria rändemustrites

Vaatamata Eestis elavate soomlaste arvu tõusule on nende suhtarv võrreldes eestlaste arvuga Soomes ning soomlaste üldise rahvaarvuga (u 5,5 miljonit) siiski väike. Kuigi rände osas esineb asümmeetria, on tuhanded Soome firmad Eestisse registreeritud, mis lisaks aktiivsele turismile Soome-Eesti suunal ühendab omakorda veelgi enam kahe riigi majandust ja töajuturгу. Peale kvantitatiivse asümmeetria näib eksisteerivat kvalitatiivne erinevus Eesti ja Soome vahelises mobiilsuses ja rändemustrites ning nii alates 1990. aastatest. Nimelt on Eesti soomlaste sihtriigiks eelkõige turismimaana, samal ajal kui Soome on eestlastele väljarändemaana eelistatud tänu kõrgemale elustandardile, palkadele ja sotsiaalkindlustusele (Anniste *et al.* 2017; Alho & Sippola 2019). Anniste jt (2012) tõdevad, et 2000–2008 toimunud eestlaste väljaränne on eelkõige seotud vanade ELi liikmesriikide kõrgema palgatasemega võrreldes kodumaaga. Siin saab tõmmata ajaloolisi paralleele soomlaste väljarändega Rootsi 1950.-1960. aastatel, mil selle peamine ajend oli Rootsi kõrgem elatustase (Korkiasaari & Tarkiainen 2000). Kui aga 1970. aastatel jõudis Soome oma elustandarditega Rootsile järele, vähenes naaberriigi atraktiivsus väljarände sihtriigina. Praegu on märgata, et sarnane tulevik võib ees oodata ka eestlaste rändemustreid (loe lähemalt Helanderi ja Tammaru *et al.* artikleid käesolevas raamatus). 2018. aasta oli neljas järjestikune aasta, mil Eestist väljaränne oli väiksem sisserändest. Need andmed puudutavad nii eestlaste kui mitte-eestlaste vastavaid statistilisi näitajaid (Eesti Statistikaamet 2019).

Soome on saanud kasu eestlaste sisserändest nende panuse tõttu tööturule: ettevõtted on saanud tööjõudu ning riigile on laekunud tööjõuga seotud maksud (Alho & Sippola 2019). Samas on Eestis tegutsevad Soome firmad lõiganud kasu madalamatest maksudest ja palgakuludest Eestis (Holm 2013). Eestlaste vaatevinklist on väljaränne siiski riiklikul tasemel poliitiline probleem, kuna välismaale, eelkõige Soome, asub elama just tööealine elanikkond (Kaska 2012). Riiklikul tasemel on üritatud eestlasi ka tagasi kutsuda, ent suuremate tulemusteta nagu teisteski taolisi üleskutseid teinud riikides. Vaatamata väljarände problemaatilisusele on Eesti riigijuhid välja toonud ka positiivseid nüansse. Nimelt ühelt poolt teevad välismaal elavad eestlased rahaülekandeid kodumaale (lähedastele, aga ka teenuste tarbimisel) ning teisalt oleks väljarändajate teadmiste ja oskuste täienemine võõrsil tagasirände korral Eestile uus võimalik ressurss

(*op. cit.*, 37–38). Lisaks loodavad Eesti ametiühingud, et tagasipöörduvad eestlased hakkavad tänu Soomes saadud positiivsele kogemusele toetama kodumaiste ametiühingute tegevust (Alho 2013). Soomlaste väljaränne ja eestlaste tagasiränne Eestisse on aga seni tagasihoidlikud, mistõttu on mõju Soome majandusele seni tõenäoliselt väike ja pole seetõttu seni kajastamist leidnud.

Rändemustrites esinev asümmeetria ilmneb selgelt ka akadeemilistes uuringutes, mille tähelepanu on Eesti–Soome-suunalisel rändel ja eestlaste integratsioonil Soomes (sellest räägitakse lähemalt Edelma ja Tervoneni artiklis käesolevas raamatus). Heli Hyvöneni uurimused (2006; 2008; 2009), mis keskenduvad Eestis elavate Soome naiste kogemustele, on seni tehtud uurimistööde hulgas erandid (loe lähemalt kirjanduse ülevaate peatükki käesolevas raamatus). Teine erand on Sakari Nupponeni uurimus (2007), mis käsitleb kuulsa Viru hotelli ehitamist ja ehitajaid, kellest oli juba varem juttu. Jari Havia raamat „Meie Eesti“ (2018) ei keskendu rändele, vaid hoopis 1960.–1990. aastatel Eestit külastanud soomlaste kultuurilistele, kaubanduslikele ja intellektuaalsetele kontaktidele.

Ka käesoleva raamatu tähelepanu on eelkõige Eesti ja Soome suhtel pärast Nõukogude Liidu lagunemist ehk ajal, kui suhted kahe riigi vahel muutusid põhimõtteliselt. Vaid mõned peatükid esitavad kaugema ajaloolise tagasisivaate. Kogumiku keskpunktis pole suhted Eesti ja Soome riigi vahel, vaid raamatu keskmeks on erinevad rände ning mobiilsuse vormid ja hargmaisuus ning inimeste kontaktid kahe maa vahel. Siiski puudutavad mõningad peatükid riikidevahelisi suhteid (Purju, Kähoneni ja Rausmaa peatükid), kuna need teemad on otseselt seotud riigi ja riigiüleste kontaktidega (st Nõukogude Liiduga minevikus ja ELiga nüüdisajal), mis omakorda jällegi mõjutasid ja mõjutavad inimeste liikumist, võimaldades või piirates seda.

1.7. Hargmaisuus

Vaatamata sellele, et käesoleva kogumiku mitte just igas peatükis ei räägita otseselt hargmaisuusest, on raamatu võtmeteema ikkagi hargmaisuus. Hargmaisuus viitab piiriülesele rahva, kauba ja ideede liikumisele, mille võtmetegelased on n-ö valitsusvälised organisatsioonid (vt lähemalt Hannerz 1996; Bryceson & Vuorela 2002; Vertovec 2009; Recchi & Favell 2019). Riigi tasemel iseloomustaks nii toimivaid suhteid mõiste „rahvusvaheline“ (Vertovec 2009). Kuna riigipiiriülene liikuvus ja ränne on suurenenud ja mitmekesisestunud, on teadusuuringutes üha enam pööratud tähelepanu nendele inimestele, võrgustikele ja osalejatele, kes hoiavad ühendust kahe või enama rahvusriigi vahel aktiivsena (Basch, Glick, Schiller & Szanton Blanc 1994; Hannerz 1996; Vertovec 2009; Garcés-Masareñas & Penninx 2016, 4–5). Hargmaine lähenemisviis rõhutab ka seda, kuidas riikidevaheline ränne ja liikuvus mõjutavad neid, kes ei liigu üle rahvusriigi piiride (vt nt Körber & Merkel 2012). Suuresti on hargmaisuuse suurenemine ja sü-

venemine seotud elektroonilise kommunikatsiooni tehnoloogiate kiire paranemisega: rändajatel on nüüd võimalik säilitada sagedat ja lähedast kontakti oma päritoluriigi ja sinna maha jäänud isikutega.

Suurenenud tähelepanu hargmaisusele ei tähenda aga, et rahvusriigid on vananenud või oma võimu kaotanud. Pigem leiame, et mõistmaks paremini praegust Eesti-Soome suhteseost on hargmaisuse kaasamine oluline, kuna nn valitsusvälised osalejad kujundavad oma igapäevastes otsustes ja praktikas suhteid Soome lahe üleselt: olgu need siis mõlemas riigis tegutsevad ja piiriüleselt suhtlevad ettevõtted, ametiühingud, perekonnad, kes elavad mõlemas riigis, või Eesti ja Soome ajakirjanikud, kes jälgivad ja kajastavad naaberriigi meediat, või Eesti ja Soome teadlased, kes teevad koostööd ühises raamatuprojektis. Hargmaisuse heaks näiteks on siinkohal ka Soomes tegutsev Tuglase Selts, mis toetas aktiivselt Eestit taasiseseisvumisel 1980.-1990. aastatel (Rausmaa 2013). Tekkinud on hargmaine Eesti-Soome ruum, mis ulatub kõigi sellest mõjutatud osalejate eluvaldkondadesse ja milles osalejad on selle igapäevase elu pidevas ümberkujundamises.

Seoses praegu valitseva rändeajastuga, kus väga palju inimesi on liikumas või rändamas, on teadlastel tekkinud suur huvi selle vastu, kas hargmaisus takistab või parandab sisserändajate integreerumist sihtriiki. Poliitikakujundajad on arvamusel, et sisserändajate lähedased sidemed oma päritoluriigiga on ühiskonnast eraldumise tunnus (vt nt Ren & Liu 2015). Mitmetest hiljutistest uuringutest järeldub siiski, et see pole tingimata nii, vaid leitakse hoopiski, et rändajate hargmaised ühendused päritoluriigiga võivad mõjutada nende püüdlusi saada majanduslikke ja sotsiaalseid ressursse mõlemas riigis (*ibid.*; Snel 2006). Samadele järeldustele ehk arvamusele, et hargmaised suhted ei takista sulandumist Soome ühiskonda, jõuavad ka meie raamatu peatükkide autorid. Sama tulemuseni jõuab Heli Hyvönen oma doktoritöös (2009) Eestis elavaid soome ja Soomes elavaid eesti naisi analüüsid: soome ja eesti naised, kes olid vastuvõtvasse riiki paremini sulandunud, säilitasid ka tugevad sotsiaalsed sidemed oma päritoluriigiga. Teisest küljest on ilmne, et arvestataval osal Soomes elavatest eestlastest ja Eestis elavatest soomlastest puuduvad pikaajalised plaanid, et sihtriiki integreeruda (nt Anniste *et al.* 2017). Alates 1990. aastatest on see eriti teravalt esil just pendelrändajate puhul, kes selle asemel, et sulanduda sihtriigi ühiskonda, kasutavad kahe riigi, eriti aga pealinnade kohal asetsevat hargmaist ruumi (nt Jakobson *et al.* 2012; Alho 2013; Alenius 2015; Telve 2019).

Üldistatult saame öelda, et hargmaine ruum viitab ruumile, kus inimeste ja/või mitmete valitsusväliste osalejate kogukonnad, võrgustikud, sidemed, ühendused ja tegevused on riigipiiriülesed (*ibid.*). Sellest vaatenurgast võib kahe riigi lähedus nõrgendada ka soomlaste motivatsiooni Eestisse integreeruda või vastupidi – vähemalt siis, kui vaatame sulandumist „traditsioonilisel“ viisil, mis tähendab näiteks sihtriigi asutustes ja/või ettevõtetes töötamist või kohaliku keele õppimist.

Käesolev raamat näitab selgelt, et tekkinud hargmaine ruum pakub ilmselgelt võimalusi ja kasu neile, kes on selle ruumiga seotud. Sellest hoolimata tekitab hargmaisus

probleeme riigiasutustele ja teatud juhtudel hargmaisuse vahetutele asjaosalistele. Näiteks Soome Ehitusliidul ja Soome tööinspektoritel on olnud probleeme Eestis asuvate Soome ja Eesti omanduses olevate ehitusettevõtetega, kes on lähetanud Eesti töötajad Soome, et alandada Soome tavapalka ja halvendada töötingimusi (Alho 2015).

Soome võimudele on muret tekitanud ka salakaubavedu ja muud hargmaisest kuritegevuse liigid, mida hargmaine ruum loob ja võimaldab. See omakorda sunnib riike võtma kasutusele abinõusid, mis ületavad riigi praegusi territoriaalseid piire (nt Collyer & King 2015). Näiteks on Soome ametiühingud teinud koostööd Eesti ametiühingutega, et Eesti töötajad liituksid energilisemalt ametiühingutega ja muutuksid aktiivsemaks (*ibid.*; Kall *et al.* 2018). Teine huvitav näide hargmaisest ruumist pärineb aastatest 2015 ja 2019, kui Eestis toimusid riigikogu valimised, milleks parteid tegid reklaami Soomes elavate eestlaste hulgas. Samas ei tähenda hargmaisuse tekkimine kaugeltki seda, et traditsioonilised mured eestlaste sulandumisel Soome ühiskonda või soomlaste sulandumisel Eesti ühiskonda oleksid kadunud. Traditsiooniliste murede all peame silmas eluasemeprobleeme, osalemist vastuvõtjariigi kodanikuühiskonna institutsioonides või keeleküsimusi. Need on teemad, mis on olulised paljudele teise riiki elama asujatele mõlemal pool piiri. Me ei ole teadlikult soovinud teha vahet lühiajalisel liikuvusel ja püsival rändel. Hargmaisus on tööprotsessi käigus artikleid omavahel üheks tervikuks siduv teema. Hargmaisusega soetud teemasid käsitlevad mitmed selle raamatu peatükid, mille keskmes on uuritud inimeste subjektiivseid arusaamu sellest, mida tähendab olla rohkem või vähem liikuv ehk hargmaine kahe riigi vahel, kuidas osalevad inimesed sellise olukorra kujundamisel, mis on tekkinud Soome-Eesti kontekstis.

1.8. Metodoloogiline rahvuslus

Seoses hargmaisusega on viimasel ajal suurenenud teadlikkus metodoloogilisest rahvuslusest, kus peetakse enesestmõistetavaks eelduseks, et rahvas-riik-ühiskond on asjade loomulik järjestus (vt nt Wimmer & Glick-Schiller 2002). Teadlased on muutunud üha teadlikumaks piirangutest, mis tulenevad rahvusriigist ja selle elanikkonnast kui vaieldamatust ja homogeensest üksusest. Metodoloogiline rahvuslus juhib mitte ainult igapäevast mõtlemist, vaid ka teadlaste mõtlemist ja uurimistegevust. Rahvusriik ja rahvuslus on inimkonna ajaloos üsna hiljutised ning teisi ühiskondlikke formatsioone ja identiteete, mis eksisteerivad paralleelselt rahvusriigi või rahvusliku kategooriaga, on tegelikult lõputult. Metodoloogilise rahvusluse teadvustamine aitab käsitleda uuritavaid rahvuslikult piiritletud ühiskondi loomulike üksustena.

Rändeuuringutes pöörduakse hargmaisuse poole eesmärgiga minna metodoloogilisest rahvuslusest kaugemale, laiendades rahvusriigi uurimisareaali tavapärase piiride ärälõikamisega. Teisest küljest on rännet uurides paratamatu puudutada traditsiooni-

list rahvusriiki hargmaisuse lähenemisviisiga, kuna põhirõhk on endiselt rahval ning hargmaine lähenemisviis uurib suhteid rahvusriikide vahel (*ibid.*). Eelnevat arvesse võttes rõhutame, et raamatus kasutatavad mõisted „Soome“ ja „Eesti“ või „soomlane“ ja „eestlane“ või „migrant“ ei ole absoluutse tähendusega kategooriad, vaid kätkevad erinevates kaastekstides erinevaid laiendatud tähendusi. Lisaks tuleb pidada silmas, et eelpool nimetatud mõistete tähenduste ja selgituste üle arutletakse kogu aeg ja neid nimetatakse pidevalt ümber nagu meiegi raamatu mitmetes peatükkides.

1.9. Raamatu peatükkide tutvustus

Käesolev artiklikogumik koondab interdistsiplinaarseid Eesti ja Soome teadlaste uurimusi seoses rände ja liikumisega kahe riigi vahel ja/või riikidevaheliste suhetega. 15 peatüki autorid esindavad erinevaid teadusharusid nagu sotsioloogia, poliitiline ajalugu, ajalugu, etnoloogia, folkloristika, haridus, meediauuringud, lingvistika, geograafia, inimgeograafia ja majandus. Kogumiku eesmärk ongi arutleda mobiilsuse ja rände üle Eesti ja Soome vahel ning riikidevaheliste ühenduste eri vormide üle. Mitmete peatükkide keskmes on konkreetsete just eelpool mainitud protsessidega seotud inimeste isiklikud kogemused. Peatükkides püütaksegi leida vastuseid, millised on mobiilsuse ja rände motiivid ja tagajärjed nii üksikisiku kui perekonna jaoks, kuid vaadeldakse ka, milliseid uut tüüpi sotsiaalseid moodustusi on hargmaisuse tulemusena tekkinud või tekkimas. Mõned peatükid keskenduvad rohkem liikuvusele ning rändele, teised Eesti-Soome (riikide)vahelistele suhetele ja/või sidemetele perekonnas, tööturul, valitusvälistes organisatsioonides või piiri- ja tolliasutustes. Samas leidub raamatus ka artikleid, mis puudutavad riigiga seotud ja riikideüleseid osalejaid. Lisaks on peatükid, mis käsitlevad massimeediat ja räägivad sellest, kuidas meedia mõjutab mobiilsust ning rännet, millised konkreetseid tagajärgi tekitab meedia rändele, kuidas eestlasi Soomes ja soomlasi Eestis tajutakse.

Raamatu teises peatüki autorid Kristel Edelman ja Miika Tervonen annavad põhjaliku ülevaate kogumiku sissejuhatuses kajastatud Eesti ja Soome vahelise rände ning mobiilsuse seni avaldatud erinevatest käsitlustest. Kolmandas peatükis vaatleb Heikki Rausmaa ajaloolisi, kultuurilisi ja poliitilisi suhteid Eesti ning Soome vahel 19.-20. sajandil ja nende suhete arengut mainitud perioodi vältel. Ülevaade algab rahvuslikust ärkamisajast, mil kumbki riik polnud veel iseseisev, ja jõuab Eesti taasiseseisvuseni. Neljandas peatükis vaatleb Aappo Kähönen suhteid Soome ja Eesti riigi vahel aastatel 1991–2017, keskendudes sellele, kuidas Soome ja Eesti ametivõimud, sealhulgas tolli- ja piirivalveasutused, on püüdnud kontrollida inimeste ja kaupade liikumist Eestist Soome. Kähönen väidab, et inimeste ja kaupade liikumise kontrolli kahe riigi vahel tuleb mõista nende ELi liikmeks saamise, Eesti NATOsse kuulumise ja Soome mittekuulumise ning Venemaa kontekstis.

Raamatu viiendas peatükis räägib Alari Purju Eesti ja Soome vahelistest majandussuhetest. Kirjutise rõhk on seatud Eesti taasiseseisvumise järgsele perioodile, st alates 1991. aastast tänapäevani. Peatükk sisaldab ka lühikest ülevaadet Teise maailmasõja järgsest ajast. Kirjutisest selgub, et kuna Soome majandus on palju suurema kaaluga, on ta ka majanduselus Eestile olulisem partner kui Eesti Soomele ja seetõttu pole suhted kahe riigi vahel sümmeetrilised. Teisalt on just majanduselu ja Soome kõrgem elatus-tase olnud seni eestlastele peamine tõmbetegur naaberriiki väljarändamisel, eriti ajal, mil Eesti majanduses valitses või valitseb madalseis.

Sigrid Kaasik-Krogerus kirjeldab kuuendas peatükis Soome ja Eesti (trüki)meedia rolli Eesti-Soome suhete kujundamisel alates Eesti taasiseseisvumisest. Analüüsi käigus selgub, et mõlema maa meedia tunneb suurt huvi naaberriigis toimuva vastu. Sageli kasutavad ajakirjanikud olukorra kajastamisel metafoore nagu „väike/suur“ ja „õde/vend“, kus Soomet kujutatakse „suurema“ või „vanema“ venna-õena. Kaasik-Krogerus väidab, et Soome meedia on tänapäeval võrreldes 1990. aastatega eestlaste suhtes vähem vanemlikult hoolitsev ja ülbe. Lisaks tõdeb ta, et vaatamata sellele, et kontaktid Soome lahe äärsete riikide vahel on väga tihedad, kasutab meedia ikka veel olukordi kirjeldades pigem n-õ vana tähendusega määratlust „eestlane“ ja „soomlane“ kui nüüdisaegseid laiendatud tähendusega mõisteid. Mats Nylund jätkab raamatu seitsmendas peatükis meedia rolli käsitlemist. Kõnesolev kirjatükk ilmus esimest korda 2008. aastal, ent kuna tekst haakub sisuliselt selle kogumiku teemadega, otsustasimegi selle taas trükkida. Mats Nylund analüüsib Soome meedia käitumist ja Eestist kuvandi loomist seoses viimase liitumisega ELiga 21. sajandi algusaastatel. Teema tõusis aktuaalseks seoses tööjõu vaba liikumise laienemisega Eestile ja sellest tulenevate võimalike ohtudega Soome tööjõuturule. Soome massimeedia võimendas sealsetes ametiühingutes valitsenud hirmu, et kui Eesti liitub ELiga ja kehtestatakse tööjõu vaba liikumine, saabuvad Eestist suured töötajate massid, kes hakkavad mõjutama Soome palgataset ja töötingimusi. Seoses sellega seadis Soome nagu ka mõned teised n-õ vanad ELi liikmesriigid kaheks aastaks (2004–2006) sisse n-õ üleminekuperioodi piirangud tööjõu vabale liikumisele. 2019. aastal tõdeb Mats Nylund artikli postskriptumis, et Soome tollaegsed hirmud osutusid ennatlikeks või liialdatuteks ja nüüd „leitakse hirmude loomiseks uued teemad“. Raamatu kaheksanda peatüki autor Mikko Lagerspetz kirjutab, kuidas vaatamata sellele, et eestlaste arvukus Soomes on kiiresti kasvanud, on nad seal siiski n-õ nähtamatu vähemus. Erinevalt paljudest teistest väiksematest sisserändajate gruppidest pole eestlasi kaasatud näiteks poliitilistesse aruteludesse. Eestlased pole ka nende aastate jooksul loonud ühte või mitut tugevat valitsusvälist organisatsiooni või institutsiooni seismaks enda kultuuriliste ja keeleliste nõuete eest. Samas tunnistab ta, et võrreldes teiste sisserändajate gruppidega on eestlased, kes suhteliselt lihtsalt lõimuvad Soome ühiskonda, saanud Soome rahvastiku enamiku silmis n-õ lemmikvälimaalaste grupi staatuse.

Pihla Maria Siim kirjutab üheksandas peatükis sellest, kuidas Eesti perekonnad räägivad liikumisest Eesti ja Soome vahel, ning kuidas lähedaste hoolitsemine mõjutab

nende otsuseid Eesti-Soome suunal toimuva mobiilsuse poolt või vastu. Lisaks puudutab ta ka suhteid generatsioonide ja sugude vahel seoses hargmaise perekonnaeluga. Sarnasel teemal jätkab Keiu Telve kümnes peatükis, kõneledes Eesti ja Soome vahel pendeldavate inimeste pereelust. Telve väidab, et pendeldamine ei ole sotsiaalsest vaatepunktist nähtuna alati lihtne, samas on see palju mitmetahulisem, kui seda näitavad varasemad uuringud. Ta leiab, et lisaks etendab siin suhete käsitlemisel oma rolli meedia, mis on loonud pendeldajast negatiivse kuvandi. Eesti pered on aktiivsed ja uuendusmeelsed sotsiaalmeedia ja teiste kommunikatsioonitehnoloogiate kasutajad ning see aitab vaatamata geograafilisele vahemaale hoida perekonda siiski koos. Samas leiab Telve, et pikas perspektiivis võib pendeldades soetatud majanduslik kasu täita mitmeid positiivseid eesmärke. 11. peatükis kirjutab Mika Helander eestlastest, kes on pärast mõningast töötamist Soomes pöördunud tagasi oma kodumaale. Intervjueritud eestlased hindasid Soomes töötamist kõrgelt suurema palga ja paremate töötingimuste tõttu. Ent nüüd on ajad muutunud ning palgalõhe Soome ja Eesti vahel ei ole enam kaugeltki nii suur kui 1990. aastatel.

Tiit Tammaru, Anneli Kährrik ja Karin Torpan annavad 12. peatükis statistilistele andmetele tugineva ülevaate Eesti ja Soome vahelisest rändest. Nemaški keskenduvad perioodile alates Eesti taasiseseisvumisest. Tuginedes arvudele, tõstatavad nad peatüki lõpus küsimuse, kas Eesti Soome-suunalises rändes on liikumine Soomest Eestisse hoogustumas ja võtab tulevikus suurema hoo. Leidmaks eestlaste sotsiomajanduslikku positsiooni Soomes analüüsitakse selles peatükis eestlaste töökohti, muutusi sissetulekutes ja nende lõimumist Soome ühiskonda. Pauliina Alenius vaatleb 13. peatükis, kuidas Soomes elavad ja töötavad eestlased annavad mitteametlikult edasi tööalaseid, kuid ka laiemas mõttes tööga seotud teadmisi ja kogemusi. Taoline teadmiste ja kogemuste vahetamine toimub kahes suunas. Näiteks Eestis eriala omandanud ja selles ametis töötanud aknameister jagab oma kutsealaseid teadmisi, asudes Soomes erialasele tööle. Alenius tunnistab, et Eesti-Soome hargmaisel maastikul on taolised kontaktid väga hea näide, kuna sisserändajad on suurepärased n-ö agendid ja mitteametlikud teadmiste jagajad ja edasiandjad. 14. peatükis kirjutab Annekatrin Kaivapalu eesti ja soome keele probleemidest, mis on olulised Soome ja Eesti suhete mõistmisel, kuna lisaks geograafilisele lähedusele ühendab Soome lahe kaldal elavaid hõimurahvaid keeleline lähedus. Kaivapalu valgustab ka Eestis elavate soomlaste ja Soomes elvate eestlaste keelevelikuid. Oma uurimuse lõpus tõdeb Kaivapalu, et globaliseerivas maailmas, kus *lingua franca*'ks on saanud inglise keel, suhtlevad eestlased ja soomlased omavahel palju just enda keeles, mis teisalt aitab neil keeltele rahvusvahelises plaanis edasi kesta. Raamatu viimases ehk 15. peatükis jagab Jussi Jauhiainen Eesti ja Soome vahel toimunud rände kolme erinevasse faasi, illustreerides neid perioode kirjandusliku „Soome silla“ terminiga. Oma mõtisklustes kasutab ta kõrvuti isiklike mälestustega ka erinevate teadlaste akadeemilistele uuringutele tuginevaid seisukohti ja vaateid. Tema kirjutis on kui etnograafiline vorm või meetod, mis sisaldab isiklikke tähelepanekuid, erialase kirjanduse analüüsi ja

kirjutamiskunsti. Jauhiainen peatükk lõpeb spekulatsiooniga, milline võiks näha välja „Soome sild“ aastal 2030 ehk millisele tasemele on selleks ajaks arenenud Eesti ja Soome vahelised hargmaised suhted.

Kokkuvõtteks tuleb tunnistada, et käesolevas kogumikus avaldatud käsitlused erinevate valdkondade teadlastelt näitavad, kuidas mobiilsus ja ränne Eesti ja Soome vahel on saanud kiiresti igapäevaseks nähtuseks. Justkui kergesti ligipääsetavate riikide vahel valitsev mobiilsus ei välista aga seda, et eestlased ei oleks Soomes kogenud, kuidas neist on loodud negatiivne stereotüüp (vaata selle kohta Kyntäjä 2005; Nylund käesolevas raamatus), ja vastupidi. Eestis on soomlasest tekkinud negatiivne stereotüüp peamiselt Soome turistide liigse alkoholitarbimise ja sellest tuleneva käitumise tõttu (vt Nupponen 2007, 121).

Kui veel mõnda aega tagasi tekitas eestlaste aktiivne väljaränne Soome „paanikat“ nii poliitikas kui ka meedias, siis praegune soomlaste ränne Eestisse ja eestlaste tagasipöördumine kodumaale ei tekita erilist vastukaja, kuna ränne ja kõikvõimalikud piiriületamise vormid laiemas mõttes on tänapäeval muutunud üleilmastumise paratamatuks osaks. Nii ei ole ka Eesti ja Soome vahel üsnagi lühikese aja jooksul toimunud ränne ja mobiilsus enam dramaatilised nähtused.

Käesolev kogumik tõstatab tulevastele uurijatele mitmeid uusi küsimusi. Näiteks kas eestlased hakkavad Soomes enam võitlema oma õiguste eest? Millise vormi võtab Soome-Eesti suunal toimuv nüüdisaegne ränne? Mil määral meelitab Eesti eestlasi tagasi? Kas Soomes elanud ning töötanud ja kodumaale tagasi pöördunud eestlased nõuavad Eesti riigilt kodanikele pakutavate sotsiaalsete garantiide muutmist ning kas tagasipöördujad innustavad Eesti ametiühinguid, tuginedes oma kogemusele Soomes? Kas Eestis töötanud soomlased viivad Soome kaasa Eestis õpitut ja kogetut?

Kirjandus ja allikad

- Alho, Rolle, & Markku Sippola (2019). Estonian Migrants' Aspiration for Social Citizenship in Finland: Embracing the Finnish Welfare State and Distancing from the 'Non-Deserving'. *Journal of International Migration and Integration*, 20 (2), 341–359.
- Alho, Rolle (2015). *Inclusion or Exclusion? Trade Union Strategies and Labor Migration*. Doctoral dissertation. Migration Studies C 27. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Aman, Viktor (1992). *En bok om Estlands svenskar 4. Kulturhistorisk översikt*, Stockholm, Kulturföreningen Svenska odlingens vänner.
- Aman, Viktor (2017). *Raamat Eestimaa rootslastest. Kultuurilooline ülevaade*. Argo Kirjastus.
- Anniste, Kristi & Tiit Tammaru (2014). Ethnic differences in integration levels and return migration intentions: A study of Estonian migrants in Finland. *Demographic Research*, 30, 377–412.

- Anniste, Kristi, Tiit Tammaru, Enel Pungas & Tiiu Paas (2012). Emigration after EU Enlargement: Was There a Brain Drain Effect in the Case of Estonia? *University of Tartu-Faculty of Economics & Business Administration Working Paper Series*, (87).
- Anniste, Kristi, Lee Pukkonen & Tiiu Paas (2017). Towards Incomplete Migration: Estonian Migration to Finland. *Trames: A Journal of the Humanities & Social Sciences*, 21 (2).
- Assmuth, Laura & Pihla Siim (2018). School as Institution and as Symbol in Estonian Migrant Families' Lives in Finland. L. Assmuth, Hakkarainen, M. Lulle, A. & Siim, P.M. (eds.), *Translocal Childhoods and Family Mobility in East and North Europe*. London: Palgrave Macmillan.
- Assmuth, Laura, Marina Hakkarainen, Aija Lulle & Pihla Maria Siim (eds.) (2018). *Translocal Childhoods and Family Mobility in East and North Europe*. London: Palgrave Macmillan.
- Basch, Linda, Nina Glick Schiller & Christina Szanton Blanc (eds.) (2000). *Nation Unbound. Transnational Projects, Postcolonial Predicaments and Deterritorialized Nation-States*. London, New York: Routledge.
- Castles, Stephen, Hein de Haas & Mark J. Miller (2014). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. 5th edition. New York: Palgrave Macmillan.
- Collyer, Michael & Russell King (2015). Producing transnational space: International migration and the extra-territorial reach of state power. *Progress in Human Geography*, 39 (2), 185–204.
- Estonian Embassy in Helsinki. Saadaval: https://helsinki.mfa.ee/en/Viimati_kulastatud_21.08.2019.
- Embassy of Finland, Tallinn. Saadaval: <https://finlandabroad.fi/web/est/kahdenvaliset-suhteet>. Viimati külastatud 20.09.2019.
- Garcés-Mascareñas, Blanca & Rinus Penninx (eds.) (2016). *Integration Processes and Policies in Europe: Contexts, Levels and Actors*. Cham: Springer International Publishing; Imprint: Springer.
- Hannerz, Ulf (1996). *Transnational Connections: Culture, People, Places*. London: Routledge.
- Holm, Pasi (2013). Suomalaisomisteiset yrityksen Virossa. PTT työpapereita 146. 23 s.
- Hyvönen, Heli (2009). *Lähellä, mutta niin kaukana. Tutkimus naisten muuttoliikkeestä Suomen ja uudelleen itsenäistyneen Viron välillä*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Jakobson, Mari-Liis, Pauliina Järvinen-Alenius, Pirkko Pitkänen, Rein Ruutsoo, Elisa Keski-Hirvelä & Leif Kalev (2012). The Emergence of Estonian-Finnish Transnational Space. Pauliina Pitkänen, Ahmet Icduygu & Deniz Sert (eds.). *Migration and Transformation: Multi-Level Analysis of Migrant Transnationalism. International Perspectives on Migration*, 3. Dordrecht: Springer, 159–205.
- Jääskeläinen, Anni (2003). Inter-marriage and Segmented Integration into Finnish Society: Immigrant Women from the Former Soviet Union. *Yearbook of Population Research in Finland* 39, 33–54.
- Kall, Kairit, Nathan Lillie, Markku Sippola & Laura Mankki (2018). Overcoming barriers to transnational organizing through identity work: Finnish–Estonian Trade Union Cooperation. *Work, Employment and Society*, 33 (2), 208–225.

- Kaska, Veronika (2013). Emigration from Estonia: Recent trends and economic impact. *Coping with emigration in Baltic and east European countries*, 29.
- Kyntäjä, Eve (1997). Ethnic remigration from the former Soviet Union to Finland patterns of ethnic identity and acculturation among the Ingrian Finns. *Yearbook of Population Research in Finland* 34, pp. 102–113.
- Kyntäjä, Eve (2005). Venäläisten ja virolaisten leimautumiskokemuksia. Seppo Paananen (toim.) *Maahanmuuttajien elämää Suomessa*, Helsinki, Tilastokeskus.
- Laurén, Kirsi (2014). Facing the otherness: Crossing the Finnish-Soviet Estonian border as narrated by Finnish tourists. *Culture Unbound: Journal of Current Cultural Research*, 6 (6), 1123–1143.
- Nordic Institute for Interoperability Solutions (NIIS) Saadaval: https://www.niis.org/Viimati_kulastatud_16.08.2019.
- Ots, Rain (2012). *Raportti kielilainsäädännön noudattamisesta vuonna 2012. Viroa äidinkielenään puhuvat*. Saadaval: https://eestlasedsoomes.wordpress.com/aruanne-eestlaste-keelised-oigused-soomes-soome-keeles/Viimati_kulastatud_17.10.2016.
- Penninx, Rinus, Maria Berger & Karen Kraal (2006). The dynamics of international migration and settlement in Europe. *A State of the Art, AUP, IMISCOE Joint Studies series*, Amsterdam.
- Ren, Na & Hong Liu (2015). Traversing between transnationalism and integration: Dual embeddedness of new Chinese immigrant entrepreneurs in Singapore. *Asian and Pacific Migration Journal*, 24 (3), 298–326.
- Snel, Erik, Godfried Engbersen & Arjen Leerkes (2006). Transnational involvement and social integration. *Global Networks*, 6 (3), 285–308.
- Suomen Suurlähetystö, Tallinna. Saadaval: https://finlandabroad.fi/web/est/kahtenvaaliset-suhteet_Viimati_kulastatud_15.08.2019.
- Vertovec, Steven (2009). *Transnationalism*. London, New York: Routledge.
- Wimmer, Andreas & Nina Glick Schiller (2002). Methodological nationalism and beyond: nation—state building, migration and the social sciences. *Global networks*, 2 (4), 301–334.
- Zetterberg, Seppo (2007). *Viron historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Zetterberg, Seppo (2013). *Kulttuuria ja kumouspuuhia. Helsingin virolaisyhteisö 1900-luvun alussa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

2.

Eesti ja Soome vaheline ränne: ülevaateid varasematest uuringutest

Kristel Edelman ja Miika Tervonen

2.1. Sissejuhatus

Peatükis anname ülevaate uuringutest, mis on peamiselt keskendunud Eestist Soome ja Soomest Eestisse rännanud inimeste kohanemisele Eesti taasiseseisvumisele järgnenud ajal, mil Eesti ühiskond läbis radikaalseid muutusi nii poliitilises, majanduslikus kui ka sotsiaalses elus (Lauristin & Vihalemm 2009). Teoreetilisest perspektiivist lähtuvalt saab uuringud jagada kaheks perioodiks. Esimene periood alates 1990ndate keskpaigast kuni 2000ndate keskpaigani vaatleb kohanemiskogemusi peamiselt akulturatsiooni teoreetilises raamistikus. Uuringute teist perioodi, 2000ndate keskpaigast praeguseni, raamistab hargmaine teoreetiline lähenemine. Teoreetiline paradigma muutus on seotud üldisemate muutustega migratsiooniteoreetilistes lähenemistes, mis vaatlevad globaliseerunud maailmas ja tehnoloogiate arengu kontekstis inimeste kogemusi mitte ühe riigi piires, vaid võimalusena olla seotud mitme riigiga korraga (Pyrhönen *et al.* 2017).

Eesti ja Soome vahelised suhted olid aktiivsed juba 19. sajandil, seda soodustas võimalus liikuda aurulaevaga kahe riigi vahel. Mõlemat riiki kajastati kohalikus ajakirjanduses ning nii Soome kui Eesti kohta oli olemas turistidele mõeldud reisijuht. Lisaks tihenesid kultuurilised kontaktid, Eesti eepos „Kalevipoeg“ trükiti Kuopios ning Eestis baltisakslastelt üle võetud laulupeo traditsioon jõudis Soome 1884. aastal, kui toimus esimene laulupidu Jyväskylä (Zetterberg 2015). Eesti riigi jaoks on Soome riigil olnud oluline roll rahvusliku identiteedi konstrueerimisel. 19. sajandi keskpaigas alanud rahvuslikul ärkamisajal, mil pandi tugevam alus Eesti ja Soome vahelistele kultuurilistele kontaktidele, kujunes välja „Soome kuvand“, mis oli soosiv, seda peamiselt Eesti eliidi nägemuses (Alenius 1998). Soome kui „positiivne teine“ ei

ole kaotanud oma olulisust Eesti rahvusliku identiteedi kujunemisel, olles naaberriik, kellega on Eestil pikaajased ajaloolised kontaktid ning keeleline ja kultuuriline lähedus (Petersoo 2007).

Pärast Eesti riigi taasiseseisvumist hoogustus poliitilisel tasandil diskussioon Eesti kuulumise võimalikkuse üle Põhjamaade hulka (Brüggemann 2003). Põhjamaade identiteedi idealiseerimine Eestis on seotud Rootsi ajale omistatud nostalgiaga, mis toimus vastumehhanismina Saksamaa ja Venemaa valitsemise ajal ning omandas seeläbi positiivse tähenduse rahvusliku identiteedi konstrueerimisel (Kuldkepp 2013). Kuigi Eesti poliitilisel tasandil on olnud mitmeid katseid määratleda ennast ühena Põhjamaadest, ei ole see realiseerunud. Põhjamaade kõige olulisemaks ühendajaks on pika traditsiooniga sotsiaaldemokraatlik riigikord, mis erineb oluliselt Eesti neoliberaalsetest poliitilistest valikutest (Lagerspetz 2003) (kahe riigi vahelisi ajaloolisi kontakte käsitleb lähemalt käesolevas kogumikus Heikki Rausmaa ning kultuurilis-poliitilisi suhteid Mikko Lagerspetz)

Kahe riigi vaheline rändetrajektor on olnud enamasti Soome-suunaline. Alates 1980ndate keskpaigast on Soomes sisseränne ületanud väljarännet. Kui varem lahkusid Soome inimesed paremate töövõimaluste ootuses Rootsi, siis ingerisoomlaste tagasiränne ning Nõukogude Liidu lagunemine mõjutasid rändemustreid Soomes oluliselt (Heikkilä 2006; 2012).

Eestis on väljarännet analüüsitud kolme laine kontekstis, mida käsitlevad käesolevas raamatus oma peatükis Tammaru, Kährrik ja Torpan. Esimene väljarändelaine algas 19. sajandi keskpaigas ning kestis kuni Esimese maailmasõjani, mil tekkis Eestist väljarändajate kogukond Venemaal (Tammaru & Eamets 2015). Teine väljarändelaine oli seotud Teise maailmasõjaga, mida teadlased on nimetanud ka suureks põgenemiseks läände (Kumer-Haukanõmm & Telve 2017). Kolmas väljarändelaine jääb Eesti taasiseseisvumise järgsesse aega, mida on mõjutanud Eesti liitumine Euroopa Liiduga 2004. aastal ning 2008. aastal alanud majanduslangus. Soome riigi geograafiline lähedus, sarnane keel ja kultuur ning ees ootav kogukond on tänapäeval kujunenud Eesti kodanikele oluliseks rände eeltingimuseks selle sihtkoha valimisel ning praegusenigi on enim Eestist väljarändajaid Soomes, moodustades ligi poole kõigist Eestist lahkujatest (*ibid.*). 2018. aasta aprilli seisuga oli Soome Statistikaameti andmetel Soomes alaliselt elamas üle 50 000 Eesti kodaniku (Soome Statistikaamet) (detailsemad statistilised andmed eestlaste rändest Soome on leitavad käesoleva kogumiku Tammaru *et al.* peatükist).

Lähtuvalt inimeste rändemustritest on Eesti teadlased nimetanud käesolevat perioodi rändeajastuks (Tammaru 2017) inspireerituna 1993. aastal Stephen Castlesi ja Mark J. Milleri poolt tuntuks saanud lausest „Me elame rändeajastul“, mis iseloomustas globaalset rändekonteksti. Mida aga tähendab rändeajastu Eesti ja Soome riigi vahelises rändekogemuses, sellele küsimusele annab mõningaid vastuseid käesolev peatükk.

2.2. Uuringud akulturatsiooni teoreetilises raamistikus

Akulturatsiooni mõiste võeti kasutusele 1930ndatel viitamaks püsivate kontaktide tekkimisele erinevate etniliste gruppide vahel (Hyvönen 2008). Sotsiaalpsühholoogias on seda mõistet käsitletud akulturatsiooni strateegiate kontekstis, mis võimaldab mõista etnilise vähemusrühma liikmete kohanemist uue dominantkultuuriga (Berry 2005). Neli akulturatsiooni mudelit – assimilatsioon, separatsioon, integratsioon ja marginalisatsioon on kohanemisstrateegiad, mis tulenevad sellest, 1) kui suurel määral soovitakse säilitada oma etnilist päritolu ja kultuuri ning 2) mil määral osaletakse samal ajal uues ühiskonnas ning kohanetakse dominantkultuuriga (*ibid.*). Kui oma etnilist identiteeti ja kultuuri ei peeta oluliseks, vaid soovitakse sulanduda uude dominantkultuuri, siis on tegemist assimilatsiooniga. Separatsiooni strateegia viitab indiviidi soovile säilitada oma etniline identiteet ja kultuur ning eralduda dominantkultuurist, integratsiooni strateegia viitab soovile säilitada nii oma etniline identiteet kui ka kohaneda dominantkultuuriga. Marginalisatsiooni strateegia puhul ei loo individ kontakti uue dominantkultuuriga ning kaotab sidemed ka oma rahvusaaslastega, tulemuseks on tõrjutus nii etnilises kui ka dominantkultuuris (Berry 2013, 397).

Selline teoreetiline mõtestamise viis raamistas uuringuid, mis peamiselt jäävad ajavahemikku 1990ndate keskpaigast kuni 2000ndate keskpaigani. Analüüsitud on nii eestlaste kohanemist Soomes (Kyntäjä 1997; 1998; 1999; 2001; 2004; 2005; Liebkind & Jasinskaja-Lahti 2000; Jääskeläinen 2003; Pohjanpää *et al.* 2003; Liebkind *et al.* 2004; Reuter & Jaakkola 2005; Reuter & Kyntäjä 2006; Jasinskaja-Lahti *et al.* 2006; 2009; Jasinskaja-Lahti 2008; Mannila & Reuter 2009) kui ka soomlaste kohanemist Eestis, viimast käsitlevad küll vaid üksikud uuringud (Hyvönen 2006; 2008; 2009).

2.2.1 Kohanemine Soomes

1990-ndail toimus Soome rändekontekstis märgatav muutus, kasvas oluliselt sisse-rändajate arv ning nende koosseis oli varasemast etniliselt mitmekesisem. Samal ajal tabas Soomet suur majanduslangus, mis kahandas oluliselt sisse-rännanute võimalust tööd leida ning mõjutas nende toimetulekut uues ühiskonnas (Hyvönen 2006) (Eesti ja Soome majandussidemeid käsitleb põhjalikult käesolevas raamatus Alari Purju). Vaadeldava ajajärgu uuringud käsitlevad eestlaste kohanemist Soomes tihti koos venelaste ja ingerisoomlaste kohanemiskogemustega, kuigi need grupid erinevad nii keelelis-kultuuriliselt kui ka ajalooliselt. Etnilise tagasirände poliitika, mille raames alates 1990. aastast võimaldati endises Nõukogude Liidus elanud etnilistel soomlastel pöörduda tagasi kodumaale, puudutas kokku ligi 30 000 ingerisoomlast, kes aastaks 2010, kui Soome riik otsustas tagasipöördunud ingerisoomlaste taotluste menetlemise lõpetada, olid Soome elama asunud peamiselt Eestist ja Venemaalt (Mähönen *et al.* 2015).

Enamik uuringud, milles on analüüsitud eestlaste, venelaste ja ingerisoomlaste kohanemist Soomes, toovad välja, kui olulised on sotsiaalsed võrgustikud ja oma etnilise grupi toetus näiteks ka psühholoogilise heaolu seisukohalt (Jasinskaja-Lahti *et al.* 2006; 2009). Eestist tagasipöördunud ingerisoomlasi käsitlevast uuringust selgub, et otsus asuda ajaloolisele kodumaale oli seotud kõrgendatud ootustega – noorema põlvkonna jaoks olid need paremad võimalused Soome tööturul ning vanema põlvkonna jaoks suuremad sotsiaalsed garantiid, kuna kasvas ebakindlus seoses kiirete ühiskondlike muutustega taasiseseisvunud Eestis (Kyntäjä 1998). Hilisemad uuringud toovad aga välja, et ingerisoomlasi eristas teistest sel ajal Soome rännanutest kohapealse sotsiaalse võrgustiku puudumine, mis suurendas töötuse ja sellega seoses ka sotsiaalse tõrjutuse riski (Mannila & Reuter 2009). Kuigi soomlaste hoiak ingerisoomlaste suhtes oli positiivne võrreldes näiteks hoiakuga venelaste suhtes, ei kajastunud see ingerisoomlaste igapäevapraktikas. Kuna suur osa ingerisoomlastest kõneleb vene keelt, seostati neid pigem venelaste kui ingerisoomlaste grupiga (*ibid.*)

Kuigi keeleliselt ja kultuuriliselt on eestlasi, venelasi ja ingerisoomlasi keeruline võrrelda, kujuneb eestlastest erinevate uuringute kokkuvõttes positiivne kuvand. Võrreldes venelaste ja ingerisoomlastega on eestlased omandanud kohaliku keele ning olnud aktiivsed töökoha leidmisel. Majanduslangus Soomes ning Nõukogude Liidus saadud hariduse mittetunnustamine piirasid pärast Eesti taasiseseisvumist Soome elama asunud eestlaste võimalust tööd leida (Jakobson *et al.* 2012). Siiski eristuvad eestlased võrreldes venelaste ja ingerisoomlastega positiivselt just tööturule lülitumise osas. 2002. aastal oli vaid 21% Soomes elavatest Eesti kodanikest töötud, võrdlusena võib välja tuua, et samal ajal oli Vene kodanikest töötuid 42% (Jasinskaja-Lahti *et al.* 2006, 296).

Kohanemisel Soome ühiskonnaga tajusid eestlased tihti oma ebavõrdset positsiooni nii privaat- kui ka töösfääris. Eestlaste igapäevapraktikas kohtas rahvusel põhinevaid stereotüüpseid hoiakuid, mis olid neile omistatud väljastpoolt. Kuigi see ei tähendanud, et väljastpoolt omistatud identiteet oleks omaks võetud, mõjutas see siiski inimeste käitumisstrateegiat. Näiteks uuring, milles intervjueriti soome meestega abielus olevaid eesti ja vene naisi, tõi välja, et kohalike stereotüüpseid hoiakuid prooviti vältida, püüdes väliste märkide järgi (nt riietus ja kõneviis) võimalikult vähe kohalikest eristuda (Reuter & Kyntäjä 2006). Kuigi selline käitumisstrateegia oli kohalike poolt tunnustatud, saab seda käsitleda sildistamisena, kuna ei tunnusta positiivselt sisserännanu päritolu ja kultuurilist identiteeti (Kyntäjä 2005).

Eestlaste kuuluvustundes kohanemisel Soome ühiskonnaga hakkas toimuma oluline muutus 2000-ndate alguses. Näiteks toob Soomes elavate eestlaste seas 2002. aastal korraldatud uuring välja, et hoiakud uue asukohariigi suhtes on varasemate uuringutega võrreldes positiivsemad. Samastutakse enam Soome kultuuri ja ühiskonnaga, samal ajal on endiselt oluline eestluse säilitamine (Kyntäjä 2005). Selliseid tulemusi on kinnitanud ka hilisemad uuringud, mis toovad lisaks välja, et Soomes elavad eestlased määratlevad ennast rahvuslikult kindlasti eestlastena. Olulise aspektina on rõhutatud, et Soomes elavaid eestlasi ei saa määratleda ühe homogeense grupina rühmasiseste

suurte sotsiaalsete erinevuste tõttu (Lagerspetz 2011) (Soomes elavate eestlaste lõimumisküsimusi käsitleb käesolevas raamatus M. Lagerspetz).

Akultuuratsiooniteooriast lähtuvalt on uue kultuuriga kohanemisel oluline roll kohalike toetaval hoiakul. Kuigi mõningad Soome teadlaste (nt Liebkind) varasemad uuringud pöörasid tähelepanu kohalike negatiivsetele hoiakutele erinevate etniliste gruppide suhtes, hakati Soomes neile aspektidele enam teaduslikku tähelepanu pöörama sisserände suurenedes.

Soome avalikkuses käsitleti sisserännanuid vaadeldaval perioodil „teistena“, rõhutades immigrandide etnilisele taustale viitavaid erinevusi. Selliseid erinevusel põhinevaid diskursusi kasutati ka poliitilises sfääris (Kyntäjä 2005). Kuigi eestlastest sisserännanutesse suhtusid kohalikud peamiselt positiivselt, toovad meediauuringud välja arrogantset ja õpetajalikku positsiooni Soome meedias näiteks Estonia katastroofi kajastamisel (Raittila 2004). Kultuurilised müüdid, mille abil taastoodeti stereotüüpeid hoiakuid naaberriigi suhtes, on aja jooksul muutunud. Nüüd rõhutatakse pigem kahe riigi vahelist partnerlust ja koostööd, mis oli Eesti iseseisvumise taastamise ajal olulise tähtsusega (Németh 2015) (meediauuringuid käsitlevad põhjalikult käesolevas raamatus Sigrid Kaasik-Krogerus ja Mats Nylund).

2.2.2 Kohanemine Eestis

Uuringuid, mis keskenduvad Eestis elavate soomlaste kohanemisele, on teadaolevalt vähe. Eestis elavate Soome naiste kohanemist on põhjalikult uurinud Heli Hyvönen (2006; 2008; 2009) ning võrrelnud selle grupi kohanemise kogemusi Soomes elavate Eesti naiste kogemustega. Uuring toob välja, et 1990ndatel Eestisse rännanud Soome naistel oli Eesti kohta vähe eelteadmisi, mis kujundasid nende hoiakuid „äärmiselt põnevast“ kuni „ebaturvalise ja hirmutava“ ühiskonnani (Hyvönen 2006, 138).

Hyvöneni uuringu põhjal eristus selgelt kaks erinevat uue ühiskonnaga kohanemise strateegiat: 1) separatsioon – kohanemine vaid kaasmaalaste grupiga ja 2) integratsioon – kohanemine nii kaasmaalaste kui kohalike grupiga. Kohanemisstrateegiad olid seotud migreerumise põhjuste ja tulevikuplaanidega. Seotud migrantidena ehk seoses kaasmaalase abikaasa karjääriga Eestisse elama asunud Soome naised olid uuringu toimumise ajal lapsehoolduspuhkusel ning neist said uues riigis koduperenaised, mida nähti positiivsena. Positiivset suhestumist uude rolli toetasid kindel plaan kodumaale tagasi pöörduda ning kohapealne sotsiaalne võrgustik, mis enamasti koosnes kaasmaalastest, samas situatsioonis olevatest Soome naistest, kes korraldasid aktiivselt sotsiaalseid tegevusi ning toetasid üksteist praktilistes küsimustes (Hyvönen 2008, 426). Teises riigis elades eelistati nii sotsiaalset, etnilist kui ka kultuurilist eraldatust kohalikest (*ibid.*).

Teise gruppi kuuluvatel Soome naistel, kes olid Eestisse elama asunud seoses enda karjääri või õpingutega, koosnes kohapealne sotsiaalne võrgustik nii kaasmaalastest

kui ka kohalikest (mõningal juhul oli ka abikaasa Eesti päritolu). Teise riiki asuti elama pigem alaliselt ning oldi aktiivsed ka töösfääris (*ibid.*).

Hyvöneni (2006; 2008; 2009) uuringud näitavad, et kohanemisstrateegiad on otseselt seotud ka institutsionaalse kohanemisega ning usaldusega uue riigi institutsionaalse keskkonna vastu. Esimesse gruppi kuulunud Soome naised kasutasid tervishoiu- ja sotsiaalhoolekande teenuseid kodumaal, viidates usaldusele oma riigi institutsioonide vastu. Teine grupp aga oli lõimunud uue ühiskonnaga ka institutsionaalsel tasandil, kuigi kodumaagagi hoiti endiselt tihedaid sidemeid. Hyvöneni uuringud pööravad tähelepanu rändajate kohanemiskogemuse mõistmise keerukusele, mida aitab selgitada erinevate väljade uuringusse kaasamine (nt perekondlik kontekst ja professionaalne tegevus), mille olulisusele on viidanud ka mitmed hilisemad uuringud (Paadam *et al.* 2012; Pyrhönen *et al.* 2017).

2.3. Uuringud hargmaises teoreetilises raamistikus

Üldisem rändeuuringute teoreetiline suundumus hargmaise lähenemise poole avaldub ka Eesti ja Soome teadlaste uuringutes, kus alates 2000-ndate keskpaigast on Eesti-Soome ja Soome-Eesti vahelist rännet uuritud sellest teoreetilisest perspektiivist lähtuvalt. Ingliskeelne mõiste *transnationality*, mille eestikeelse vastena on kasutusel mõiste *hargmaisuus* ning soomekeelse vastena *ylirajainen*, tähistab rändeuuringutes muutunud arusaama inimese kohanemisest võimalusena olla seotud mitme riigiga korraga. Varasem arusaam sisserännanu lõimumisest uue ühiskonnaga põhineb eeldusel, et inimene on seotud vaid selle riigiga, kuhu ta on rännanud (Back *et al.* 1994 põhjal; Martikainen *et al.* 2006; Kalev & Jakobson 2013). Globaliseerumise kontekstis on aga inimeste elud seotud mitme riigiga korraga ning järjest tavapärasem on kohtade paljus, kuhu tuntakse ennast kuuluvat (Beck & Beck-Gernshaim 2002). Samuti ei tajuta teise riiki elama asumist enam lõpliku otsusena, kuna võimalus tagasi pöörduda (Anniste & Tammaru 2014) või mõnda järgmisesse riiki edasi liikuda on alati olemas, isegi kui seda ei kasutata.

Eesti ja Soome vahelise rände teoreetilisel mõtestamisel on hargmaisuse mõistel oluline koht. Tehnoloogiate areng ja riikide geograafiline lähedus on soodustanud kontaktide hoidmist koduriigiga ning võimalust, et kuuluvustunne tekib mõlema riigiga samaaegselt (Jakobson *et al.* 2012). Tihedad kontaktid kahe riigi vahel on teadlasi suunanud n-ö mängima koostoimiva kaksikliina Talsingi ja Hellinna mõttega (Mokka *et al.* 2009).

Hargmaisuse mõiste raamistab uuringuid selle kohta, kuidas rändajad kohanevad tööturul, kuidas muutub kodakondsusele ja soorollidele omistatud tähendus ja millised on laste kogemused hargmaistes perekondades, samuti kajastub see keeleuuringutes (Kallaste 2004; Kingumets 2008; Praakli 2008; Janhonen-Abuquah 2010; Tammaru *et al.*

2010; Saarikoski 2011; Alho 2011; 2013; 2015; 2018; Jakobson *et al.* 2012; Verschik 2012; Frick & Riionheimo 2013; Anniste 2014; Anniste & Tammaru 2014; Helander *et al.* 2016; Siim 2016; Siim & Assmuth 2016; Sippola & Kall 2017; Tammaru 2017; Jakobson 2017; Alenius 2018; 2016; Kall *et al.* 2018; Telve 2018).

2.3.1 Tööturg

Migratsiooniuringute klassikaline valdkond tööturg (Pyrhönen *et al.* 2017) on olnud läbiv teema ka Eesti ja Soome vahelist rännet käsitlevates uuringutes ning peamiselt on keskendunud eestlaste kohanemisele Soome tööturul. 2008. aastal alanud majanduslangus Euroopas tõi kaasa väljarände hoogustumise Eestist Soome. Oluliselt kasvas eestlastest töötajate osakaal Soome ehitussektoris. Kui enne Euroopa Liiduga liitumist töötas enamik Eestist Soome rännanuid põllumajanduse ja aianduse valdkonnas (Jaanso 2005), siis aastaks 2011 oli ülekaalus ehitusvaldkond (Krusell 2015, 128–129). Erinevad uuringud viitavad, et eestlased eristuvad endiselt positiivselt nii töökoha leidmise kui ka ametipositsiooni osas teistest Soome rännanud etnilistest vähemusrühmadest (Jasinskaja-Lahti *et al.* 2006; Heikkilä 2012). Kuigi on tavapärane, et Soome tööturul alustatakse madalamalt positsioonilt kui koduriigis, saavutatakse aja jooksul tihti samaväärne ametikoht (vt ka käesoleva raamatu Tammaru *et al.* peatüki alapeatükki „Eestlased Soomes“).

Hargmaisuse mõistele tööturu kontekstis on lähenetud institutsionaalsel tasandil, kus ametiühingute tegevusstrateegiatel seoses tööjõu vaba liikumisega Euroopa Liidus on oluline roll (Alho 2015; Sippola & Kall 2017). Hargmaist töörännet (Alho 2013) on uuritud Soome ehitussektoris, mis koosneb peamiselt ajutistest sisserännanud töötajatest Eestist, Venemaalt ja Poolast (Helander *et al.* 2016). Soome ehitussektoris töötavad eestlased on mitmekesine grupp, kelle töötingimused olenevad paljuski ettevõtte omandisuhetest. Kõige stabiilsem ja eelistatum on töötada Soome ettevõtete alluvuses ning kõige ebastabiilsem ja madalamalt tasustatud on töötamine Eesti ettevõttest Soome lähetatuna (Sippola & Kall 2017, 237–238). Pärast Eesti liitumist Euroopa Liiduga kehtestas Soome valitsus kaheaastase üleminekuperioodi tööjõu vabaks liikumiseks. Sel ajal loodi Eestis sadu ehitusfirmasid, kes hakkasid lähetama töötajaid Soome, pakkudes teenuseid Soome ehitussektorile (Sippola & Kall 2017). Erinevad arusaamad lähetatud töötajate õigustest tekitasid suure lisakoormuse Soome ametiühingutele ja tööinspeksioonile (*ibid.*). Praegugi on peamine probleem lähetatud töötajate palgatase Soome ehitussektoris. See on madalam, kui vastava kvalifikatsiooniga töötajale on kollektiivlepingu alusel ette nähtud. Uuringud viitavad, et Soome ehitussektoris töötavatel eestlastel puudub harjumus ja ka motivatsioon, et pöörduda kohalike ametiühingute poole. Seda saab selgitada palgatasemega, mis on siiski oluliselt kõrgem kui koduriigis, ning hirmuga kaotada töökoht (Alho 2018). Ametiühingute tegevusele omistatud tähendused on mõistetavad riigispetsiifilises institutsionaalses kontekstis

(Alho 2011; 2013; 2015; Kall *et al.* 2018). Eestis on ametiühingute tegevust varjutanud kuvand, mis viitab nõukogude ajale, mil kollektiivne tegevus oli peale sunnitud. Soome ühiskonnas on ametiühingutel oluline roll muuhulgas ka rahvusvahelistuva tööturu koordineerimisel (Alho 2013).

2.3.2 Kodakondsusele omistatud tähendus

Eesti-Soome ja Soome-Eesti vahelist hargmaist ruumi käsitlev uuring pöörab tähelepanu sellele, kuidas mõtestatakse kodakondsuse rolli ning mil viisil on see roll muutunud, kui mõlemad riigid on liitunud Euroopa Liiduga (Jakobson *et al.* 2012). Kuigi teises riigis elades määratletakse ennast rahvuslikult selgelt kas eestlastena või soomlastena, omistatakse oma riigi kodakondsusele erinevaid tähendusi (Kalev & Jakobson 2013, 103). Soomes elavate Eesti päritolu inimeste seas kujunes välja kaks võistlevat kodakondsuse diskursust: kodakondsuse seotus rahvusliku identiteedi ja selle säilitamisega ning kodakondsus kui instrumentaalne kategooria (Jakobson 2017, 761). Uuring toob ka välja, et kui 1990ndate alguses võimaldas uue riigi kodakondsus Soomes elavatel eestlastel ligipääsu erinevatele õigustele, siis pärast Eesti liitumist Euroopa Liiduga, kui laienes Euroopa-sisene õigusruum, ei ole kodakondsusel enam sellist tähendust. Soomes elavate eestlaste jaoks ei ole tavapärane praktika uue riigi kodakondsust taotleda, uue riigiga seob neid n-ö informaalne kodakondsus – riigile ollakse lojaalsed, mis väljendub töökuses, seaduste järgimises ning maksude korrapärases tasumises (Jakobson 2017, 763).

Eestis elavate Soome päritolu inimeste jaoks on oma riigi kodakondsuse säilitamine seotud rahvusliku identiteedi ning lojaalsusega, lisaks seostati seda turvatundega, mida Soome heaoluühiskond pakub (Kalev & Jakobson 2013).

2.3.3 Pereelu ja soorollid

Viimased uuringud toovad välja, et hargmaine eluviis (Saar & Jakobson 2015) on seotud ka muutuvate soorollidega. Soome ehitussektoris töötavate Eesti meeste kogemus näitab, et olukorras, kus ollakse Eestis elavast perest palju eemal, saab perega ja lastega veedetud aeg olulise tähenduse (Telve 2018). Kuigi Soome tööle asumine on seotud traditsioonilise arusaamaga maskuliinsusest, mille kohaselt mehe väärikus nii iseenda kui ühiskonna silmis on seotud eelkõige palgatööga (Pajumets 2012), siis töötamine Soomes, kus sarnaselt teiste Põhjamaadega on tugevalt kehtestunud egalitaarsed väärtused ning „hoolitsev isa“ kuulub kultuuriliselt aktsepteeritud ideaalide hulka (*ibid.*), on mõjutanud isarolli übermõtestamist suunaga alternatiivse maskuliinsuse poole. Tööst vabal ajal on lastega veedetud aeg pendelrändajatest isadele tavapärasem praktika kui varem, kui töötati Eestis (Telve 2018).

Uuringu tulemused toovad enam esile seda, mida Eesti teadlaste varem läbiviidud uuringud on puudutanud. On toodud välja, et olukorras, kus Eesti perekonnad on emigreerunud Lääne-Euroopasse seoses naise karjääriga ning meestest on saanud „seotud lahkujad“, kes on lastega kodus, ei ole see küll oluliselt mõjutanud nende arusaama traditsioonilistest soorollidest, kuid enda positsioneerimine „modernse pereisana“ on viide egalitaarsemale sooideoloogiale (Pajumets & Hearn 2013).

Et mõista enim hargmaiste perekondade igapäevareaalsust, on oluline käsitleda ka, milline perspektiiv ja kogemus on lastel, kes on koos vanematega teise riiki elama asunud (Lulle & Assmuth 2013). Migratsiooniuringud on pööranud tähelepanu sellele, et kuigi lapsed on tihti need, kelle tulevikule mõeldes on perekonnad migreerunud ning kes omandavad vanematest kiiremini uue keele, on nende kogemusi uuringutes vähe käsitletud (*ibid.*). Uuringud näitavad, et laste kogemuses mängib asukoht olulist rolli kuuluvustunde tekkimisel. Selleks, et lapsed tunneksid end kuuluvat korraga nii oma koduriiki kui ka uude ühiskonda, vajavad nad vanemate tuge (Siim 2016; Siim & Assmuth 2016). Teises riigis elamise kogemus on laiendanud Eesti perekondade arusaama oma võimaliku tuleviku kohta. Kuna juba on olemas kogemus, kuidas teises riigis elada, siis ei tundu enam võimatu asuda elama ka mõnda kolmandasse riiki (Siim 2016) (hargmaiste perekondade ja soorollide teemat käsitlevad põhjalikumalt käesolevas raamatus Pihla Siim ja Keiu Telve).

2.3.4 Keelekasutus

Eesti ja Soome hargmaine kontekst tekitab küsimuse, kui palju on see seotud inimeste igapäevase keelekasutusega ning kas Eestis elavate Soome päritolu ja Soomes elavate Eesti päritolu inimeste igapäevakeel on segunenud. Seda on uuritud nii formaalse kui ka mitteformaalse õppimise kontekstis (Praakli 2008; Verschik 2012; Frick & Riionheimo 2013; Alenius 2016; 2018). Uuring Eesti ja Soome õpilaste kohta toob välja, et tavaliselt kasutavad Eestis elavad inimesed, kes kõnelevad soome keelt emakeelena, ja Soomes elavad inimesed, kes kõnelevad eesti keelt emakeelena, igapäevases suhtluses väljendeid mõlemast keelest. Kui räägitakse minevikusündmustest või kirjeldatakse seda, mida keegi teine on kohalikus keeles öelnud, kasutatakse teadlikult vastavalt kas eesti- või soomekeelseid väljendeid, et säilitada väljendi algupärane tähendus (Praakli 2008; Frick & Riionheimo 2013). Soomes elavate Eesti perekondade keelekasutust käsitlevad uuringud on toonud välja, et kõrgema haridustasemega lapsevanemad peavad mõnevõrra olulisemaks, et teises riigis elades suhtleksid perekonnaliikmed emakeeles ja laps kasvaks kakskeelsena, kui madalama haridustasemega lapsevanemad, kelle jaoks on olulisem arendada soome keele oskust ning kelle peamine tähelepanu on suunatud ühiskonnaga kohanemisele (Alenius 2016; 2018).

2.4. Kokkuvõte

Teoreetiline paradigmaatiline muutus mõtestamisel, kuidas sisserännanud uue riigiga kohanevad, sobitub hästi mõistmaks muutusi Eesti-Soome ja Soome-Eesti vahelise rände kontekstis. Teise riiki elama asumine ei ole enam lõplik otsus ning tavapäraseks on saanud erinevad rändevormid (nt pendelränne, hooajaline teises riigis töötamine). Nii nagu on laienenud individuaalsed eneseteostuse võimalused, on ka erinevaid võimalusi, kuidas uue ühiskonnaga kohanetakse ning kuidas tekib või kujuneb kuuluvustunne hargmaises sotsiaalses ruumis. Riikidevaheline vaba liikumine Euroopas on inimeste igapäevaelus väljendunud sagedastes kokkupuudetes erinevate kultuuridega. Nii on muutunud ka hoiakud ja eelarvamused ning arusaam „meie“ ja „nemad“ skaalal.

Kui varasema perioodi Eesti-Soome ja Soome-Eesti vahelist rännet käsitlevates uuringutes kohtas tihti mõisteid „stigma“ ja „stigmatiseerima“, siis hilisemates uuringutes seda mõistet enam ei kohta. Siiski toovad uuringud välja, et Eesti-Soome hargmaine ruum on „ teatud määral ka ebavõrdsete võimaluste ruum“ (Kalev & Jakobson 2013), kuid mõlema riigi ees on ülesanne, kuidas teadlikult hargmaist poliitikat kujundada (*ibid.*). Käesolevas peatükis käsitletud uuringud on pööranud peamiselt tähelepanu teise riiki elama asunud inimeste kohanemisele (sh laste kohanemisele), arvestades aga suundumusi migratsiooniuuringutes üldisemalt, võib eeldada, et tulevikus saab enam tähelepanu teise põlvkonna migrantide temaatika ning nende identiteedi ja kuuluvustunde küsimused Eesti-Soome kontekstis.

Kirjandus ja allikad

- Alenius, Pauliina (2016). Exploring the Role of Migrants in Transnational Occupational Learning Processes in Estonia-Finland Space. *International Journal of Lifelong Education*, 35 (3), 270–285.
- Alenius, Pauliina (2018). Migrants' Informal Learning and Education in Transnational Family Space: The Experiences of People Migrating between Estonia and Finland. *Nordic Journal of Migration Research*, 8 (1), 47–55.
- Alenius, Kari (1998). Hardworking, Progressive, Arrogant: The Estonian Image of Finns and Finland from the Period of National Awakening to the end of the Tsarist era (ca. 1850–1917). *Journal of Baltic Studies*, 29 (2), 95–108.
- Alho, Rolle (2011). Estonians in the Finnish Capital Region. Helander, M. (ed.), *Totta toinen puoli? Työperäisen maahanmuuton todelliset ja kuvitellut kipupisteet*. Helsinki: Svenska social- or kommunalhögskolan, 119–122.
- Alho, Rolle (2013). Trade Union Responses to Transnational Labour Mobility in the Finnish-Estonian Context. *Nordic Journal of Working Life Studies*, 3 (3), 133–153.

- Alho, Rolle (2015). *Inclusion or Exclusion? Trade Union Strategies and Labor Migration*. Doctoral dissertation. Migration Studies C 27. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Alho, Rolle (2018). Transnational Monitoring and Enforcement of Posted Work: The Case of Finland. Čaněk Marek, Kairit Kall, Nathan Lillie, Amelia Wallace & Bettina Haidinger (eds.), *Transnational Cooperation among Labour Regulation Enforcement Agencies in Europe: Challenges and Opportunities Related to the Posting of Workers*. Saadaval: http://www.solidar.org/system/downloads/attachments/000/000/776/original/TNC_Report_-_Challenges_and_Opportunities_Related_to_the_Posting_of_Workers___Attachements.pdf?1527502331 Viimati külastatud 01.06.2018.
- Anniste, Kristi (2014). *East-West Migration in Europe: The Case of Estonia after Regaining Independence*. Doctoral dissertation. Tartu: University of Tartu Press.
- Anniste, Kristi & Tiit Tammaru (2014). Ethnic differences in integration levels and return migration intentions: A study of Estonian migrants in Finland. *Demographic Research*, 30, 377–412.
- Assmuth, Laura, Marina Hakkarainen, Aija Lulle & Pihla Maria Siim (eds.) (2018). *Translocal Childhoods and Family Mobility in East and North Europe*. London: Palgrave Macmillan.
- Beck, Ulrich & Elisabeth Beck-Gernsheim (2002). *Individualization: Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. London; Thousand Oaks; New Delhi; Singapore: SAGE Publications.
- Berry, John W. (2005). Acculturation: Living Successfully in Two Cultures. *International Journal of Intercultural Relations*, 29 (6), 697–712.
- Berry, John W. (2013). Global Psychology. *South African Journal of Psychology*, 43 (4), 391–401.
- Brüggemann, Karsten (2003). Leaving the 'Baltic' States and 'Welcome to Estonia': Re-regionalising Estonian Identity. *European Review of History: Revue Europeenne d'histoire*, 10 (2), 343–360.
- Frick, Maria & Helka Riionheimo (2013). Bilingual Voicing: a Study of Code-Switching in the Reported Speech of Finnish Immigrants in Estonia. *Multilingua: Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication*, 32 (5), 565–599.
- Heikkilä, Elli (2006). International Migration between Finland and the Baltic Sea Region. *Migration Letters*, 3 (1), 53–65.
- Heikkilä, Elli (2012). Labour Market Participation of Immigrants in Finland and its Regions. The European Social Science History Conference, 11.–14.04.2012.
- Helander, Mika, Peter Holley & Heidi Uuttana (2016). Trying to Secure a Future in Uncertain Circumstances. The Social Security of Temporary Migrant Workers in Finland. *Arbor*, 192 (777), a286.
- Hyvönen, Heli (2006). Leaving Home Behind: a Career Opportunity or Seeking for a Better Life? A Study of Finnish and Estonian Migrant Women's Expectations and First Experiences of Immigrations. *Finnish Yearbook of Population Research*, 42, 129–159.
- Hyvönen, Heli (2008). Strength of Native Ties: Social Networks of Finnish Immigrants in Estonia. *Trames*, 12 (4), 421–440.

- Hyvönen, Heli (2009). *Lähellä, mutta niin kaukana. Tutkimus naisten muuttoliikkeestä Suomen ja uudelleen itsenäistyneen Viron välillä*. Helsinki: Helsingin Yliopisto.
- Jaanso, Ede (2005). Migration in Baltic Sea Area: the Case of Estonia as a Sending Country. *Siirtolaisuus – Migration*, 32 (1), 10–18.
- Jakobson, Mari-Liis (2017). It all does not Matter that much in the European Union – Migrant Transnationalism and the Transformation of Post-Communist Citizenship Discourse. *Europe-Asia Studies*, 69 (5), 754–770.
- Jakobson, Mari-Liis, Pauliina Järvinen-Alenius, Pirkko Pitkänen, Rein Ruutsoo, Elisa Keski-Hirvelä & Leif Kalev (2012). The Emergence of Estonian-Finnish Transnational Space. Pauliina Pitkänen, Ahmet Icduygu & Deniz Sert (eds.), *Migration and Transformation: Multi-Level Analysis of Migrant Transnationalism*. International Perspectives on Migration 3. Dordrecht: Springer, 159–205.
- Janhonen-Aburuah, Hille (2010). *Gone with the Wind? Immigrant Women and Transnational Everyday Life in Finland*. Doctoral Dissertation. Helsinki: University of Helsinki.
- Jasinskaja-Lahti, Inga (2008). Long-term Immigrant Adaptation: Eight-year follow-up Study among Immigrants from Russia and Estonia Living in Finland. *International Journal of Psychology*, 43 (1), 6–18.
- Jasinskaja-Lahti, Inga, Karmela Liebkind & Riku Perhoniemi (2006). Perceived discrimination and well-being: a victim study of different immigrant groups. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 16 (4), 267–284.
- Jasinskaja-Lahti, Inga, Karmela Liebkind & Erling Solheim (2009). To Identify or not to Identify? National Disidentification as an Alternative Reaction to Perceived Ethnic Discrimination. *Applied Psychology*, 58 (1), 105–128.
- Jääskeläinen, Anni (2003). Intermarriage and Segmented Integration into Finnish Society: Immigrant Women from the Former Soviet Union. *Finnish Yearbook of Population Research*, 39, 33–54.
- Kalev, Leif & Mari-Liis Jakobson (2013). Hargmaisus Eesti-Soome ruumis. *Acta Politica Estica*, 4, 95–113.
- Kallaste, Epp (2004). Viron ja Suomen työmarkkinoiden erot: kannustimet muuttoliikkeen takana. *Talous & Yhteiskunta*, 3, 12–17.
- Kall, Kairit, Nathan Lillie, Markku Sippola & Laura Mankki (2018). Overcoming Barriers to Transnational Organizing through Identity Work: Finnish–Estonian Trade Union Cooperation. *Work, Employment and Society*, 1–18.
- Kingumets, Jaanika (2008). Travelling across Estonian-Finnish borders and its transnational dimensions. An ethnographical perspective of Estonians living in Finland. Master's Thesis. Tampere: University of Tampere.
- Krusell, Siim (2015). Eesti elanike välismaal töötamine. *Lõksudest välja? Eesti inimarengu aruanne 2014/2015*. Tallinn: SA Eesti Koostöö Kogu. Saadaval: <https://www.kogu.ee/vana/wp-content/uploads/2015/06/EIA-2015.pdf> Viimati külastatud 19.04.2018.
- Kuldkepp, Mart (2013). The Scandinavian Connection in Early Estonian Nationalism. *Journal of Baltic Studies*, 44 (3), 313–338.

- Kumer-Haukanõmm, Kaja & Keiu Telve (2017). Eestlased maailmas. Tiit Tammaru (toim.), *Eesti rändeajastul. Eesti inimarengu aruanne 2016/2017*. Eesti Koostöö Kogu. Saadaval: <https://inimareng.ee/> Viimati külastatud 09.04.2018.
- Kyntäjä, Eve (1997). Eestlased Soomes – akulturatsioonipsühholoogia ja etniline identiteet. Hill Kulu, Katrin Metsis, Tiit Tammaru (toim.), *Eestlane olla... Eesti keele ja kultuuri perspektiivid*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 60–70.
- Kyntäjä, Eve (1998). *Viron sosiaalinen kehitys ja inkerinsuomalaisten paluumuutto Suomeen*. Suomen Kuntaliitto, Aleksanteri-instituutti.
- Kyntäjä, Eve (1999). Muuttopaineet Venäjältä ja Virossa Suomeen – satua vai totta? *Siirtolaisuus – Migration*, 1. Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 4–10.
- Kyntäjä, Eve (2001). Venäjältä ja Virossa tulleet maahanmuuttajat sekä inkerinsuomalaiset paluumuuttajat Suomessa. Annika Forsander (toim.), *Monietnisyyt, yhteiskunta ja työ*. Helsinki: Palmenia, 148–160.
- Kyntäjä, Eve (2004). The Meaning of Stigma for Self-Identification and Psychological Well-Being amongs Estonian-and Russian-Speaking Immigrants in Finland. A Qualitative Interview Study. Vesa Puuronen (ed.), *New Challenges for the Welfare Society*. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja 142. Joensuu: Joensuun yliopisto, 193–207.
- Kyntäjä, Eve (2005). Venäläisten ja virolaisten leimautumiskokemuksia. Seppo Paananen (toim.), *Maahanmuuttajien elämää Suomessa*. Helsinki: Tilastokeskus, 137–156.
- Lagerspetz, Mikko (2003). How Many Nordic Countries? Possibilities and Limits of Geopolitical Identity Construction. *Cooperation and Conflict*, 38 (1), 49–61.
- Lagerspetz, Mikko (2011). Vironkielisten maahanmuuttajien osallistuminen kulttuuri- ja yhdistyselämään. Helsinki: Tuglas-seura. Saadaval: http://www.tuglas.fi/tiedotot/Vironkielisten_maahanmuuttajien_osallistuminen.pdf Viimati külastatud 04.04.2018.
- Lauristin, Marju & Peeter Vihalemm (2009). The Political Agenda during Different Periods of Estonian Transformation: External and Internal Factors. *Journal of Baltic Studies*, 40 (1), 1–28.
- Liebkind, Karmela & Inga Jasinskaja-Lahti (2000). The influence of experiences of discrimination on psychological stress: A comparison of seven immigrant groups. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 10 (1), 1–16.
- Liebkind, Karmela, Simo Mannila, Inga Jasinskaja-Lahti, Magdalena Jaakkola, Eve Kyntäjä, & Anni Reuter (2004). *Venäläinen, virolainen, suomalainen. Kolmen maahanmuuttajaryhmän kotoutuminen Suomeen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Lulle, Aija & Laura Assmuth (2013). Families on the Move in Europe: Children's Perspectives. *Siirtolaisuus – Migration*, 3, 3–10.
- Mannila, Simo & Anni Reuter (2009). Social Exclusion Risks and their Accumulation among Russian-Speaking, Ethnically Finnish and Estonian Immigrants to Finland. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35 (6), 939–956.

- Martikainen, Tuomas, Teppo Sintonen & Pirkko Pitkänen (2006). Ylirajainen liikkuvuus ja etniset vähemmistöt. Tuomas Martikainen (toim.), *Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla*. Tietolipas 212. Helsinki: SKS, 9–41.
- Mokka, Roope, Artturi Kröger, Maria Riala, Pirkka Åman, Alekski Neuvonen, Simo Vasinen, Tuuli Kaskinen, Outi Kuittinen (2009). Talsinki/Hellinna. Demos Helsinki. Saadaval: <https://www.demoshelsinki.fi/julkaisut/talsinki-hellinna/> Viimati külastatud 20.07.2018.
- Mähönen, Tuuli Anna, Sirkku Varjonen, Nicholas Prindiville, Linda Arnold & Inga Jasinskaja-Lahti (2015). Boundaries of National Belonging in Ingrian Finnish Return Migration: A Multi-Level Perspective. *Nordic Journal of Migration Research*, 5 (3), 126–134.
- Németh, Ágnes (2015). Watching the Other across the Border: Representations of Russia and Estonia on Finnish National Television. *Journal of Borderlands Studies*, 30 (1), 37–52.
- Paadam, Katrin, Liis Ojamäe & Kristel Siilak (2012). Cross-Cultural Exchanges: Intimate Relationships and Transforming Societies. Robert Miller & Graham Day (eds.), *The Evolution of European Identities: Biographical Approaches*. London: Palgrave Macmillan, 211–232.
- Pajumets, Marion (2012). *Post-Socialist Masculinities, Identity Work, and Social Change: an Analysis of Discursive (Re)constructions of Gender Identity in Novel Social Situations*. Doctoral Dissertation. Tallinn: Tallinn University.
- Pajumets, Marion & Jeff Hearn (2013). Migrant Career Women's Discursive (Re)constructions of their Domestic Partners' Masculine Identities. Airi-Alina Allaste (ed.), *'Back in West' Changing Lifestyles in Transforming Societies*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 151–173.
- Petersoo, Pille (2007). Reconsidering Otherness: Constructing Estonian Identity. *Nations and Nationalism*, 13 (1), 117–133.
- Pohjanpää, Kirsti, Seppo Paananen & Mauri Nieminen (2003). *Maahanmuuttajien elinolot: Venäläisten, virolaisten, somalialaisten ja vietnamilaisten elämää Suomessa 2002*. Helsinki: Tilastokeskus, Elinolot.
- Praakli, Kristiina (2008). Eestlased ja eesti keel Soomes. Helle Metslang & Riho Grünthal (toim.), *Lähivertailuja 18*. Uralica Helsinkiensa 1. Helsinki: Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos, Suomalais-Ugrilainen Seura, 159–175.
- Pyrhönen, Niko, Johanna Leinonen & Tuomas Martikainen (2017). *Nordic migration and integration research: Overview and future prospects*. Policy Paper 3. Oslo: Nordic Migration and Integration Research.
- Raittila, Pentti (2004). Representations of Otherness in Finnish Culture. Media Images of Russians and Estonians. Kristina Riegert (ed.), *News of the Other. Tracing Identity in Scandinavian Constructions of the Eastern Baltic Sea Region*. Göteborg: Nordicom, Göteborg University, 151–166.

- Reuter, Anni & Magdalena Jaakkola (2005). Venäjänkielisten, vironkielisten ja kaksikielisten maahanmuuttajien sosiaaliset verkostot. Seppo Paananen (toim.), *Maahanmuuttajien elämää Suomessa*. Helsinki: Tilastokeskus, 23–41.
- Reuter, Anni & Eve Kyntäjä (2006). Kansainvälinen avioliitto ja stigma. Tuomas Martikainen (toim.), *Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla*. Helsinki: SKS, 104–125.
- Saar, Maarja & Mari-Liis Jakobson (2015). Väljarände põhjendused ja rändajate muutuv kuuluvus. *Lõksudest välja? Eesti inimarengu aruanne 2014/2015*. Tallinn: SA Eesti Koostöö Kogu. Saadaval: <https://www.kogu.ee/vana/wp-content/uploads/2015/06/EIA-2015.pdf> Viimati külastatud 19.04.2018.
- Saarikoski, Elina (2011). Between Two Countries. Estonian Immigrants Identity Construction in Finland. Master's Thesis. Helsinki: University of Helsinki.
- Siim, Pihla (2016). Everyday Practices of Translocal Families: Estonian Children and a Sense of Being-in-Place. *Ethnologia Fennica*, 43, 12–27.
- Siim, Pihla & Laura Assmuth (2016). Kotona kahdessa maassa? Ylirajaisen lapsuuden tulkinnat Suomeen muuttaneissa virolaisissa lapsiperheissä. Antti Kivijärvi & Marja Peltola (toim.), *Lapset ja nuoret muuttoliikkeessä. Nuorten elinolot -vuosikirja 2016*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 91–104.
- Sippola, Markku & Kairit Kall (2017). Locked in Inferiority? The Positions of Estonian Construction Workers in the Finnish Migrant Labour Regime. Jon Erik Dølvik & Line Eldring (eds.). *Labour Mobility in the Enlarged Single European Market*. Bingley: Emerald Group Publishing Limited, 215–240.
- Soome Statistikaamet. Saadaval: http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa_en.html Viimati külastatud 04.05.2018.
- Zetterberg, Seppo (2015). *Suomen sillan kulkijoita: Yhteyksiä yli Suomenlahden 1800-luvulla*. Helsinki: Siltala.
- Tammaru, Tiit (toim.) (2017). *Eesti rändeaastul. Eesti inimarengu aruanne 2016/2017*. Eesti Koostöö Kogu. Saadaval: <https://inimareng.ee/> Viimati külastatud 09.04.2018.
- Tammaru, Tiit & Raul Eamets (2015). Nüüdisaegne väljaränne: ulatus, põhjused ja mõjud Eesti arengule. *Lõksudest välja? Eesti inimarengu aruanne 2014/2015*. Tallinn: SA Eesti Koostöö Kogu, 109–117.
- Tammaru, Tiit, Kaja Kumer-Haukanõmm & Kristi Anniste (2010). The Formation and Development of the Estonian Diaspora. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36 (7), 1157–1174.
- Telve, Keiu (2019). *Family Life Across the Gulf: Cross-Border Commuters' Transnational Families Between Estonia and Finland*. Dissertationes Ethnologiae Universitatis Tartuensis 10. Tartu: University of Tartu Press.
- Telve, Keiu (2018). Absent or involved: changes in fathering of Estonian men working in Finland. *Gender, Place & Culture*, 25 (8), 1257–1271.
- Verschik, Anna (2012). Practicing Receptive Multilingualism: Estonian–Finnish Communication in Tallinn. *International Journal of Bilingualism*, 16 (3), 265–286.

3.

Soome ja Eesti poliitilised kultuurisuhted

Heikki Rausmaa

3.1. Rahvuslik ärkamine

Eesti ja Soome vaheliste suhete algusajaks võib pidada 19. sajandi keskel alanud rahvuslikku ärkamisaega. Mitmesuguseid suhteid on üle Soome lahe sõlmitud muudugi ka enne seda. Omapärane näide selle kohta on näiteks Soome kalurite ja Eesti põhjarrannikul elanud talupoegade vaheline aastasadu kestnud sõbrakaubandus, milles ei kasutatud raha, vaid soomlased vahetasid räimi eestlaste vilja vastu (Sammet 1992). Enne rahvuslikku ärkamisaega loodud suhte puhul ei olnud soomlased ja eestlased siiski teadlikud enda rahvuslikust identiteedist.

Soomes hakati rahvusliku ärkamise kaudu looma rahvuslikku identiteeti ja modernset rahvusriiki. Samas taheti ka määratleda võrdlusgrupp, kuhu soome rahvas kuulus. Rahvusaate mõjutusel sai keelesugulusest selle võrdlusgrupi keskne kriteerium. Soome rahvusliku liikumise juhid olid huvitatud mitmete teiste sugulasrahvaste seas ka eestlastest. Samal ajal hakkas ka Eesti rahvuslik liikumine otsima kontakti Soome lahe teisel kaldal elava sugulasrahvaga. Tegu ei olnud pelgalt Soome ja Eesti vahelise nähtusega, vaid see oli üleeuroopaline mõttesuund. Soome rahvusaatega paralleelsed nähtused on mh skandinavism ja panslavism ning pangermanism, mille mõjul sündis Saksa keisririik. Rahvusaatest kujunenud hõimuaate ja selle alla kuulunud estofiilia üheks eesmärgiks oli ühendada poliitiliselt soome-ugri rahvad. Seeläbi oli hõimuaade algusest peale selgelt seotud poliitikaga. (Lehti 1998)

Alates 1840. aastatest olid Soome ja Eesti vaheliste suhete teerajajad keeleteadlased ja folkloristid, kellest toon esile Elias Lönnroti ja August Ahlqvisti. Nende meeste Eestisse tehtud reise eesmärgid olid seotud eelkõige teadusliku tööga, kuid alates 1860. aastatest hakkas soome rahvusliku liikumise huvi eesti kultuuri vastu sisaldama ka poliitilisi aspekte. Üks konkreetne Soome ja Eesti vaheliste kontaktide tulemus oli Eesti rahvuseepose trükkimine 1862. aastal Kuopios. Eestis ei saanud teost trükkida tsensuuri tõttu.

Rahvusliku ärkamisaja juhid otsisid tuge Soome lahe teiselt kaldalt ja nendest kontaktidest võib märkimisväärseimaks pidada Yrjö-Sakari Yrjö-Koskise ja Johann Voldemar Jannseni 1864. aastal alanud sõprust. Tänu sellele sõprusele on Soomel ja Eestil ühine riigihümn. Korraldades 1869. aastal Eesti esimest laulupidu, palus Jannsen soomlaste käest laulupeol esitamiseks koorilaule. Yrjö-Koskinen saatiski Jannsenile kolm laulu, millest üks oli Paciuse „Maamme“. Jannsen kirjutas Paciuse viisile eestikeelsed sõnad ja nii sündinud „Mu isamaa, mu õnn ja rõõm“ esitati juunis 1869. Esmaettekannet oli väga menukas ja sellest algas laulu teekond Eesti ametlikuks hümniks. (Arjakas 2012)

Jannsen kutsus laulupeole ka Yrjö-Koskise, kes aga keeldus kutsest, kuna kartis Vene ametnike reaktsiooni. Yrjö-Koskinen oli juba siis tuntud poliitik ning vennasrahva peol osalemist oleks võidud Peterburis tõlgendada halvimal juhul separatistliku intriigitsemisena. Ta saatis Tartusse oma esindajateks C. G. Swani ja J. R. Aspelini. Laulupidu avaldas neile suurt muljet ja ka järgmisel laulupeol osales Soome rahvusliku liikumise esindajaid. (Zetterberg 1974)

C. G. Swani ettepanekul alustati 1881. aasta kevadel Soome esimese Eesti ühingu loomist. Ettevõtmise nimi oli Eesti Keele Sõbrad (*Viron kielen ystävät*) ja selle eesmärgiks plaaniti eesti keele oskuse edendamist ja ka üldisemalt Eesti tutvustamist Soomes. Plaan ebaõnnestus poliitiliste erimeelsuste tõttu mõõdukama ja käremeelsema leeri vahel. Sündmuste taustal oli poliitilise olukorra teravnemine, sest samal aastal oli mõrvatud Venemaa keiser Aleksander II. (Ylönen 1997)

Alates 19. sajandi lõpust asus üha rohkem eestlasi õppima Helsingi Ülikooli, mille peamiseks põhjuseks oli Tartu Ülikooli venestamine. Seeläbi tekkis palju kontakte Soome ja Eesti üksikisikute vahel ning hõimuaatest mõjutatuna moodustas rühm Helsingi Ülikooli õpilasi 1906. aastal ühenduse Soome-Eesti Liit (*Suomalais-virolainen liitto*). Mõni aasta hiljem selle tegevus lõpetati, sest tsaarivalitsus pidas soomlaste ja eestlaste vahelist koostööd Vene tsaaririigi vastaseks. (Tuomioja 2006)

Mitmed isiklikud kontaktid aitasid kaasa teadusliku koostöö edendamisele üle Soome lahe. Soome Kirjanduse Selts (SKS) avaldas aastatel 1903–1907 Jakob Hurda Setumaal kogutud rahvaluulekogumiku kolm osa. Hurt suri 1907. aastal, kuid SKS jätkas kogumiku avaldamist ja lisas ka kogumiku koopia oma arhiivi. Kogumik tagastati Eestile alles 1927. aastal. (Laar 1989)

Eesti rahvusliku ärkamisaja kesksed ettevõtmised olid Tartu Vanemuise ja Tallinna Estonia teatrimajade ehitusprojektid, mis viidi ellu Eesti ja Soome koostööna. 1906. aastal valmis Armas Lindgreni projekteeritud Vanemuise teater ja 1913. aastal Estonia teater, mille Lindgren kavandas koos Wivi Lönniga. Koostöö ei piirdunud vaid ehitusprojektiga. Estonia Seltsi teatrirühm ja koor korraldasid Soome esinemisreise juba enne teatrimaja valmimist. Soomlane Hilma Rantanen oli aastatel 1912–1913 Estonia külalislavastaja ning 1910. aastatel nähti Estonia laval mitmeid Soome külalissoliste. Ka kirjanduse ja kujutava kunsti alal olid suhted üle Soome lahe tihedad. (Zetterberg 2007)

1905. aasta revolutsiooni tõttu põgenesid paljud Eestist pärit poliitikud ja kultuuri-tegelased välismaale, mitmed valisid pelgupaigaks just Soome. Kuigi Soome suurvürstiriik

oli Vene impeeriumi osa, sai see anda põgenenud eestlastele vähemalt ajutist varjupaika. Soomes elasid pikka aega mh Eesti tulevased riigipead Konstantin Päts, Otto Strandman ja Jaan Teemant. Kultuuritegelastest olid Soomes näiteks kirjanikud Friedebert Tuglas ja Eduard Vilde ning kunstnikud Nikolai Triik ja Konrad Mägi. See, et iseseisva Eesti mitmed olulised isikud elasid isegi kaua aega Soomes, mõjutas kindlasti seda, et Eesti orienteerus tugevalt Soome järgi, eelkõige poliitiliselt, kuid ka kultuuriliselt. (Zetterberg 2013)

3.2. Eesti iseseisvumine

Eesti Soome järgi orienteerumise üks kõrghetkedest saavutati juba 1918. aastal. Eesti kuulutas end iseseisvaks 24. veebruaril 1918, kuid vaid kaks kuud hiljem tegi Konstantin Pätsi valitsus Soomele ettepaneku moodustada Eesti-Soome liitriik. Eesti oli sel ajal okupeeritud Saksa vägede poolt ja Päts lootis, et Eesti saab liitriigi kaudu Soomelt abi. Soome valitsus isegi ei käsitleanud ettepanekut ametlikult, sest tollal toimunud Soome kodusõda rõõvis kogu valitsuse tähelepanu. Teine põhjus oli see, et Soome oli teatud mõttes Saksa liitlane, ja seetõttu ei soovitud osaleda tegevuses, mis seaks neid omavahel vastuollu. (Zetterberg 1977)

1918. aasta novembris tegi Eesti valitsus Soomele uue ettepaneku luua ühine liitriik. Selleks ajaks oli maailma poliitiline olukord juba oluliselt teistsugune kui oli seda olnud sama aasta kevadel. Saksamaa oli kaotanud esimese maailmasõja ning Saksa väed lahkusid Baltimaadest. Nende asemel üritas Eestisse tungida Punaarmee, mille tõrjumisel lootis Eesti Soomelt abi saada. Soome valitsus pidas Eesti olukorda siiski liiga ohtlikuks, et Soome saatust sellega siduda. Peale Punaarmee põhjustatud ohu kardeti ka seda, et bolševike võimaliku hävingu korral soovivad valged venelased ühendada Baltimaad taas Venemaaga. Soome huvides oli siiski Eesti iseseisvuse säilimine. Seetõttu otsustas valitsus Eestit võimaluste piires aidata. Soome andis Eestile relvi, 20 miljoni marga suuruse laenu ning loa värvata Soomest vabatahtlikke. (Zetterberg 1977)

1918.–1919. aasta talvel sündis Soomes suur Eesti vaimustus, mida õhutasid omalt poolt hulgalised ajaleheartiklid ning eesti kultuuri tutvustavad üritused. Detsembris loodi Eesti Abistamise Peatoimkond, mis hakkas värbama vabatahtlikke Eestisse. Soome eri paikadesse loodud värbamispunktidesse andis end lühikese ajaga vabatahtlikuna üles peaaegu 10 000 meest, kellest Eestisse saadeti umbes 3700. (Rausmaa 2007)

Soome vabatahtlikud osalesid Narva vabastamises 1919. aasta jaanuaris ja Lõuna-Eesti puhastamises bolševikest sama aasta veebruaris. Vabadussõjas langes üle 150 soomlase ja haavata sai umbes 250. Vabatahtlikud tõstsid soomlaste mainet vaprate sõduritena, kuid mitte kahjuks kultuurrahvana. Vastukaaluks rindel näidatud vaprusel purjutasid ja varastasid vabal ajal paljud vabatahtlikud. Hoolimata kõrvalnähtudest ei olnud soomlaste ja eestlaste vaheline sümpaatia tõenäoliselt kunagi olnud nii suur kui Eesti vabadussõja ajal. (Niinistö 2005)

3.3. Armastus ja peretülid

Soome ja Eesti valitsuste huvi poliitilise koostöö vastu hakkas vähenema 1919. aastal. Soome keeldus liitriigi loomise ettepanekutest ja Eestis tekitasid muret Soome üha suurenevad majanduslikud huvid. Alates 1919. aasta sügisest peeti siiski korrapäraseid Soome, Eesti, Läti, Leedu ja Poola välisministrite nõupidamisi. Need püüdlused teha koostööd saavutasid haripunkti 1922. aastal, kui sõlmiti Varssavi leping. Soome parlament ei kinnitanud siiski välisminister Holsti allkirjastatud lepingut. Parempoolsete meelest oli leping suunatud Saksa vastu ja vasakpoolsed pidasid seda omakorda liiga ründavana Nõukogude Venemaa suhtes. (Roiko-Jokela 1995)

Mitteametlikul tasandil hakkasid Soome ja Eesti vahelised suhted aga kiirelt elavnema. Suhete selgrooks said sõdadevahelisel ajal eri ametirühmade vahelised tihedad kontaktid. Näiteks Soome õpetajate, advokaatide, arstide ja kirjanike organisatsioonid sõlmisid koostöölepinguid eestlaste vastavate organisatsioonidega. Hõimuaate mõjutusel sõlmiti tihedaid kontakte üle Soome lahe ka näiteks töölisühingute, noorteorganisatsioonide ja kaitseliitute vahel. (Rausmaa 2007)

Esimeste seas sõlmisid institutsionaalseid suhteid õpetajad. Helsingis korraldati 1919. aasta juunis riiklik õpetajate koosolek. Selle lõpus otsustati, et hoolimata Eestis käivast Vabadussõjast tuleb korraldada tutvumisreis Tallinna. Otsus sündis spontaanselt ja õpetajate koosviibimise 2000 osalejast registreerus reisile 1500. Nii suure rühma transport õnnestus üle lahe alles siis, kui Soome riik andis abiks jäämurdja Väinämöinen. Mõned kuud hiljem külastas Helsingit 750 Eesti õpetajat. (Rausmaa 2007)

Nende külastuste jätkuks korraldati 1921. aastal soome-ugri koolikongress, kus osales üle 700 soome, 500 eesti ja viis ungari rahvusest õpetajat. Huvi selliste kohtumiste vastu oli suur ka teistel ametialadel. Seetõttu korraldati 1924. aastal Tallinnas järgmine kongress soome-ugri kultuurikongressi nime all. Kolmepäevasel üritusel osales peale õpetajate ka mitmete teiste ametialade esindajaid ning kultuuritegelasi, ühtekokku umbes 1500 hõimuaktivisti. Sama palju oli osalejaid ka järgmistel kultuurikongressidel 1928. aastal Budapestis, 1931. aastal Helsingis ja 1936. aastal Tallinnas. (Rausmaa 2007)

19. sajandil alanud Soome ja Eesti vaheline teaduslik koostöö, tõusis pärast Eesti ja Soome iseseisvumist uuele tasemele. Eestlased hakkasid muutma venestatud Tartu Ülikooli rahvuslikuks teadustempliks, kuid Eestil oli enda rahvusest teadlasi liiga vähe. Abi otsiti välismaalt, eelkõige Soomest. Kui Tartu Ülikool avati 1919. aasta sügisel Eesti rahvusülikoolina, alustas seal tööd neli Soomest pärit professorit: matemaatikaprofessor Kalle Väisälä, geograafiaprofessor J. G. Granö, läänemeresoome keelte professor Lauri Kettunen ja ajaloo professor A. R. Cederberg. Järgnevatel aastatel töötasid professorina lisaks veel neli soomlast ja dotsendi ametis etnograaf Ilmari Manninen, kes oli mitmeid aastaid ka Eesti Rahva Muuseumi juhataja. (Zetterberg 2007)

Kõige aktiivsemalt hoidsid Soome ja Eesti vahelisi suhteid siiski üliõpilased. 1920. aastate alguses loodi nii Tartus kui ka Helsingis ühiseid üliõpilasklubisid ning alates

1925. aastast hakati pidama ka soome-eesti üliõpilaspäevi, kus osales sadu üliõpilasi. 1920. ja 1930. aastate vahetusel sõlmisid kõik Helsingi Ülikooli soomekeelsed üliõpilasorganisatsioonid sõpruslepingu mõne Tartu korporatsiooniga või seltsiga. Õpilasvahetus Helsingi ja Tartu vahel oli elav ja seda toetasid rahaliselt peale üliõpilasorganisatsioonide ka ülikoolid ja riik. Kuigi ametlikus välispoliitikas suhted Baltimaadega vähenesid, ei läinud nii üliõpilaskondade poliitiliste suhetega. Alates 1923. aastast hakkasid Soome üliõpilased korraldama regulaarseid konverentse koos Eesti, Läti ja Leedu üliõpilasorganisatsioonidega. Üliõpilased kritiseerisidki Soome ametlikku välispoliitikat korduvalt. (Nygård 1978)

Eespool esitatu valguses on mõistetav, et arvestades olusid reisiti Soome ja Eesti vahel palju. Regulaarne laevavahetus Soome ja Eesti vahel avati juba 1837. aastal. Sõdadevahelisel ajal liikus suviti üle Soome lahe parimal juhul kuus reisilaeva. 1924. aastal avati ka Soome esimene regulaarne lennuliin Helsingi ja Tallinna vahel. Ka riigid aitasid lihtsustada kahe maa vahel reisimist: 1929. aastal loobuti passi- ja viisakohustusest, mis oli 1920. aastate Euroopas haruldane. (Zetterberg 2007)

Peale reisimise ja hõimuaate õitses ka Soome ja Eesti vaheline ebaseaduslik koostöö. 1919. aastal jõustunud keeluseadus ei muutnud soomlasi karskeks. Eestis oli omakorda pikk ekspordiks mõeldud alkoholi tootmise traditsioon. Varem oli Eesti peamine ekspordimaa olnud Venemaa, kuid pärast Eesti iseseisvumist ekspord lõpetati. 1919. aastal said Soome lahel kokku nõudlus ja pakkumine. Piirituse salavedu muutus väga laiaulatuslikuks: selles osales tuhandeid inimesi mõlemal pool lahte. Igasugustest piirangutest hoolimata lõppes salakaubandus alles 1932. aastal, kui Soome tühistas keeluseaduse. (Sammet 1992)

Salakaubavedu ei olnud kaugeltki ainus asjaolu, mis põhjustas sõdadevahelisel ajal Soome ja Eesti suhetes probleeme. Isegi positiivsena näiv soomlaste osalemine Eesti vabadussõjas tõi kaasa negatiivseid tagajärgi. Nimelt hinnati Soome abi tähendust lahe eri kallastel erinevalt: soomlased nägid oma abi kogu vabadussõja saatuses otsustavana, eestlased aga pidasid saavutatud võitu oma sõjaväe teeneks. Seetõttu peeti Soome poolel eestlasi tänamatuteks, Eesti poolel aga arvati, et soomlased alahindavad Eesti sõjaväe saavutusi. (Walter 1992)

Teravaim konflikt või õigemini konfliktide jada oli seotud Eesti Vabadussõjalaste Liidu tegevuse ja selle Soomelt saadud toetusega. Vabadussõjalaste Liit loodi esialgu veteranide huvide kaitseks, kuid see hakkas 1920. aastate lõpus tegelema ka riiklikul tasandil olevate poliitiliste küsimustega. Liidu poliitiline profiil oli võrreldav Soome Lapua liikumise omaga. Vabadussõjalaste liikumise suurenev populaarsus tegi muret peaminister Konstantin Pätsile, kes 1934. aasta kevadel keelas liidu tegevuse, süüdistades seda riigipöördekatsets. Peagi keelati ka teiste poliitiliste erakondade tegevus. Nõnda toimides korraldas Päts ise riigipöörde. Talle oli toeks ka Johan Laidoner ja tema kaudu ka Eesti sõjavägi. Soomes kritiseeriti palju Pätsi diktaatorlikke võtteid. Eriti pahased olid Isamaalise Rahvaliidumise ja Akadeemilise Karjala Seltsi toetajad, kes pidasid vabadussõjalasi oma hingesugulasteks. (Rausmaa 2007; Sepp 1992)

Pohjanmaa maakonna üliõpilasorganisatsioonid, mis toetasid tugevalt Akadeemilist Karjala Seltsi, protesteerisid Vabadussõjalaste Liidu laialisaatmise vastu, osaledes 1934. aasta kevadel Tartu sõprusorganisatsiooni Eesti Üliõpilaste Seltsi peol. Soomlased olid end fraki asemel riietanud Isamaalise Rahvaliidumise vormidesse ja pidasid kõne, millega nad teravalt kritiseerisid Pätsi valitsust. Enamik Eesti Üliõpilaste Seltsi liikmetest oli Pätsi toetajad ja soomlastest kõnepidajad karjuti kõnepuldist maha. Veel samal päeval saadeti kõnepidajad Eestist välja süüdistatuna riigivastase propaganda levitamises. See oli skandaal, mille mõju oli märgata ka väljaspool üliõpilaselu. Järgmisel aastal süvenes Soome ja Eesti vaheliste suhete madalseis veelgi. (Sepp 1992)

1934. aasta sügisel põgenes Vabadussõjalaste Liidu juht Artur Sirk soomlaste abil vanglast ja sai Soomes ajutise elamisloa. See põhjustas Eestis mitmeid proteste ja olukord muutus veelgi halvemaks, kui vabadussõjalased üritasid sooritada Soomest juhituna ja soomlaste abil riigipööret. Riigipöördekatse ebaõnnestus ja Sirk põgenes Lääne-Euroopasse. Kui Sirk hiljem ebaselgetel asjaoludel Luksemburgis suri, süüdistasid paljud soomlased Eesti salapolitsei Sirgu mõrvas. Sirgu põrm toodi Soome ja maeti Helsingis piduliku tseremooniaga. Matustel osales teiste seas ka Akadeemiline Karjala Selts täies koosseisus. (Roiko-Jokela 1997)

Loomulikult mõistis Soome valitsus parempoolsete noorte tegevuse hukka, kuid mitmete vastutavate poliitikute meelest pidi riikidevaheliste suhete soojendamiseks tegema ka midagi muud. 1936. aasta veebruaris loodi Helsingis Soome-Eesti Selts, mille juhatajaks valiti Soome parlamendi esimees Kyösti Kallio. Seltsi juhatusse kuulus ka teisi olulisi poliitikuid, nagu näiteks J. K. Paasikivi ja noored tõusvad talendid J. V. Sukelainen ja Urho Kekkonen. Kui Kallio valiti Soome presidendiks, sai Urho Kekkonest seltsi juhataja aastateks 1938–1944. (Lilja 2006)

Soome-Eesti Seltsi algatusel hakati Soomes kavandama Eesti ja Soome vahelist kultuurilepingut. 1936. aasta kevadel peeti järjekorras viies soome-ugri kultuurikongress. Soome algatusel võeti riikidevahelise kultuurilepingu sõlmimine kongressi päevakorda. Pärast seda, kui lepingut puudutav ettepanek kiideti heaks, algasid lepingu ametlikud ettevalmistused. Lõplikud kokkulepped tehti Soome välisministri Rudolf Holsti Eesti visiidil 1937. aasta augustis. (Zetterberg 2017)

Soov soojendada Eesti ja Soome vahelisi suhteid paistis olevat mõlemapoolne. 1937. aasta septembris sõlmiti lõpuks Eesti ja Soome vahelise kaubanduslepingu pikalt töös olnud lisakokkulepe (Rausmaa 2015). Alates 1936. aasta sügisest töös olnud kultuurileping allkirjastati haridusminister Aleksander Jaaksoni Soome visiidil 1. detsembril 1937. Lepingu ratifitseerimine võttis aega ja see jõustus alles 1938. aasta sügisel. (Zetterberg 2017)

Lepingu sissejuhatuses mainitakse, et selle lepingu eesmärk on „tugevdada mõlema vennasrahva kultuurilisi suhteid“. Lepingus on kokku 18 artiklit, kus tuuakse esile neid koostöövorme, millega kultuurilisi suhteid on võimalik tugevdada. Suur osa nendest 80 aastat vanadest artiklitest on aktuaalsed ka tänapäeval, näiteks kultuurivahetust ja teaduslikku koostööd puudutavad artiklid, kuid paaris kohas paistavad selgelt välja lepingu sõlmimisaja pinged. (Zetterberg 2017)

Artiklis 7 peavad mõlema riigi valitsused tähtsaks, et kooliõpikutes räägitakse teise riigi kultuurist, elust ja oludest tõepäraselt ja sõbralikus vaimus. Artiklis 6 lubatakse toetada õpilaste ja teiste noorte õppereise vennasmaale ning õpilasvahetust. Samas siiski rõhutatakse, et stipendiaadid ja koostöös osalevad õpilased peavad olema „kõlvulised esindama oma maad“. Ametlikku lepingusse oleks vaevalt olnud võimalik kirjutada otsesemat viidet soome õpilaste käitumise kohta Eestis. (Zetterberg 2017)

3.4. Sõja-aastad

1939. aasta novembris puhkenud talvesõda tähistas uut tagasilööki Soome ja Eesti vahele suhetele. 1939. aasta sügisel loovutas Eesti mitmeid baase Punaarmeele. Nendest baasidest tegi Nõukogude Liit õhurünnakuid Soome, mis mõistagi tekitas soomlastes pahameelt. Eesti rahvas tundis Soomele täielikult kaasa, seda osutavad selgelt Soome Tallinna suursaatkonda saabunud arvukad rahalised ja esemelised annetused. Samuti läksid paljud eestlased Soome saatkonda end vabatahtlikuks registreerima ja mitmed kümned läksid vabatahtlikult Soomele appi. (Jõgi 1996; Pekkarinen 2015)

Pärast talvesõda pakkus Eesti sõjapurustuste all kannatavale Soomele oma abikätt. Sõlmiti uus Soome jaoks kasulik maksuleping, mille järgi Soomel oli õigus osta kaupa võlgu miljoni dollari väärtuses. Peale selle pakkus Eesti sõjas kannatanud soome lastele suveveetmiskohti. Esimene saja lapse rühm oli just saabunud Eestisse 1940. aasta juuni keskpaigas, kui Nõukogude Liit okupeeris riigi. (Rausmaa 1996)

Huvitava episoodina tasub veel välja tuua president Konstantin Pätsi 30. juulil 1940 Soomele esitatud ettepanekut luua riikide liit. Päts toimetas ettepaneku Soome saadikule Tallinnas sama päeva hommikul, kui ta vangistati ja küüditati Nõukogude Liitu. Seega naasis Päts oma karjääri lõpus sama ettepaneku juurde, mille ta oli teinud 22 aastat varem. Ettepanek ei avaldanud siiski sündmuste arengule mõju. Soome ja Eesti suhted katkesid ametlikult 6. augustil 1940, kui Eesti liideti Nõukogude Liiduga. (Rausmaa 1996)

Kuigi ametlikud suhted Soome ja Eesti vahel katkesid, ei lõppenud koostöö siiski täielikult. Talvesõja ajal Soome läinud eestlastest moodustati Erna eriüksus, mille Soome sõjaväeluure toimetas mootorpaatide ja lennukitega 1941. aasta juulis Eestisse. Erna pani Punaarmee tagalas edukalt toime saboteerimis- ja spioneerimisülesandeid, kuni Saksa väed saabusid Eestisse. (Jõgi 1996)

Kui Saksamaa vallutas 1941. aasta suvel Baltimaad, pidas enamik eestlastest sakslasi vabastajateks, ja nad lootsid, et riigi iseseisvus taastatakse. Saksamaa jaoks oli Eesti siiski vallutatud ala ning ei nõustunud arutama Eesti iseseisvuse taastamist. Sakslased muutusidki eestlaste silmis kiiresti vabastajatest okupantideks. Kui Saksamaa hakkas eesti mehi oma sõjaväkke mobiliseerima, ei olnud mitte kõik valmis teenima Saksa ridades. (Zetterberg 2007)

Aastatel 1942–1944 liikus umbes 3500 eestlast salaja üle Soome lahe ja registreerus vabatahtlikuna Soome sõjaväkke. Nende eesmärk oli võidelda põhivaenlase Nõukogude Liidu vastu Soome pinnal ning sobiva hetke saabudes naasta Eestisse ja võidelda oma maa iseseisvuse eest. 1944. aasta veebruaris loodi Soomes eestlastele oma väekoondis 200. jala-väerügement (JR 200). Eestlased osalesid 1944. aasta kevade tõrjelahingutes Viiburi lähel ja Vuoksel. Soome eest langes peaaegu 200 eesti noort ja sajad said haavata. (Walter 1992)

1944. aasta augustis, kui Punaarmee rünnak ulatus Eestisse, naasis üle 2000 eestlaste kodumaale. Nende olukord oli siiski lootusetu. Pärast Saksa armee lahkumist olid eesti sõdurid sunnitud põgenema läände või minema metsadesse. Sündinud vastupanuliikumine, mida tuntakse metsavendluse nime all, oli oluline ka Soomele. 1950. aastate alguseni Eestis kestnud relvastatud vastupanuliikumine oli elav näide Kremlile selle kohta, mis oleks juhtunud tõenäoliselt ka Soomes, kui maad oleks üritatud okupeerida. Kuna relvastatud vastupanu mahasurumine osutus raskeks väikeses Eestis, võib vaid ette kujutada, kui palju keerulisem see oleks olnud Soomes. (Laar 1993)

3.5. Vaikne aeg

Kui jätkusõda lõppes Soome ja Nõukogude Liidu vahelise relvarahuga 1944. aasta septembris, algas Soome ja Eesti suhetes üle kümme aasta kestnud vaikus. Kuigi ametlikult läbikäimine lõppes, toimus kulisside taga nii mõndagi. Soome armees teeninud eestlastest jäi Soome umbes 800, kellest osal oli Soomes ka pere. Neil ja paljudel teistel Soome sõja ajal läinud eestlastel aidati põgeneda tasahilju Rootsi 1944. aasta sügisel ja 1945. aasta jooksul. (Rausmaa 2007)

Eestist põgenes inimesi Soome 1950. aastate alguseni, Soomes aidati neid edasi Rootsi. Vahele jäid vaid vähesed, seega tõenäoliselt toimus tegevus vähemalt osaliselt Soome ametnike kaasabil. Vahele jäänud inimesed ja mõned Soomes püsivalt elavad eestlased anti 1940. aastate lõpus ja 1950. aastate alguses Nõukogude Liidule üles (Pekkarinen 2005). Mõnedel juhtudel jäi kinnipeetava pere Soome. 1948. aastal lõi Soomluse Liit niinimetatud Eesti fondi, mille abil jagati miljoni marga eest toetusi välja antud põgenike lähedastele. 1950. aastatel koostasid Soome estofiilid Kerttu Mustonen-Hukki eestvedamisel eestikeelse aabitsa, mis trükiti Helsingis ja saadeti Rootsi eesti pagulaslastele. 1950. aastatel korraldati Helsingis mitu eesti põgenikest kunstnike näitust. (Rausmaa 2007)

Uus järk Soome ja Eesti vahelistes suhetes algas siis, kui Soome ja Nõukogude Liit sõlmisid teaduslik-tehnilise koostöö lepingu 1955. aastal. Mainitud lepingut hakati rakendama ka laiemalt Soome ja Nõukogude Eesti suhetes. Lisaks algas 1956. aastal ka teadus- ja kultuuritelegatsioonide vahetus. Praktikas tähendas see seda, et kogu Soome ja Eesti vaheline kultuurivahetus koondati Soome-Nõukogude Liidu Seltsi juurde loodud Eesti osakonda. Lõppude lõpuks tähendas see seda, et Moskva kontrollis Soome ja Eesti vahelist ametlikku koostööd. (Ylönen 1997)

Kui Soome-Nõukogude Liidu Selts muutus aktiivseks Eesti suhete soojendamises, hakkasid pagulaseestlased ja Nõukogude Eesti konkureerima soomlaste tähelepanu pärast. Näiteks avas haridusminister Johannes Virolainen 1957. aastal Säätetalos Nõukogude Eesti kirjanduse näituse, kui samal ajal avati ka Helsingi Ülikooli üliõpilaskonna raamatukogus pagulaseestlaste kirjanduse näitus. Sarnaselt avati 1967. aastal Soome Kirjanduse Seltsis väliseestlaste kirjanduse näitus ning ühes Helsingi galeriis väliseestlaste kunsti näitus. (Rausmaa 2007)

3.6. President Kekkoose Eesti visiit ja suhete elavnemine

President Urho Kekkoose visiit Eestisse 1964. aastal hakkas tähistama Soome ja Eesti suhete uue ajajärgu algust. Eestlaste jaoks oli visiit moraalne toetusavaldus ja märk sellest, et Soome ei ole Eestit unustanud. Kekkoose eestikeelsed kõned, kus ta rõhutas eestlaste rahvusliku kultuuri hoidmise tähtsust, julgustasid venestamisega võitlevaid eestlasi. Presidendi visiidi tulemusena elavnesid Soome ja Eesti vahelised suhted märgatavalt, kuid soomlaste läbikäimine väliseestlastega jäi vähemaks. (Graf 2004)

Kekkonen kutsus 1964. aasta kevadel pärast Eesti visiiti enda Tamminiemi resident-si külla mitmeid tuntuid Eesti sõpru. Kekkonen pani neile südamele, et eestlust tasub toetada Nõukogude Eesti kaudu, sest pagulaseestlased assimileeruvad paratamatult kohaliku elanikkonnaga. Kekkoose enda sõnul olevat ta saanud lubadusi Soome ja Eesti vaheliste läbikäimise elavdamise kohta, kuid tingimusena oli, et soomlased lõpetaksid suhted väliseesti organisatsioonidega. Kekkonen rõhutas veel eraldi, et eestluse säilimine on Soome rahvuslik huvi. (Lilja 2006)

Kekkoose õpetuskõne tagajärjel lõpetasid mitmed Soome seltsid vähemalt avalikud suhted pagulaseestlaste organisatsioonidega. See paistis olevat Moskva meele järele: Helsingi Ülikooli ja Tartu Ülikooli vahel anti nõusolek alustada õpilasvahetus ja järgmisel aastal avati ka laevaihendus Helsingi ja Tallinna vahel. Ilma Moskva loata ei oleks see olnud võimalik. Paar aastat hiljem korraldati Soomes juba eespool mainitud Nõukogude Eesti kultuurinädal ja 1968. aastal Soome kultuurinädal Eestis. Soome riigivõimu kaasabi Soome ja Nõukogude Eesti vaheliste suhete edendamises väljendab ka seik, et Soomest saabus 1969. aasta juubelilaulupeole suur ametlik delegatsioon koos peaminister Mauno Koivistoga. (Salokannel 1998)

Regulaarse laevaliikluse alustamine Helsingi ja Tallinna vahel 1965. aasta suvel avas soomlastele võimaluse teha turismireise Eestisse. 1960. aastatel ja kuni 1980. aastate lõpuni reisisid eestlased Soome väga vähe. Peamine põhjus oli Nõukogude Liidu soovimatus anda oma kodanikele reisilubasid. Totalitaarse ühiskonnale on iseloomulik, et info vaba liikumine on keelatud, ja seetõttu suhtuti umbusklikult ka kontaktidesse välismaalastega. (Rausmaa 2007)

Soomest pärit turistide jälgiti Tallinnas rangelt ning neil ei olnud lihtne astuda kontakti tavainimestega. Välismaalastega suhelnud eestlased viidi üldiselt ülekuulamisele, kus uuriti, kellega ja millest nad olid rääkinud, ning millised on külaliste poliitilised veendumused. Laiaulatuslik järelevalve hakkas nõrgenema alles 1970. aastate lõpus tänu reisijate arvu suurenemisele. Kui 1960. aastate lõpus tehti Soome ja Eesti vahel paarkümmend tuhat reisi aastas, siis 1980. aastatel oli see arv juba umbes 200 000. Nii suure turistide hulga järelevalveks ei piisanud enam ka suure Nõukogude Liidu salapolitsei jõuvarudest. Isiklikud kontaktid, mida sõlmiti sekeldustest hoolimata, olid olulised mõlemale osapoolle. Nende kontaktide kaudu imbus Eestisse teavet välismaailma kohta ja ka soomlased said vahetut infot Eesti olude kohta. (Graf 2004)

Info saamise vaatenurgast olid Soome televisioon ja raadio eestlastele isegi Soomest pärit turistidest olulisemad. Teisi lääne telesaateid Eestis ei näidatud ja tihti piiras keeleoskuse puudumine lääne raadiojaamade kuulamist. Ka mitmesugused Soome ja Eesti raadio ja televisiooni ühisprojektid olid Eestis populaarsed, näiteks muusikasaade „Helisild“ ja mitmed viktoriinid. Nõukogude ametnike meelet oli nende menu liigagi suur ja osad saated keelati Moskva nõudmisel ära. (Graf 2004)

Soome televisiooni mõju Eestile ja isegi laulva revolutsiooni sünnile ei ole põhjust alahinnata. Televisiooni kaudu saadud info Lääne-Euroopas toimuva kohta tõstatab kindlasti ka Eestis 1980. aastate keskel ökoloogilisi küsimusi. Laulva revolutsioonini ja Eesti iseseisvuse taastamiseni viinud vastupanuliikumine sai alguse just võitlusest keskkonna kahjustamise vastu. (Rausmaa 2007)

3.7. Laulev revolutsioon ja Soome

Nõukogude Liidu majandus oli 1980. aastateks jõudnud täielikku ummikseisu. Seda kriisi pidi hakkama päästma 1985. aastal uueks Nõukogude Liidu juhiks valitud Mihhail Gorbatšov. Majanduse edendamiseks alustas ta majandussüsteemi reformi ja avalikus-tamispoliitikat ehk perestroikat ja glasnosti. Vabamaks muutunud olusid hakkasid oma huvides ära kasutama nii eestlased kui ka teised praegu juba endised Nõukogude Liidu liikmesriigid. (Rausmaa 2013)

Eestis algas vastupanuliikumine keskkonnaga seotud probleemide tõttu juba 1986. aastal. Kiirelt jõudsid avalikku arutellu ka mitmed teised maha vaikitud teemad: näiteks Eesti venestamine, ajaloo moonutamine, Saksamaa ja Nõukogude Liidu vahelise mittekallaletungilepingu salajane protokoll 1939. aastast. Eesti loomeliidud politiseerusid ja kritiseerisid 1988. aasta kevadel karmilt Eesti Kommunistlikku Parteid (EKP). Samal ajal hakati Eestis looma uusi erakondi ja rahvaliidumisi, millest tähtsaimad olid Rahvarinne ja Eesti Muinsuskaitse Selts. 1988. aasta suvel kogunesid tuhanded inimesed Tallinna laululavale laulma Nõukogude Eestis keelatud laule: laulev revolutsioon oli sündinud. (Rausmaa 2013)

Olukord paistis täielikult väljuvat EKP kontrolli alt ja seetõttu vahetas Gorbatšov välja EKP juhtkonna. Uus parteijuht Vaino Väljas üritas saada olukorra üle kontrolli, hakates tegelema samade teemadega nagu Rahvarinne ja loomeliidud. Muu hulgas hakati parandama eesti keele staatust, edendama Eesti enesemääramisõigust ning uuendama avalikku haldust omariikluse suunas. EKP eesmärk oli arendada enda, nõukogude süsteemist eraldi seisev valitsus- ja majandussüsteem. Lõplik eesmärk oli ehitada Eestist läänelik turumajandusriik, demokraatlik õigusriik koos vaba kodanikuühiskonnaga. Ametlikult tehti seda kõike aastatel 1988–1989 perestroika nime all. (Rausmaa 2013)

Kevadel 1990 toimusid Eesti NSV Ülemnõukogu valimised, kus esimest korda kandidaate esitasid ka teised organisatsioonid peale EKP. Valimistel sai ülekaaluka võidu Rahvarinne ja võimule tõusis peaminister Edgar Savisaare valitsus. Rahvarinne jätkas Väljase ajal alustatud oma riigi ülesehitamist, kuid mitte enam perestroika nime all, vaid avaliku ettevõtmisena, mille eesmärk on riigi täielik iseseisvus. (Rausmaa 2013)

Eespool mainitud eesmärkide saavutamiseks vajab Eesti abi kõikides ühiskonna sektorites, ja abi oodati just Soomelt. Eesti soovis eelkõige spetsialistide abi, koolitusi ja tööpraktikaid nii noortele kui ka riigiametnikele ja majanduselu esindajatele. Eestis vajati ka kõiksugust materiaalselt abi traktoritest kontorimasinateni. Peale selle soovis Eesti, et reisimise lihtsustamiseks avataks töötav viisapunkt ning võimalust luua Helsingisse Eesti esindus. Seda kõike Soome Eestile 1989–1991. aastatel ka võimaldas. (Rausmaa 2013)

Soome ja Eesti vahelise koostöö alustamise kohta leppisid 1989. aasta veebruari alguses kokku EKP sekretär Mikk Titma ja Soome president Mauno Koivisto. Juba enne läbirääkimisi oli Soome mitteametlikult teatanud Moskvasse, et kavatseb tugevdada Eestiga kultuurialast koostööd. Eesti abitegevuse juhtimine sai kultuuriminister Anna-Liisa Kasurise ülesandeks ja haridusministeeriumist tuli Eesti suhete peakoordinaator. Haridusministeeriumi alluvuses paistis aitamine olevat mittepoliitiline kultuuri-alane koostöö, mistõttu ei saanud Soomet süüdistada Nõukogude Liidu siseasjadesse sekkumises. (Rausmaa 2013)

Alates 1989. aasta kevadest avati kõik Soome õppeasutused eestlastele ja eestlasi hakati võtma ka avaliku halduse täienduskoolitustele. Peale selle korraldati spetsiaalselt eestlastele täienduskoolitusi ja pakuti ka praktikakohti avalikus halduses. Teised ministeeriumid peale haridusministeeriumi ei teinud otsest koostööd Eesti ministeeriumitega, vaid nad delegeerisid aitamise ametkondade madalamatele astmetele. Riigi- ja kohalike omavalitsuste asutustes korraldati kontorimasinat ja -tarvete korjandusi eestlaste aitamiseks. Soome põllumajanduskeskused alustasid koostööd Eesti põllumajandusministeeriumiga ja kogusid Eestile märkimisväärse koguse põllumajandustehnikat. Masinatest ja põhjalikust asjatundjate abist oli palju kasu, kui Eesti hakkas likvideerima ühismajandeid ja taastama eraomandil põhinevat põllumajandust. (Rausmaa 2013)

Talvel 1989–1990 laiendas Soome märkimisväärselt Leningradi peakonsulaadi alla kuuluvat Tallinna viisapunkti. Sellest sai tegelikult Soome esindus, kus oli töötajaid

sama palju kui väiksemates saatkondades. Eestlaste reisimist hakati lihtsustama Soome viisade ja töölubade väljastamisega. Aastal 1988 andis Soome eestlastele 4200 viisat, järgmisel aastal 44 500 ja aastal 1990 väljastati viisasid juba 94 000. (Rausmaa 2013)

Soome haridusministeerium delegeeris ettevaatlikkusest Eesti poliitilise toetamise Soome kolmandale sektorile. Abiorganisatsiooniks valiti Tuglase Selts, 1982. aastal loodud väike kodanikuühendus, mille eesmärk oli tutvustada eesti kultuuri Soomes. Ministeerium hakkas rahastama seltsi tegevust 1989. aasta veebruaris ja andis kasutamiseks kontoriruumid Mariankatul, ministeeriumi naaberkvartalis. Tuglase Seltsi kontorist sai Eesti mitteametlik esindus ja eestlaste tugikoht Helsingis, just selline nagu eestlased olid soovinudki. Selts toetas aastatel 1989–1991 ka mitmeid tuhandeid eestlasi, pakkudes tasuta majutust ning makstes reisitoetusi ja päevarahasid. (Rausmaa 2013)

Eesti välisminister Lennart Meri sai Tuglase Seltsilt väga palju abi. Selts organiseeris Merile püsiva elamise Helsingis, maksis ta välisreiside eest ja ostis talle mobiiltelefoni, mis oli tollal veel haruldus. Meri külastas seltsi peaaegu iga kuu ja ka kõikide teiste Eesti ministrite jaoks oli see koht, kuhu Soomes olles minna ja kus korraldada näiteks ajakirjanikele infotunde. Kui Eestis korraldati 1991. aastal referendum Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamise küsimuses, oli Soomes elavate eestlaste valimisjaoskond Tuglase Seltsi kontor. (Rausmaa 2013)

Soome Eestiga seotud välispoliitika oli mitmetasandiline. Soome soovis ühest küljest hoida Moskvaga häid suhteid ja toetada võimalust mööda Gorbatšovi perestroikat. Parlamendis valitses suur üksmeel, et seda nõuavad Soome rahvuslikud huvid, ja Soome välispoliitika juhid avaldasid avalikult Gorbatšovile toetust. Soome rahvuslikes huvides oli siiski ka eestlaste toetamine. Sellest oli rääkinud ka Kekkonen juba 1960. aastatel. Kuna Moskva ja Eesti eesmärgid olid omavahel vastuolus, ei saanud Soome anda mõlemale avalikult tuge samal ajal. Seetõttu toetaski Soome riik eestlasi vaid praktilise kultuurikoostöö kaudu. (Rausmaa 2013)

Soome avalik haldus kasutas 1989. aastal Soome ja Eesti vahelise kultuurikoostöö jaoks 10–20 miljonit marka, 1990. aastal 30–50 miljonit ja 1991. aastal juba peaaegu sada miljonit marka. Eesti ja eestlased said mitmesugust tuge ka Soome kodanikuühiskonnalt. Mitmed Soome erakonnad toetasid Eesti uusi erakondi, andes neile koolitusabi ja vahendades rahvusvahelisi kontakte. Soome Koonderakond ja Sotsiaaldemokraatlik Partei rahastasid isegi Eesti vastavate erakondade tegevust. Sajad koolid korraldasid Eesti heaks korjanduspäevi ja kiirelt sündis kümneid soome-eesti sõprusvaldasid ja -kogudusi, mille kaudu Eestisse abi toimetati. Mitmed ühingud ja ka isegi mõned üksikisikud kogusid ja toimetasid Eestisse mitmesugust materiaalselt abi. (Rausmaa 2013)

Kõige paremini kirjeldab Soome ja Eesti vahelise koostöö tähtsust see, et laulva revolutsiooni ajal hakkas Soome margast saama Eestis tähtsam maksevahend kui ametlikult käibel olnud rubla. Ajal, mil Eesti taastas iseseisvuse, oli Eestis kasutusel umbes 450 miljonit Soome marka. Samas kui Eestis võeti 1992. aastal kasutusele Eesti krooni, käibelevõetud kroonide summa oli markades umbes 400 miljonit. (Rausmaa 2013)

3.8. Eesti ja Soome 1991–2019

1991. aasta augustiputš oli kõikidele üllatus, kuid Eesti suutis kiiresti kasutada olukorda enda kasuks ja taastas iseseisvuse. Eestile oli olukord soodne ka seetõttu, et oma riigi ülesehitus oli arenenud juba jõudsalt. Soome abita oleks Eesti teekonna algus iseseisva riigina olnud märksa keerulisem. (Rausmaa 2013)

Soome ja Eesti taastasid ametlikud diplomaatilised suhted 29. augustil 1991. Pärast seda ei varjanud Soome enam oma Eestile osutatud tuge. Samal päeval kui diplomaatilised suhted sõlmiti, viidi mitmed Eesti abiprojektid haridusministeeriumist üle välisministeeriumisse. Sisuliselt ei toimunud Soome ja Eesti vahelises koostöös suuri muutusi, kuid seda ei kutsutud enam kultuurikoostööks, vaid lähipiirkonna koostööks (Rausmaa 2013). Koolitusi hakati korraldama ka Eesti ohvitseridele, allohvitseridele, piirivalvuritele ja politseinikele. Koostöö tugevust näitab ka see, et 1990. aastatel oli president Lennart Meri adjutant soome rahvusest ohvitser.

Majandussuhted kasvasid plahvatuslikult. Aastal 1992 sai Soomest Eesti suurim kaubanduspartner. Soome ja Eesti vaheline kaubandus moodustas peaaegu 40% kogu Eesti kaubavahetusest. Soome on säilitanud suurima kaubanduspartneri positsiooni tänase päevani. Pärast Eesti ühinemist Euroopa Liiduga 2004. aastal on Soome ja Eesti vaheline majanduslik integratsioon tugevnenud veelgi. Suur osa Eestis tegutsevatest välismaistest ettevõtetest on pärit Soomest ja kümned tuhanded eestlased on kolinud töö tõttu Soome. (Rausmaa 2015) Hoogsalt kasvanud turism omab tähtsat rolli Eesti majanduses: 2017. aastal tehti üle Soome lahe peaaegu 10 miljonit reisi. Samal ajal tõusis Helsingi sadam reisijate arvu poolest maailma kõige tihedama liiklusega reisisadamaks.

Ka Soome ja Eesti vahelised kultuurisuhted õitsesid 1990. aastatel. Eesti suursaadik Jaak Jõerüüt ütles 1994. aastal, et lihtsam on kokku lugeda need Soome organisatsioonid, kellel ei ole koostööpartnereid Eestis, kui need, kellel on. Intensiivne koostööperiood kestis 1990. aastate lõpuni, pärast mida on kultuurikoostöö tasahilju vähenenud. Sellistel arengutel on selge negatiivne seos Eesti iseseisva positsiooni tugevnemisega. Selle põhjal võib järeldada, et ka erasektori kultuurikoostöö tegelik põhjus on olnud tugevdada Eestit ja eestlasi. Pärast seda, kui tuge enam ei vajatud, vähenesid ka kultuurisuhted.

Lõpuks võib esitada küsimuse, miks Soome riik ja soomlased on tahtnud toetada Eestit ja eesti kultuuri. Lõppude lõpuks on põhjus julgeolekupoliitikas: Soome vaatenurgast on parem, et Soome lahe lõunarannik kuulub Eesti vabariigile mitte Venemaale / Nõukogude Liidule. Sel põhjusel on tahetud toetada ka eesti kultuuri. Kui Eesti oleks venestatud ja eesti keel ja kultuur oleksid hävinud, oleks Eesti alad kuulunud lõplikult Venemaale. See oleks olnud Soome rahvuslike huvide vastane ja seetõttu nõudis ka president Kekkonen 1960. aastatel, et soomlased toetaksid eestlust just nimelt Eestis. Samal põhjusel on Soomet aidanud võimaluse korral ka Eesti. Soome püsimine iseseisvana on Eesti rahvuslikes huvides.

Hõimuvendlus on kaunis mõiste ja kindlasti teatud olukordades võib ka väita, et veri on paksem kui vesi. Sellest tugevama aluspõhja Soome ja Eesti vahelisele koos-

tööle loovad siiski ühised rahvuslikud huvid. Toetades üksteist aitame ka iseennast. Kui otsest poliitilist tuge ei ole võimalik anda, saab seda siiski teha kultuuri sildi all. Peatükk on hea lõpetada tsitaadiga Lennart Meri 1992. aasta kõnest, millega ta tänas Tuglase Seltsi eesti kultuuri heaks tehtud koostöö eest. „Kultuur on alati seotud välispoliitikaga.“ (Meri 1995)

Kirjandus ja allikad

- Arjakas, Küllö (2012). *Eesti hümn*. Tallinn: Menu kirjastus.
- Graf, Mati & Heikki Roiko-Jokela (2004). *Vaarallinen Suomi. Suomi Eestin kommunistisen puolueen ja Neuvosto-Viron KGB:n silmin*. Jyväskylä: Minerva.
- Jõgi, Ülo (1996). *Ernan tarina. Suomen tiedustelujoukko Virossa toisen maailmansodan vuosina*. Helsinki: Ajatus.
- Laar, Mart, (toim.) (1989). *Jakob Hurt 1839–1907*. Tallinn: Eesti Raamat.
- Laar, Mart (1993). *Unohdettu sota. Sissi- ja tiedustelusotaa Virossa toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen*. Jyväskylä: Finnepos.
- Lehti, Marko (1998). Suomi Viron isoveljenä. Suomalais-virolaisten suhteiden kään-
töpuoli. Kari Immonen, & Tapio Onnela (toim.) *Suomi ja Viro yhdessä ja erikseen*. Turku:
Kulttuurihistoria, Turun yliopisto ja Olavi Paavolainen -seura, 84–115.
- Lilja, Pekka & Kulle Raig (2006). *Urho Kekkonen ja Viro*. Helsinki: Minerva.
- Meri, Lennart (1995). *Tulen maasta, jonka nimi on Viro*. Helsinki: Otava.
- Niinistö, Jussi (2005). *Heimosotien historia 1918–1922*. Helsinki: SKS.
- Nygård, Toivo (1978). *Suur-Suomi vai lähiheimolaisten auttaminen. Aatteellinen heimotyö itsenäisessä Suomessa*. Helsinki: Otava.
- Pekkarinen, Jussi & Juha Pohjonen (2005). *Ei armaa Suomen selkänahasta. Ihmisluovutukset Neuvostoliittoon 1944–1981*. Helsinki: Otava.
- Pekkarinen, Jussi (2015). *Kohtu 4. Suomen Tallinnan-lähetystön historia*. Helsinki: SKS
- Rausmaa, Heikki (1996). *Suomen tasavallan edustus Tallinnassa*. Helsinki.
- Rausmaa, Heikki (2007). *Tuglaksen tuli palaa. Tuglas-seuran ja suomalais-virolaisten suhteiden historiaa*. Helsinki: SKS.
- Rausmaa, Heikki (2013). *Kyllä kulttuurin nimissä voi harrastella aika paljon. Suomen ja Viron poliittiset suhteet keväästä 1988 diplomaattisuhteiden solmimiseen elokuussa 1991*. Helsinki.
- Rausmaa, Heikki (2015). *Neljännesvuosisata suomalais-virolaista talousyhteistyötä. Suomalais-Eestiläinen Kauppayhdistys 1990–2015*. Helsinki.
- Roiko-Jokela, Heikki (1995). *Ihanteita ja reaaliolitiikkaa. Rudolf Holstin toiminta Baltian maiden kansainvälisen de jure –tunnustamisen ja reunavaltioyhteistyön puolesta 1918–1922*. Jyväskylä: Gummerus.

- Roiko-Jokela, Heikki (toim.) (1997). *Etelän tien kulkija Vilho Helanen (1899–1952)*. Jyväskylä: Ateena Kustannus.
- Salokannel, Juhani (1998). *Sielunsilta. Suomen ja Viron kirjallisia suhteita 1944–1988*. Helsinki: SKS.
- Sammet, Jaak (1992). Meriyhteydet Suomen ja Viron välillä. Heiki Rausmaa (toim.), *Soome sild, Viron veräjät. Kahdeksan näkökulma suomalais-virolaisiin suhteisiin*. Helsinki.
- Sepp, Helena (1992). Helsingin ja Tarton opiskelijasuhteista 1920- ja 1930-luvulla. Heiki Rausmaa (toim.), *Soome sild, Viron veräjät. Kahdeksan näkökulma suomalais-virolaisiin suhteisiin*. Helsinki.
- Tuomioja, Erkki (2006). *Häivähdys punaista. Hella Wuolijoki ja hänen sisarensa Salme Pekkala vallankumouksen palveluksessa*. Helsinki: Tammi.
- Walter, Hannes (1992). Viron ja Suomen sotilaalliset suhteet 1900-luvulla. Heiki Rausmaa (toim.), *Soome sild, Viron veräjät. Kahdeksan näkökulma suomalais-virolaisiin suhteisiin*. Helsinki.
- Ylönen, Irene (1997). *Suomen sillan rakentajat. Suomen Viro-seurat vuosina 1881–1991*. Jyväskylä.
- Zetterberg, Seppo (1974). *Suomi ja Viron ensimmäiset yleiset laulujuhlat*. Historiallinen aikakauskirja 1974.
- Zetterberg, Seppo (1977). *Suomi ja Viro 1917–1919. Poliittiset suhteet syksystä 1917 reuna-
valtiopolitiikan alkuun*. Helsinki.
- Zetterberg, Seppo (2007). *Viron historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Zetterberg, Seppo (2013). *Kulttuuria ja kumouspuuhia. Helsingin virolaisyhteisö 1900-luvun
alussa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Zetterberg, Seppo (2017). *Suomen ja Viron välisen kulttuurisopimuksen synty 1937*. Helsinki.

4.

Soome-Eesti suhted aastatel 1991–2017 integratsiooni ja liikuvuse järelevalve vaatenurgast

Aappo Kähönen

4.1. Sissejuhatus

Pärast Nõukogude Liidu lagunemist tekkinud uus, külma sõja järgne rahvusvaheline korraldus koos kultuurilise ning geograafilise lähedusega pani aluse Soome ja Eesti tänapäeva suhetele. Mõlemale riigile on oluline integreeruda Lääne-Euroopa poliitiliste ja majanduslike struktuuridega, kuigi rõhuasetustes on erinevusi. Külma sõja järgne rahvusvaheline korraldus paistab eriti nüüd, 2010. aastatel liikuvat traditsioonilisemate võimukasutusega seotud välis- ja turvalisuspoliitika teemade suunas.

Nende teemade käsitlemist alustan järgnevate põhiküsimuste kaudu. Kuidas on inimeste ja kaupade liikumine arenenud pärast Euroopa Liiduga ühinemist, mis toimus Soomes 1995. aastal ja Eestis 2004. aastal? Millised olid ootused ja ohud eelkõige Soome, aga ka Eesti vaatenurgast? Mõistelise tausta loob riigi ehitamine piirikontrolli ja ühiskondadevahelise liikuvuse kaudu.

Huvitaval moel tulevad Soome ametnike nägemus Eestist ja eriti Eestiga seotud liikuvusest esile tolli ja piirivalveameti avalike tegevusaruannete ja ajaloo ülevaadete kaudu. Eesti vaatenurka ja rolli käsitlen kirjanduse abil. Inimeste ja kaupade liikumise järelevalvet tasub suhestada nii integratsioonipoliitika ühiste tingimuste ja piirangutega seoses Eesti liitumisega NATO ning ELiga 2004. aastal kui ka Soome neutraalsuspoliitikaga. Samuti on huvitav jälgida, kuidas on suhted Venemaaga kujundanud pikema aja jooksul riikide reaktsioone kaubanduse, ühiskonna ning välispoliitika probleemidele.

Soomet ja Eestit mõjutasid ühiselt (ehkki eri moel) Vene keisririigi lagunemine 1917. aastal ning Nõukogude Liidu lagunemine 1991. aastal. Kolmanda konteksti löi

integreerumine läände, mis viis osaliselt varasemate perioodide erinevate kogemuste tõttu ka erinevate otsusteni nii julgeoleku- kui ka sotsiaalpoliitikas.

4.2. Ajalooline suhe Venemaaga riigi ehitamise taustal

Peale sarnasuste on Soome ja Eesti vahel ka märkimisväärseid ajaloolisi erinevusi, mis on mõjutanud oluliselt mõlema riigi ühiskondi ning välispoliitilisi valikuid. Kesksed erinevused olid 19. sajandil maaomandis, võrkeelse eliidi positsioonis ja rahvusliku eliidi tekkimises. Soome algupärane „läänesuunaline integratsioon“ keskajal löi aluse Rootsi vallutustele ja Saksa vallutustele Eestis. Selle tulemusel tekkis Soomes iseseisev talupoegkond, Eestis aga pärisorjus. Maa müümist talupoegadele alustati Eestis alles 19. sajandi keskel. Vene võim ei muutnud kuidagi struktuure Eestis, sest kõrgklassi kuulunud baltisakslased said 1721. aastal Venemaalt kinnituse nende privileegide kohta ning neile poleks toonud mingit kasu eestikeelse rahvastiku autonoomia. Rahvuslik eliit tekkis Eestis ja Lätis alles 19. sajandi lõpus. Soome suhteliselt nõrga rootsikeelse kõrgklassi lahutamiseks Rootsist tegi Vene keisririik neist 1809. aastal autonoomse Soome valitsejad. Samal ajal tekkis vundament, millele Soome riik hakkas kerkima. Uuel eliidil oli kasulik paluda abi soomekeelselt enamusest ja osaliselt isegi kasutada soome keelt. (Alapuro 1988, 266–269, 223–231; Kõll 1994, 24–27, 26, 31–32, 34–35)

Peale geograafiliste tegurite tulenesid Saksamaa ja Nõukogude Liidu mõjuvõimu erinevused eespool mainitud ajaloolistest asjaoludest. Eesti vabadussõjas oli peale bolševike ka teine oluline vaenlane: Saksamaa ja seda toetavad baltisakslased. Soome tulid sakslased Soome kodusõja ajal valgete kutsel nende liitlastena. See seletab osaliselt erinevaid reaktsioone Vene revolutsiooni ja kodusõja aegsetele iseseisvumisprotsessiga seotud konfliktidele aastatel 1917–1922 ning 1930. aastate parteidesse jagunemisele ja parempoolsete võimupöörde ohule, sest Soomes tekkis riik erandlikult enne iseseisvust, kuid Eestis hakkasid eeldused riigi sünniks tekkima alles 1917. aastal. Need erinevused võisid mõjutada ka erinevaid reaktsioone Nõukogude Liidu repressioonidele aastatel 1939–1940. Hoolimata 1918. aastal peetud kodusõjast oli Soomes üsna tugev vastupanuliikumine, kuid Eestis, Lätis ja Leedus otsustas autoritaarse riigipöörde teinud väiksearvuline poliitiline eliit anda Nõukogude Liidu nõudmistele järele (Ilmjärv 2004, 410–413, 538–539; Kasekamp 2010, 101–112).

Riigi ehitamist võib Soomes ja Eestis käsitleda *hapra* ja *tugeva* riigi mõistete abil. Habras riik ei suuda täita rahva ootusi ning hallata poliitiliselt ootuste ja protsesside muutusi. Tugev riik on vastupidi seaduspärane ja suutlik vastama sotsiaalsete rühmade ootustele (Koponen 2010, 37–38). Nii Soomel kui ka Eestil oli kodusõja ja vabadussõja ajal *hapra* riigi tunnusjooni ning mõlemad hakkasid liikuma *tugeva* riigi suunas. Tänu pikemale, enne iseseisvumist arenenud riiklusele suutis Soome alustada *tugeva* riigi ehitamist juba varem ehk alates 1930. aastate keskpaigast (Kähönen 2019).

Okupatsioon ja liitmine Nõukogude Liiduga eraldas Eesti okupatsioonist pääsenud, kuid sõja Nõukogude Liidule kaotanud Soomest järgmiseks viiekümneks aastaks. Selle taustal selgineb nii Eesti iseseisvusliikumise „radikaalsus“ aastatel 1989–1991 kui ka Soome poliitilise juhtkonna „konservatiivsus“, kui Nõukogude Liidu uuenduspoliitika muutus liidu lagunemiseks. Kuigi majandus- ja julgeolekupoliitika integreerimine läänega tõi mõlemale riigile märgatavat kasu, oli riikide eesmärkides ja rõhuasetustes selgelt erinevusi.

4.3. Toll ja piirivalveamet Soome rahvusriiki ehitamas

Toll ja piirivalveamet on järelevalveorganisatsioonid, mis on seotud riigi kesksete tunnustega ning millel on pikk ajalugu riigi ehitamises. Soome toll asutati 1812. aastal üsna pea pärast seda, kui Vene keisririik oli kinnitanud Soome autonoomia aastal 1809 ning seeläbi loonud Soome „haldus- ja fiskaalriigi“ juba sada aastat enne selle iseseisvumist. Piirivalveamet loodi kaks aastat pärast Soome iseseisvumist 1919. aastal. Nii toll kui ka piirivalveamet valvavad piire, kuid piirivalveamet töötab pigem territoriaalse puutumatusel nimel, toll tegeleb see-eest majanduse ja maksudega ning nendega seotud kuritegude vastu võitlemisega (Kosonen & Pohjonen 1994; Nokki 2015).

Kui Vene keiser kinnitas 1812. aastal Soome suurvürstina Soome tolli juhatuse reeglistiku, pandi seeläbi alus Soome tolli kui eraldiseisva organisatsiooni tekkimisele. Tolliamet tegutses Soomes senati alluvuses (mitte Vene tolli või finantsjuhtimise alluvuses). Kuna tolli tulud jäid Soome suurvürstiriiki, säilitas Soome toll majandusliku iseseisvuse. Ühtlasi moodustas see tollipiiri keisririigi ja suurvürstiriigi vahele. (Nokki 2015, 13) Huvitav on näha, et Venemaal oli Soome pärast samasuguseid kartusi, kui Soomel Eesti pärast 1990. ja 2000. aastatel nii ELi kui ka Schengeni viisaruumiga liitumise tõttu. Kui Venemaa lubas Soomel säilitada varasemad majanduslikud kontaktid Skandinaaviaga, kardeti Venemaal, et Soomest kujuneb illegaalse impordi kanal, mistõttu nõudis Venemaa tollipiiri Soome ja muu keisririigi vahele. Praktikas kujunes Soomest seetõttu omamoodi „vabakaubanduspiirkond“, mille toodetel olid Vene turul madalamad tollimaksud kui välismaistel toodetel. (Nokki 2015, 13–19)

Tollid kaudu saadud kasumi mõju riigi tuludele oli väike kuni 1840. aastateni, kui hakati väga kõrgeid tollimakse alandama. Selle tulemusel tõusid tollimaksudest saadud tulud ja vähenes salakaubandus. Ülejäänud Vene keisririik liikus samas suunas 1850. aastatel. Soome riigi tulude struktuur muutus radikaalselt. Väliskaubanduse tollituludest kujunes maksutulude tähtsaim osa, mis võimaldas rahastada koole, kanaleid ja raudteesid. Kui osasid Venemaalt pärit tooteid hakati 1859. aastal tollimaksuga maksustama, rajati Vene piirile tollipunkte. Nendest said Soome tolli esimesed ametiasutused. Toll uuris ka tollimaksudega seotud kuritegusid, tegi koostööd kohtuorganitega ning kasutas oma „informatsioonikogujaid“ välismaistes sadamates. Pärast Soome iseseis-

vumist tegi toll koostööd piirivalveametiga ja andis Vene piiri valvamise täielikult üle. Alkohol muutus kontrolli peamiseks fookuseks pärast 1919. aastat, kui kehtestati keeluseadus (millega keelati alkoholi müük ja valmistamine). Alkoholi kättesaadavust piirati tegelikult juba esimese maailmasõja ajal. Seoses poliitiliste pöördpunktidega (Soome liitmisega Vene keisririigiga 1809. aastal ja Vene keisririigi lagunemisega 1917. aastal) võis toll loota suures ulatuses tegevuse jätkumisele. Selles mõttes võib Soome ühinemist ELiga pidada radikaalsemaks muutuseks, kuna EList sai koos ühisturu ja ühise kaubanduspoliitikaga omamoodi tolli teine töödandja. (Heikkinen 1994, 374; Nokki 2015, 13–19)

Soome piirivalveameti ajaloo ülevaate esimeses ja teises osas paljastub rahvusriigi suhtumine piirialadesse, sisemise ja välise julgeoleku vahelisse suhtesse ning rahvusvahelisse koostöösse. Praktikas algab Soome piiride määratlemine aastatel 1918–1919 pärast iseseisvuse kuulutamist ja kodusõja konflikte. Need vastuolud riigi ehitamises on selgelt esil piirivalveameti ajaloo esimeses osas, mille pildiallkirjades kasutatakse sõna *vabadussõda* (sm *vapaussota*), kuid põhitekstis on kasutusel sõnad *vennatapusõda* (sm *veljessota*) või *kodusõda* (sm *sisällissota*). (Kosonen ja Pohjonen 1994, 14, 36–37)

Piiride määratlemisega tuleb huvitaval moel esile see, et Soome riigi eesmärk oli juba kodusõja ajal laienemine või „piiri liigutamine ida suunas“, teisiti öeldes Venemaale kuulunud Ida-Karjala vallutamine. Põhjenduseks oli nii sisene kui ka väline oht: Soomest Venemaale põgenenud punaste kaotajate rünnaku tõrjumine, kaitse lihtsustamine või selle põhjendamine geograafiliste tegurite kaudu, ning kartus revolutsiooni pärast, „mille heaks osa rahvast tegutses“. Suur osa piirist Nõukogude Liiduga Laadoga järvest põhja poole määratleti idapiirina, kuid Karjala maakitsusele rajati aastatel 1918–1921 sõjaväele kuulunud eripiirkond. Ka majanduslikud huvid olid seotud sisemise ja välise julgeolekuga. Kohaliku rahvastiku protesti kinnise või kontrollitud piiri vastu oli märgatav nii Rootsi kui ka Nõukogude Liidu piiril, sest piirikontroll ohustas tähtsaid tegevusalasid ehk kaubandust ja salakaubavedu. Vastupidi idapiirile oli Rootsi piir algusest peale tsiviilhalduse kontrolli all. Tegelik piirivalveamet asutati 21. märtsil 1919 ja see läks peaaegu kohe sõjaväe käest siseministeeriumi alluvusse. (Kosonen ja Pohjonen 1994, 36–41, 53, 60–70)

Piirivalveameti ülesanded on seotud peamiselt piiri puutumatusse säilitamisega, piiriületuse kontrolliga, kuritegevusvastase võitlusega, rahvusvahelise koostööga ja riigikaitsega. Piirivalve peamine oht on illegaalsed piiriületused. Kontrolli fookus on ELi Schengeni ala välispiir ehk Soome ja Venemaa vaheline piir. Schengeni viisaruumi kuuluvad riigid kontrollivad ala välispiiri ühiste reeglite järgi, mis on määratletud ELi piirivalveametis Frontex. Kuritegevusvastase võitluse peamised ohud on inimkaubandus ja illegaalse immigratsiooni organiseerimine. Nende vastu võitlemiseks teeb piirivalveamet koostööd politsei ja tolliga. Nende ohtudega seotud hirmudel on tugev ajalooline taust, mis on seotud Nõukogude Liidu lagunemisega 1990. aastate alguses. Soome piirivalveamet teeb kõige rohkem koostööd lähimate naabermaadega ja eelkõige

2003. aastal Venemaa julgeolekuteenistuse koosseisu loodud piiriteenistusega (PS FSB), aga ka Balti riikide piirivalvega.¹

4.4. Suhtumine integratsiooni ja liikuvusse Eesti aladelt – tolli vaatenurk

ELi ja NATO liikmelisuse vaatlemine koos on põhjendatud nii Eesti (kus liikmeks astumine toimus samaaegselt) kui ka Soome puhul. Mõlemas riigis oli integreerumine läänega poliitilise eliidi julgeolekupoliitiliselt põhjendatud projekt, millele oli vaja saada rahva heakskiit. Eesti oli Balti riikidest kõige euroskeptilisem. Rahvastiku euroskeptilisus oli osaliselt seotud eelmise „liidus olemise kogemusega“ ehk Nõukogude Liiduga, aga ka umbusaldusega poliitilise süsteemi ja eliidi suhtes. Kuigi osa hääletajatest võis olla sotsiaaltoetuste kärpimise vastu, olid vasakpoolsed erakonnad seotud venekeelse vähemusega, ja nende poolt ei hääletatud, kuna see oleks olnud mitteisamaaline. Seega piirasid etnilis-poliitilised pinged valijate valikuid ja mõjutamisvõimalusi erinevalt Leedust ja Poolast, Soomest rääkimata. (Pettai 2005, 56–57)

Pikemale perioodile loob tausta Euroopa äärealadel olemise kogemus. Nagu Soomes oli ka Eestis ELiga liitumist võimalik reklaamida perifeersuse võitmise projektina. Rahvahääletuste tulemustes võib siiski märgata erinevusi: Soomes oli toetusprotsent madalam kui Eestis (56,9%), kuid seal oli kõrgem hääletusaktiivsus (70,4%). Eestis hääletas ELi poolt 66,9% hääletajatest ja aktiivsus oli 64% (Pettai ja Ehin 2005, 11–12).

Tollid ja piirivalveametid vaatenurkade muutusi vaatlen kolme teema kaudu, mis on kaupade ja inimeste liikumine, transiitkaubandus ning kuritegevus. Need teemad suhestan järgnevate pöördepunktidega: 1) Nõukogude Liidu lagunemine 1991. aastal; 2) Soome ühinemine ELiga 1995. aastal ning Eesti liitumine ELi ja NATOga 2004. aastal; 3) Soome liitumine Schengeni viisaruumiga 2001. aastal ja Eesti liitumine sellega 2009. aastal. Kui Nõukogude Liit hakkas lagunema, oli Soome tolli keskne huvi säilitada tollitariifid ehk impordimaksud, hoida ära narkootikumide salavedu ning kindlustada koostöö kriminaaluurimises. Seetõttu hakkas Soome toll tegema vaikselt koostööd ka Nõukogude Eesti tolliga. 1989. aastal alustati koolitamist ja tehnilise abi andmist. Nõukogude ajal otsesed suhted Eestiga olid veel delikaatsed. Seetõttu rahastas esialgu koolitamist rahandusministeeriumi ning tolli asemel kaubandus- ja tööstusministeerium. (Nokki 2015, 109–116)

Eesti iseseisvuse taastamise tunnustamisest 1991. aasta septembris kuni Eesti tolliseaduse väljakuulutamiseni ning kaubanduslepingu sõlmimiseni 1993. aastal põhines tollimine Soome ja Eesti vahel vanal nõukogudeaegsel kaubanduslepingul. Leping akt-

---

¹ Rajavartiolaitos, <https://www.raja.fi/tehtavat>. Viimati külastatud: 27.03.2018.

septeeris kolmandate maade kaupade toomise Soome *Nõukogude Liidu* või *Eesti* nime all. Seetõttu oli Soome tolli eesmärgiks luua Eestisse „kaasaegne, kaubatehingutele keskenduv tolliamet“. Soomlaste koolitused tõtsidki esile Euroopa Majandusühenduse päritolumaad puudutavaid määrusi. Koolitusi korraldasid ka teised riigid, näiteks Taani. Veel 1990. alguses kinkis Soome Eesti tollile maha kantud autosid ja kontorimasinaid. Mõne aastaga sai Soomest Eesti suurim kaubanduspartner. (Nokki 2015, 109–116)

Soome astumine ELi liikmeks 1995. aastal lisas vajadust teha koostööd Balti riikidega ja eriti Eestiga. Soome toll tegi ettevalmistusi ning andis nõu Eesti tollile ka seoses eelseisva ELiga ühinemisega. Soome tolli mure oli samasugune kui varem nõukogudeaegse kaubanduslepingu ajal: imporditollimaksu puudumine Eestis võimaldaks kolmandate riikide kaupade (välja arvatud alkoholi, tubakatoodete ja kütuse) Soome viimise, kui Eesti ühineks ELiga. Kuigi Soome toll üritas vältida „suure venna hoiakut“ ning proovis anda ettevaatlikult Eesti tollile nõu, ei olnud Soome eriti optimistlik. Arvati, et Balti riigid vajavad veel 1997. aastal vähemalt kaheksa aasta pikkust piirivalve üleminekuperioodi. Soome ja Eesti vaheline huvide konflikt võib osaliselt seda seletada, sest Soome ja Balti riigid võistlesid tollal Venemaale mineva transiitkauba pärast. Kõigest hoolimata osales Soome 2003. aastal projekti Eurocustoms kaudu Eesti tolli arendamises 50-protsendilise osalusega. (Nokki 2015, 214–216)

Soome toll pidas oma aastate 2004–2007 tegevuskavas tähtsaima muudatusena Ida-Euroopa ja Balti riikide ühinemist ELiga. See muutis kaubanduse Soome ja nende riikide „eriti Soome ja Eesti vahel sisekaubanduseks“. Poolast ja Balti riikidest saabuva reisi- ja kaubaliikluse tagajärgi pidi tolli järgi reguleerima üleminekuperioodi määrustega „millega üritatakse vältida suuri majanduslikke, ühiskondlikke ning kultuurilisi kõrvalmõjusid“. Riikliku maksustamise tasandil esines ka pinget aktsiisimaksu alan- damise pärast.

Soome tolli mure tuli kõige selgemalt esile peatükist „Ühiskonna kaitsmine“. Neid muresid põhjendati väitega, „et meie riikide [Soome ja Eesti] vaheline liikumine on muutunud kõige tähtsamaks narkootikumide ja aktsiisistatud toodete [mh alkohol ja sigaretid] salakaubanduse kanaliks“. Narkootikumide puhul kardeti, et surve kasvab Eesti-Vene piiril, mis oli juba siis oluline kanal Soome ja teistesse Põhjamaadesse suunatud heroini salakaubandusele. Soome toll pidas „riiki saabuvate isikute ja asjade kontrolli kõige tõhusamaks vahendiks narkootikumide vastases võitluses“. Kuna ELi ja Schengeni ala laienemine lihtsustasid liikumist, tõusis esile ka ametnike koostöö olulisus, sest „eriti Eesti ametnike oskusel takistada narkokuritegevust on vahetu mõju Soomes esinevale narkokaubandusele“.² 1990. aastate algusest kuni 2000. aastate alguse- ni oli märgata kuritegevuse selget kasvu Eestis ja teistes Balti riikides. See tuli esile eriti

---

² Tullilaitoksen toiminta- ja taloussuunnitelma vuosille 2004–2007, 10.12.2002, 2-3, <https://tulli.fi/tietoa-tullista/tullin-toiminta/tulosohjausasiakirjat-arkisto>, Viimati loetud 25.04.2018. Jatkossa Tullilaitoksen toiminta- ja taloussuunnitelma.

mõrvade, relva-, narko- ja inimkaubanduse kaudu, enne kui uute riikide struktuurid hakkasid kindlamaks muutuma (Männik 2008, 22–26).

Kõige tähtsam tolli tegevuskavas olnud mõjutegur aastatel 2005–2008 oli Balti riikide ELiga liitumise tõttu alanenud alkoholiaktsiis. Järgmises (2006–2009) tegevuskavas oli see tolli sõnul põhjus, miks „alkoholi- ja tubakatoodete vool oli tunduvalt väiksem kui kardeti“ pärast seda, kui turistide kaasa võetavate asjade suhtes seatud piirangud tegelikult nõrgenesid. Selles tegevuskavas määratletakse esimest korda tolli järelevalvestrateegia kaks keskset punkti: kontroll ja kuritegevusvastane võitlus. Kontroll keskendub liiklusvoole ja kuritegevusvastane võitlus kurjategijatele. Üksikisikute asemel on tegevus suunatud siiski kuritegelike organisatsioonide ja nende eesmärkide vastu. Sellega seoses peetakse Eestit selgelt ohuks. Tänu Soome ja ELi (Europol) järelevalveametnike koostööle „on teada, et Soome suunatud organiseeritud kuritegevust juhivad eesti ja eesti-vene rühmitused“. Toll seostas seda siiski üldise liikuvuse kasvamisega ELis, mis ikka veel tõstab esile kuritegevusvastase võitluse olulisust.

Transiitkaubanduse ja teiste kaubandusvormide kaudu tõusis Venemaa 2004. ja 2005. aasta vahel kolmandalt kohalt Soome tähtsaimaks kaubanduspartneriks.³ Soome kaudu Venemaale või sealt edasi liikuva transiitkauba väärtus oli siiski veel viiekordne võrreldes Venemaa ja Soome vahelise kaubandusega. Toll pidas transiitkaubanduse taset siiski stabiilseks. Venemaa kaubanduse suurenemine peegeldus tolli hirmudes. Paistis, et muret Eesti kuritegelike rühmituste pärast varjutas osaliselt Venemaalt pärit organiseeritud kuritegevus. Tolli andmetel oli Venemaa transiitkaubandus üha rohkem vene kuritegelike rühmituste käes. Antud olukorras rõhutati vajadust kasutada „ebaharilikke uurimis- ja teisi info hankimise meetodeid“ ning teha koostööd Venemaa ametnikega.⁴

2006. ja 2007. aastal tõdes toll teatava rahuloluga, et Soome „oli säilitanud suhteliselt hea positsiooni transiitmaana ka pärast ELi laienemist“. Ka nägemus Eestist muutus lühikese aja jooksul. Tolli arvates raskendas Eesti liitumine ELiga turistide toodud kaupade ebaseaduslikku sissevedu Soome, kuigi tolli sõnul oli salakaubavedu hakanud keskenduma alkoholi asemel sigarettidele. Seoses Balti riikide liitumisega Schengeni viisaruumiga 2008. aastal väideti, et Eestist pärit organiseeritud kuritegevus korraldab narkootikumide salavedu Soome. Tollist sai ainus järelevalveamet Soome sadamates pärast 2007. aastat, kui Balti riigid liitusid lõplikult Schengeni viisaruumiga ja piiriformaalsused kaotati.⁵

Pärast neid aastaid vähenes tolli huvi Balti riikide vastu. Ka tegevuskavad muutusid pärast 2012.–2015. aastat – uuriija vaatenurgast – kahjuks lühemaks ja üldisemaks. Eesti ja Leedu tõusid veel korraks esile seoses sigarettide impordiga. Toll kartis, et aju-

³ Tullilaitoksen toiminta- ja taloussuunnitelmat vuosille 2005–2008, 12.12.2003, 3; 2006–2009, 7.12.2004, rikosten torjunnasta, 3, 7-8, ja Venäjän kaupasta, 11.

⁴ Tullilaitoksen toiminta- ja taloussuunnitelmat vuosille 2007–2010, 29.11.2005, 5, 9-11.

⁵ Tullilaitoksen toiminta- ja taloussuunnitelmat vuosille 2008–2011, 23.11.2006, 6; 2009–2012, 1.11.2007, 7; 2010–2013, 31.10.2008, 8.

tiste piirangute tühistamine viib selleni, et üksikisikud hakkavad reisilaevade kaudu transportima Soome kaupa raha teenimise eesmärgil. Tolle jaoks lahenes olukord siiski edukalt tänu Soome tubakaseaduse muudatusele: kui suitsupakil polnud peal infot ter-
viseeriskide kohta Soome mõlemas ametlikus keeles ehk soome ja rootsi keeles, kehtisid
ajutised piirangud edasi. Alla 18-aastastele keelati ka tubakatoodete (mh nuusktubaka)
import isiklikuks tarbeks. Toll oli siiski valmis, et sigarettide salakaubavedu jätkub eel-
kõige Venemaalt, kus tubakaaktsiis ja seeläbi ka sigarettide hind oli märkimisväärselt
madalam kui Soomes.⁶

4.5. Integratsiooni mõju Eesti ja Vene piirile – piirivalveameti vaatenurk

Sisemise ja välise julgeoleku suhe muutus Soomes palju, kui Nõukogude Liit lagunes ning tekkis Venemaa föderatsioon. Idapiiriga seotud ohud kerkisid uuesti esile, kuid seekord pigem demograafilisest kui poliitilisest vaatenurgast. Peamise ohuna peeti piirialadel elava rahvastiku, mis ulatus kümnetest tuhandetest kuni veerand miljonini, liikumist üle Soome piiri. Seetõttu tehti ka märkimisväärsed planeerimis- ja ettevalmistustöid. Piirivalveameti ajaloo ülevaate teises osas rõhutatakse seda stsenaariumit rohkem sõjaväe vaatenurgast. Piirivalveamet oli pigem skeptiline, et nii suured rahvamassid oleksid valmis jätma oma kodud hoolimata tol ajal valitsenud toidukriisist. Vaatenurk toetus toimivatele kontaktidele Soome ja Nõukogude Liidu piirivalveüksuste vahel. Lõpuks liikusid Nõukogude Liidu kaudu kolmandatest riikidest Soome turvapaika taotlema vaid mõnedsajad inimesed. Eelkõige proovisid Soome pääseda sajad Rumeenia kodanikud, kuid Nõukogude Liidu piirivalve takistas enamuse pääsemise piirile (Pohjonen 2009, 24–35).

Rahvusvaheline ja piirkondlik koostöö hakkasid omama rohkem tähtsust juba enne Soome liitumist ELiga 1995. aastal. Soome piirivalveamet lõi kontakte Vene piirivalvega aastal 1992, kui sõlmiti piirivalvealase koostöö leping. Selles mõttes muutis kolmepoolne koostöö, mis alustati Soome, Venemaa ja Eesti vahel 1993. aastal, tegevuse tingimusi. Piirivalveameti algatus sobis hästi ELi ja sellesse kuuluva Saksamaa eesmärkidega. Eesmärk oli takistada illegaalsete immigrantide liikumist iseseisvuse taastanud Balti riikide ja Venemaa kaudu ELi aladele (Pohjonen 2009, 58–62).

Pärast augustiputši 1991. aastal alustas Eesti valitsus Edgar Savisaare juhtimisel nõupidamisi Nõukogude Liiduga piiri valvamise asjus. Sama aasta septembris võttis Eesti piirivalveameti peadirektor Andrus Öövel ühendust Soome piirivalveüksusega,

---

⁶ Tullilaitoksen toiminta- ja taloussuunnitelmat vuosille 2011–2014, 5.10.2009, 12–13, 2012–2015, 1.10.2010, 8.

uurides eestlastele mõeldud piirivalvealase koolituse kohta, mis võiks alata juba sama aasta oktoobri keskpaigas. Soome piirivalveamet vastas kohe jaatavalt, sest Eesti valvama piiri peeti Soome suureks julgeolekuriskiks. Koolitus ja koostöö algasid kiiresti 1992. aastal passikontrollikursusega ja eestlastele kolme patrull-laeva kinkimisega. Eestis sündis konflikt selle pärast, kas piirivalve tuleks korraldada siseministeeriumi või kaitseministeeriumi kaudu ning seetõttu katkes korra ka koostöö. Pärast seda, kui piirivalve läks siseministeeriumi alluvusse, jätkusid ka koolitused ja nõustamine. Soome andis ka Venemaale teada oma rolli kohta, mis tõenäoliselt sobis Venemaale paremini selle asemel, et Eestit oleks nõustanud mõni NATO liikmesriik. Eesti soovitude kaudu huvitusid Soome piirivalveüksuste korraldamise mudelist ka Läti ja Leedu. Piirivalveameti koolitamine Eesti ELi liikmelisuseks vajalikule tasemele jätkus 2000. aastate alguses ELi Phare rahastuse toel, kuid siiski suuresti soomlaste abil (Pohjonen 2009, 44–53).

Soome piirivalveamet märkis pärast Eesti liitumist ELiga, et lihtsustatud piiriformaalsused Soome ja Eesti vahel „on toiminud ilma märkimisväärsete probleemideta“. Eestiga seotud ELi projektide ja kahepoolse toe puhul toimus muutus, kui valmistuti ELi ja Schengeni alaga liitumiseks. Mõlema puhul arutleti, kas Eesti ja Läti suudavad sõlmida Venemaaga piirilepingud enne aasta lõppu. Soome piirivalveameti sõnul oli neil olnud ka oluline roll ELi piirivalvealase operatiivkoostöö loomises. Piirivalveameti eesmärk oli suurendada Soome sisemist julgeolekut Venemaa, Balti riikide ning Põhjalaadega tehtava koostöö kaudu.⁷

Euroopa Liidu Piiri- ja Rannikuvalveamet Frontex hakkas tegutsema 1. mail 2005. Seda juhtis tollal soomlane, mis väljendas Soome rolli olulisust ELi piirivalve arendamises. Eestis olid 2005.–2007. aastal aga kesksel kohal ELiga liitumisega kaasnenud muutuste sissetöötamine ja Schengeni lepinguga liitumise ettevalmistused. Soome ja Eesti piirivalveüksused kirjutasid 2006. aastal alla lepingule, milles nad leppisid kokku eesmärkide elluviimist edendavas ühises ettevalmistustöös. Peale kahepoolsete ja ELi suhete tõusis Eesti regulaarselt esile ka kolmepoolses koostöös Soome ja Venemaaga. Pärast piiriformaalsuste lõpetamist Soome-Eesti piiril 2007. aasta lõpus näis Soome piirivalveamet olevat optimistlikum kui toll. Piirivalveameti arvates hirm kriminaalsete rühmituste tegevuse laienemise pärast oli senini olnud alusetu. Eesti liitumine Schengeni lepinguga julgustas piirivalveametit soovitama eestlastele järelevalvealast PTP (politsei-toll-piirivalve) koostööd, kuigi esimene sellega seotud kohtumine lükati 2008. aastasse.⁸

---

⁷ Rajavartiolaitoksen tilinpäätös (edaspidi RVL) 2004, osa I toimintakertomus, 2–4, https://www.raja.fi/tietoa/suunnittelun_ja_seurannan_asiakirjat, Viimati külastatud: 27.03.2018.

⁸ RVL 2005 toimintakertomus, 2; RVL 2006 toimintakertomus 6–7; RVL 2007 toimintakertomus 2, 7.

4.6. Suhted pärast Schengenit

Soome piirivalveameti vaatenurgast jagunesid suhted Eestiga pärast 2007. aastat kaheks. Esimene osa keskendus 2008.—2013. aastal Eesti ja Soome vahelise koostöö tugevdamisele, kuid see kaob tegevuskava esimestel lehekülgedel pealkirja „Rahvusvaheline koostöö“ taha. Teises osas 2014. aasta alguses naaseb Eesti lühidalt pildile, kui Venemaa okupeerib Ukrainale kuulunud Krimmi. Samas kasvavad Venemaa ja lääne (mh Euroopa Liidu) vahelised pinged.

Soome piirivalveameti huvi nii koostöö tugevdamise kui ka selle lisamise vastu Eestiga tuleb esile, kui võrrelda hinnanguid kolme- ja kahepoolsele koostööle. Mõlema ga seotud tööühikud kohtusid neli korda aastas ja tegid aastatel 2008 ja 2009 ühiseid riskianalüüsi kuritegevuse tõrjumise kohta. Koostöö Eestiga edenes nii riiklikul kui ka regionaalsel tasandil ning Soome ja Eesti piirivalveüksuste analüütikud kohtusid regulaarselt. 2010. aastal oli üldine trend piiriületuste märkimisväärne suurenemine, samas kui kriminaalne tegevus vähenes nii maismaal kui ka laevaliikluses. Rahvusvahelise koostöö puhul tõdeb piirivalveamet veel eraldi, et peale kolmepoolse koostöö arendatakse koos Eestiga ka kahepoolset koostööd. Soome ja Eesti piirivalveametid leppisid kokku Schengenile tugineva koostöö lisamise kohta merel, arendades ühiseid olustike kirjeldusi. Infovahetuse alguseks kavandati aastat 2012, kui Eesti järelevalvesüsteemid said uuendatud.⁹ Järgmise kolme aasta jooksul ei mainita piirivalveameti aastaaruannetes Eestit otseselt kordagi, kuigi üldiselt tõdetakse, et „illegaalse immigratsiooni surve [ELi aladele] on liikunud Soome piirilt Balti riikide ja Poola piiridele“.¹⁰

Kui Venemaa okupeeris 2014. aasta alguses Krimmi, muutus piirivalveameti hinnang rahvusvahelisele olukorrale ja Soome naaberaladele selgelt murelikumaks. Sellega seoses tõusis Eesti taas pildile, sest „pingestunud poliitiline olukord mõjutas ka piirialast koostööd Balti riikides ning aeglustas piirilepingu ratifitseerimist.“ Kuigi Ukraina kriis ei mõjutanud otseselt Soome ja Venemaa vahelist koostööd piiridel, muutus piiride turvalisuse hindamine raskemaks. Piirivalveamet tunnistab, et idapiiri turvalisus „sõltub suuresti Venemaa soovist ja suutlikkusest säilitada stabiilsed ja rahulikud tingimused“.¹¹

Eespool mainitud arengusuunad tugevnesid piirivalveameti hinnangutes järgmise kahe aasta jooksul. ELi välispiiril sündis „illegaalsete piiriületuste rekord“ ehk 1,8 miljonit piiriületust, millega viidati turvapaigataotlejate arvu kiirele suurenemisele. Seda kutsuti „ennenägematuks rahvasterändeks“. Olukorra tagajärjed mõjutasid Soomet peamiselt ELi sisepiiride kaudu, üle mille enamik turvapaigataotlejatest riiki saabus. Piirivalveamet tundis siiski kõige enam muret Lapimaal oleva idapiiri pärast. Venemaa julgeolekuteenistuse alluvuses olev piiriteenistus lubas erandlikult umbes seitsmesajal

⁹ RVL 2008 toimintakertomus 6; RVL 2009 toimintakertomus 10; RVL 2010 toimintakertomus 9.

¹⁰ RVL 2011 toimintakertomus, 6; RVL 2013 toimintakertomus, 5.

¹¹ RVL 2014 toimintakertomus, 2–3.

inimesel, kellest osad olid elanud Venemaal kauem, ületada piiri ilma ametlike dokumentideta ja taotleda Soomest turvapaika.

Eesti ei tõusnud piirivalveameti dokumentides esiplaanile, kuid suhteid Eestiga kommenteeriti kohas, kus käsitleti koostööd naabermaadega. Erandlikes oludes suures piirivalveamet Vene ametnikega koostööd. Kolmepoolne koostöö ei edenenu siiski ootuspäraselt. Kuigi Eesti oli kolmepoolsete suhete eesistujariik, hoidus Eesti eemale kõrgema taseme koostööst Venemaaga. Soome piirivalveamet pidas aga koostöö jätkamist väga oluliseks Balti riikide piirijulgeoleku seisukohast ja korraldas koostöö kindlustamiseks kokkusaamise oma eesistumisajal, mis algas 2016. aasta alguses. Peale selle kohtus piirivalveamet ka Eesti ja Läti piirivalveametite juhtkondadega ja leppis kokku informatsiooni jagamises ja koostöös kuritegevuse vastases võitluses.¹² Järgmisel aastal ei muutunud hinnang olukorrale paremuse poole, vaid vastupidi. Piirivalveameti arvates oli olukord Euroopas muutunud täielikult ja Venemaa jõukasutuse tagajärjel vähenenud ka ennustatavus. Kõigist 36 000 turvapaigataotlejast vaid umbes 1700 oli saanud Soome üle idapiiri põhjaosa. See kõigutas selgelt piirivalveameti usaldust Venemaaga tehtud koostöö vastu. Sellest hoolimata ei vähenenud koostöö Vene ametnikega, kuigi koostööl puuduski seos aasta alguses tehtud illegaalsete piiriületustega. Kolmepoolne koostöö Soome, Venemaa ja Eesti vahel ei arenenud ikka veel plaanipäraselt. Hoolimata ekspertkohtumiste ärajätmisest, jäi koostöövorm siiski püsima.¹³

4.7. Soome ja Eesti vahelise liikuvuse ajaloolised ja turvalisuspoliitilised raamid

Hoolimata Soome tolli ja piirivalveameti selgest valmisolekust toetada Eesti kolleege nii materiaalselt kui ka nõuga, tõusid vaadeldaval perioodil esile tegevuse erinevad rõhuasetused. Nii Soome kui ka Eesti saavutasid lõpuks tugeva riigi staatuse. Selle erinevad ajastused ja erinevused riikide rahvastikus on mõjutanud nii integratsiooni-kampaaniaid kui ka riikidevahelist rännet.

Huvitaval kombel olid tolli ootused seoses kasvava liikuvuse ja rändega Soome ja Eesti vahel üsna pessimistlikud. Maksupettused, salakaubavedu ja organiseeritud kuritegevus püsisid selgelt esil 1991. aastast ja 2008. aastani, kui Eesti ühines Schengeni viisaruumiga. Koostööd Eesti ametnikega mainitakse vaid lühidalt. Piirivalveameti hinnangud on peamiselt neutraalsed alates Eesti ELiga ühinemisest, kuid saavad pärast Eesti ühinemist Schengeni viisaruumiga koostöö osas optimistliku värvingu. Osaliselt väljendavad need erinevusi Soome organisatsioonide tegevuses ja rõhuasetustes. Piirivalveamet ei vastu-

¹² RVL 2015 toimintakertomus, 2, 6.

¹³ RVL 2016 toimintakertomus, 2–3, 6.

tanud pärast Schengeni lepingu sõlmimist enam formaalsuste ning järelevalve eest Eesti piiril, kuid toll säilitas mitmeid kohustusi inimeste ja kaupade liikumise järelevalves.

Soome ja Eesti piirivalve erinevused, mh kolmepoolses koostöös, on seletatavad organisatsioonide ja julgeolekupoliitika seose kaudu. Selles osas on Soome ja Eesti erinevad: Eesti on NATO liige, kuid Soome püsib ELi liikmelisusest hoolimata sõjaliselt neutraalsena. Eesti poliitilisele eliidile tähendas integratsioon läände ka liitumist NATOga, mille abil sooviti vähendada Venemaa põhjustatud hirmu turvalisuse pärast. Peale majanduslike huvide oli ELiga ühinemine üks vahend selle eesmärgi saavutamiseks. (Pettai 2005, 42–44) Soome poliitilise eliidi jaoks oli ELiga ühinemise julgeolekupoliitiline mõõde erinev. ELiga liitumine oli 1994. aastal turvaline ehk võimalik, kuna Nõukogude Liit oli lagunenu ning sõpruse, koostöö ja vastastikuse koostöö leping muutunud kehtetuks. Ka neutraliteeti ei peetud enam vajalikuks välispoliitiliseks vahendiks ida ja lääne võimalikes konfliktides. Liitu astumise asemel liikus Soome pigem „neutraliteedi laiaast määratlusest sõjalise liitumastuse kitsa määratluse poole“ (Ojanen 2008, 56). Eestile tähistab NATO esmast julgeolekupoliitilist konteksti ja ELi välis- ja julgeolekupoliitika alles sekundaarset konteksti. Soome see-eest osaleb ELi välis- ja julgeolekupoliitika õppustel, kuid ei soovi end siduda kollektiivse kaitse põhimõttega. ELi ühist välis- ja julgeolekupoliitikat võib pidada Soome julgeolekut parandavaks teguriks, kuid samas on tõdetud, et suhted lähinaabritega (mh Venemaaga) pole muutunud (Männik 2008, 141, 150; Ojanen 2008, 59–60). Kuna Ukraina kriis on mõjutanud eelkõige vaatenurka nii Venemaale kui ka ELile ja NATOLE, kajastub see nüüd ka Soome ja Eesti piirivalve vahelistes suhetes.

Selles mõttes tasub Soome ja Eesti vahelistele suhetele hinnangut andes lühidalt mainida ka Venemaad või täpsemalt suhet Venemaaga. Venemaa oli ka kontekst, mille kaudu Soome ametnikud, toll ja piirivalveamet hindasid Eestiga seotud kasu ja algatusi peale siira geograafilise huvi. Ajalooliselt on olnud pikk traditsioon vaadelda Läänemere piirkonda ja Balti riike suurvõimude, nagu Venemaa, Saksamaa või Suurbritannia kontekstis, mitte ainult Soomes, vaid ka Lääne-Euroopas. Nii Soomet kui ka Balti riike on vaadeldud Venemaa kontekstis 20. sajandi oluliste pöördepunktide ajal, olgu selleks siis Venemaa 1917. aasta revolutsioonid, impeeriumi lagunemine ja Nõukogude Venemaa ehitamine aastatel 1917–1922, Teine maailmasõda aastatel 1939–1945 või külma sõja lõppemine aastatel 1989–1991. Sellega seoses ühendab mõlemaid maid perifeeriasse kuulumise kogemus ja selle sümboolse võiduna integreerumine läänega. Venemaa ja lääneriikide suhete uuesti teravnedes on huvitav näha, kas integreerumine on tegelikult olukorda muutunud.

Soome ja Eesti kogemused eespool mainitud pöördepunktides on mõjutanud nii riikide praeguseid poliitilisi suundasid kui ka hinnanguid nende omavahelistele suhetele, kaasa arvatud riikidevahelisele liikuvusele. Kuigi Venemaa on tähelepanu keskmes nii tolli kui ka piirivalveameti iga-aastastes aruannetes, jääb Venemaa kuvand ebastabiilseks ja tõenäoliselt ähvardavaks ka hoolimata majandusliku kasu saamise võimalustest. Teisalt pidasid Soome ametnikud koostööd Eestiga, hoolimata teatud ühiskondlikest ja sotsiaalsetest hirmudest, oluliseks ning selle realiseerumist tihti ka õnnestunuks.

Tänuõnad

Soome Akadeemia strateegilise teadustöö nõukogu on rahastanud konsortsiumi „Glo- baalse turvalisuse mitmetahulised piirid“ (GLASE) uurimust, mille osana see kirjutis ilmub. Konsortsiumi juht on James Scott (rahastusotsus nr 303480) ja Helsingi Ülikooli osahanke juht on Pauli Kettunen (303529).

Kirjandus ja allikad

- Alapuro, Risto (1988). *State and Revolution in Finland*. Berkeley: University of California Press.
- Heikkinen, Sakari (1994). *Suomeen ja maailmalle: Tullilaitoksen historia*. Helsinki: Tullihallitus.
- Ilmjärv, Magnus (2004). *Silent submission: Formation of Foreign Policy of Estonia, Latvia and Lithuania, Period from mid-1920-s to Annexation in 1940*, Studia Baltica Stockholmiensia, vol.24. Stocholm University Department of History.
- Kasekamp, Andres (2010). *A History of the Baltic States*. Chippenham and Eastbourne: CPI Anthony Rowe.
- Koponen, Juhani (2010). The security-development nexus, state fragility and state-building: A beginner's guide to discussion and some suggestions for orientation. Henni Alava (toim.), *Exploring the security-development nexus: Perspectives from Nepal, Northern Uganda and 'Sugano'*. Ministry for Foreign Affairs: Erweko Painotuote Oy.
- Kosonen, Matti & Juha Pohjonen (1994). *Isänmaan portinvartijat: Suomen rajojen vartiointi 1918–1994*. Helsinki: Otava.
- Kähönen, Aappo (2019). Vallankumouksen ja nationalismin leikkauskohdissa 1905–1932: Suomi hauraana valtiona? Juhani Koponen & Sakari Saaritsa (toim.), *Nälkämaasta hyvinvointivaltioksi: Suomi kehityksen kiinniottajana*. Helsinki: Gaudeamus.
- Köll, Anu Mai (1994). *Peasants on the World Market*, Studia Baltica Stockholmiensia, vol. 14. Stockholm: Centre for Baltic Studies.
- Männik, Erik (2008). The role of the ESDP in Estonia's security policy. Clive Archer (toim.), *New Security Issues in Northern Europe: The Nordic and Baltic states and the ESDP*. London: Routledge.
- Männik, Erik (2008). The security situation in the Northern Europe after the Cold War. Clive Archer (toim.) *New Security Issues in Northern Europe: The Nordic and Baltic states and the ESDP*. London: Routledge.
- Ojanen, Hanna (2008). Finland and the ESDP: 'Obliquely forwards'? Clive Archer (toim.), *New Security Issues in Northern Europe: The Nordic and Baltic states and the ESDP*. London: Routledge.

- Nokki, Janne (2015). *Haavista verkkoon: Suomen tulli muuttuvassa maailmassa*. Helsinki: Tulli ja Edita.
- Pettai, Vello (2005). Unfounded worries? Euroscepticism prior to the Referendum. Vello Pettai & Piret Ehin (toim.), *Deciding on Europe: The EU Rereferendum in Estonia*. Tartu: Tartu University Press.
- Pettai, Vello & Piret Ehin (2005). Introduction: The Estonian EU Referendum in Context. Vello Pettai & Piret Ehin (toim.), *Deciding on Europe: The EU Rereferendum in Estonia*. Tartu: Tartu University Press.
- Pohjonen, Juha (2009). *Rajarauhaa Suomen ja Euroopan puolesta: Rajavartiolaitos 1991–2009*. Helsinki: Otava.
- Rajavartiolaitoksen tilinpäätökset 2004–2016. Saadaval: https://www.raja.fi/tietoa/suunnittelun_ja_seurannan_asiakirjat Viimati külastatud 27.03.2018.
- Tullilaitoksen toiminta- ja taloussuunnitelmat 2002–2010, vuosille 2004–2015. Saadaval: <https://tulli.fi/tietoa-tullista/tullin-toiminta/tulosohjausasiakirjat-arkisto> Viimati külastatud 25.04.2018.

5.

Eesti ja Soome majandussidemed

Alari Purju

5.1. Sissejuhatus

Käesolevas peatükis vaadeldakse Eesti ja Soome vaheliste majandussidemete kujunemist perioodil 1991–2016. Lähtekohaks on 1990. aastate alguseks välja kujunenud majanduse struktuur nii ühes kui teises riigis ning selle muutumine 25 aasta jooksul rõhuasetusega Eesti muutumisele suure tööstuse ja põllumajanduse osakaaluga majandusest Soomega sarnaseks majanduseks, kus domineerivad teenused. Vaadeldakse tolle struktuurse lähenemise dünaamikat ning sellega kaasnevaid muutuseid elatustasemes (SKP *per capita* nii nominaalselt kui ostujõu pariteedi näitajate kaudu hinnatuna). Kuna majanduses realiseeruvad riikidevahelised sidemed eelkõige välismajanduse ja -investeeringute kaudu, siis käsitletakse siinses peatükis nende mõju ja suhtelist olulisust mõlema majanduse jaoks rõhuasetusega Eesti ja Soome vahelistele sidemetele ning ka võrdlusele, kuidas mõjuvad väliskaubandus ja -investeeringud majanduse teistele näitajatele (eelkõige SKP-le ja tööstustoodangule). Töös käsitletakse ka, millist mõju avaldavad kahe riigi vahelistele majandussuhetele niisugused institutsionaalsed tegurid nagu vabakaubandusleping 1990. aastate alguses ning Soome ja Eesti liitumine Euroopa Liiduga (edaspidi EL). Peatükk lõpeb hinnangutega kahe riigi majandusintegratsiooni olulistele teguritele.

5.2. Majandusajaloo sarnasused ja erinevused

Eesti ja Soome majandussidemed on toimunud väga erinevas poliitilises raamistikus. Pärast II maailmasõda olid mõlemad maad räsitud, kuid Soome säilitas iseseisvuse. Soome kaotas 2,3% rahvastikust sõjas langenutena ja 10% territooriumist, 420 000

inimest asus Karjalast ümber teistesse Soome piirkondadesse. Samuti pidi Soome maksma 1940. aastate lõpust kuni 1952. aastani Nõukogude Liidule sõjakahjusid, mis moodustasid 5–6% aastasest SKP-st (Ali-Yrkkö *et al.* 2017, 40). Soome majandust mõjutasid oluliselt 1948. aastal Nõukogude Liiduga sõlmitud vastastikuse sõpruse ja koostöö leping, mis raamistas Soome ja Nõukogude Liidu kaubandust 1991. aastani. Nõukogude Liidu surve tõttu jäi Soome eemale Marshalli plaanist ja sellega seotud investeeringutest, mis aitasid jalule Lääne-Euroopa. Siiski ühines Soome 1948. aastal Rahvusvahelise Valuutafondi (IMF) ja Maailmapangaga (*World Bank*), 1950. aastal üldise tolli- ja kaubanduskokkuleppega (GATT). Aastal 1952 asutatud Põhjamaade Nõukogu liikmeks astus Soome 1955. aastal ning oli 1971. aastal loodud Põhjamaade Ministrite Nõukogu asutajaliige. Rahvusvahelise Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsiooni (OECD) liige sai Soomest 1969. aastal.

Soome sai 1940. ja 1950. aastatel laene Rootsilt ja USA-lt. Sõjaga olid seotud mitmed mõjutused Soome majandusstruktuurile. Kuna Nõukogude Liit nõudis sõjakahjude hüvitamist eelkõige metallitööstuse toodetena, siis tingis see Soome ulatuslikke investeeringuid sellesse tööstusharusse, mis tõusis olulisele kohale kõrvuti traditsioonilise metsa-, tselluloosi ja paberitööstusega. 1950. aastatel oli Soomele omane üsna piirav rahanduspoliitika, millega kaasnesid kapitalikontroll, piirangud ettevõtete võlgadele, keskpanga poolt reguleeritud intressimäär, kaardisüsteem paljude kaupade jaotamisel. Viimaseks reguleeritud juurdepääsuga kaubaks olid imporditud sõidua autod, mille müük muutus vabaks 1962. aastast. Kapitaliturud muutusid Soomes täiesti vabaks alles 1980. aastate teisel poolel (Ali-Yrkkö *et al.* 2017, 40–42). Aastal 1950 oli Soome SKP *per capita* Rootsiiga võrreldes tasemel 60% ja 1970. aastal tasemel 75% (Gulfason *et al.* 2010, 103).

Soome oli küll seotud idakaubandusega, kuid arendas jõuliselt kaubandussidemeid Lääne suunal, astudes aastal 1961 aasta varem loodud Euroopa Vabakaubandusassotsiatsiooni (EFTA) assotsieerunud liikmeks. Euroopa Majandusühendusega sõlmis Soome vabakaubanduslepingu 1973. aastal ja see jõustus 1977. aastal, kaotades enamiku tollidest nendevahelises kaubanduses. Partnertehingute ja vastastikuste arvete kustutamise raames toimunud väliskaubandus Nõukogude Liiduga moodustas 1960. aastatel 12–15%, kuid tõusis 1970. aastate naftakriisi järel üle 20% kogu väliskaubandusest (Ali-Yrkkö *et al.* 2017, 44). Soome puidu- ja paberitööstuse ekspordi peamiseks sihtmaaks muutus Ühendkuningriik, Lääne-Saksamaa oli peamine tööstuskaupade impordiallikas. Rootsiiga põimusid läbi mitmed tööstusharud, aga eriti metallitööstuse toodete valmistamine ning kauplemine.

Soome majanduse kolm olulist arengusammast olid ulatuslikud ja osalt ka riiklikult suunatud investeeringud (kapitali kogumahutus põhivarasse ulatus Soomes 1950. ja 1960. aastatel 25%-ni ning 1970. ja 1980 aastatel 30%-ni SKP-st), majanduse avatus ja rahvusvaheline koostöö nii ida kui lääne suunas ning alates 1960. aastatest ulatuslik haridussüsteemi laiendamine ja Rootsi ning teiste Põhjamaade eeskujul laialdase heaoluriigi ehitamine (Ali-Yrkkö *et al.* 2017, 42). Soomet on sel perioodil iseloomusta-

tud kui kapitali ulatusliku akumulatsiooniga maad, kus tootmistegurite efektiivsus oli suhteliselt madal (Pohjola 1996). Samas oli Soome peale II maailmasõda üks kõige kiirema majanduskasvuga riike Euroopas. Soome SKP aastakeskmise kasv oli perioodil 1945–1990 4,2%, SKP *per capita* aastakeskmise kasv samal perioodil oli 3,6% (Heikkinen & Kuusterä 2001, 27).

Pärast II maailmasõda ja Eesti annekteerimist Nõukogude Liidu koosseisu jätkus Eestis riigimajanduse ülesehitamine suurtööstusesse tehtud ulatuslike investeeringutega, alates sõjapurustuste likvideerimisega ja jätkudes uute suurettevõtete rajamisega. Eesti inimkaotused II maailmasõjas ulatusid veerandini elanikkonnast ehk ligikaudu 250 000 inimeseni. 1940. aastate lõpus viidi läbi põllumajanduse kollektiviseerimine, millega kaasnes veel 20 000 inimese Siberisse küüditamine. Pärast II maailmasõda vähendati ka Eesti territooriumi. Leningradi ja Pihkva oblasti külge liideti umbes 5% Eesti endistest aladest. 1950. aastad olid majanduses raske aeg, kus nappus oli lisaks tööealisele elanikkonnale veel ka elamispinnast ja toiduainetest.

Majanduskasvu näitajad olid Eesti NSV-s väga kõrged, kuid see kasv algas madalalt tasemelt, mille põhjuseks olid sõjapurustused ja suured inimkaotused. Samas toodi ka Eestisse masinaid ja seadmeid, mida Nõukogude armee oli kokku kraapinud Euroopast (eelkõige Saksamaalt), algas ulatuslik rahvastiku sissevool teistest Nõukogude Liidu piirkondadest. Nõukogude Liidus oli aastakeskmise kogutoodangu kasv perioodil 1950–1969 7,6%, kuid alanes järgmistel perioodidel oluliselt ning ulatus 1970. aastatel ja 1980. aastate esimesel poole 3–4%-ni aastas (Aldcroft 1993, 174, 266). Alates 1985. aastast tabas Nõukogude majandust sisuliselt seisak, millele järgnes 1990. aastast sügav langus.

Eesti majandus oli tüüpiline defitsiidimajandus, kus paljudest tarbekaupadest oli puudus, aga kortereid jaotati tasuta, tasuta olid ka haridus ja tervishoiuteenused. Nõukogude perioodil rajati suur hulk tehaseid, ehitati välja Ida-Virumaa põlevkivikaevandused ning rajati kaks suurt põlevkivil töötavat elektrijaama, 1980. aastate keskel läks käiku Muuga sadam Tallinna lähedal, mis 1990. aastatel kujunes oluliseks transiitkaupade töötlemise sisse- ja väljaveo keskuseks.

Eesti oli Nõukogude Liidu osa ning selles riigis oli territoriaalne juhtimise komponent majanduses kord vähem, kord rohkem esil. 1957–1965 kasutati territoriaalsete rahvamajandusnõukogude kaudu juhtimist, kus liiduvabariigi tasand oli üsna tähtis. Hilisemal perioodil mindi tagasi ministeeriumide süsteemi juurde, kus olulised rasketööstuse ettevõtted kuulusid üleliiduliste ministeeriumide alluvusse, lisaks olid kahe tasandi juhtimisega liidulis-vabariiklikud ministeeriumid (eelkõige toiduine- ja kergetööstusettevõtted) ning vabariiklikud ehk kohaliku tööstuse ettevõtted (siia kuulusid näiteks algul mänguasju ja köögitarbeid valmistanud ning hiljem autode ohutusrihmadele spetsialiseerunud Norma ja plastmasstooteid valmistanud Salvo). Viimaseid juhiti suuremal määral Eestist, kuid oma toodangut müüsid nad üle kogu suure Nõukogude Liidu (Ahde & Rajasalu 1993; Kilvits 1999). Nõukogude okupatsiooni ajal etendas põllumajandus Eestis olulist rolli (vt tabel 1). Põllumajanduses kasvas

kiiresti kodune abitootmine, mis kasutas mõnevõrra ka kollektiivmajandite ressursse ning varustas arvestatava osa Eesti kodumaisest juurvilja, liha ja munade tarbimisest. Väliskaubandus oli Nõukogude Liidus tsentraliseeritud, kuid arvestuslikult võib hinnata, et 1980. aastatel läks Eesti ekspordist väljapoole Nõukogude Liitu 5–7% ja impordina tuli teistest riikidest 15–20% (Ahde & Rajasalu 1993, 161).

Majanduslikult puutusid Eesti ja Soome Nõukogude okupatsiooni ajal kokku Soome ja Nõukogude Liidu koostöö raames toimunud üksikute projektide kaudu nagu Viru hotelli ehitus Tallinnas ja Rakvere lihakombinaadi rajamine Soome ehitajate poolt. Nende projektidega seoses tekkis üksjagu „sõbrakaubandust“. Viimast toetas ka 1965. aastal avatud regulaarne laevaliin Tallinna ja Helsingi vahel, mis tõi soomlased Tallinna käima ja avas Nõukogude Eesti ametlikele delegatsioonidele hõlpsama võimaluse Soome pääseda. Alates 1970. aastatest oli Soome mark üks Tallinnas käibivaid mitteametlikke valuutasid ning Põhja-Eestisse levinud Soome televisioon tutvustas kaupade kättesaadavuse ja laia valiku eeliseid, mida pakkus turumajandus. Nõukogude Liidu lagunemise ajal 1990. aastate alguses nägi osa Soome ettevõtjaid Eesti turgu üsna perspektiivisena, kuigi plaanimajandusest ei arvatud enamasti midagi positiivset.

Ühe võrdluse Eesti ja Soome majanduse kohta 1989. aastal ehk vahetult enne suurte muutuste algust Ida- ja Kesk-Euroopas, mis viisid ka Eesti ja Soome koostöö täiesti uuele tasemele ning tekitasid tihedalt läbipõimunud majanduse, annab joonisel 1 esitatud ülevaade riikide majanduse struktuurist SKP komponentide lõikes. Seal on näha, et Eestis moodustasid märksa suurema osa SKP-st töötlev tööstus ja põllumajandus, Soomes aga olid suhteliselt olulisemad teenused. Primaarsektor (põllumajandus, metsamajandus ja kalandus) moodustas 1989. aastal 22% Eesti SKP-st ning 6% Soome SKP-st, sekundaarsektori (mäe- ja töötlev tööstus, energeetika ja ehitus) moodustasid vastavalt 48% ja 36% ning tertsiaalsektor (teenused) 30% ja 58% vastava riigi SKP-st. 2016. aastaks oli Eesti ja Soome SKP struktuur muutunud sarnaseks, kusjuures mõlemas riigis suurenes tertsiaalsektori osakaal, aga Eestis märksa rohkem kui Soomes.

Tabel 1. Eesti ja Soome SKP struktuur protsentides tegevusalade lõikes 1989. ja 2016. aastal

Tegevusala	Eesti		Soome	
	1989	2016	1989	2016
Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük	22	3	6	2,5
Mäetööstus	2	1	0,5	0,5
Töötlev tööstus	35	16	24	17
Energeetika, gaasi- ja veevarustus	2	4	2,5	3
Ehitus	9	6	9	7
Kaubandus	7	12	11	9
Veondus, laondus ja side	7	13	10	11
Muud era- ja avalikud teenused	16	45	37	50

Allikad: Ahde & Rajasalu 1993; Statistikaamet 2018; Tilastokeskus 2018.

5.3. Majanduskasv ja elatustase

Eesti ja Soome võrdluses on üks huvitav teema elatustase erinevatel ajaperioodidel. Tänapäeval võrdluseks kasutatav SKP näitaja ja selle aluseks olev rahvamajanduse arvepidamise süsteem võeti kasutusele alles peale II maailmasõda, varasemad andmed on saadud ühekordsete arvutuste tulemusel ning sageli ka raskesti võrreldavad. Maddisoni tabelite põhjal oli Eesti SKP *per capita* 1934. aastal 2443, Soomel 2902 ning Rootsil 3992, Põhjamaadest kõige jõukamal Taanil 5197 Geary-Khamis dollarit¹ (Valge 2003, 419). Nende numbrite põhjal oli Eesti elatustase 84% Soome, 61% Rootsi ning 47% Taani omast. Soome elatustase oli 73% Rootsi ning 56% Taani elatustasemest.

1990. aasta on esimene aasta, mille kohta on Maaailmapanga andmebaasis samal ajal andmeid nii Eesti kui Nõukogude Liidu SKP *per capita* kohta aastas. Nende numbrite põhjal oli Eesti näitaja 3589, Nõukogude Liidu kohta tervikuna 2722, Soomes 28 326, Rootsis 30 132 (UNCTAD 2018). Siit tuleneb, et Eesti SKP *per capita* oli umbes 30% kõrgem Nõukogude Liidu keskmisest, aga umbes 13% Soome ning 12% Rootsi tasemest, Soome omakorda jäi Rootsist maha 6%. Need võrdlused aga ei võta arvesse hinnataseme erinevust. Maaailmapanga ostujõupariteedi eeldusel põhinev hinnang 1987. aasta kohta, kus võrdlustes on alusena kasutatud USA SKP *per capita*, annab Eesti tasemeks Soomega võrreldes 41% ning Rootsiga võrreldes 39%, Soome omakorda jääb maha Rootsist 5% võrra (*From Plan to Market* 1996, 188–189). Eesti elatustaseme hinnangud Soomega võrreldes kõiguvad 1980. aastate lõpus seega 10–40% vahel. Ostujõupariteedi eeldusel põhineva kõrgema hinnangu põhjuseks on asjaolu, et vaesemates riikides on üldiselt madalam hinnatase ja nominaalne tuluühik on seal seetõttu suurema ostujõuga ning seda võetakse arvesse ka elatustaseme leidmisel.² Ajalooline paradoks on, et paljude

¹ Geary-Khamis dollar on tinglik valuutaühik, millel on sama ostujõud kui oli USA dollaril USA-s samal ajahetkel. Selle ühiku kasutamisel kohandatakse antud riigi valuuta ja USA dollari nominaalset vahetuskurssi riikide kaubahindade erinevusega. Saadakse ostujõupariteedil põhinev hinnang. Meetodi töötas 1957. aastal välja ÜRO-s töötanud iiri statistik Roy C. Geary, seda arendas 1970. aastatel edasi teine ÜRO-s töötanud statistik, palestiinlane Salam Hanna Khamis (International dollar, 2019). EL-s kasutatakse samal viisil ostujõu standardil põhinevaid näitajaid.

² Hindade erinevus on eriti suur vaeste ja rikaste riikide suletud sektorites, kus hinnatase sõltub vastava riigi tulutasemest. Riikide avatud sektorite hinnataset ühtlustab üle riigipiiride toimuv väliskaubandus. Kui samade kaupade puhul on suur hinnaerinevus, siis on võimalik kaupu kokku osta seal, kus need on odavamad, ja müüa seal, kus need on kallid. Märkimisväärsete transpordikulude ja muude kauplemist tõkestavate tegurite puudumine on sellise hindu ühtlustava mehhanismi toimimise eelduseks. EL-s kasutatav SKP PPS (ingl *purchasing power standard* 'ostujõustandard') või SKP PPP (ingl *purchasing power parity* 'ostujõupariteet') korrigeerivad hinnaerinevuse võrra vaeste riikide näitajaid ülespoole. Seetõttu on vaestes riikides märgatavalt kõrgem SKP PPS näitaja kui nominaalne SKP *per capita* näitaja, peegeldades seda, et sama nominaalse rahaühiku eest saab vaeses riigis osta rohkem kaupu ja teenuseid kui jõukas riigis.

aastate jooksul väga kõrgeid kasvunumbreid näidanud Nõukogude majandus lõpetas sellise täbara tulemusega.

Huvitava teemana kerkis arutlustest eriti 1990. aastate alguses esile küsimus, kui kaugele oleks Eesti jõudnud ilma Nõukogude okupatsioonita, sealhulgas võrdluses Soomega. Muidugi kulges mõlema maa majandusareng konkreetsete poliitiliste asjaolude surve, sealhulgas Eesti seotuna plaanimajandusega ja Soomes idakaubanduse mõjuga. Lainela ja Sutela arvates oli Soomel siiski teatud edu, mille põhjuseks oli met-sandussektori pakutav suurem kasvupotentsiaal ja kapitali akumulereerimisvõime, kui oli Eesti põllumajanduslikul spetsialiseerumisel. Soome oli ka perioodil 1900–1990 üks maailmas kiiremini kasvanud riike (Lainela & Sutela 1994, 17–18).

1990. aastate algul toimus nii Eestis kui Soomes sügav majanduslangus, mis muutis oluliselt mõlema maa majanduse struktuuri ja kasvuväljavaateid. Eesti majandus langes perioodil 1990–1994 umbes 35%, mille põhjuseks oli Nõukogude Liidu lagunemisel tekkinud hüperinflatsioon, majanduse orienteerumine idast läände, järgnenud struktuursed reformid ning majanduse põhjalik ümberkorraldamine. Eesti haakis en-nast lahti idaturust ning suundus läände. Kuna Eesti krooni kehtestamisega läbiviidud rahapoliitika viis Eesti tootmiskulud rahvusvahelises võrdluses väga madalale, siis oli ka Eesti tehnoloogiliselt lihtne eksport konkurentsivõimeline. Majandusse erastami-se kaudu tulnud välisinvesteeringutel oli suur osa Eesti majanduse struktuuri ümber kujundamisel.

Soome majanduslangus kestis 1990–1993 ning tõi kaasa üle 10% kumulatiivse SKP languse sellel perioodil. Soome kriisis langesid kokku mitmed tegurid, milleks oli 1980. aastate teisel poolel toimunud kapitalituru liberaliseerimine³ ja intressimäärade tõu-suga Euroopas kaasnenud surve Soome margale, millele järgnes devalveerimine 1991. aastal ja marga ujuvale kursile viimine aasta hiljem. See tõi kaasa panganduskriisi, tootmise suure languse ja tööpuuduse. Nõukogude Liiduga idakaubanduse lakkamine, mis viis ära 20% ekspordist, oli kriisi võimendav tegur. Kolme aasta jooksul langes SKP üle 10%, kinnisvarahinnad 40%, aktsiahinnad 65%, tööpuudus tõusis 4%-lt 16,7%-ni ning avaliku sektori 5% ülejääk muutus 6% defitsiidiks (Vihriälä 1997). Soome majan-duskriisi positiivse joonena on märgitud seda, et kriis lõpetas paljude ebaefektiivsete ettevõtete tegevuse, vähendades eriti ülepakumist ehituses ja teeninduses, lakkasid olemast paljud oma äri hõreda konkurentsiga idaturule suunanud ettevõtted, alanes

³ Seda on nimetatud dereguleerimiskriisiks (vt Heikkinen & Kuuskerä 2001), aga ka valitsuse ebapiisavast liberaliseerimisest ning sellega seotud vales majanduspoliitikast tingitud kontrolli alt väljunud sündmustest tulenevaks kriisist, kus esialgu vabastati kapitaliturud fikseeritud vahetuskursi tingimustes ning seejärel tõi Euroopas eelkõige Saksamaa ühen-damisega kaasnenud intressimäärade tõus kaasa surve Soome margale, mida keskpank oli sunnitud 1991. aasta novembris 14% devalveerima ja seejärel 1992. aasta septembris ujuvale kursile laskma, mis odavdas marka veel 20%. See tõi kaasa panganduskriisi ja eelarvekiisi, ettevõtete pankrotistumisi ning suure tööpuuduse (vt Honkapohja & Koskela 1999; Jonung, Kiander & Vartia 2009, 19–70).

tööjõumaksumus. Kriisist väljudes kosus Soome innovatiivne majandus, mille tegevuse tulemusena kujunes võimas IKT klaster⁴ Nokiaga tipus. Majanduspoliitiline põhi oli sellele tõusule laotud 1980. aastatel (Ali-Yrkkö *et al.* 2017, 59–60).

Nii Eesti kui Soome edasises arengus mängis olulist osa liitumine Euroopa majandusruumiga. Eesti jaoks algas see vahetult pärast iseseisvumist, kui 1991. aasta sügisel sõlmiti väliskaubanduslepingud enamsoodustusrežiimil kõigepealt Islandi ja Rootsiaga. 1992. aasta veebruaris Soomega sõlmitud majandus- ja kaubandusalase koostöö protokoll oli esimene, kus Eesti ilmutas täielikul vabakaubandusel põhinevaid lähtekohti (Hansen & Sorsa 1994). Järgnevalt sõlmis Eesti samasuguse lepingu Rootsiaga ning 1992. aasta novembris alustas läbirääkimist Euroopa Vabakaubanduspiirkonnaga (EFTA) liitumiseks. Rootsi ja seejärel Soome aga leidsid uutes oludes olulise olevat liituda Euroopa Liiduga ning algatasid 1993. aastal selleks läbirääkimised, liitumine sai teoks 1995. aastal. Seetõttu kadus ka EFTA lepingu olulisus Eesti jaoks. Balti riikide vabakaubandusleping sõlmiti 1993. aasta septembris ja see jõustus 1994. aastal. Samal aastal sõlmis Eesti vabakaubandusleping EL-ga, mis jõustus 1995. aasta algusest. Eesti esitas taotluse EL-ga liitumiseks 1995. aasta novembris, liitumine sai teoks 2004. aasta 1. mail. Soome ühines euroga selle käibelevõtmisel sularahana 2001. aastal (kontorahana 1999. aastal). Eesti sidus oma rahvusliku valuuta Eesti krooni Saksa marga asemele euroga alates 1999. aastast ja esitas taotluse eurotsooniga ühinemiseks 2004. aastal. Eesti läks eurole üle 2011. aastal.

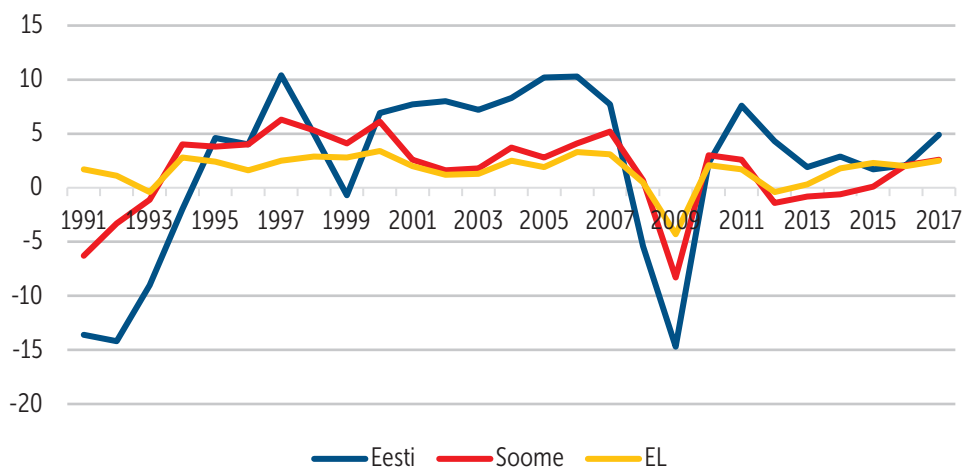
Eesti ja Soome majanduslikule lähenemisele oli oluline tööturu avanemine uutele liikmesriikidele. Teatavasti oli EL15 võimalik rakendada oma tööturu avamisele uutele riikidele kuni seitsmeaastast üleminekuperioodi, mida ei kasutanud ainult Rootsi, Ühendkuningriik ja Iirimaa. Soome tööturg avanes eestlastele nii nagu teistele uutele liikmesriikide elanikele ametlikult 2006. aastal.

Rahvusvaheliste lepingute sõlmimine raamis majanduslikku koostööd ja kaubandust, milles toimus järsk pööre 1992. aastal toetatuna Eesti krooni kehtestamisest selle aasta juunis. Soome ja Rootsi muutusid sel aastal Eesti kõige tähtsamateks väliskaubanduspartneriteks ning on selle positsiooni säilitanud praeguseni. Samas on kasulik arvestada sellega, et koostöö Eesti ja Soome vahel toimus palju laiemate majanduslike koosluste raames, mille puhul Soome jaoks olid eriti olulised sidemed teiste Põhjamaade ja Saksamaaga ning oma eripärasel rollis oli ka Soome idakaubandus. Eestiga seotud väliskaubandus ja -investeeringud moodustasid Soome jaoks väikese osa. Eesti jaoks aga on Soome ja Rootsi olulise osakaaluga nii väliskaubanduses kui -investeeringutes.

Eesti ja Soome majandussidemete seisukohast on tähtis silmas pidada, et majanduspotentsiaalilt ja elatustasemelt kuulub Soome Põhjamaade hulka ning on nendega seotud nii väliskaubanduse kui -investeeringute kaudu. Kuigi Põhjamaad kauplevad üsna palju omavahel, on nende riikide jaoks kõige olulisem turg Saksamaa. Eesti ja teised Balti maad on samal ajal olulisel määral seotud just Läänemere piirkonna riikidega.

---

⁴ IKT klaster on IT ja telekommunikatsiooni ettevõtteid koondav koostööplatvorm.

Joonis 1. SKP kasv protsentides Eestis, Soomes ja EL-s 1991–2017. Allikas: Eurostat 2018.

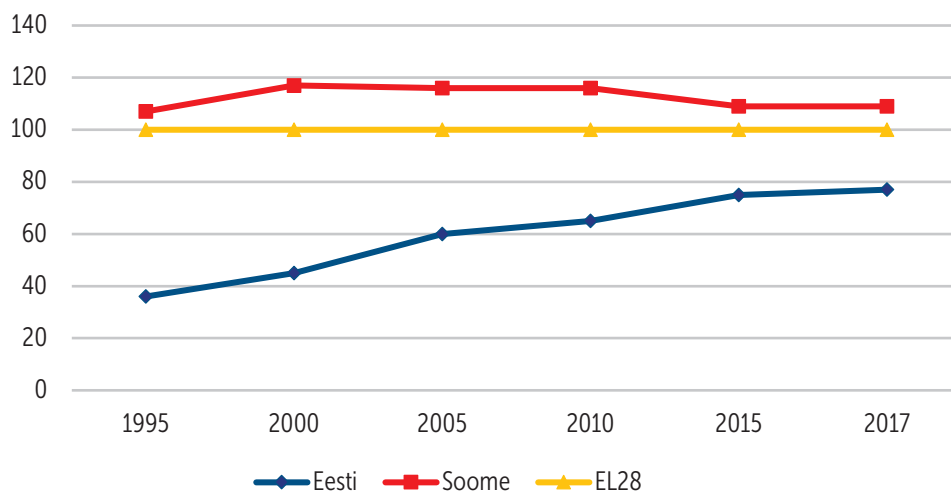
Eesti ja Soome majanduskasvu mustreid hinnates näeme, et võrreldes EL majanduskasvuga⁵ ilmneb oluliselt suurem volatiivsus üksikute aastate lõikes ning kiire majanduskasvu perioodid on vaheldunud langusperioodidega. 1990. aastate alguses oli Eestis sügav majanduslangus seoses Nõukogude Liidu lagunemise, sellega kaasnenud hüperinflatsiooni ja majanduse sügavate struktuursete muutustega. Soome majanduslangust põhjustas mõnevõrra idakaubanduse suur langus, aga veelgi olulisemad olid raha- ja kapitaliturgude liberaliseerimise ning sellega kaasnenud ebaõnnestunud ning mitte piisavalt välismaajanduslike riskidega arvestanud majanduspoliitika mõjud.

Majandustõus oli Eestis aga väga kiire ning enne 2008. aastal alanud majandus- ja rahanduskriisi ulatusid majanduskasvu näitajad 7–8%-ni aastas. Majanduskriisi ajal oli aga langus oluliselt sügavam kui Soomes ja ning EL-s tervikuna. Selle põhjuseks on vaesemate riikide n-õ järele jõudmise efekt, mis väljendub kiiremas kasvus. Samas on aga nende riikide kriisiaegsele stabiliseerimisele suunatud vahendid oluliselt piiratud. Mõju avaldab ka Põhjamaadega võrreldes õhem heaoluriik, sest viimasega seotud kulutustel on arvestatav osa majanduslanguse pidurdamisel kriisi ajal. Majanduskasvu volatiivsust suurendas ka Eesti väiksus, üksikute ettevõtete õnnestumisel on suurem mõju kogu riigi majanduskasvule, aga samuti on üksikute sektorite ebaõnnestumisel mõju kogu majandusele. Samas on Eesti avaliku sektori võlakoorem endiselt madal, mis on üheks kasvu toetavaks asjaoluks ning andnud põhjust oodata nii siin kui teistes Balti riikides majanduse kiiret edenemist tulevikus (Åslund 2010; Åslund & Dombrovskis 2011).

⁵ EL majanduskasvu näitajad põhinevad enne 2004. aastat EL15 ja peale seda EL28 keskmistele kasvunumbritele. EL28 näitajad perioodil 2004–2012 (enne Horvaatia liitumist EL-ga) on samas arvestuslikud.

Soomes kujunes alates 1990. aastate keskpaigast võimas IKT klaster, mis muutus traditsiooniliste paberi- ja tselluloositööstuse ning metallitöötlemise ja masinaehituse kõrval Soome kolmandaks oluliseks ekspordisektoriks. IKT klaster sõltus tugevalt Nokia edukusest ja mõjust globaalses majanduses, kusjuures viimase kasvuga koos käis ka ulatuslik Nokia tootmistegevuse ja -arenduse laiendamine teistesse riikidesse, näiteks Hiinasse, Brasiiliasse ja Ungarisse. 2008. aastal alanud majandus- ja rahanduskriisiga koos avaldas Soome majandusele suurt negatiivset mõju Nokia kui juhtiva ettevõtte ülevõtmine Microsofti poolt, sellega kaasnenud tootmismahu märkimisväärne vähenemine Soomes ning lõpuks üsna oluline Nokia ja tegelikult terve IKT-sektori ümberstruktureerimine. Võrreldes Eestiga on Soome majandus umbes suurusjärgu võrra suurem, mis tähendab ka suuremaid ettevõtteid ning mitmekesisemat majandusstruktuuri, viimane mõjub üldjuhul majandust stabiliseerivalt. Samas on Soome majandust võrreldes Rootsiga peetud ühekülgsemaks (Jonung, Kiander & Vartia 2009).

Elatustasemega seotud näitajaid on võrreldud EL28-ga ning varasemate näitajate osas on kasutatud Eurostati antud hinnanguid. Joonisel 2 näeme, et Soome SKP *per capita* on kogu perioodi jooksul ületanud EL keskmist taset. Eesti SKP PPS *per capita* lähenes kogu perioodi jooksul EL28 keskmisele ja oli 2017. aastal 77% EL28 keskmisest. Soomest moodustas Eesti vastav näitaja 2017. aastal 70%. Eesti elatustaseme lähenemist nii EL28 kui Soomele põhjustas eelkõige Eesti kiirem majanduskasv.⁶

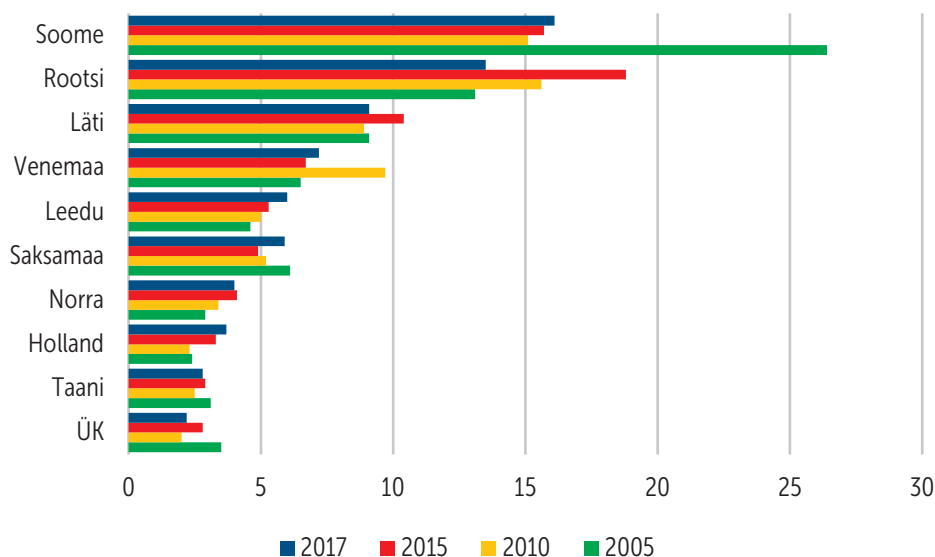
Joonis 2. SKP PPS *per capita* protsentides võrreldes EL28-ga 1995–2017. Allikad: Eurostat 2018.

⁶ Nende numbrite puhul on oluline meeles pidada, et tegemist on SKP PPS *per capita* hinnanguga, mis tähendab, et sissetuleku numbreid on korrigeeritud hinnataseme erinevusega.

5.4. Väliskaubandus

Väliskaubanduses on traditsioonilise valmiskaupade müügi kõrval järjest olulisem tootmiskomponentide ja pooltoodetega kauplemine. Krugman on seda nimetanud kaleidoskoopiliseks väärtusahela ülesehituseks, mille puhul toode võib valmida paljudes riikides ning komponentide valmistooteks muutmisega kaasneb ulatuslik riikidevaheline väliskaubandus, mis võib toimuda ühe ettevõtte raames (Krugman 1991).⁷ Eesti ekspordis moodustasid vahetooded 69% (EL keskmine oli 65%, Soomes koguni 76%) ning Eesti impordis 66%, andmed on küll 2011. aasta kohta (Ali-Yrkkki, Maltila & Seppälä 2017). See peegeldab üsna hästi Eesti ja teiste Balti riikide majanduslikku integreerumist Põhjamaadega ja nende kaudu globaalsetes väärtusahelates osalemist.

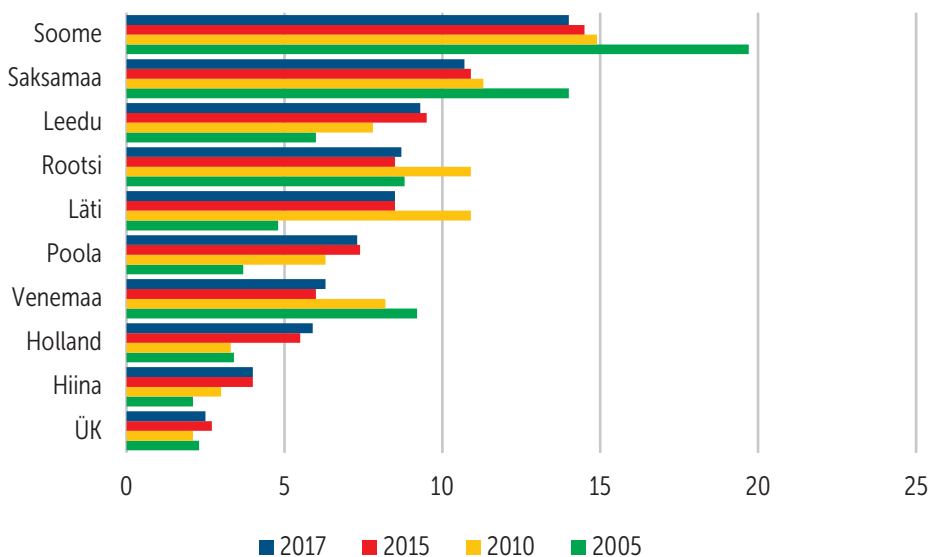
Üksikute riikide lõikes on Eesti suurim kaubanduspartner nii ekspordi kui impordi osas Soome, kusjuures Soome osakaal on olnud vahemikus 15–20%. Soome suurimaks kaubanduspartneriks nii ekspordi kui impordi osas on Saksamaa. Eesti oli mahult kümnes Soome väliskaubanduspartner nii ekspordi kui impordi poolel osakaaluga umbes 3% Soome vastavast mahust.

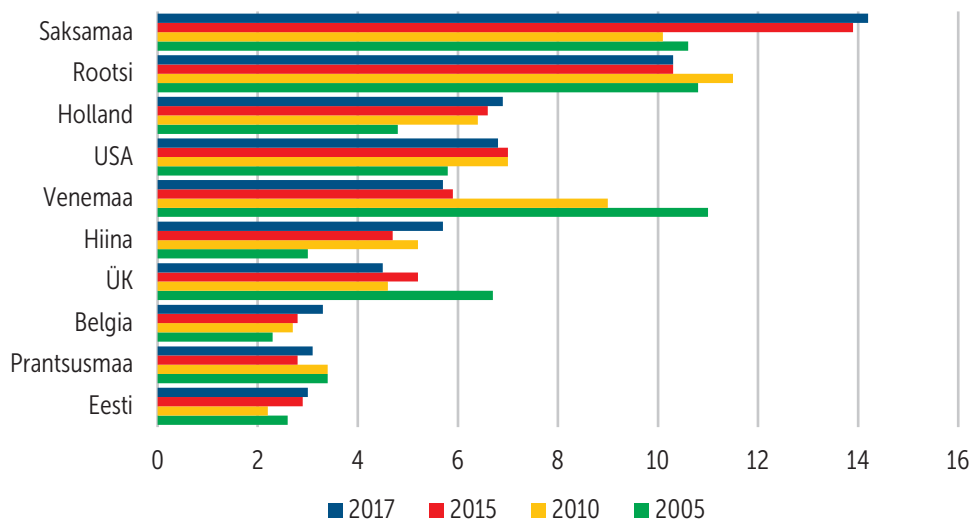
Joonis 3. Eesti kümme olulisemat ekspordi sihtriiki 2005–2017, protsentides. Allikad: Statistikaamet 2018; Tilastokeskus 2018.

⁷ Eesti kõige suurema eksportija Ericsson Eesti AS toodangu väljavedu moodustas 2015. aastal 7,2% kogu Eesti ekspordist, aga selle ettevõtte komponentide sissevedu Eestisse moodustas ligi 6% kogu Eesti impordist ning firma panustas 0,3% Eesti SKP-sse. Võrdluseks, Nokia panus ulatus 2015. aastal 1,5%-ni Soome SKP-s ning 2006. aastal, kui see oli kõige suurem, 3,6%-ni vastava aasta Soome SKP-s (Ali-Yrkkki, Maltila & Seppälä 2017).

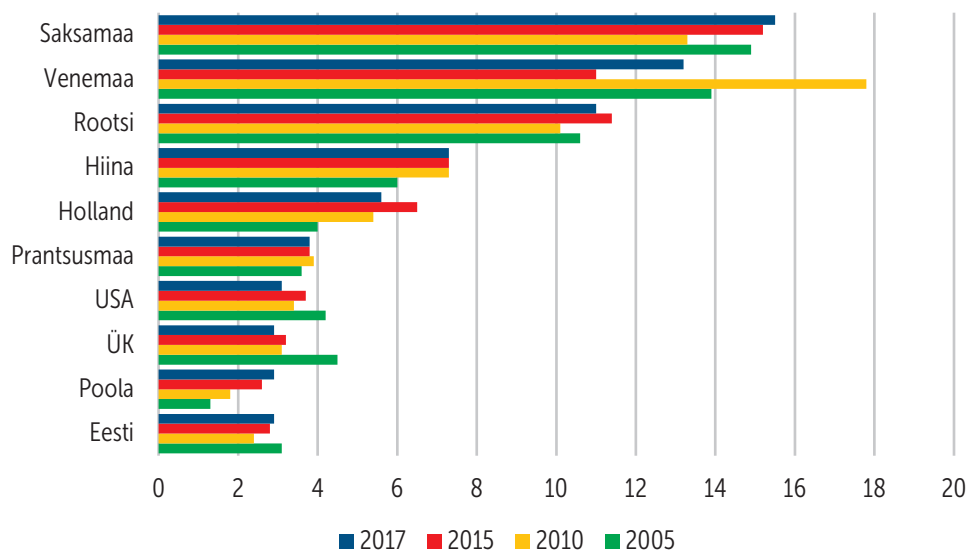
Eesti ja Soome majandussidemed

Joonis 4. Eesti kümme olulisemat impordi lähtekohta 2005–2017, protsentides. Allikad: Statistikaamet 2018; Tilastokeskus 2018.

Joonis 5. Soome kümme olulisemat ekspordi sihtriiki 2005–2017, protsentides. Allikad: Statistikaamet 2018; Tilastokeskus 2018.

Joonis 6. Soome kümme olulisemat impordi lähte kohta 2005–2017, protsentides. Allikad: Statistikaamet 2018; Tilastokeskus 2018.

5.4.1 Kaubaliigid

Kaubaliikide arvestamisel on kasutatud ÜRO standardset väliskaubanduse klassifikaatorit, mis jagab kaubaliigid kümnesse põhirühma (*Standard International Trade Classification 2006*).⁸ Tabelis 2 on esitatud Eesti ja Soome ekspordi koondjaotus ja selle muutumine kümne aasta jooksul. Algperioodiks valitud 2005. aasta on esimene, mille puhul kajastus täies mahus 2004. aastal EL-ga liitunud Eesti väliskaubandustegevus EL liikmesriigina. Kuigi selle perioodi sisse jäi 2008.–2009. aasta majandus- ja rahanduskriis, mille ajal leidis nii Eestis kui Soomes aset oluline langus, on perioodi algus- ja lõppaasta põhjal võimalik siiski hinnata pikema perioodi arengut. Üheks toetavaks asjaoluks on siin ka see, et 2015. aastaks olid tasandunud nii kriisiaegne langus kui sellele järgnenud kiire taastumisega seotud kõikumised.

⁸ Standardne väliskaubanduse klassifikaatori (ingl *Standard International Trade Classification*, SITC), kaubaliigid on: 0 – toit ja elusloomad, 1 – joogid ja tubakas, 2 – mittesöödavad toormaterjalid (v.a. kütused), 3 – mineraalsed kütused, määrdeained ja seotud materjalid, 4 – loomsed ja taimsed õlid, rasvad ja vahad, 5 – kemikaalid ja seotud tooted, mujal nime tamata, 6 – peamiselt materjali järgi liigitatud tooted, 7 – masina- ja transpordivarustus, 8 – mitmesugused tooted, 9 – mujal liigitamata kaubad ja tehingud.

Tabel 2. Kaupade eksport

Riik	Eksport 2005		Eksport 2015		Eksporti kasv (kordades) kogu eksportis 2015. aastal võrreldes 2005. aastaga
	Miljardit eurot	%	Miljardit eurot	%	
Soome , kokku	53	100.0	54	100.0	1.025
SITC 0 + 1 Toit, joogid, tubakas	0.8	1.5	1.3	2.4	1.625
SITC 2 + 4 Tooraine	3.0	5.7	5.1	9.5	1.700
SITC 3 Mineraalsed kütused	2.4	4.6	3.9	7.2	1.625
SITC 5 Keemiatooted	3.0	5.7	5.6	10.4	1.867
SITC 7 Masinad	24	44.3	17	31.4	0.725
SITC 6 + 8 + 9 Muud tooted	20.1	38.2	21.1	39.1	1.050
Eesti , kokku	6	100.0	12	100.0	1.871
SITC 0 + 1 Toit, joogid, tubakas	0.3	4.8	1.0	8.6	1.792
SITC 2 + 4 Tooraine	0.6	9.6	1.0	8.6	1.667
SITC 3 Mineraalsed kütused	0.5	8.2	1.1	9.5	2.200
SITC 5 Keemiatooted	0.3	4.8	0.6	5.2	2.000
SITC 7 Masinad	2.3	37.1	4.0	34.5	1.739
SITC 6 + 8 + 9 Muud tooted	2.2	35.5	3.9	33.6	1.773

Allikas: UNCTAD 2018.

Soome eksportis moodustasid tööstustooted (SITC 5–9) 2015. aastal üle 80%, eksport oli 2015. aastal peaaegu sama suur kui 2005. aastal. Masinate ja transpordivahendite tootmise maht oli Soomes 2005. aastal 44,3 miljardit eurot, 2015. aastal ainult 31,4 miljardit eurot, eksporti langus on seotud eelkõige sellega, et oluliselt vähenesid Nokia tootmismaht ja komponentide ning seadmete üle piiri liikumine.⁹ Nimetatud ekspordiliigi vähenemist tasandas Soomes osaliselt keemiatoodete (SITC 5) ning toormaterjalide (SITC 2 ja 4) nagu puidu-, paberi- ja tselluloositööstuse eksporti kasv. Soome eksportis on jätkuvalt tähtsal kohal IKT-sektori eksport, kõige tuntum selle valdkonna ettevõtte on endiselt Nokia, mis on oma tegevust pärast mobiiltelefoniäri Microsoftile müüki oluliselt ümber korraldanud ja keskendunud võrguseadmetele.

Eestis toimus ulatuslik ekspordistruktuuri muutus 1990. aastate keskpaigaks, nii et 2004. aastal toimunud liitumine EL-ga ei muutnud tegelikult oluliselt eksporti. Kümne aasta jooksul toimus kiire eksporti kasv – 1,9 korda. Kõige suurema osakaaluga on olnud masina ja transpordivarustus (SITC 7), kuhu kuulub ka IKT-sektori seadmete tootang. Teiseks oluliseks liigiks oli muud tooted (SITC 6, 8 ja 9), kuhu kuuluvad näiteks ka mööbel ja puitmajad.

⁹ Selle agregeeritud liigiti jaotuse puhul kuuluvad elektroonika, elektrotehnika ja muud IKT-ga seotud seadmed masina ja transpordivarustuse rühma.

5.4.2 Eesti ja Soome vaheline väliskaubandus

Eesti eksport Soome on moodustanud perioodil 2005–2015 15–20% kogu Eesti ekspordist ning Soome on olnud vaheldumisi Rootsiga esimene Eesti ekspordi sihtmaa. Samas proportsioonis on olnud ka import Soomest Eestisse. Tabelis 3 on esitatud kümme kõige enam Eestist Soome ja Soomest Eestisse eksporditud kaubarühma ülevaade.¹⁰ Lähtutud on EL kombineeritud kaubarühmade nomenklatuurist (KN), kasutatud on KN 04 taset. Need kaubarühmad moodustasid 24% Eesti ekspordist ning 23% Eesti impordist Soomega. Samas oli Soome osakaal nende kaubarühmade üldises mahus alla ühe viiendiku. Eesti mõõtu väikese riigi puhul on vastavate kaupade väliskaubandus

Tabel 3. Kümme kõige suurema väärtusega kaubarühma Eesti ja Soome vahelises kaubavahetuses 2015. aastal

	Eesti eksport Soome				Eesti import Soomest			
	Kaubarühm	Maht, mln EUR	Kogu selle kaubarühma eksport, mln EUR	Soome ekspordi osakaal, %	Kaubarühm	Maht, mln EUR	Kogu selle kaubarühma import, mln EUR	Soome impordi osakaal, %
1	8504	59,6	184,0	32,4	2710	192,6	893,2	21,6
2	7308	59,0	138,5	42,6	4407	49,8	208,4	23,9
3	8431	54,7	139,8	39,1	8504	31,1	133,3	23,3
4	9403	49,9	165,3	29,9	8517	27,2	831,8	3,3
5	9401	46,4	113,6	40,8	4810	26,4	42,5	62,1
6	8537	45,2	105,8	42,7	8535	19,3	31,4	61,5
7	7326	34,1	73,4	46,5	8536	18,6	139,7	13,3
8	9405	31,3	77,7	40,3	9405	17,1	62,6	27,3
9	4418	30,4	241,6	12,6	7210	16,5	93,9	17,5
10	8517	28,1	1178,4	2,4	8544	15,2	179,8	8,5
Σ		438,7	2391,1	18,3		431,8	2616,6	16,5

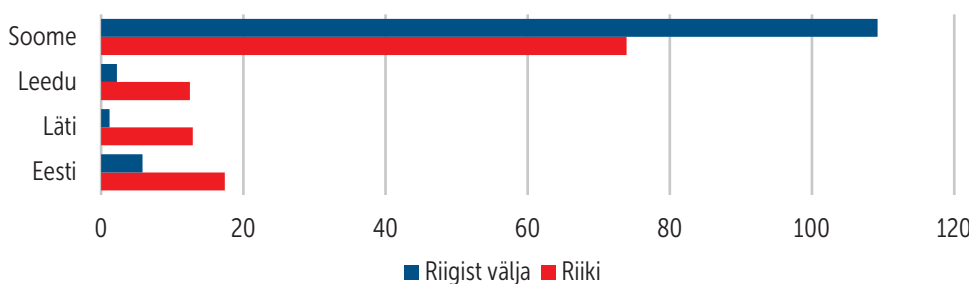
Allikas: Statistikaamet 2018.

¹⁰ Kaubarühmad on järgmised: 2710 – naftaõlid ja bituminoosetest mineraalidest saadud õlid, 4407 – pikikiudu saetud või lõhestatud ja spoonihööveldatud või kooritud puit, hööveldatud või lihvitud, 4418 – puidust tiseri- ja puusepatooted, sh puidust kärgpaneelid, koostepõrandaplaadid, katusesindlid, 4810 – paber ja papp, 7210 – lehtvaltstooted rauast ja terasest, 7308 – rauast või terasest metallkonstruktsioonid ja nende osad, 7326 – muud raud- ja terastooted, 8431 – osad, mida kasutatakse tõste-, siirde-, teisaldusmehhanismides (tõstukid, kraanad), 8504 – trafod, staatilised muundurid (näiteks alaldid) ja induktiivpoolid, 8517 – telefonid, sh mobiilside- või juhtmeta võrgu (raadiovõrgu) telefonid, 8535 – elektrilised lülitusseadmed, katkestid ja kaitseseadmed vooluahelatele pingele üle 1000 voldi, 8537 – puldid, paneelid, konsolid, alused, jaotuskilbid, 8544 – isoleeritud traat, kaablid, 9401 – istmed, voodiks teisendatavad või mitte, ja nende osad, 9403 – muu mööbel ja selle osad, 9405 – lambid ja valgustid ning nende osad.

seostatav üksikute ettevõtetega. Näiteks naftaõlide import Soomest seostub suures osas Neste OY Porvoos asuva tehase toodete impordiga, telefonide eksport ja import on seotud Ericsson Eesti AS-ga, elektriliste lülitusseadmete, pultide, paneelide ning nende valmistamiseks kasutatavate komponentide liikumine üle riigipiiri AS-ga Harju Elekter. Viimane on Eestis registreeritud börsiettevõtte, millel on mitmed allüksused Soomes. Eesti ja Soome vahel kulgevad suurimad kaubarühmad on seotud just nende kahe riigi tööstuse tiheda integreerumisega.

5.5. Välisinvesteeringud

Eesti ja Soome välisinvesteeringute puhul on oluline see, et Soome on nende kaudu integreerunud üleilmsesse majandusse, Eesti aga eelkõige Läänemere piirkonna riikidega. Samuti kajastub siin asjaolu, et kapitalivood jõukamate riikide vahel on suuremad kui vood jõukatest riikidest vaesematesse riikidesse. Soome oli saanud otseseid välisinvesteeringuid 2016. aasta lõpu seisuga 73,9 miljardi euro väärtuses ning Soomest välja oli investeeritud 109,2 miljardi euro väärtuses. Eesti puhul olid vastavad näitajad 17,4 ja 5,8 miljardit eurot. Balti riikidesse kokku tehtud otsesed välisinvesteeringud moodustasid veidi üle poole Soome tehtud välisinvesteeringutest. Võrdluseks võib veel lisada, et Rootsi tehtud otsesed välisinvesteeringud ulatusid 2016. aasta lõpus 261,9 miljardi euroni ning Rootsist välja oli tehtud välisinvesteeringuid 345,6 miljardi väärtuses. Siit võib järeldada, et kuigi Soome ja Rootsi on Eestis ja Balti riikides olulised välisinvestorid, moodustavad Balti riikidesse tehtud välisinvesteeringud väikese osa nende riikidega seotud üldistest kapitalipaigutustest.

Joonis 7. Välisinvesteeringute positsioon 2016. aasta lõpul, miljardit eurot. Allikas: UNCTAD 2018.

5.5.1 Soome

Soome tehtud otseste välisinvesteeringute väärtus oli 2016. aasta lõpus 76,6 miljardit eurot ning Soomest välja tehtud investeeringute väärtus oli 105,4 miljardit eurot. 46%

Soome tulnud väliskapitalist oli pärit Rootsist, 26% Hollandist ja Luksemburgist, 15% Taanist. Soomest välja läinud kapitalist oli 27% Rootsist, 17% Hollandis ning 6% USA-s. Balti riikidesse oli Soome investeerinud 5,2 miljardit eurot, mis moodustas peaaegu 5% kõigist otsestest välisinvesteeringutest, Venemaale 2,7 miljardit (2,6%). Baltimaadesse tehtud Soome otsestest välisinvesteeringutest oli Eesti osa kolm neljandikku ehk 4,1 miljardit eurot ning Soome oli välisinvesteeringutelt teisel kohal Rootsi järel, kelle investeeringud ulatusid 2016. aasta lõpus 4,5 miljardi euroni. Majandusharude lõikes läks Soome tehtud investeeringutest 31% finantsvahendusse, 30% teenusmajandusse ning 12% töötlevasse tööstusesse.

5.5.2 Eesti

Eestis moodustasid Rootsist ja Soomest pärit otsesed välisinvesteeringud 2016. aasta lõpus 48,3% kõigist Eestisse tehtud otsestest välisinvesteeringutest. Rootsi oli kõige suurem välisinvestor. Holland ja Luksemburg koos andsid Eestis 12% otsestest välisinvesteeringutest. Kui lähtuda Kalotay oletusest, et Küprosel pärit investeeringuid võib hinnata Venemaa investeeringuteks, siis oli Venemaaga seotud välisinvesteeringute osakaal Eestis 7% (3,7% otse Venemaalt ja 3,4% Küprose kaudu).¹¹ Tegevusalade lõikes oli Eestis otsestest välisinvesteeringutest finantsvahenduses 28%, kinnisvarasektoris 19%, töötlevas tööstuses 14% ja kaubanduses 13%.

5.5.3 Eesti ja Soome majanduse integreerumine välisinvesteeringute kaudu

Riikide välismaajandustegevus ja välisinvesteeringud on omavahel tihedalt seotud. Sageli tehakse välisinvesteeringuid selleks, et teises riigis asuvas tütarettevõttes toota mitte ainult selle teise riigi turule, vaid ka eksportida muudesse riikidesse. Sageli jõuab osa toodangust, mis on välisinvesteeringutega rahastatud tootmisvahendite abil teises riigis valmistatud, väliskaubanduse kaudu seda tootmist rahastanud riigi turule. Veelgi tihedamalt on välisinvesteeringud ja -kaubandus omavahel läbi põimunud tootmis- ja kaubanduse puhul, kus riikide vahel liiguvad komponendid ja pooltooted. Ka Eesti ja Soome puhul on väliskaubandus ja -investeeringud omavahel tihedalt seotud.

Tabelis 4 on esitatud kaksikümne kõige suurema käibega Soome enamusosalusega ettevõtet Eestis 2016. aasta seisuga. Siit näeme, et esindatud on paljude erinevate valdkondade ettevõtted. Osal neist ettevõtetest on pikk ajalugu ka Eestis ning need on läinud välisomandisse kas erastamise või hilisema ülevõtmise käigus. Osa ettevõtteid on vahetanud välisomanikke mitu korda (näiteks Saku Õlletehase AS).

---

¹¹ Vt. Kalotay *et al.* 2014.

Eesti ja Soome majandussidemed

Tabel 4. Kaksikümmend suurima käibega Soome ettevõtet Eestis 2016. aastal

	Ettevõte	Omanikud	EMTAK kirjeldus	Käive miljonites eurodes
1.	Neste Eesti AS	Neste Oil Oy 100%	Mootorikütuse hulgimüük	232
2.	Toyota Baltic AS	Toyota Auto Finland Oy 100%	Sõiduautode ja väikebusside müük	213
3.	Prisma Peremarket AS	SOK Liiketoiminta Oy 100%	Jaemüük spetsialiseerimata kauplustes	190
4.	Stora Enso Eesti AS	Stora Enso Oy 100%	Saematerjali tootmine	187
5.	PKC Eesti AS	PKC Wiring Systems 100%	Mootorsõidukite elektri- ja elektroonikaseadmete tootmine	147
6.	AS HKScan Estonia	HKScan Oyj100%	Liha töötlemine ja säilitamine, tapamajade tegevus	140
7.	Elisa Eesti AS	Elisa Oyj100%	Mobiilside teenus	99
8.	Valio Eesti AS	Nordic Dairy Holding Oy, 100%	Piima töötlemine, piimatoodete ja juustu tootmine	93
9.	AS A. Le Coq	Olvi Oyj, 100%	Õlletootmine	77
10.	Yit Infra Eesti AS	Lemminkäinen Infra Oy 100%	Teede ja kiirteede ehitus	74
11.	Ruukki Products AS	Rautaruukki Oyj100%	Metalli sepistamine, pressimine, stantsimine ja rullvaltsimine	72
12.	Ensto Ensek AS	Ensto Oy 100%	Elektrijaotusseadmete ja juhtaparatuuri tootmine	69
13.	Draka Keila Cables AS	Prysmian Finland Oy 100%	Muu elektroonika ja elektrijuhtmete või -kaabli tootmine	62
14.	Saku Õlletehase AS	Carlsberg Invest A/S, Filial I Finland 100%	Õlletootmine	61
15.	Metsä Forest Eesti AS	Metsäliitto Osuuskunta 100%	Puidu ja puidu esmatööstustoodete hulgimüük	60
16.	Seesam Insurance AS	Citibank (London) Pohjola Vakuutus Oy 100%	Kahjukindlustus	59
17.	Scanfil OÜ	Scanfil EMS Oy 100%	Elektronkomponentide tootmine	59
18.	Orkla Eesti AS	Felix Abba Oy Ab 100%	Kakao, šokolaadi ja suhkru-kondiitritoodete tootmine	47
19.	Stockmann AS	Stockmann Oyj Abp 90%	Jaemüük	47
20.	Glamox He AS	Glamox ASA 20%, Glamox Luxo Lighting Oy 80%	Elektriliste valgustusseadmete tootmine	47

Allikas: Äripäev 22.5.2018

Nende ettevõtete nimekiri näitab Soome kapitali tähtsust Eestile väga mitmetes valdkondades. Välisinvesteeringutega seotud ettevõtted on olulised ka riigi SKP loomise seisukohast. Äripäeva arvutuste kohaselt oli 270 suurema Soome enamusosalusega Eestis tegutseva ettevõtte käive 2016. aastal 4,3 miljardit eurot (Äripäev 22.5.2018). Eesti SKP oli samal aastal 20,9 miljardit eurot ja eeldusel, et 50% käibest on lisandväärtus, kujuneb selle suuruseks Soome omanikele kuulunud ettevõtetes 2,15 miljardit eurot, mis on ligikaudu 10% Eesti SKP-st Eesti ettevõtete osa Soome majanduses on oluliselt väiksem. Kõige olulisemaks Eestist tehtud välisinvesteeringu näiteks on Silja Line Oy omandamine 2006. aastal Tallink AS poolt, mille tulemusena muutus Tallink AS Läänemerele domineerivaks reisijate vedajaks ning üheks suuremaks kaubavedajaks.

5.6. Kokkuvõte

Eesti ja Soome majanduselu on kulgenud osalt rööbiti, osalt kattudes. Kuigi sõjajärgsel ajal kuni Nõukogude Liidu lagunemiseni ja Eesti Vabariigi taasiseseisvumiseni 1991. aastal olid otsesed sidemed minimaalsed, jälgiti ometi lõuna pool Soome lahte Soome majanduse käekäiku ning tuntud Soome ettevõtteid nagu Värtsilä, Stockmann või Olvi teati ka Eestis. Alates 1990. aastatest on aga Soome kapital osalenud aktiivselt Eesti majanduse ümberstruktureerimisel ning ka mõnedel Eesti ettevõtetel, nagu Tallink, on koht paljude soomlaste reisimurede lahendamisel.

Samal ajal on Eesti ja Soome majandussuhted toimunud ka laiemas kontekstis. Kõige üldisemalt on selleks Euroopa Liit, kuhu nii Eesti kui Soome kuuluvad. Aga Soome jaoks on oluline kuuluda ka Põhjamaade hulka. See ei tähenda ainult osalemist vastaval poliitilisel foorumil, vaid ka seda, et Soome majandus on läbi põimunud teiste Põhjamaadega ja eriti Rootsiiga. Rootsi on ka Eesti jaoks väga oluline kapitaliga varustaja ja väliskaubanduspartner. Lähinaabrite kaudu Euroopa ja ülemaailmsesse majandusse integreerumisel on olnud tähtis osa Eesti majandusarengus. Eesti on samal ajal huvi pakkunud Põhjamaadest mõnevõrra erineva majanduskeskkonna ülesehitamisega ning kiire arenguga mõnedes uusetes tehnoloogiavaldkondades, eelkõige seoses IKT-ga. Seda erinevate majanduste integreerumise protsessi on olulisel määral suunanud suurte rahvusvaheliste ettevõtete väärtusahela ülesehitamise loogika ja majanduslik huvi. Neid asjaolusid on esitatud eelkõige majanduskasvu, väliskaubanduse ja -investeeringutega seotud seaduspärasuste ja trendide kaudu.

Kirjandus ja allikad

- Ahde, Pasi & Teet Rajasalu (1993). Economic Structures. Olev Lugas & Pentti Vartia (eds.), *Estonia and Finland. A Retrospective Socioeconomic Comparison*. The Research Institute of the Finnish Economy — ETLA. Helsinki: Taloustieto, 67—176.
- Aldcroft, Derek H. (1993). *The European Economy 1914—1990*. London, New York: Routledge.
- Ali-Yrkkö, Jyrki, Markku Lehmus, Petri Rouvinen & Vesa Vihriälä (2017). *Riding the Wave. Finland in the Changing Tides of Globalisation*. Research Institute of Finnish Economy — ETLA. Series B274. Helsinki: Taloustieto.
- Ali-Yrkkö, Jyrki, Juri Maltila & Timo Seppälä (2017). *Estonia in Global Value Chains*. ETLA Reports 69. Helsinki.
- From Plan to Market. World Bank Development Report 1996* (1996). New York: Oxford University Press.
- Gylfason, Thorvaldur, Bengt Holmström, Sixten Korkman, Hans Tson Söderström & Vesa Vihriälä (2010). *Nordics in Global Crisis. Vulnerability and Resilience*. Helsinki: Taloustieto Oy.
- Hansen, John & Piritta Sorsa (1994). Estonia: A Shining Star from the Baltics. Constantine Michalopoulos & David G. Tarr (eds.), *Trade in the New Independent States*. Washington: World Bank, 115—132.
- Heikkinen, Sakari & Antti Kuusterä (2001). Finnish Economic Crises in the 20th Century. Jorma Kalela, Jaakko Kiander, Ullamaija Kivikuru, Heikki A. Loikane & Jussi Simppura (eds.), *Down from the Heavens, up from the Ashes. The Finnish Economic Crisis of the 1990s in the Light of Economic and Social Research. Economic Crises. 1990s Economic Crisis. The Research Programme on the Economic Crisis of the 1990s Finland*. Helsinki: Valtion Taloudellinen Tutkimuslaitos, 25—51.
- International dollar (2019). Saadaval: <https://www.business-case-analysis.com/international-dollar.html> Viimati külastatud 05.03.2019.
- Jonung, Lars, Jaakko Kiander & Pentti Vartia (2009). The Great Financial Crisis in Finland and Sweden: the Dynamics of Boom, Bust and Recovery 1985—2000. Lars Jonung, Jaakko Kiander & Pentti Vartia (eds.), *The Great Financial Crisis in Finland and Sweden. The Nordic Experience of Financial Liberalization*. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar, 19—70.
- Kalotay, Kalman, Andrea Éltető, Magdolna Sass & Csaba Weiner (2014). *Russian Capital in the Visegrád Countries*. IWE Working Papers, No 210. Budapest, Centre for Economic and Regional Studies of the Hungarian Academy of Sciences — Institute of World Economics.
- Kilvits, Kaarel (1999). Innovation and Restructuring in Estonian Economy. Ülo Ennuste & Lisa Wilder (eds.), *Harmonisation with the Western Economics. Estonian Economic Development and Related Conceptual and Methodological Frameworks. Collection of Papers*. Tallinn: Eesti Majanduse Instituut, 251—282.
- Krugman, Paul (1991): *Geography and Trade*. Cambridge, Massachusetts, London: MIT Press.

- Lainela, Seija & Pekka Sutela (1994). *The Baltic Economies in Transition*. Helsinki: Bank of Finland.
- Pohjola, Matti (1996). *Tehoton pääoma. Uusi näkökulma taloutemme ongelmiin*. Porvoo: WSOY.
- Standard International Trade Classification. Revision 4* (2006). Department of Economic and Social Affairs, Statistical Division. Statistical Papers, Series M No. 34 / Rev. 4. Geneva: United Nations.
- Statistikaamet (2018). Saadaval: <http://andmebaas.stat.ee> Viimati külastatud 21.06.2018.
- Tilastokeskus (2018). Saadaval: <http://pxnet2.stat.fi/PXWEB/pxweb/en/StatFin> Viimati külastatud 21.06.2018.
- UNCTAD (2018). United Nations Conference on Trade and Development. Saadaval: <http://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reporfolders.aspx>. Viimati külastatud 20.04.2018.
- Valge, Jaak (2003). *Lahtirakendamise. Eesti Vabariigi majanduse stabiliseerimine 1918–1924*. Tallinn: Rahvusarhiiv.
- Vihriälä, Vesa (1997). *Banks and the Finnish Credit Cycle 1986–1995*. Helsinki: Bank of Finland.
- Äripäev (2018). Suurima käibega Soome omanikuga ettevõtted Eestis. *Äripäev*, 22.05.2018.
- Åslund, Anders (2010). *The Last Shall Be the First. The East European Financial Crisis, 2008–10*. Washington, D.C.: Peterson Institute for International Economics.
- Åslund, Anders & Valdis Dombrovskis (2011). *How Latvia Came through the Financial Crisis*. Washington, D.C.: Peterson Institute for International Economics.

6.

Pildikesi pereringist? Eesti ja Soome suhete väljendamine ajakirjanduses

Sigrid Kaasik-Krogerus

6.1. Sissejuhatus

1997. aasta oktoobriööl tapeti Helsingi kesklinnas kaks politseinikku. Süüdlase leidmiseks käivitas Soome politsei operatsiooni, kuhu kaasati ka Eesti kolleegid. Ühe tööversiooni kohaselt võis mõrvar olla välismaalane (STT 22.10.1997; Postimees 23.10.1997). Otsingute käigus oli Soome politseiametnike sõnul peamine kahtlusalune eestlane ning ka kurjategija välimus viitas „eestlasele“ või „venelasele“, kuigi võis olla ka soomlane (MTV3 24.10.1997). Nii hoidiski juhtunu „eestlaste meeli ärevil“ (Postimees 27.10.1997), kuni Soome politsei vahistas mõrvari, kelleks osutus taanlasest pangaröövel. Kahtlustusi kommenteerides kirjutas Postimees, et tegu oli primitiivse antropoloogiaga, kus „tõutunnuste“ asemel lähtuti stereotüüpidest (Postimees 27.10.1997). Tõepoolest, kuidas saab arvutipildi või tunnistajate ütluste järgi spekuloida, et kurjategijal on eestlase või venelase välimus? Kui Eestis õhati pärast kurjategija tabamist, et *õnneks* oli tegu taanlasega (loe: mitte eestlasega), oli kergendusel mitu põhjust. Ühe põhjusena võib osutada võimaliku eestlasest mõrvari otsingute taustal käivitunud loole sellest, et Euroopa Liiduga ei saa ometi ühineda riik, kust taolised mõrtsukad turvalisse liikmesriiki saabuvad.

Politseinike mõrva ja sellele järgnenud kurjategija otsingute kajastamine ajakirjanduses on hea näide meedia olulisest rollist ühiskonna kooshoidmisel ja kogukonnatunde tekitamisel. Seda tehakse keeleliste vahenditega: meedia valib teatud sündmused, võimendab osa seoseid ja loob uusi ning põimib materjali kokku lugudeks, mille pinnalt tekivad ühiskondlikud tähendused. Nii ongi meediat nimetatud tänapäeva ühiskonna üheks peamiseks „jutuvestjaks“ (*storyteller*) (Schlesinger 1991; Schlesinger 1996, 164–165), mis hoiab kogukonda koos (Billig 1995; Kaasik-Krogerus 2016, 15–16). Kui praegusel sotsiaalmeedia ja „mullide“ ajal tekitavad väited meedia ühiskondlikust

sidususest ka hulgaliselt küsimusi, siis viimase kahe aastakümne lõikes on meedial selles oluline roll. Ajakirjanduse igapäevased lood on olulised, kuna need räägivad sellest, kes ja millised oleme „meie“, kes on „teised“ ning mis „meid“ ja „teisi“ eristab (Kantola 2007, 193). Sellega luuakse nii „meile“ kui „teistele“ subjekti positsioone: praeguse näite puhul on kannatajaks pooleks Soome ja süüdlase otsimisel vaadatakse esmalt Eesti suunas. Nagu eelpool viidatud Postimehe artikkel näitab, võidakse neid positsioone ajakirjanduses ka vaidlustada.

Politseimõrvade juhtum on hea näide ka selle kohta, kuidas meedia määratleb rahvusliku kuuluvuse järgi „meid“ ja „teisi“ (vt ka Billig 1995; Rosie *et al.* 2006; Kaasik-Krogerus 2016, 34–35;) ning hoiab kriitilistel hetkedel teiste rahvuslike instantsidega ühte. Keskendun oma peatükis juhtumitele, mis näitavad, kuidas Eesti ja Soome ajakirjandus loob „Eestit“ ja „Soomet“ nende omavahelises suhtes. Küsin, millistel tegevustel suhe põhineb, kuidas suhet keele kaudu „väljendatakse“ (*performed*) (Austin 1982; Butler 1990) ja milliseid tähendusi protsessis luuakse. Juhtumid näitavad, et tegu ei ole Soome lahe vastaskallastel peetava monoloogiga, kus ajakirjandus naabrist „pilti“ konstrueerib. Hoolimata võimalikest vastuoludest ja erimeelsustest on tegu pideva liikumise ja omavahealise suhtlusega, kus naaberriigi meediast teemasid üles korjatakse, kommenteeritakse, edasi arendatakse ja vahel ka kritiseeritakse. Empiirilise materjalina kasutan Eesti ja Soome ajakirjanduses ilmunud lugusid 1990. aastatest tänapäevani. Kuna fookuses on viimased kaks aastakümnet, kasutan sõna „meedia“ eelkõige ajakirjandusest rääkimiseks. Teatud teemadega seoses mainin ka sotsiaalmeediat. Jaotus on analüütiline, kuna praktikas on sotsiaalmeedia ja ajakirjandus omavahel läbi põimunud.

Alustan peatükki ülevaatega uuringutest, mida on Eesti ja Soome meedia kohta viimasel aastakümnel neis maades tehtud. Uuringute põhjal formuleerin oma peatüki raamistiku ehk tegevuskompleksid, mille kaudu väljendab ajakirjandus maade vastastikust suhet. Käsitlen tegevuskomplekse nii Eesti kui Soome ajakirjandusest leitud näidete põhjal. Kokkuvõtvas osas arutlen selle üle, milline on protsessi laiem ühiskondlik tähendus ja võimalik mõju.

6.2. Eesti ja Soome suhted ajakirjanduses

Nii Eesti kui Soome ülikoolides on uuritud Eesti kujutamist Soome ajakirjanduses ja vastupidi. Soome ja Eesti kajastamine naaberriigi ajakirjanduses on vaatluse all Päivi Tirkkoneni ja Valdar Liive (2013) analüüsis, mis uurib 2012. aasta septembrist 2013. aasta veebruari lõpuni Helsingin Sanomates, Aamulehtis, Postimehes ja Eesti Päevalehes ilmunud artikleid ning YLE ja MTV3 teleuudiseid. 452 artikli ja 14 teleuudise analüüsi põhjal järeldas uuring, et mõlemas riigis kajastatakse naabrit aktiivselt ja pigem neutraalselt.

Tartu Ülikooli tudengid on regulaarselt teinud bakalaureusetöid, mis käsitlevad Eesti ja eestlaste kajastamist Soome ajakirjanduses (peamiselt Helsingin Sanomates).

Uuringutes on kasutatud nii kvantitatiivseid kui kvalitatiivseid meetodeid (näiteks Sipilä 2005; Sahlman 2010; Kelder 2012; Ömblus 2014). Analüüsi tulemusel on autorid jõudnud järeldusele, et Soome ajakirjanduse huvi Eesti vastu on suhteliselt suur, teemade ring alates välispoliitikast rohujuuretasandi koostööni ning avaldatud artiklid peamiselt neutraalse või vastandliku tooniga.

Üks teema, mis uurimustest esile tõuseb, on suhete ebavõrdsus. Pentti Raittila käsitleb Tampere Ülikoolis kaitstud doktoritöös (2004) Estonia laevaõnnetuse kajastamist Soome ajakirjanduses ning jõuab järeldusele, et osalt ka tahtmatult käsitleti eestlasi neis lugudes „teisena“ – kui „väikevenda“, kelle areng jätab soovida (Raittila 2004, 177). Ebamäärased viited „Eesti meresõidukultuurile“ segunesid artiklites Eestile antud abiga ja eestlastele suunatud kaastundega (Raittila 2004, 201, 202). „Vanema“ ja „noorema“ venna temaatikat käsitleb oma bakalaureusetöös ka Katri Sipilä (2005), kes võrdleb Eesti kujutamist Helsingin Sanomates aastatel 1999 ja 2002. Reetta Sahlman, kes teeb sarnase analüüsi 2006. ja 2009. aasta kohta, jõuab järeldusele, et üleolev suhtumine Eestisse on Helsingin Sanomates aastate jooksul vähenenud. Sahlman seostab vähenemist Eesti liikmelisusega Euroopa Liidus (Sahlman 2010, 40–41).

Vastupidise nurga alt läheneb temaatikale Tampere Ülikooli magistrant Arja Korhonen (2007), kes uurib oma töös Soome kuvandit Postimehes, Eesti Päevalehes ja SL Õhtulehes 2003. aastal. Kombineerides kontentanalüüsi ja diskursuseanalüüsi, kirjutab Korhonen, et kolme päevalehe loodud pilt Soomest on pigem positiivne, kuid ka vastuoluline ja hoolimata artiklite rohkusest siiski pealiskaudne. Analüüsi põhjal esitab ta kolm diskursust: *mallimaa*, mis kutsub Eestit ja eestlasi üles Soomest eeskujuga võtma, *heimodiskurssi*, mis rõhutab eestlaste ja soomlaste kui soome-ugri hõimurahvaste sugulussidemeid, ja *pikkuveli*, kus Soomet halvustades ja talle „ära pannes“ üritavad ajalehed Eesti ja eestlaste identiteeti tugevdada.

Uurimuste põhjal väljendab ajakirjandus Eesti ja Soome suhteid vastuoluliselt: vastastikune huvi ja võimuvõitlus on kombineeritud sugulusel põhineva rõhutatud lähedusega. Eestit ja Soomet luuakse selles protsessis nii võrdsete kui hierarhilises suhtes olevate osapooltena. Kui eelpool viidatud uurimused keskenduvad valdavalt Eesti või Soome uudismeediale ja uurivad sealset pilti, siis praeguse peatüki eesmärk on käsitleda sama temaatikat piiriülevalt. Nagu ka varasemad tööd näitavad, moodustuvad suhtediskursused omavahelises läbikäimises. Kui Soome ajakirjandus räägib või kirjutab oma auditooriumile Eestist, tähendab see, et otseselt või kaudselt kujutatakse ka Soomet ja soomlast. Sarnaselt politseimõrvade näitele jõuab vähemalt osa materjalist enamasti Eestisse ning kujundab Eesti ajakirjanduse ja selle kaudu laiema üldsuse arusaamu nii mõlemast maast ja rahvast kui ka nende omavahelistest suhetest. Soome kajastamine Eesti ajakirjanduses on aluseks vastupidisele liikumisele. Eelneva põhjal formuleerisin kolm omavahel läbipõimunud tegevuskompleksi, mille kaudu analüüsin protsessi lähemalt. Kompleksid on imetus ja üleolek, vahe tegemine ja „teisena“ kujutamine ning harmoonia taotlemine.

6.3. Imetlus ja üleolek

Imetluse ja üleoleku puhul väljendatakse Eesti ja Soome suhet suure ja väikese venna või õe metafoori kaudu. Eelpool nimetatud uuringud näitavad metafoori kasutamist ajakirjanduses, selle püsivust, aga ka võimalikku muutust (nt Sahlman 2010). Oluline on nii tähenduste liikumine omavahelises suhtluses kui ka nende üle peetav arutelu, mille tulemusel võetakse tähendused omaks või lükatakse tagasi. Siinkohal toon näite Eesti Euroopa Liiduga ühinemise protsessist. Mitmed teadurid on kirjutanud, et oluliste välispoliitiliste küsimuste puhul sarnanevad meedia seisukohavõtud riigi ametlike seisukohtadega (nt Riegert 2010, 199). Euroopa Liidu laienemine on hea näide selle kohta, kus eesmärgi – Eesti liitumise suhtes valitses poliitilises sfääris ja uudismeedias konsensus. Eestikeelne ajakirjandus küll kritiseeris poliitikute tegevust ja vahel ka laienemisprotsessi, kuid mitte seisukohta, et Eesti peaks liiduga ühinema (Kaasik-Krogerus 2016, 56–57).

Kuna liidu liikmesriigina mõjutas Soome laienemise käiku ja tempot, pakub laienemisperiood ilmeka näiteid imetluse ja üleoleku kohta. Aastal 1997 jagas Euroopa Liit liikmeks soovivad riigid kaheks: kuuest said esimese vooru kandidaatriigid, kellega alustati 1998. aastal liitumiskõnelusi. Kui Rootsi ja Taani toetasid läbirääkimiste alustamist kõigi kandidaatriikidega (sh kõigi Balti riikidega) korruga, siis Soome toetus kuulus riikide kaheks jaotamisele ning Eesti kaasamisele esimesse vooru. Soome toetust peeti Eestile välispoliitiliselt oluliseks ning sellest lähtuvalt positsioneerisid end ka Eesti ajakirjandusväljaanded.

Nii avaldabki Postimees 1997. aastal Soome tollase välisministri Tarja Haloneni Eesti visiidi ajal arvamust „Vanem õde Soomest“. Artiklis rõhutatakse nii Haloneni enda kui ka Soome erilist rolli Eesti liikumisel Euroopa Liidu suunas. Suhte spetsiifilisust antakse edasi peremetafoori abil: „Justkui vanem õde juhatab ta nooremat venda euroliidu käänulisel teel, ta õpetab ja hoiatab samal ajal“ (Postimees 22.10.1997). Metafoori võib tõlgendada mitmeti. Kaudselt näitab see Euroopa Liidu hierarhiaid: riigid, kes alles soovivad liikmeks saada, ootavad, et sinna kuuluvad riigid „nende eest kostaksid“. Liidu idalaienemise puhul seostub see üldisemalt temaatikaga, kus Ida-Euroopat käsitletakse ühtaegu Euroopana, aga siiski mitte „päris“ Euroopana (nt Wolff 1994; Mälksoo 2006, 276; Kaasik-Krogerus 2016, 44–45). Otsese tõlgenduse puhul on rõhk lähedusel ja tunnetel: Soome kui vanem õde hoolitseb Eesti (kui noorema õe või venna) eest, sest peredes on nii kombeks. Samas ei tähenda lähedus hierarhia puudumist: vanem õde jääb alati vanemaks ja säilitab ka täiskasvanueas oma rolli ning võimalik, et ka üleoleku (vt ka Kaasik-Krogerus 2016, 95).

Eespool mainitud uuringud ongi kritiseerinud Soome ajakirjandust hierarhia loomise ja üleoleva suhtumise eest (nt Raittila 2004). Praegune näide võimaldab käsitleda laiendada. Esiteks näitab Postimehe artikkel, milliseid võimalusi pakub väiksema ja väetima positsioon. See muudab loomulikuks abi palumise ja vastu võtmise. Samas annab see Soomele positiivset tagasisidet ja võimaldab rõhutada „meie“ lähedust. Tei-

seks, artikkel näitab, et hierarhia ei võrdsustu negatiivse suhtumise ega kriitikaga, kuid hierarhilised suhted õigustavad kriitikat. Postimees ühendabki kriitika kiitusega, tõstes esile, kuidas „veel aasta tagasi meid NATO rahupartnerlusprogrammi raames allianssi pürgimise pärast hurjutanud Soome välisametkonna juht nüüd nii sümpaatselt Eestile euroust paotab“ (Postimees 22.10.1997).

Suure õe metafoor on osa laiemast peremetafoorist, mis loob Eesti ja Soomega seotud tähendusi suure ja väikese õe või venna, aga ka vanemliku suhte abil (Soome kui ema – Eesti Päevaleht 18.09.2008). Peremetafoori tugevdavad veelgi soome-ugri hõimurahvaste sugulussuhted, mida tuuakse välja nii positiivses võtmes kui ka naaberriiki kritiseerides (nt Helsingin Sanomat 11.4.1999a; Helsingin Sanomat 11.4.1999b; vt ka Korhonen 2007; Postimees 18.7.2011).

Aastal 2003 valmis Esko Ollila ja Jaak Jõerüüdi raport „Eesti ja Soome Euroopa Liidus“, millega seoses tõstatus ka „noorema“ ja „vanema“ küsimus ning peremetafoori põhjendatus naaberriikide suhete käsitlemisel avalikus arutelus. Hoolimata sellest metafoor püsib: nii kirjutab Iivi Masso viis aastat hiljem puhkenud Gruusia konflikti ajal, kuidas Soome Eesti aadressil esitatud kriitikas unustas, „et Soome ei ole ka enda sõnul enam Eesti „suur vend““ (Eesti Päevaleht 18.9.2008).

Ka kümme aastat pärast Gruusia konflikti ei ole peremetafoor kuhugi kadunud, kuid nüüd arutatakse peresuhte võimalikku muutust ja ümbervaatamist. Seoses digitaalse portaali X-road ilmumise ajalehes Helsingin Sanomat artikkel „Pikkuveli antaa, mutta isovel ei osaa ottaa – miksi Suomi jättää käyttämättä virolaisten huipputeknisen lahjan? [Väikevend annab, aga suur vend ei oska vastu võtta – miks Soome jätab eestlaste tipp-tehnoloogilise kingituse kasutamata?]" sellest, kuidas Soomes jõuab aeglaselt kohale, et ta ei ole suhtes Eestiga enam „andja“, vaid järjest tihemini „saaja“ (Helsingin Sanomat 7.2.2017). Savon Sanomat kirjutab, et Eestist on saanud „nooruk“ (*nuorukainen*) ja nii on Soomel suure vennana aeg väikevennast õppust võtta (24.2.2018). Ka Seura märgib, et Eesti on mitmetes valdkondades „ülbest Soomest ette läinud“ (23.2.2018). Etteminek võib tähendada ka rollide muutust: nii küsib Pohjalainen, kas Eesti intensiivne osalemine Lääne allianssides tähendab seda, et vähemalt NATO küsimuses on temast saamas Soome suur vend (11.5.2011). Artiklid on hea näide selle kohta, kuidas „peresuhteid“ samal ajal kinnistatakse ning üle vaadatakse ja korrigeeritakse. Metafoori tugevust Eesti ja Soome suhete väljendamisel näitab see, et metafoorist ei loobuta ka juhul, kui arvatakse, et Eesti on „suureks kasvanud“. Rollid muutuvad, kuid hierarhia püsib.

6.4. Vahe tegemine ja „teisena“ kujutamine

Hierarhia puhul on huvitav jälgida selle piire – valdkondi ja teemasid, mille korral ei tunnista teiste õigust nõu anda. Kui Soome Euroopa Parlamendi saadik Jörn Donner 1997. aastal soovitas, et Eestist peaks saama kakskeelne riik, vastas Postimees

sellele artikliga, mille pealkirjaks sõnamäng „Donner wetter!“ (8.8.1997). Leht võrdleb Donneri soovitusi Moskva omadega: „Kas me selle pärast endisest liidust lahti rebisime, et nüüd ühe Soome boheemlasest sotsialisti juhtnööride järgi hakata tegema seda, mida isegi Moskva otsesõnu ei tahtnud välja öelda.“ Seades kahtluse alla nii nõuande (isegi Moskva ei soovitanud midagi sellist) kui ka nõuandja (üks boheemlasest sotsialist) väljutakse ihaluse ja üleoleku raamistikust, sest soov õpetada ei kattu sooviga õppida (vt ka Kaasik-Krogerus 2016, 140–141). Läheduse ja suguluse asemel kommu­ni­keeritakse omavahelist erinevust ja distant­si, mis on aluseks „teisena“ kujutamisele.

„Teisena“ kujutamise eesmärk on vahetegemine „meie“ ja „teis(t)e“ vahel ning viimase otsene või sümboolne väljaarvamine „meie“ hulgast. Protsess võib põhineda nn loomulikel, silmaga nähtavatel erinevustel, kultuuril, ajalool, poliitilisel ja majanduslikul arengul jne (Raittila 2004, 17). Vahetegemiseks kasutatakse tihti stereotüüpe: „teise“ puhul rõhutatakse teatud lihtsaid meeldejää­vaid omadusi, mis muudavad nad „meist“ erinevaks (Dyer 1977). Nii kirjutas Ylioppilaslehti umbes kahekümne aasta eest (12.11.1999), kuidas üldisest madalast elatustasemest hoolimata on osa eestlasi kolm viimast aastat elanud „eurohämus“, kus noored ja edukad kannavad firmariideid, nende käel kiiskavad kallid kellad ning Tallinna tänavatel näeb Helsingist rohkem luksusautosid. Sarnaseid näiteid leiab ka teistest selleaegsetest väljaannetest. Näiteks Helsingin Sanomat tsiteerib soomlasest ärinaist, kelle sõnul mõõdetakse Eestis inimese väärtust materias ning firmaomanik hangib esimesena uue mersu, mobiili ja arvuti (14.4.1999). Artiklid käsitlevad Eesti inimeste võimalikku jõukust ja soovi kalleid asju osta selgelt sobimatu ja naeruväärsena ning kasutavad oma kriitikas äsja rikastunud (idaeurooplasest) materialisti stereotüüpi, kes asjade kaudu inimeste väärtust mõõdab. Taolise käitumise üle imestades distantseeritakse end ja oma väärtusi Eesti kahtlasest tegelikkusest.

Kaks aastakümnet hiljem kirjutab Helsingin Sanomat Eesti töökast keskklassist ning selle elatustaseme kasvust: eestlased elavad demokraatlikus ühiskonnas nagu soomlasedki ning ka nende soovid on sarnased (18.2.2018). Kuna kahekümne aasta jooksul on Eesti elatustase tõusnud, võib sellega justkui õigustada ka keskklassi tarbimisharjumuste „soomestumist“. Samas kirjutab ajaleht, et Tallinnas ja selle ümbruses on SKT inimese kohta Euroopa Liidu keskmisest selgelt kõrgem, kuid näiteks Jõgevamaal vaid alla poole liidu keskmisest. Nii võiks ka praegune lugu käsitleda „materialistlike“ ja „luksust taga ajavaid“ tallinlasi, kes ülejäänud Eestist suurt ei hooli. Selle asemel pakub artikkel Helsingin Sanomate lugejale võimalust Tallinna ja selle lähikonna elanikega samastuda.

---

¹ Pealkirjas on kasutatud Jörn Donneri perekonnanime. Samas viitab see saksakeelsele vandesõnale *Donnerwetter*, mille võib eesti keelde tõlkida kui „välk ja pauk!“.

6.5. Pürgimus harmoonia poole

Omavaheline dialoog ja samastumisvõimalus on kesksel kohal pürgimuses harmoonia poole. Nii näiteks on sünergia oluline infoühiskonnaga seoses: meedia tunnustab nii oma riigi kui naaberriigi saavutusi, õhutab eeskuju võtma ja annab selle kaudu oma panuse soodsate (ühiste) arengutingimuste loomisele (Helsingi Sõnumid 24.2.2018; vt ka Kaasik-Krogerus & Lehtisaari 2018). Samas on oluline rõhutada, et tegu on pürgimisega, kus eesmärkide saavutamiseks valitud vahendid võivad enda vastu pöörduda. Nii ei asetse harmoonia ja vastuolud skaala eri osades, vaid on omavahel läbi põimunud ja kuuluvad „lähedaseks saamise“ juurde. Piir harmoonia ja konflikti vahel võib aga olla suhteliselt hägune.

2015. aasta märtsis kutsus Helsingin Sanomate kuukiri lugejaid üles eestlastele hüüdnimesid mõtleva (Kuukausiliite 3/2015). Leht põhjendas ettepanekut sellega, et rootslastel ja norralastel on juba head hüüdnimed ning eestlased kutsuvad soomlasi sommideks ja porodeks. Üleskutsele laekus hulgaliselt ettepanekuid, neist populaarseimad *eestit*, *kalevit*, *kalevipojat*, aga ka veerandvenelased, lõunaespoolased ja metssead (vrd porod). Variantide rohkusest hoolimata võitjani ei jõutud, sest kampaaniat tabanud kriitika tõttu lõpetas leht hääletuse ja palus selle korraldamise pärast vabandust (Helsingin Sanomat 3.4.2015). Soome Avaliku Sõna Nõukogu (*Julkisen sanan neuvosto*) sai loo kohta üle kümne kaebuse, kus muuhulgas kritiseeriti huumori varjus eelarvamuste levitamist ja lugupidamatust eestlaste suhtes; hääletega 6-4 langetas nõukogu otsuse lehe kasuks (22.10.2015). Eesti ajakirjanduses kommenteeris hääletust muuhulgas endine välisminister Urmas Paet, kes arvas, et küllap tegeleb ajaleht sellise asjaga igavusest (Delfi 4.4.2015). President Toomas Hendrik Ilves saatis kampaania kommentaariks teele säutsu: „*I am speechless*“ (‘Ma olen sõnatu’).

Kriitikale järgnenud vabanduskirjas ja nõukogule saadetud vastuses puudutas Helsingin Sanomate peatoimetaja Kaius Niemi kahte harmoonia seisukohast olulist teemat: huumorit ja võimusuhteid. Niemi kirjutas, et hüüdnimede kampaania põhines lähedusel – kuna eestlased ja soomlased on piisavalt lähedased, siis võib endale vastastikust tõgamist lubada. Omavahelist lähedust on kinnitanud ka uuringud: nii selgub uuringu „*Mina. Maailm. Meedia*“ (2003) põhjal, et eestlased pidasid end kõige sarnasemateks just soomlastega (Kalmus, Lauristin & Pruulmann-Vengerfeldt 2004; vt ka Korhonen 2007, 17). Eelpool käsitletud peremetafoor justkui toetab Niemi selgitust: pereringis visatakse nalja ka neil teemadel, millest võõrastega räägitakse pigem reserveeritult ning tühjust enamasti ei solvuta.

Helsingin Sanomat puudutas ka võimusuhteid, argumenteerides vast veidi üllatuslikult, et hea hüüdnimi on samm võrdsete suhete suunas, kus eestlastele ei vaadataks enam ülalt alla. Võimusuhete muutmise seisukohalt on huumor ja ironia tõepoolest tõhusad vahendid. Olukorras, kus tegevusvabadus on piiratud ja otsene vastuhakk seetõttu välistatud, pakub huumor võimalusi säilitada oma väarikust ja aktiivsust. Hea näide selle kohta on Jaak Kilmi ja Kiur Aarma „mänguline dokumen-

taalfilm „Disko ja tuumasõda“ (2009), mis käsitleb Soome televisiooni mõju Nõukogude Eestis. Film näitab humoorikalt, kuidas jäik ja „tugev“ režiim osutub inimeste igapäevase nutikusega võideldes võimetuks ja jääb alla isegi hoovis Michael Knighti mängivatele lastele.

Kui aga huumorit kasutatakse võimupositsioonilt, loob see teistsuguseid tähendusi. Just seetõttu lähevad hüüdnimede otsimise väidetavad eesmärgid ja saadud tulemus omavahel vastuollu. Kui Helsingin Sanomat väitis, et nende eesmärk oli jõuda võrdsemate suheteeni, siis tegelikkuses liiguti neist hoopis kaugemale. Tähelepanuta jäi muuhulgas asjaolu, et kuigi kampaania eeldatav idee oli kutsuda üles mõtlema hüüdnimesid eestlastele kui lahe vastaskaldal elavale naaberrahvale ja -riigile, tähendas see samas eestlaste kui Soomes elava vähemuse „nimetamist“. Soome ühiskonnas elavate eestlaste „nähtavaks tegemine“ nimetamise abil tähendab, et nendega koos elamine ei ole enam märkamatu ja seega loomulik osa igapäevaelust (vt ka Kingumets 2015).

Siinkohal tuleb mängu läheduse argument. Kui võimupositsioonilt viljeldava huumori õigustamiseks kasutatakse tihti väidet, et tegu on naljaga, mille peale solvumine näitab huumorimeele puudust, siis praegusel juhul õigustas leht oma üleskutset lähedusega. Hoolimata sellest, et nimetamise kaudu eraldamine loob distantssi, lähtub ajaleht ilmselt eeldusest, et eestlased ja soomlased on piisavalt lähedased, et üksteise üle taolist nalja heita ning teise naljade peale mitte solvuda. Eeldust näitlikustab mõtteline katse, kus mõni Soome ajakirjandusväljaanne kutsuks hüüdnimesid mõtlema mõnele teisele Soomes elavale vähemusele, näiteks somaallastele. Põhjus, miks meediakanalid seda ei tee, on lihtne: tulemuseks oleks suure tõenäosusega üksteise ületrumpamine rassistlike ja veel rassistlikumate ettepanekutega. Selle üle, et etnilistel omadustel põhinevaid ja negatiivseid stereotüüpe kinnistavaid nimesid pakutakse ka „lähedastele“ eestlastele, ei oldud ilmselt lõpuni järele mõeldud.

Kui hüüdnimekampania päädis humoristliku läheduse asemel vastuoludega, siis teinteisemõistmisel ja austusel põhineva harmoonia näide pärineb Soome ja Eesti 100. aastapäeva tähistamisest. Ajakirjandusel oli selles oluline roll, sest lisaks naaberriigi ja selle pidustuste kajastamisele, teise kiitmisele ja omavaheliste suhete tähtsuse rõhutamisele kehastuti hetkeks mänguliselt ümber. Nii kasutasid Eesti Ekspressi ajakirjanikud pseudonüüme nagu Tarmo „Vahter-Väinämöinen“, Kristi „Vainküla-Wuolijoki“ ja Erik „Moora-Ylipulli“. 6. detsembril 2017 ilmus Eestis ajaleht Postimes ja 24. veebruaril 2018 Soomes muuhulgas Helsingi Sõnumid. Soome Yleisradio edastas eestikeelse ilmatee ning ETV hommikutelevisioon läks eetrisse Soome saatkonnast ja ka Helsingist. Nagu Eesti Ekspressi peatoimetaja Erik Moora Soome iseseisvuspäeval kirjutas, on eesti rahvas nii tihkelt naabritega kokku kasvanud ja Soome asju on Eesti kultuuris nii palju, et isegi mõned Eesti kangelased ja saavutused tunduvad pigem Soome omadena (näiteks „Saaremaa vals“) (Eesti Ekspress 6.12.2017).

6.6. Kokkuvõte

Peatükis käsitletud juhtumid näitavad, et viimase kahekümne aasta jooksul on paljugi muutunud: 1997. aastal, kui politseinike mõrvaga seoses otsiti „eestlase või venelase välimusega“ kurjategijat, ei oleks ilmselt keegi arvanud, et kaksikümend aastat hiljem ilmub Helsingi Sõnumid. Leht kirjutab oma juhtkirjas, et väikesed riigid peavad olema avatud, edendama koostööd ja nõudma, et kõik järgiksid ühiseid mängureegleid, ning jätkab: „Eesti on just niisugune riik. Seetõttu on oma iseseisvust tähistav Eesti – lisaks paljudele teistele põhjustele – Soomele iseäranis hea naaber.“ (Helsingi Sõnumid 24.2.2018).

Siinkohal on oluline arutleda meedia rolli üle laiemas ühiskondlikus kontekstis. Politseiniku tapja võimalik eesti päritolu on üks näide hirmust, mis juhtub Soomega, kui „kuritegelikest eestlastest“ saavad Euroopa Liidu kodanikud. Praegu tundub taoline hirm pantsikuna ning kui mõni ajakirjandusväljaanne sellele rõhuks, tekitaks see ärevuse asemel ilmselt hämmingut ega mõjuks kuigi usutavalt. Olukord on paradoksaalne, sest Eesti kodanike tehtud kuritegude arv Soomes on praegu mitu korda kõrgem kui 1990. aastate lõpus. Nii kasvas aastatel 1997–2011 Soomes õigusrikkumises kahtlustatavate Eesti kodanike arv (korduvad isikud) peaaegu kaheksa korda ja Eesti kodanike osakaal õigusrikkumises kahtlustatavatest kerkis 0,3%-lt 1,9%-le (Ahven & Lindsalu 2012). Meedia loob ühiskonnast teatud kujutlusi, millest kõik ei kõla usutavalt, osa jääb elama ning suur osa muutub aja jooksul märkamatuks. Kujutlused on tihedalt seotud sellega, kuidas „asju kogetakse“. Loomulikult ei ole mu analüüsi eesmärk kutsuda Soome ajakirjandust üles kuritegevuse osas olukorda „parandama“. Pigem võib siinkohal juurelda vähemuste käsitlemise üle üldisemalt: millest põhineb meedias kujutatud, mida üldistatakse ja rõhutatatakse ning milliseid tulevikukujutlusi luuakse selle pinnalt eri rühmadele ja nende kohta.

Teadustööd, mis käsitlevad Eesti pilti Soome ajakirjanduses, toovad välja nihke võrdsemate suhete suunas: Euroopa Liidu kontekstis on Soome ajakirjanduse üleolev suhtumine Eestisse vähenenud. Kuna praeguse peatüki analüüs pädib riikide sajanda sünnipäevaga, võib küsida, kas teise sajandi suhteid väljendatakse võrdsel positsioonil põhineva harmoonia pinnalt. Usun, et meediatekstidele iseloomulik vastuolulisus ei kao ka pärast ühist pidutsemist. Teatavate teemade või probleemide puhul tulevad ka edaspidi kasutusse käsitusviisid, kus suhet väljendatakse „vanema“ ja „noorema“ või „teisena“ kujutamise kaudu.

Viimastel aastatel on nii Eesti kui Soome ajakirjanduses arutletud rahvuse ja selle piiride üle. Ajakirjanduses ilmuvad arutelud teemal, kes on eestlane (Õhtuleht 23.3.2016) ja mis on soomluse idee (Helsingin Sanomat 15.3.2016). Seda võib vaadelda osana arengust Euroopa (Liidu) riikides, kus paralleelselt rahvustundele apelleerivate liikumistega on kasvanud ka avalikus arutelus rahvustele pööratav tähelepanu. Praeguses peatükis analüüsitud Soome ja Eesti omavahelisi suhteid käsitlevates tekstides taolist arutelu ei märka. Nii artikli alguses viidatud uuringud kui ka analüüsis kasutatud ajakirjanduslikud tekstid käsitlevad eestlasi ja soomlasi enamasti selgete kategooriatena, mis

ei tekita lisaküsimusi. Pidev ja ulatuslik ränne kahe riigi vahel loob tõenäoliselt ka olukordi, mida on raske nende kategooriate abil mõtestada. Küsimused, kas ja kuidas inimesed end pärast aastakümneid teises riigis elamist või edasi-tagasi rändamist tunnevad, kuhu nad kuuluvad ning mida tähendavad nende jaoks mõisted „eestlane“ ja „soomlane“, jäävad ajakirjanduslikus arutelus marginaali. Nagu artikli alguses näiteks toodud uudises väljendab uudismeedia ka kaksikümend aastat hiljem Eesti ja Soome suhet eelkõige selgete ja kindlate rahvuslike kategooriate abil.

Tänusõnad

Käesoleva peatüki kirjutamist on toetanud Euroopa Teadusnõukogu (Horisont 2020, uurimistoetus 636177 (EUROHERIT)).

Kirjandus ja allikad

- Ahven, Andri & Pilleriin Lindsalu (2012). *Eesti kodanike õigusrikkumised Soomes*. Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakond, analüüsisitalitus. Tallinn. Saadaval: <http://docplayer.fi/65735618-Eesti-kodanike-oigusrikkumised-soomes.html> Viimati külastatud 18.02.2018.
- Austin, John L. (1982). *How to Do Things with Words. The Williams James Lectures Delivered at Harvard University in 1955*. New York: Oxford University Press.
- Billig, Michael (1995). *Banal Nationalism*. London: Sage Publications.
- Butler, Judith (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- Delfi (2015). Urmas Paet eestlaste mõnitamisest: kas soomlased teevad seda igavusest? *Delfi*, 04.04.2015. Saadaval: <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/urmas-paet-eestlaste-monitamisest-kas-soomlased-teevad-seda-igavusest?id=71170587> Viimati külastatud 16.02.2018.
- Disko ja tuumasõda* (2009). dokumentaalfilm. Režissöör Jaak Kilmi, Stsenarist Kiur Aarma, Jaak Kilmi. OÜ Eetriüksus, Helsinki.
- Dyer, Richard (1977). Stereotyping. Richard, Dyer (eds.), *Gays and Film*. London: British Film Institute.
- Erola, Jan & Jouko Kokkonen (1999). Ylikierroksilla Eurooppaan. *Ylioppilaslehti*, 12.11.1999. Saadaval: <http://ylioppilaslehti.fi/1999/11/ylikierroksilla-eurooppaan> Viimati külastatud 16.02.2018.
- Himberg, Petra (2018). Signaali yli Suomenlahden. Tällaisen Viron olemme suomalaisissa ohjelmissa nähneet ja kuulleet. *Yle, Elävä arkisto*. Saadaval: <https://yle.fi/aihe/>

- artikkeli/2018/02/14/signaali-yli-suomenlahden-viro-suomalaisissa-ohjelmissa Viimati külastatud 18.02.2018.
- Hyppönen, Henkka (2016). Mikä olikaan suomalaisuuden idea? *Helsingin Sanomat*, 15.03.2016.
- Iivonen, Jyrki (2011). Isoveli ja pikkuveli. *Pohjalainen*, 11.05.2011. Saadaval: <https://www.pohjalainen.fi/mielipide/kolumnit/isoveli-ja-pikkuveli-1.1005593> Viimati külastatud 15.02.2018.
- Jarne, Aivar (1997). Vanem õde Soomest. *Postimees*, 22.10.1997. Saadaval: <https://arvamus.postimees.ee/2523617/vanem-ode-soomest> Viimati külastatud 16.02.2018.
- Julkisen sanan neuvosto (2015). Helsingin Sanomat, Ihmisarvon kunnioittaminen. Vapauttava 5797A-M/SL/15. Saadaval: <http://www.jsn.fi/sisalto/5797a-m-sl-15/?search=somali> Viimati külastatud 16.02.2018.
- Kaasik-Krogerus, Sigrid (2016). *Normative Stories of the Formative Moment. Construction of Estonian National Identity in Postimees during the EU Accession Process*. Helsinki: Unigrafia.
- Kaasik-Krogerus, Sigrid & Katja Lehtisaari (2018). Viro 100: Kaiken takana oli Nokia. *Poliitikasta*, 19.02.2018. Saadaval: <http://politiikasta.fi/viro-100-kaiken-takana-oli-nokia/> Viimati külastatud 22.02.2018.
- Kalmus, Veronika, Marju Lauristin & Pille Pruulmann-Vengerfeldt (2004). *Eesti elavik 21. sajandi algul. Ülevaade uurimuse „Mina. Maailm. Meedia“ tulemustest*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
- Kantola, Anu (2007). On the Dark Side of Democracy: the Global Imaginary of Financial Journalism. Bart Cammaerts & Nico Carpentier (eds.), *Reclaiming the media. Communication rights and democratic media roles*. Bristol: Intellect, 192–215.
- Kelder, Kärt (2012). Eesti kujutamine soome online-meedias soome kohalike ja sündmuskohal viibivate ajakirjanike pilgu läbi. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool. Saadaval: http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/25833/kelder_k2rt.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viimati külastatud 14.02.2018.
- Kingumets, Jaanika (2015). Kuidas Eesti ajakirjandus loob Soome eestlast. *Postimees*, 12.5.2015. Saadaval: <https://arvamus.postimees.ee/3185937/jaanika-kingumets-kuidas-eesti-ajakirjandus-loob-soome-eestlast> Viimati külastatud 15.02.2018.
- Koikkalainen (2018). Viro nyt: Asennetta, taitoa, halua. *Seura*, 23.02.2018. Saadaval: <https://seura.fi/blogit-ja-kolumnit/viro-nyt-asennetta-taitoa-halua/> Viimati külastatud 26.02.2018.
- Korhonen, Arja (2007). Suomi pikkuveljen silmin. Kolmen virolaisen päivälehden Suomikirjoittelun diskurssianalyttistä tarkastelua. Pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto. Saadaval: <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/78065/gradu01852.pdf?sequenc> Viimati külastatud 16.02.2018.
- Kunnas, Kaja (2017). Pikkuveli antaa, mutta isoveli ei osaa ottaa – miksi Suomi jättää käyttämättä virolaisten huipputeknisen lahjan? *Helsingin Sanomat*, 07.02.2017.

- Saadaval: <https://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000005077424.html> Viimati külastatud 16.02.2018.
- Kunnas, Kaja (2018). Virolaiset kurkottavat keskiluokkaan. *Helsingin Sanomat*, 18.02.2018. Saadaval: <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000005569857.html> Viimati külastatud 22.02.2018.
- Kuukausiliite (2015). Miten kutsuisimme virolaisia? Maaliskuun Kuukausiliitteessä lukijoilta pyydettiin ehdotuksia virolaisten lempi- tai pilkkanimiksi. *Helsingin Sanomat*, 03.04.2015. Saadaval: <https://www.hs.fi/kuukausiliite/art-2000002813593.html> Viimati külastatud 16.02.2018.
- Malkavaara, Lauri (2015). Keksi pilkkanimi virolaisille. *Helsingin Sanomat, Kuukausiliite*, 3/2015.
- Masso, Iivi Anna (2008). Naabrite sõpruse tuleproov. *Eesti Päevaleht*, 18.09.2008. Saadaval: <http://epl.delfi.ee/news/arvamus/iivi-anna-masso-naabrite-sopruse-tuleproov?id=51142456> Viimati külastatud 18.02.2018.
- Masso, Iivi Anna (2011). Peeglike, peeglike lahe taga. *Postimees*, 18.07.2011. Saadaval: <https://arvamus.postimees.ee/501694/iivi-anna-masso-peeglike-peeglike-lahe-tag> Viimati külastatud 22.02.2018.
- Moora, Erik (2017). Soometa oleks me lätlased. *Eesti Ekspress*, 06.12.2017. Saadaval: <http://ekspress.delfi.ee/sisujuht/erik-moora-soometa-oleks-me-latlased?id=80390010> Viimati külastatud 16.02.2018.
- MTV3-STT-HS (1997). Poliisiturmaajan etsintää jatketaan. *MTV3*, 24.10.1997. Saadaval: <https://www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/poliisiturmaajan-etsintaa-jatketaan/5477758#gs.STQ7e2U> Viimati külastatud 16.02.2018.
- Mällksoo, Maria (2006). From Existential Politics towards Normal Politics? The Baltic States in the Enlarged Europe. *Security Dialogue*, 37 (3), 275–297.
- Ollila, Esko & Jaak Jöerüüt (2003). Suomi ja Viro EU:ssa. Eesti ja Soome Euroopa Liidus. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 11/2003. Saadaval: http://vnk.fi/documents/10616/622934/J1103_+Suomi+ja+Viro+Euroopan+unionissa.pdf/5f67889f-eb9b-4c7a-bc3f-251cc9b40abc?version=1.0 Viimati külastatud 18.02.2018.
- Pääkirjoitukset (2018). Viro kasvoi pikkuveljestä nopeasti nuorukaiseksi. *Savon Sanomat*, 24.02.2018. Saadaval: <https://www.savonsanomat.fi/paakirjoitukset/Viro-kasvoi-pikkuveljest%C3%A4-nopeasti-nuorukaiseksi/1114537> Viimati külastatud 27.02.2018.
- Pääkirjoitus (2018). Eesti ja Soome on aina lähedasemad. *Helsingin Sanomat*, 24.02.2018. Saadaval: <https://www.hs.fi/paivanlehti/24022018/art-2000005580005.html> Viimati külastatud 27.02.2018.
- Raittila, Pentti (2004). *Venäläiset ja virolaiset suomalaisten toisina: tapaustutkimuksia ja analyysimenetelmien kehittelyä*. Doktoritöö. Tampere University Press.
- Raud, Geidi (2016). Scott Diel: väliseestlasi ei arvata eestlaste hulka, sest nad pole piisavalt kannatanud. *Õhtuleht*, 23.03.2016. Saadaval: <http://www.oh tuleht.ee/724091/scott>

- diel-valiseestlasi-ei-arvata-eestlaste-hulka-sest-nad-pole-piisavalt-kannatanud Viimati külastatud 18.02.2018.
- Riegert, Kristina (2010). National Television News of the World. Challenges and Consequences. Anna Roosvall & Inka Salovaara-Moring (eds.), *Communicating the Nation. National Topographies of Global Media Landscapes*. Nordicom: Göteborg, 195–213.
- Rislakki, Jukka (1999a). Sukulaisuuden kipupisteitä. *Helsingin Sanomat*, 11.4.1999. Saadaval: <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000003791815.html> Viimati külastatud 18.02.2018.
- Rislakki, Jukka (1999b). Virossa kasvaa ärtymys Suomea kohtaan. Tiedotusvälineissä nälvitään "porojen" toilailua ja muistutetaan naapurien ylimielisyydestä. *Helsingin Sanomat*, 11.4.1999. Saadaval: <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000003791812.html> Viimati külastatud 18.02.2018.
- Rosie, Michael, Pille Petersoo, John MacInnes, Susan Condor & James Kennedy (2006). Mediating Which Nation? Citizenship and National Identities in the British Press. *Social Semiotics*, 16 (2), 327–344.
- Räisänen, Kari (1999). Ylimielisten ja tylyjen virolaisten käytös risoo ja hämmästyttää suomalaisia. Suomalaiset valittavat nokkavien virolaisten vetävän koko ajan kohtiinpäin. *Helsingin Sanomat*, 14.04.1999. Saadaval: <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000003792551.html> Viimati külastatud 16.02.2018.
- Runnel, Pille (1997). Primitiivne antropoloogia. *Postimees*, 27.10.1997. Saadaval: <https://www.postimees.ee/2524227/repliik-primitiivne-antropoloogia> Viimati külastatud 16.02.2018.
- Sahlman, Reetta (2010). Eesti ja eestlaste kujutamine Helsingin Sanomates aastatel 2006 ja 2009. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool. Saadaval: http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/15342/Sahlman_Reetta.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viimati külastatud 16.02.2018.
- Schlesinger, Philip (1991). *Media, State and Nation: Political Violence and Collective Identities*. London: Sage Publications.
- Schlesinger, Philip (1996). Europeanisation and the Media. National Identity and the Public Sphere. Tore Slaatta (ed.), *Media and the Transition of Collective Identities: Papers from Research Symposium in Oslo 12–14 January 1995*. Oslo: University of Oslo, 163–205.
- Sipilä, Katri (2005). Eesti-pilt Helsingin Sanomates 1999 ja 2002. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool. Saadaval: http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/15519/Baktoo_Sipila.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viimati külastatud 16.02.2018.
- STT (1997). Poliisien tappajaa ei ole tavoitettu. *MTV 3*, 22.10.1997. Saadaval: <https://www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/poliisien-tappajaa-ei-ole-tavoitettu/5476302#gs.6xBUV1g> Viimati külastatud 16.02.2018.
- Tirkkonen, Päivi & Valdar Liive (eds.) (2013). Eesti Soome meedias ja Soome Eesti meedias. Trükimeedia ja teleuudiste uuring. Tallinna Ülikool, kommunikatsiooni instituut.
- Virki, Tarmo & Rasmus Kagge (1997). Eesti politsei aitab leida Soome kolleegide tapjat. *Postimees*, 23.10.1997. Saadaval: <https://www.postimees.ee/2523759/eesti-politsei-aitab-leida-soome-kolleegide-tapjat> Viimati külastatud 16.02.2018.

Wolff, Larry (1994). *Inventing Eastern Europe: The Map of Civilization in the Mind of the Enlightenment*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Õmblus, Priscilla (2014). Eestlaste kajastamine Helsingin Sanomate veebiväljaandes aastal 2013. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool. Saadaval: http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/44418/Omblus_Priscilla_BA2014.pdf Viimati külastatud 16.02.2018.

7.

Ühe ähvardava tulevikupildi anatoomia: Eestist pärit tööjõud, uudised ja SAK

Mats Nylund

7.1. Sissejuhatus

Nüüdisaegse huvikaitse ja võimukasutuse keskne vorm on teabevahendite ja nende kaudu leviva info mõjutamine. Meedias olevad teemad tõusevad esile ka poliitilises avalikkuses ja mõjutavad seeläbi poliitiliste otsuste tegemist (nt Dearing & Rogers 1996). Uudiste tegemise eeltingimuseks on olemasolev materjal, millest uudistetoimetajad saavad kiiresti uudiseid vormida. Tugevad meediaga seotud institutsioonid, nagu riigi valitsus, ministeeriumid, suurfirmad, suuremad linnad, erakonnad ja huvikaitseorganisatsioonid, suudavad tihti pakkuda sellist materjali ning seeläbi mõjutavad nad meedias esil olevaid teemasid ja kontrollivad avalikkust.

Kui Eesti ühines 2004. aastal Euroopa Liiduga, kehtestati Soomes kaheaastane ülemineku-aeg, millega piirati tööjõu liikumist uutest ELi riikidest. Selles peatükis käsitlen uudiste loodud pilti Eestist pärit tööjõust ja selle tähendusest Soome tööturule enne Eesti ELiga ühinemist. Eesmärk on uurida, kuidas *Soome Ametiliitude Keskorganisatsiooni* (SAK) tellitud arvamusuuringust, mis käsitles eestlaste valmidust kolida Soome ja teha seal tööd, tehti eri etappide kaudu teleuudis, kus eestlasi kujutatakse ohuna Soome ühiskonnale ja tööturule. Käsitletav uudis avaldati 2000. aasta septembris soomerootsi uudistesaaates „TV-nytt“, kuid uurimust kajastati laialdaselt ka teistes teabevahendites. Sama teema tõusis avalikkuses esile ka muul viisil, mh umbes aasta aega hiljem tehtud uue uuringu kaudu.

Vaatluse all olev uudis ei põhine ainult arvamusuuringul. Nagu tihti sarnastes olukordades tugines uudis suuresti ka ajakirjaniku ja „infoallika“, SAKi tollase osakonnajuhataja Eero Heinäluoma vahelisele intervjuule. Intervjuu on uudiste loomise keskne vahend. Intervjuus moodustati küsimustikule teatud tõlgendusraam,

milles anti hinnang soomlaste ja eestlaste vahelistele suhetele ja nähti võõrtöajõudu ohuna Soome ühiskonnale. Seetõttu on selle uurimuse uurimisobjektiks tegelikult kolme kommunikatiivse sündmuse moodustatud ahel: arvamusuuring, intervjuu SAKi esindajaga ning uudis ise. Oluline on pöörata tähelepanu sellele, kuidas sõnumi vorm ja tähendus muutuvad, kui see „voolab“ läbi eri kontekstide. Intervjuus tuleb esile, et SAK pooldab välistöajõu liikumist piiravat üleminekuajaga, ja seda arvamust on toetamas arvamusuuringu tulemused. Kuid kui palju SAKi arvamusel jõuab uudistesaatetsesse ja kuidas ajakirjanik sõnumit muudab? Uurimismeetod on diskursuseanalüüs, eriti selle faktide loomist (Potter 1996) ja rekontekstualiseerimist (Linell 1998) uurivad suunad.

7.2. „Teine“ kui oht ja hirmukultuur

Tavaliselt mõeldakse, et uudised kajastavad „värskeid“, hiljuti toimunud sündmusi. Tihti on uudiste teemaks siiski sündmused, mida ei ole tegelikult juhtunud, aga võivad tõenäoliselt kunagi juhtuda. Vaatlesin sellest vaatenurgast ühe nädala „TV-nytti“ uudiseid aastatest 2000 ja 2005 ning jõudsin tõdemusele, et umbes neljandik (24%) uudistest keskendus pigem võimalikule tulevikule kui minevikule. Seetõttu on konstruktivistlik infokäsitus uudiste puhul väga oluline. Uudised ei peegelda ainult tegelikkust, vaid ka loovad ja muudavad meie nägemusi tulevikust ja tegelikkusest. Kuna tegu on Soomes ilmunud uudisega, mis on tehtud eestlaste kohta, kerkib peaaegu paratamatult esile rahvustel ja stereotüüpidel põhinev liigitus „meie ja teised“.

Ajakirjandusel on tugev kalduvus rõhutada negatiivseid teemasid ja esitada probleeme teravdatult. Altheide (1997) räägib meediast kui „probleeme tootvast masinast“. Tema järgi on uudistele omane „märgata“ ja rääkida probleemidest, mis puudutavad paljusid inimesi. Kui ühendada omavahel ajakirjandusele omane viis rääkida tulevikust ja negatiivsed uudised, võime rääkida ähvardavate tulevikupiltide loomisest.

Määratluselt on *oht* midagi, mida ei ole juhtunud, ja see on lähedalt suguluses hirmuga. Furedi (1998) järgi iseloomustab moodsaid, arenenuid lääneriike hirmukultuur, kus erinevad ohud vahelduvad, kuid „ohustatuse tunne“ püsib. Vastuoluline on hirmukultuuris see, et paljud inimkonna tavapärased riskid (haigused, laste surmad, vägivald ja sõjad) on pidevalt vähenenud. Sellest hoolimata inimesed kardavad ja tunnevad end ohustatuna. Moodsas ühiskonnas on hirmud seotud kliimamuutuse ja terrorismiga, kuid ka muudatustega tööelus, vallandamisega ja töötusega, globaliseerumise, sisserände ning uute inimrühmade ja kultuuride kohtamisega. Raittila (2004, 24) sõnul on hirmupildid töökohtade kaotamisest ja kuritegevusest seotud tihedalt soomlaste suhtumisega sisserändajatesse ja pagulastesse. Kui 1999. aastal liikus Poolast ja Slovakkias pagulasi Soome, näitas meedia pagulasi kui kontrollimatut ja lõputut „pagulastulva“ (Horsti 2003, 47).

Kivivuori jt (2002, 3–7) toovad esile, et meedia maalitud hirmupildid võivad muuta ja võimendada inimeste hirme, kuid ei põhjusta neid. Nii meedia esitusviiside kui ka inimeste hirmude taustal on lõppude lõpuks sama tegur. See tegur on hirmukultuur (*ibid.*, 3). Võib siiski oletada, et meedia mõju on seda suurem, mida rohkem korratakse samasuguse sisuga sõnumit eri kanalites (*ibid.*, 6).

7.3. Uudis: ametiühingud kardavad

4. septembril 2000 tegi uudistesaaade „TV-nytt“ ja mitmed teised meediakanalid uudise SAKi tellitud ja Tutkimustieto numbris 4/2000 avaldatud uuringust, mis käsitleb tööga seotud meelestatust Eestis. Uuring käsitleb eestlaste valmidust minna Soome tööle, Eesti tööturu poliitilisi küsimusi ja soomlaste arvamusi Eesti võimaliku ühinemise kohta ELiga. Uuring koosneb Suomen Gallupi ja selle Eesti tütarfirma ASi Emor tehtud intervjuudest. Järgmisena esitlen uuringu põhjal tehtud uudist tervikuna.

Uudistelugeja: Eesti eelseisev liitumine ELiga võib viia Eesti tööjõu tormijooksuni Soome. Rohkem kui iga kolmas eestlane peab tõenäoliseks, et ta töötab kunagi Soomes. Ametiühingud kardavad, et töötingimused ja maksumoraal nõrgenevad.

Uudistereporter: Järgmisel korral, kui EL laieneb, on Eesti tõenäoliselt üks selle uutest liikmetest. ELi üks tähtsamaid põhimõtteid on tööjõu vaba liikumine. Just see on olnud aluseks arvamusuuringus, mis käsitleb, kui tõenäoline on, et eestlased tulevad Soome tööle. Üle kolmandiku või 36 protsenti vastanutest olid arvamusel, et nad hakkavad tõenäoliselt või üsna tõenäoliselt Soomes aeg-ajalt tööl käima. Osakaal on tõusnud kaheksa protsenti võrreldes vastava uuringuga, mis tehti aastal 1998. Praktikast tähendab see seda, et Soome võib tulla ligikaudu nelisada tuhat eestlast.

Heinäluoma: Kui see toimuks äkki ühekorraga, siis siin oleks suur kaos. Meil on endalgi töötuid umbes kolmsada tuhat, meie vastuvõtuvõime ei ole eriti hea. Siis on muidugi teine külg: see, mis töötingimustel nad siia tulevad, et tulemuseks on see, et eestlased oleksid nõus tegema tööd soomlastega võrreldes tunduvalt madalama palga eest näiteks, siis tekiks küll „sotsiaalse *dumping*“ oht.

Uudistereporter: Uuringu järgi kutsub eestlasi kõige enam Saksa tööturg. Rootsi ja Soome on teisel kohal. Kõige enam soovivad siia tulla alla 25-aasta-

sed, ja tahtmine siia tööle tulla on suurim Eesti venelaste seas. Lausa 40 protsenti eestlastest oleks valmis töötama ebaseaduslikult ja 23 protsenti võiks teha tööd ka siis, kui puudub kaitse vallandamise vastu.

Heinäluoma: Võib küll öelda, et see on omamoodi šokeeriv info, et ligikaudu iga teine on valmis tegema tööd ebaseaduslikult. See lööks muidugi Soome tööturu üsna segamini, kui tuleb välistöötajad, kes teeb ebaseaduslikult tööd, ja siis peab meeles pidama, et tihti on ebaseadusliku töötamisega seotud ka teisi ebaterveid nähtusi, et see toob hõlpsalt kaasa ka ebaseaduslikku äritegevust, mis võib olla seotud ka kuritegevusega.

Uudistelugeja: Üle poole soomlastest arvab, et Eesti ühinemine ELiga on positiivne, ja viiendik peab seda negatiivseks.

Selge on see, et uudis tõstab esile ühe teema, eestlaste valmiduse käia Soomes tööl, ja keskendub sellele. Uudistelugeja konstateering uudise lõpus toob esile uue teema: soomlaste suhtumise Eesti ühinemisse ELiga (mis on samuti võetud uuringust). Nii uudistelugeja sissejuhatus kui ka uudis ise järgivad tüüpilist uudise ülesehitust. Sissejuhatus esitab asjad ajaliselt vastupidises järjekorras ja algab hinnangut andva järeldusega („tööjõu tormijooks“). Sellele järgneb uuringust pärit kirjeldav ütlus („iga kolmas eestlane...“). Lõpuks esitab uudistelugeja n-ö võõra häälena kõrvalise osapoolte tõlgenduse („ametiühingud kardavad“).

Majandusproгноosid, statistilised uurimused ja arvamusuuringud ning nende raporteerimine on uudisajakirjanduse argipäev. Need andmed on kõrvaliste osapoolte loodud, kuid neis on palju numbreid sisaldavaid „kõvasid fakte“, mida uudisajakirjandus hindab, ja mida üldiselt peetakse usutavaks, erapooletuks, objektiivseks ja täpseks (Potter 1996). Seetõttu sobivad need kokku uudisajakirjanduse enda eesmärkidega. Ainuüksi statistilised andmed või uurimistulemused ei ole veel uudis, vaid uudise vahendatav informatsioon asetatakse tavaliselt teatud tõlgendusraami. Raportite ja uuringute muutmine uudiseks tähendab nende rekontekstualiseerimist: seisukohavõtte ja teksti osi liigutatakse ühest (tihti laiemast) kontekstist teise, kus neid kasutatakse mingil teisel eesmärgil. Konteksti muutumisega kaasneb ka alati sõnumi muutumine. Sellest kaotatakse midagi, lisatakse uut, ja valitud osad istutatakse uude tervikusse. Teleajakirjanduses tähendab see eelkõige seda, et tekstipõhine materjal ühendatakse uudistele omase pildiga ja keskne sõnum võetakse lühidalt kokku.

Arusaadavalt pole tegu lihtsalt numbrite ja faktide esitamisega, vaid need ühendatakse ka moraalse diskursiivse raamiga. Koos tulemustega esitatakse hinnangut andvaid järeldusi, mis kutsuvad ka publikut tõlgendama tulemusi „moraalses raamistikus“. Uudis ise koosneb peamiselt uudistereporteri uurimistulemuste raporteerimisest ja

intervjueeritava (SAKi toonase juhataja Eero Heinäluoma) kommentaaridest. Kinnistunud esitusviiside järgi kirjeldab ajakirjanik fakte, mida „infoallikas“ või intervjueeritav tõlgendab ja kommenteerib.

7.4. Uudist väärt arvud

Tegu on uudisega, mis koosneb arvudest ja nendega seotud kommentaaridest. Vaatlen kõigepealt, kuidas neid arve esitatakse. Arvud on info, mida peetakse tavaliselt usutavaks, erapooletuks, objektiivseks ja täpseks. Selles uudises võib siiski märgata, et arve ei esitata lihtsalt numbritena, vaid nendega on koos ka rõhutavad keelelised väljendid. Kasutatakse näiteks väljendeid „rohkem kui iga kolmas eestlane“, „ligikaudu nelisada tuhat eestlast“ ja „lausa 40 protsenti“, kui oleks võinud öelda ka „umbes iga kolmas eestlane“, „alla neljasaja tuhande“ ja „vaid 40 protsenti“. Uudistereporter viitab arvamusuuringule, mis sisaldab mitmeid tabeleid ja nende kommentaare. Seda tabelit kommenteeritakse *uuringu* järgmiselt:

Üle kümnendiku eestlastest (13%) peab täiesti tõenäoliseks, et Eesti ühinedes ELiga hakkavad nad Soomes aeg-ajalt tööle käima.

Uudis ja uuring esitavad seega erinevaid arve. See tuleneb sellest, et eestlastelt küsiti nende valmidust ja tõenäosust käia Soomes kolme erineva küsimuse abil. Sõltuvalt küsimusest on jõutud ka erinevate tulemusteni.

Esimesele küsimusele, mis puudutab eestlaste valmisolekut töötada Soomes, vastas kuus protsenti „väga valmis“. Vastanutest 22 protsenti on „üsna valmis“ töötama Soomes, kuid tulemusi esitavale tabelile viidates tõdetakse, et „valmisolek“ ei vii tavaliselt millegini, ja seetõttu on põhjust pöörata tähelepanu neile kuuele protsendile, kes vastas „väga valmis“.

Seega 28 protsenti ehk alla kolmandiku eestlastest on „väga valmis“ või „üsna valmis“ töötama Soomes. Siiski ei toetu uudis nendele tulemustele, vaid ühele teisele küsimusele: kui tõenäoliselt eestlased enda arvates käiksid aeg-ajalt Soomes tööle. Sellele küsimusele vastas 13 protsenti „tõenäoliselt“. Vastanutest 23 protsenti teatas „üsna tõenäoliselt“.

Nõnda jõudsiime siis uudises oleva 36 protsendini, „neljasaja tuhande eestlaseni“ ja „rohkema kui iga kolmanda“ eestlaseni, sellest hoolimata, et raportis viidati tabeli väiksemale arvule ja kõrvalolevas tabelis olevasse määrusse *üsna* suhtuti skeptiliselt.

Kolmandas küsimuses taheti, et vastajad võtaksid seisukoha, kui tõenäoliselt nad koliksid Soome elama. Neli protsenti vastanutest pidas seda varianti tõenäoliseks ja üksteist protsenti üsna tõenäoliseks.

Uudis tugineb seega uuringu teatud osale. Viis, kuidas info seast valikut tehakse ja publikule esitatakse, sõltub loomulikult uudistesaaete enda loogikast, oletustest ja

eelistustest. Uudis haarab kinni sellest, mis annab dramaatilisemad arvud, hoolimata isegi sellest, et uuring kommenteeris tulemust erinevalt. Väide, et rohkem kui iga kolmas eestlane peab tõenäoliseks, et ta töötab kunagi Soomes, on tugevam väide kui kuus protsenti või kolmteist protsenti eestlastest peab seda tõenäoliseks.

Viis, kuidas arve uudises esitatakse, loob kujutelma, et tegu on eestlaste seas üldlevinud soovi ja valmisolekuga. Uudis ei esita arve mitte ainult dramaatilise infona, vaid ka usaldusväärse, üheselt tõlgendatava ja täpsena. Uuringu tulemustes esinevat varieerumist ei tooda esile. Samuti ei suhtuta arvude usaldusväärssusse kriitiliselt, vaid neid esitatakse iseenesestmõistetavate faktidena. Nägemus, et arvud kirjeldavad tegelikkust täpselt, luuakse viidates ka varasemale uuringule, millega antakse mõista, et Soome tööle tulekut kaaluvate eestlaste arv on suurenenud kaheksa protsenti.

7.5. Arvude tõlgendamine

Arvud on oma olemuselt neutraalsed, see tähendab, et „40 protsenti“ võib niisama hästi olla ka „lausa 40 protsenti“ või „vaid 40 protsenti“. Selleks, et arvud saaksid tähenduse, peab neile andma väärtuse. Uudise kommentaarid ja hinnangud on pärit uudistereporterit ja SAKi juhataja Eero Heinäluoma vahelisest intervjuust.

Siiski ei räägita intervjuu alguses arvudest ega mitte isegi uuringust. Seda võibki pidada „mis siis saab, kui...“ intervjuuks. See koosneb hüpoteetilistest küsimustest ja hüpoteetilisest vestlusest, mis seotakse kokku arvamusuuringu tulemustega. Seeläbi konstrueeritakse „tormijooks“, mis „tuleb kunagi“. Uudistereporter ei küsi näiteks, mitu eestlast tahab Soomes töötada. Selle asemel on arv määratletud juba esimeses Heinäluomale esitatud küsimuses (vt allpool, punkt 2).

Kontekst	Tekst
1) SAKi uurimusraport:	Üle kümnendiku (13%) eestlastest peab täiesti tõenäoliseks, et Eesti ühinedes ELiga hakkavad nad käima aeg-ajalt Soomes tööl.
2) TV uudistereporter intervjuueerib:	Uuringu järgi lausa nelisada tuhat eestlast oleks valmis, huvitatud tulemisest Soome, tööle. Mis neid kutsub Soome?
3) Heinäluoma vastus:	Kui see toimuks äkki ühekorraga, siis siin oleks suur kaos. Meil on endalgi töötuid umbes kolmsada tuhat, meie vastuvõtuvõime ei ole eriti hea. Siis on muidugi teine külg: see, mis töötingimustel nad siia tulevad, et tulemuseks on see, et eestlased oleksid nõus tegema tööd soomlastega võrreldes tunduvalt madalama palga eest näiteks, siis tekiks küll sotsiaalse <i>dumping</i> 'u oht.

Ehk madalamatel palkadel tööd tegevad võivad siis kõrvale tõrjuda soomlastest töötajaid.

4) Uudistelugeja

sissejuhatus: Eesti eelseisev liitumine ELiga võib viia Eesti tööjõu tormijooksuni Soome. Rohkem kui iga kolmas eestlane peab tõenäoliseks, et ta töötab kunagi Soomes. Ametiühingud kardavad, et töötingimused ja maksumoraal nõrgenevad.

5) Heinäluoma

teine kommentaar: Võib küll öelda, et see on omamoodi šokeeriv info, et ligikaudu iga teine on valmis tegema tööd ebaseaduslikult. See lööks muidugi Soome tööturu üsna segamini, kui tuleb välistööjõud, kes teeb ebaseaduslikult tööd, ja siis peab meeles pidama, et tihti on ebaseadusliku töötamisega seotud ka teisi ebaterveid nähtusi, et see toob hõlpsalt kaasa ka ebaseaduslikku äritegevust, mis võib olla seotud ka kuritegevusega.

6) Heinäluoma

kommentaar

(ei ole uudises): Lühemas perspektiivis on see võib-olla oht lähiaastatel ja vähemalt suur väljakutse, see põhjustab teatud hulgal probleeme, kuid pikemas perspektiivis on see muidugi suur võimalus, et Läänemere ümber tekib selline ühine majanduspiirkond, ühine tööturg ja läbikäimine. Suurenev läbikäimine teeb head kõigile, loob paremaid kaubandusvõimalusi, ja, ja siis ilmselt parandab kogu piirkonna tööhõivet, aga kui see korraldatakse kontrollimatult ilma üleminekuajata, siis võime seista silmitsi küll päris suurte probleemidega.

Uudistelõigu täpsete protsentide taustal võib märgata, et see, millest reporter räägib, on eestlaste valmisolek või huvi käia Soomes tööl, mitte tõenäolisus. Siinkohal küsitaksegi eestlaste Soome tuleku motiivi. Seda ajendit vaatajatele siiski ei avaldata, sest uudistelõigus ei avaldatud Heinäluoma vastust.

Uudistereporteri teine küsimus ei olnud näiteks *Mida need tulemused tähendavad?*, vaid *Mida see tähendaks, kui selline rahvahulk tuleks Soome tööturule?*. Seejärel liigub intervjuu hüpoteetilisele tasemele. Hüpoteetilise küsimuse lähtekohti arendatakse vastuses (vt üleval punkt 4). Üleminek intervjuust uudiseks toimub siis järgmiselt: 1) 13 protsenti eestlastest muudetakse 36 protsendiks ja 400 000 eestlaseks, 2) 400 000 eestlasest, kes vastasid, et nad tõenäoliselt või üsna tõenäoliselt tulevad millalgi Soome tööle, tehakse 400 000 samal ajal koos kaose ja tormijooksuga Soome tulevaks eestlaseks. Seeläbi on eestlastest kujunenud oht Soome ühiskonnale. Kas olukord on tõesti nii hull? Eero Heinäluoma ei ole igal juhul ühemõtteliselt murelik. Vastupidi, ta näeb ka suuri võimalusi (vt üleval punkt 6). Seda vaatajad ei saanud aga kunagi teada, sest see lause jäi uudisest välja.

Miks siis seda kohta, kus Heinäluoma räägib suureneva läbikäimisega kaasnevatest võimalustest, ei võetud uudisesse? Üks põhjus on muidugi see, et kõik ei mahu uudisesse, kuid miks siiski osad asjad võetakse uudisesse ja osad jäävad ilma tähelepanuta. Clayman (1995) nendib, et hoolimata ühiskonnateadlaste suurenevast huvist intertekstuaalsuse ja helikatmete (ingl *sound bite*) vastu, teatakse ikka veel suhteliselt vähe, mis põhjustel ajakirjanikud valivad teatud tsitaate uudistesse. Teema olulisus tuleb esile vaadeldes ka ütluste esialgset konteksti ehk seda intervjuud, mida vaatajatele ei näidata.

[Heinäluoma teine kommentaar (uudises)]

Uudistereporter: Aga umbes pooled nendest vastanutest oleksid valmis töötama ebaseaduslikult või vähemalt osaliselt ebaseaduslikult. Kas see on teatav oht?

Heinäluoma: Võib küll öelda, et see on omamoodi šokeeriv info, et ligikaudu iga teine on valmis tegema tööd ebaseaduslikult. See lööks muidugi Soome tööturu üsna segamini, kui tuleb välistöötajad, kes teeb ebaseaduslikult tööd, ja siis peab meeles pidama, et tihti on ebaseadusliku töötamisega seotud ka teisi ebaterveid nähtusi, et see toob hõlpsalt kaasa ka ebaseaduslikku äritegevust, mis võib olla seotud ka kuritegevusega.

Ka seetõttu on oluline, et meil oleksid töökorralduse reeglid piisavalt ranged, nii et miinimumnormid puudutavad kõiki ja et neid ka kontrollitakse.

[Heinäluoma kolmas kommentaar (ei ole uudises)]

Uudistereporter: Kas ametiühingud peavad seda teatud ohuks, et lausa nelisada tuhat eestlast võib tulla meie tööturule?

Heinäluoma: Lühemas perspektiivis on see võib-olla oht lähiaastatel ja vähemalt suur väljakutse, see põhjustab teatud hulgal probleeme, kuid pikemas perspektiivis on see muidugi suur võimalus, et Läänemere ümber tekib selline ühine majanduspiirkond, ühine tööturg ja läbikäimine. Suurenev läbikäimine teeb head kõigile, loob paremaid kaubandusvõimalusi, ja, ja siis ilmselt parandab kogu piirkonna tööhõivet, aga kui see korraldatakse kontrollimatult ilma üleminekuajata, siis võime seista silmitsi küll päris suurte probleemidega.

Uudistereporter kaks küsimust on sõnastatud pisut erinevalt, kuid need koosnevad mõlemad väitest ja küsimusest. Esitatud väited on „umbes pooled vastanutest oleksid valmis tegema tööd ebaseaduslikult või vähemalt osaliselt ebaseaduslikult“ ja „lausa nelisada tuhat eestlast võib tulla meie tööturule“. Mõlemal juhul puudutab küsimus seda, kas need tegurid on oht või neid peetakse ohuks.

Küsimused ei ole seega neutraalsed, vaid probleemile orienteeritud. Kommentaaris 2 (mis on ka uudises) rõhutab Heinäluoma vastus küsimuse vaatenurka. Heinäluoma

nendib, et arvud valmisoleku kohta teha tööd ebaseaduslikult on šokeeriv info, ja ta tõmbab paralleele ebaseadusliku majandustegevuse ja kuritegevuse vahele. Teisisõnu kinnitab Heinäluoma, et tegu on tegeliku ohuga. Kommentaaris 3, mis on jäetud uudisest välja, võib märgata küsimuses oleva ohu summutamist. Teggu on vaid võib-olla ohuga. Heinäluoma näeb teatud määral probleeme, kuid ka suurt võimalust. Vastuses rõhutab ta asja positiivseid külgi, rääkides ühisest majanduspiirkonnast, ühisest tööturust ja kasvavast läbikäimisest, mis teeb head kõigile. Nii seab ta kahtluse alla või vähemalt summutab uudistereporterit vaatenuurka.

On huvitav, et sõna *oht* ei mainita uudises kordagi. Kõige lähem sõna sellele oleks uudises võib-olla „tormijooks“, mis toob meelde rünnaku, ja mis sisaldab üsna ähvardavaid, et mitte öelda sõjakaid konnotatsioone, kuid sõna kasutatakse ka üldisemas tähenduses.

Ka intervjuu puhul võib tõdeda, et uudis põhineb suuresti teatud valikul. Katkendisse mahub intervjuust kaks seisukohta, mida mõlemat on lühendatud. Kohas, kus Heinäluoma hakkab rääkima töökorralduse reeglite ja miinimumnormide tähendusest (kommentaari 2, kursiivis), jääb uudisest välja. Seisukohavõtu seda osa võib tõlgendada SAKi varjatud eesmärgina. Teises uudisest välja jäänud kommentaaris avaldab Heinäluoma, et ta pooldab üleminekuaja.

Miks siis ähvardav tulevikupilt luuakse? Võib öelda, et meediainstitutsioonid ja ametiühingud saavad mõlemad kasu, kui arvamusuuringu tulemused esitatakse tähelepanu äratavalt suurele publikule. Võib-olla seetõttu aktsepteerib Heinäluoma ajakirjaniku esitatud teravdatud küsimusi ja teeb temaga koostööd. Uudistetoimetusel on huvi kirjeldada tulemusi suure probleemina, et õigustada oma ühiskondlikku olemasolu ja saada piisavalt suur publik. Ametiühingutel on sama eesmärk, kuigi eri põhjusel. See põhjus võib olla seotud sellega, et tulemusi tahetakse kasutada argumendina oma liikmete huvide eest seismisel, mis saab teoks tänu piisavalt rangetele reeglitele ja üleminekuajale. Kui Eesti ühines ELiga, kehtestati üleminekuaja, kuid uudisesse jõudis vaid see osa Heinäluoma ütlustest, mis nõustub uudistereporterit loodud pildiga, ehk ta peab tulemusi tõsiseks probleemiks. Seeläbi paistab SAK uudises üsna kartlik, mitte aktiivne tegutsesja.

7.6. Tulevikupildi ja „teise“ loomine

Arvamusuuringu tulemuste esitamine on üks teema, kuid düstopia teine. Vähemalt nii võiks arvata. Eestlastest rääkivas uudises on need mõlemad olemas. Nagu on teada, küsimus, kas tuleviku kohta võib olla teavet, on omamoodi filosoofiline lahendamata probleem. Teisalt on sarnased katsed kontrollida või koloniseerida tulevikku tänapäeva ühiskonnas laiahaardelised ettevõtmised. Tulevikku ei ole, aga sellest võib luua lõputult fantaasiaid ja lugusid, mille abil erinevad organisatsioonid üritavad saavutada oma eesmärgid ja õigustada oma tegevust (Väliverronen 2002).

Sellise ohu konstrueerimine, mis oma määratluse järgi varitseb tulevikus ja kus kartus võõramaalaste ees on tihti keskne element, on kaua aega olnud tõhus rühmasisesse kokkukuuluvuse tugevdamise vahend. Sellised ühiskonna struktuurilised muutused, millega on seotud majandus, sisseränne ja teised rahvavoolud ning töötingimused, põhjustavad inimestes hirme (vt Thompson 1998). Sellega seoses on huvitav jälgida, kuidas uudis ühendab omavahel juba toimunu (arvamusuuring) ning selle, mis võib juhtuda (eestlaste tormijooks). Kuna uudis on sotsiaalselt konstrueeritud info, siis on loomulikult seda ka arvamusuuring. Nagu intervjuu, toetub ka arvamusuuring hüpoteetilistele küsimustele tuleviku kohta. Nende hüpoteetilist iseloomu ei võta meediainstitutsioon aga arvesse, vaid esitab arvamusuuringut tõena, samas kui see ise on sõltuv edastatava info kättesaadavusest oma olemasolu õigustamiseks.

Pole kahtlust, et eespool käsitletud uudis esitab arvamusuuringu tulemusi usaldusväärse infona, millel on võimalikud ja tõsised tagajärjed Soome ühiskonnas. Kuidas suhtub sõnumisse publik? Telepublikul on piiratud võimalused kontrollida uudistes esitatavat teavet. Mitmed uurijad on jõudnud tõdemuseni, et vaatajad peavad uudiste keskset sõnumit tihti tõseks (Svensson 2001, 248).

Teisalt on toodud ka esile, et uudiste vastuvõtt vastab harva normatiivsele arusaamale, kuidas infot peaks kasutama. Inimesed näevad harva vaeva, et uudisest aru saada või seda mäletada. Seevastu iseloomustab vastuvõttu passiivsus, hajameelsus ja katkendlikkus. Ekström (2002) nendib, et teleajakirjanduses loodud infot iseloomustab kaduvus. Pole ka harv, et uudised loovad pikema aja jooksul vastandlikku infot. Umbes aasta pärast seda, kui uudistesaaetes avaldati eespool käsitletud uudis eestlaste võimalikust tormijooksust, esitati uudistes uusi uuringutulemusi. Sel korral oli sõnum vastupidine: Eesti ühinemine ELiga lisab eestlaste soovi käia Soomes tööl „nii vähe, et see on vaevu märgatav“ (Rautio 2001, A9).

SAK püüdis tellitud arvamusuuringu, uudise ja meedia tähelepanu kontrollimise abil tuua esile oma sõnumit üleminekuaja vajalikkuse kohta. Seda sõnumit võib pidada SAKi meedia laiema tähelepanu abil ellu viidud globaliseerumisstrateegia osaks. Selles käsitluses ei ületanud üleminekuajaga puudutav nõue ajakirjaniku loodud meedia-künnist. Avalikkuse ette jõudis SAKi sõnumi tõsisem hirmupilt, mis siiski teenis SAKi üleminekuajaga seotud eesmärgi.

7.7. Epiloog 2019: Eestist pärit tööjõud ja Soome meedia 2019

Selles kogumikus uuesti avaldatud uurimuses „Ühe ähvardava tulevikupildi anatoomia“ jälgiti ühe teleuudise diskursiivset konstrueerimist. Uudis avaldati aastal 2000, neli aastat enne Eesti ühinemist Euroopa Liiduga.

Vaatlesin oma uurimuses, milline on uudismeedia ja huvikaitse sümboolne võim ja diskursiivsed praktikad. Meedia on muutunud, Soome on muutunud ja Eesti on muu-

tunud. Kas see uurimus on siis veel ajakohane? Selge on see, et mu uurimus on mitmel moel peatükk poliitilist ajalugu. Seevastu on selles kirjeldatud diskursiivsed praktikad aktuaalsed praegugi. Uudised kajastavad ka praegu erinevaid ähvardavaid tulevikupilte. Samuti on ka sisseränne ja tööturg teemad, kus nähakse veel ohtusid. Siiski on Eesti ja Soome olukord ja suhted põhjalikult muutunud.

Mingisugust eestlaste invasiooni ei tulnudki. Nüüd tagantjärele targana võin tõdeda, et uudis kasutas teravdamist küsitaval ja eksiteele viival moel. Asjatu liialdamise eest on vastutavad Soome rahvusringhääling Yle, SAK ja ka arvamusuuringu teinud firma.

Eestist pärit tööjõud on Soome tööturu püsiv osa. Selle järelsõna jaoks uurisin, milliseid uudiseid on Soomes tehtud Eesti tööjõust viimastel aastatel. Tulemus on see, et üldpilt on märgatavalt positiivsem kui aastal 2000. Probleeme leiavad uudised siiski praegugi.

2014. aastal kajastas Yle uuriva ajakirjanduse telesaade „MOT“, et Soomes on Eestist pärit töötajaid 100 000. Suur arv tuleneb telesaate järgi sellest, et „lõhe Soome ja Eesti elatustasemetel vahel on olemas ja püsib“. Aastal 2016 kirjutati Soome ajalehes *Ilta-Sanomat*, et Eesti elatustaseme tõus on jätkunud ja erinevused palkades võrreldes Põhjamaadega on vähenenud. Sel põhjusel naaseb üha rohkem eestlasi kodumaale. Peale tagasipöördujate on hakanud Eestisse tööle minema ka Soomest pärit töötajaid.

2018. aastal oli Eesti tööpuudus juba Soome ja teiste Euroopa Liidu riikidega võrreldes väiksem. Ka majandusel läheb praegu hästi. Samas on tööjõupuudusest kujunenud probleem. Eesti on Soomes tuntud oma arenenud IT valdkonna poolest ja Eestisse on läinud tööle eelkõige soomlastest IT-spetsialiste. Eesti majanduskasv on jätkunud. Ühe uudise põhjal „põhineb edu sellel, et asju tehakse kiiresti“. Seda võib muidugi tõlgendada nii, et Soomes „heitatakse“ ning millegagi ei saada hakkama. Uudiste andmetel on Eestisse läinud ka Soome ettevõtjaid. Ühe pealkirja järgi on Eesti ettevõtjate jaoks unistuste maa. Uudised Eestist ja Eestist pärit tööjõust on seega umbes 20 aasta jooksul muutunud täielikult. Tänapäeval otsib meedia ähvardavaid tulevikupilte mujalt.

[Mats Nylundi peatükk (v.a Postscriptum 2019) ilmus esmakordselt 2008. aastal raamatus: *Going Global: Ay-liikkeen menestysresepti globaalissa ajassa?* Mika Helander (toim.). Kirjastus Minerva.]

Kirjandus ja allikad

- Altheide, David (1997). The news media, the problem frame and the production of fear. *Sociological Quarterly*, 40 (3), 475–504.
- Clayman, Steven (1995). Defining Moments, Presidential Debates and the Dynamics of Quotability. *Journal of Communication*, 45, 118–146.

- Dearing, James W. & Everett M. Rogers (1996). *Agenda-setting*. Thousand Oaks: Sage publications.
- Ekström, Mats (2002). Epistemologies of TV journalism. A theoretical framework. *Journalism*, 3 (3), 259–282.
- Furedi, Frank (1998). *Culture of fear. Risk-taking and the Morality of Low Expectation*. London: Cassell.
- Horsti, Kaarina (2003). Global mobility and the media: Presenting asylum seekers as a threat. *Nordicom*, 25 (3), 41–54.
- Kivivuori, Janne, Sari Kemppe & Mirka Smolej (2002). *Etusivujen väkivalta. Väkiuvalta iltapäivälehtien etusivuilla. Todellisuudessa ja ihmisten peloissa*. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Linell, Per (1998). Interaktionens i samtal — en teoretisk bakgrund. Forstorp & Linell (toim.), *Samtal pågår. Dialogiska perspektiv på svenska mediedebatter*. Carlssons bokförlag, Stockholm.
- Nylund, Mats (2000). *Iscensatt interaktion: Strukturer och strategier i politiska mediasamtal*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Nylund, Mats (2001). Moraliska utspel i medier. En presentation av ett forskningsprojekt. *Nordicom Information*, 2, 93–97.
- Potter, Jonathan (1996). *Representing Reality. Discourse, Rhetoric and Social Construction*. London: Sage.
- Raittila, Pentti (2004). *Venäläiset ja virolaiset suomalaisten Toisina. Tapaustutkimuksia ja analyysimenetelmien kehittäminen*. Tampere: Tampere university press.
- Rautio, Pertti (2001). Tutkimus: Viron EU-jäsenyys ei synnytä muuttovirtaa Suomeen. *Helsingin Sanomat*, 24.10.
- Svensson, Christian (2001). *Samtal, deltagande och demokrati i svenska TV-debattprogram*. Linköpings universitet, Tema K.
- Thompson, Kenneth (1998). *Moral Panics*. Routledge, London.
- Väliavironen, Esa (2002). Tarinoita Huomenesta. Eli miten biotekniikan tulevaisuutta tuotetaan. *Tiedotustutkimus 1 (Journalismikritiikin vuosikirja)*, 109–124.

8.

Eestlased Soomes – vähemus, rahvastikurühm või midagi muud?

Mikko Lagerspetz

8.1. Sissejuhatus

Viimasel ajal meedias peetud arutelude põhjal võiks arvata, et mitmekultuurilisus on poliitiliselt väga vastuoluline mõiste. Soomes ei ole see siiski nii põhiseaduse või määruste valguses. Kogu iseseisvusaja on rootsi keelel ja õigeusu kirikul olnud Soomes ametlik staatus ning praegune põhiseadus tunnustab saamide, romade ja „teiste rühmade“ õigust hoida ja arendada oma keelt ja kultuuri (Suomen perustuslaki 1999, § 17). Põhiseaduse sõnastus jätab lahtiseks, keda peetakse Soomes vähemuseks, ja sama paragrahvi alguses võib märgata, et rootsikeelsed ei ole ühe rahvuskeele kõnelejatena seaduse järgi vähemus, kuigi praktikas nad seda on. Seega on Soomes võimalik põhiseaduse piires luua uusi vähemusi. Aastatuhande algusest alates on sisserändajate integratsioonipoliitika üks põhimõte olnud laiendada „vanade“ vähemuste kultuurilisi õigusi vajaduse korral tulevikus ka „uutele“ vähemustele (Finland *s.a.*).

Multikulturalism ehk ühiskonna möödapääsmatut mitmekultuurilisust aktsepteeriv mõttekonstruktsioon ei püüa näidata tähtsusetuna ega teha olematuks erinevate kultuuride, etniliste ja religioosete rühmade vahelisi erinevusi. Vastupidi, leitakse, et rahvastik või rahvus koosneb enamusest ja vähemustest, ning võimaluse korral püütakse kõigile tagada õigus oma keelele ja kultuurile. Keskne tegutseja ja tegevuse objekt on seega just vähemus. Mis on õigupoolest *vähemus*? Kas Soomes elavad eestlased on vähemus, ja kui nad seda on, siis kuidas? Kas vähemus võib lihtsalt olla või nõuab vähemusena olemine ka aktiivset tegevust? Selles peatükis vaatlengi neid küsimusi.

Peatüki keskmes on idee, et vähemused lihtsalt ei eksisteeri, vaid neid peab ka konstrueerima. Samas võib ükskõik millist omadust võtta aluseks inimeste rühmitamisel enamuseks ja vähemuseks (näiteks identsed kaksikud ehk 0,6 protsenti maailma rahvastikust,

nagu ka selle peatüki kirjutaja, Pori linnast pärit inimesed või tromboonimängijad). Teisalt ei tunne nendesse rühmadesse määratletud inimesed tingimata suurt ühtekuuluvust. Kui nad tunnevad seda, siis on enamasti tegu mingi erilise olukorraga. Selliseid rühmi ei peeta tavaliselt ka vähemuseks, kui nad just ise ei esita ühiselt oma erilisusele viitavaid nõudmisi või kui kõrvalseisjad neid ei aktsepteeri. Suhtumine võib siiski kiiresti muutuda, mida võib näha näiteks suhtumises seksuaalvähemuste tunnustamisse.

Vähemuse konstrueerimiseks võikski nimetada protsessi, mille abil mõne teatud omaduse (Soomes tihti näiteks keele, religiooni, seksuaalsuse või päritolu) kaudu määratletud rühma liikmed aktsepteerivad ja võtavad omaks selle rühmakuuluvuse, loovad selle ümber võrgustikke ja ühinguid, esitavad vähemuse staatuse kohta käivaid nõudmisi ning saavad neile välise heakskiidu ja võib-olla ka juriidilisi tagatisi. *Vähemuse konstrueerimise* mõistet ei ole varem uuringutes eriti kasutatud, kuid see on loodud mõistetava analoogia alusel *rahvuse konstrueerimise (nation building)* mõistest (vt ka Lagerspetz & Joons 2004, 65; O. Lagerspetz 2004, 1308; Swanson 2005).

Vähemusrahvuse staatuse väline tunnustamine ei sõltu ainult rühma enda tegevusest, vaid ka poliitiliste võimaluste struktuuridest (ingl *political opportunity structure*). Nagu eespool mainisin, soosib Soome ühiskond organiseerumist ja on valmis tunnustama vähemalt keelele ja kultuurile tuginevaid vähemusidentiteete. Samas ei ole isenesestmõistetav, et kõik potentsiaalsed vähemusrühmad pürgiksid nähtavalt enamusest eralduma või et neil oleks soovi organiseeruda või nad omaksid selleks vajalikke ressursse. Vähemusse kuulumine ei too üksikisikule ainult kasu. Soome eestlased on heterogeenne rühm. Sellesse kuuluvad inimesed erinevad üksteisest ühiskonnaklassi, Soome ühiskonda integreerumise ja ka juriidilise staatuse poolest. Nende seas on Soome kodanikke, alaliselt või ajutiselt Soomes elavaid inimesi ja ka neid, kelle ametlik elukoht on Eestis. Nende vajadused ja eesmärgid on erinevad. Vähemuse grupi loomiseks vajalik organiseerumine ja vähemusrahvuse staatuse saamine ei huvita tingimata neid kõiki.

Peatükis annangi ülevaate Eestiga seotud ühingutest ja Eestist pärit sisserändajate ühisest tegevusest Soomes. Allikatena olen kasutanud 2011. aastal tehtud rühma-intervjuusid ja küsitlusi (Lagerspetz 2011), Soome patendi- ja registriameti hallatavat ühinguregistrarit ning ühingutest saadud teavet.

8.2. Eestlaste voolav ränne

Soome statistikaameti (Tilastokeskus 2018) andmetel on rohkem kui 50 000 Eesti kodanikku registreerinud oma alalise elukohana Soome.¹ See arv on alates 2000. aastate

---

¹ Kõikide Eesti kodanike emakeel ei ole eesti keel. Eestikeelseid elanikke oli 2016. aasta lõpus Soomes kokku 49 241 (Tilastokeskus 2018). Eestist pärit venekeelsete sisserändajate olukord on mitmel moel teistsugune ja selles peatükis ma seda teemat ei käsitle. Vt Anniste & Tammaru 2018.

algusest kiiresti kasvanud ja on nüüd peaaegu viiekordne võrreldes aastaga 2000. Peale nende on 6639 eestlast saanud Soome kodakondsuse (Tilastokeskus 2018).² Juba see teeb eestlastest ühe suurima välispäritolu rahvastikurühma Soomes. Erinevates kontekstides on pakutud veelgi suuremat hinnangulist arvu Soomes püsivalt või ajutiselt elavate eestlaste kohta. Alates 2006. aastast saavad Eesti kodanikud töötada Soomes ilma tööloata. Tegelikult elab Soomes püsivalt ka suur hulk selliseid Eesti kodanikke, kes on registreerinud Soome oma ajutise elukoha või ei ole registreerinud elukohta üldse (Alastalo *et al.* 2016, 76–77; Helander *et al.* 2016). Antud hinnangutest on ehk kõige suurem 100 000. Seda arvu mainis juba 2012. aastal Soome Eestlaste Liidu esimees Rain Ots. Tema Soome justiitsministeeriumile esitatud aruande juurde naasen veel pisut hiljem selles peatükis. Ots (2012) tõdes selles aruandes muu hulgas:

Eestlastest töötajate töösuhete aluseks on tihtipeale tähtajalised töölepingud, mitmed töötavad ilma kirjaliku töölepinguta ja võivad aastaid elada tööandja organiseeritud ühismajutuses.

Töösuhete tähtajalisus on tihti põhjuseks, miks töötajad ei saa registreerida alalist elukohta. Enne kui kohaliku omavalitsuse üksus märgitakse Soome rahvastikuregistrisse isiku alaliseks elukohaks, soovitakse enamasti näha tähtajatut töölepingut. Ka politsei nõutav summa registreerimise eest võib paljudele olla liiga kõrge, arvestades seda, et inimesed on Soome alles kolinud ja nad tunnevad, et ei saa registreerimisest mingit kasu.

Milline hinnag Soomes elavate eestlaste tegeliku arvu kohta võiks olla kõige täpsem? Nagu võib märgata, selliseid hinnanguid on keeruline teha juba seetõttu, et registriandmed on ebatäpsed. Aga on ka teine, põhimõttelisem põhjus: ei ole üheselt mõistetav, mida tähendab ühes või teises riigis elamine. 2011. aastal tegin uuringu Soomes elavate eestlaste osalemise kohta omakeelses kultuuri- ja seltsielus. Kasutasin uuringus mh elektroonilist küsimustikku. Üks küsimustikule vastaja kirjeldas oma olukorda järgmiselt (Lagerspetz 2011, 13):

Ma ei ela Soomes, vaid töötan Soomes ja elan (ja ka töötan) Eestis: mul on töökoht nii Eestis kui ka Soomes, minu pere elab Eestis, kus on ka minu kodu. Soomes on mul vaid väike üürikorter, „kämppä“. Kuna suurema osa aastast veedan siiski paraku Soomes, siis makse pean maksma Soomes. [Naine, kolinud Soome aastal 1992]

Täpse eestlaste arvu väljaselgitamine ei olegi tõenäoliselt võimalik. Osa eestlasi elab Soomes alaliselt, osa ajutiselt ja osade eestlaste praegusse ellu kuulub pidev pendeldamine kahe elukoha vahel. Soome ja Eesti vahel on ränne olnud alates 1990. aastatest

---

² Aastaks 2016. oli neist 5291 inimesel topeltkodakondsus (mis on Soomes võimalik alates 2003. aastast. Eestis on topeltkodakondsus põhimõtteliselt keelatud, kuid sünnijärgsete Eesti kodanike puhul keelust üleastumist praktikas ei kontrollita).

mõlemasuunaline. Peale Eestist Soome rändajate on olnud väiksem rühm inimesi, peamiselt tagasipöördunud, kes on liikunud teises suunas. Soome ja Eesti ametnikud esitavad rände kohta erinevaid arve, kuid viimaste aegade ni on Eestist Soome kolijate arv olnud neljakohaline ja Soomest Eestisse kolijate arv kolmekohaline. Aastal 2016 – Eesti Statistikaameti andmetel juba 2015. aastal – tekkis esimest korda üle mitmete aastate olukord, kus Soomest Eestisse rändajate arv (Soomest statistikaameti andmetel 1875) oli üle poole Eestist Soome kolinute arvust (2933) või Eesti Statistikaameti andmetel juba peaaegu sama vastavalt arvudega 2582 ja 2647 (Tilastokeskus 2018; Statistikaamet 2018). Nagu eespool mainisin, peale registrites kajastuva rände on alates 2006. aastast tekkinud vähemalt sama palju pendelrännet, mida registrites ei ole võimalik näha. See esindab uutset töäjou liikumist, mis on suurenenud märkimisväärselt seoses Euroopa Liidu laienemisega idasse. Mugandades Zygmunt Baumani (2000) mõistet *voolav modernsus (liquid modernity)*, kutsutakse uut rahvusvahelist rännet ka voolavaks rändeks (*liquid migration*) (Engbersen *et al.* 2010). Euroopas on varasema tavapärase ja ühesuunalise rände kõrvale tekkinud ka lühemaajaline ränne, mis toimub edasi-tagasi kahe riigi vahel ja mõnikord jätkuvalt ka kolmandatesse riikidesse (Wallace 2002, 604).

8.3. Kodanikuühiskond ja sisserrändajate organiseerumine

Sisserrändajate integratsioonipoliitikal on selge objekt – sisserrändaja. Poliitiline eesmärk on sisserrändaja integreerimine ühiskonda struktuurilisel tasandil (tööturul, kinnisvaraturul, poliitikas ja ühiskonnas toimimine) ja sotsiokultuurilisel tasandil (kultuurilise kompetentsi, keeleoskuse ja sotsiaalsete võrgustike arenemise kaudu) (Anniste & Tammaru 2014, 380–381). Multikulturalistliku integratsioonipoliitika keskmes on idee, et riiki saabuvad sisserrändajad on kõik mingi teise kultuuri esindajad ja selleks nad ka jäävad. Sotsiokultuuriline integratsioon ei nõua enda kultuurist loobumist, vaid sisserrändajal on vähemusse kuuluvana õigus hoida ja arendada oma keelt ja kultuuri, nagu on ka Soome põhiseaduses kirjas. Kõik mainitud eesmärgid viitavad sellistele organisatsioonidele ja tegevusele, mida harilikult tervikuna kutsutakse kodanikuühiskonnaks. Selle all toimub ühiskondlik osalemine ja mõjutamine ning kultuurinormide ja -tavade omandamine. Kodanikuühiskonnas toimimise kaudu sõlmitakse sõprussuhteid ja luuakse sotsiaalseid võrgustikke. „Oma keele ja kultuuri“ eest hoolitsemine vajab abivahendiks ja keskkonnaks kodanikuühiskonna organisatsioone.

Kodanikuühiskonna mõiste ei ole täiesti üheselt mõistetav. Seda on kasutatud peamiselt kahes tähenduses (vt Lagerspetz 2009). Ühest küljest on mõistega viidatud kogu ühiskonnale, mis on tsiviliseeritud. See tuleb esile näiteks väites „Soomes on kodanikuühiskond“. Sellises ühiskonnas piirab võimu kasutamist seadus ja kodanikel on võimalus mõjutada otsuseid, mis neid ennast mõjutavad. Teisalt (enamasti sotsioloogias) mõeldakse mõiste all organiseerunud ühiskonnaelu seda osa, mida avalik

võim otseselt ei kontrolli ja mille peamine eesmärk ei ole tulu saamine. Seda ideed väljendab näiteks lause „Soomes on mitmekülgne kodanikuühiskond“. Mõiste täpsest määratlemisest sõltumata võib siiski öelda, et seltsitegevus on Soomes olnud kodanike ühiskondliku mõjutamise ja sõltumatu ühise aktiivsuse võib-olla et kõige tähtsam kanal väljaspool parteipoliitikat. Soome patendi- ja registriameti ühinguregistris on umbes 105 000 ühingut (märts 2018). Ühingute suurt hulka ja nende tegevuses osalemist peetakse tihti demokraatia toimimise ja eri rühmade või kogu ühiskonna sotsiaalse kapitali märgiks (Putnam 1993). Võrreldes paljude teiste riikidega kuulutakse Soomes rohkem ametiühingutesse ja ollakse kiriku või usulise kogukonna liige. Riik toetab mõlema tasandi organisatsioone, näiteks rahvakirikute maksustamisõiguse ja ametiühingute liikmemaksude maksusoodustuse kaudu.

Paljudes Lääne-Euroopa riikides osalevad sisserändajad kodanikuühenduste tegevuses vähem kui nende riikide põlisrahvastik (Vogel 2008, 17). Vaadeldes juba mõned aastad riigis elanud inimesi, ei ole Soomes tehtud uuringute järgi erinevused selles osas siiski nii dramaatilised. Soome siseministeeriumi tehtud küsitlusest selgus, et 3–5 aastat tagasi Soome saabunud sisserändajatest kuulus 49 protsenti mõnda ühingusse; kogu rahvastikust kuulus ühingutesse 52 protsenti (Sisäasiainministeriö 2010, 33–34). 14 protsenti sisserändajatest kuulusid ühingusse, mille tegevus oli seotud nende päritoluma kultuuriga. Eri rahvustesse kuuluvate sisserändajate vahel oli siiski märkimisväärseid erinevusi. Pealinnapiirkonnas tehtud uuringus võrreldi tööelisi somaallasi, eestlasi, venelasi ja vietnamlasi. Somaallased osalesid neist kõige enam oma kaasmaalaste organiseeritud seltsitegevuses, eestlased seevastu rohkem soomlaste korraldatud tegevustes (Joronen 2009, 92). Peale selle on 2010. aastatel suhteliselt kiiresti tõusnud Soome sisserändajate liitumine ametiühingutega, ja mitmetes ametiühingutes moodustavad sisserändajad märgatava osa uutest liikmetest (vt Alho 2015).

Vähemuse konstrueerimise seisukohast on huvitavad samadest riikidest pärit sisserändajaid kokku viivad ühingud. Nii Saksela (2003, 252) kui ka Pyykkönen (2007, 72) on toonud esile, et somaallased on aktiivsed just selliste ühingute loomises. Ka teised Soome pagulastena tulnud rahvusrühmad on loonud etnilisi ühinguid oma arvukusega võrreldes tunduvalt rohkem kui töö pärast Soome kolijad. Pyykköse (*ibid.*, 72) intervjuueeritud aktivistid seletavad seda kaheti. Pagulased on tihti olnud ühiskondlikult aktiivsed juba kodumaal ja just sel põhjusel ongi mitmed sunnitud põgenema. Nad erinevad kultuuri ja tihti ka välimuse poolest Soome põlisrahvastikust. See lõikab nad ära ja võõrandab neid ümbritsevast ühiskonnast. Etnilised ühingud on alternatiivid teistele sotsiaalsetele võrgustikele, kuhu pääsemine on keeruline. Praeguste pagulaste olukorda võib võrrelda teise maailmasõja ajal Eestist lahkunud pagulaste omaga. Ka nemad rajasid eelkõige Rootsis, Kanadas ja Ameerika Ühendriikides kiiresti oma miniühiskonnad koos ühingute ja rahvuskaslaste ühendavate institutsioonidega (Zetterberg 2009, 521–523).

Pagulusest levinumad sisserände põhjused on töö, õppimine ja peresuhted, näiteks abielu. Nendel põhjustel Soome rändajatel on juba kohe olemas teatav kontakt ülejäänud ühiskonnaga. Seega ei ole neil samasugust vajadust etniliste ühingute

järele, et kompenseerida teiste võrgustike puudumist. Sellega võibki seletada pagulaste suuremat ja teiste rühmade väiksemat etniliste ühingute loomise aktiivsust. Huvitavat vahevormi esindavad Soome 1990. aastate alguses Eestist ja Venemaalt tulnud ingerisoomlastest tagasipöördujad. Ametkonnad võtsid arvesse nende soome tausta kui „erilist sidet Soomega“, mis lihtsustas elamisloa saamist (Forsander 1999). Elamisluba üksi veel ei garanteerinud töö- ja õppekohti ega avanud neile ühiskonna võrgustikke. Ka ingerisoomlastel on palju etnilisi ühinguid (Pyykkönen 2007; Saksela-Bergholm 2009). Ühinguid on vaja mõistagi ka muuks kui eespool mainitud teiste võrgustike kompenseerimiseks. Ühingute abil võib luua ühise ruumi, kus saab kasutada oma emakeelt ning tugevdada ja arendada oma kultuurilist identiteeti.

8.4. Eesti ja eestlusega seotud ühingud Soomes

Soome patendi- ja registriamet on alates 1919. aastast pidanud ühinguregistrit, kus oli 2018. aasta alguses 105 000 registreeritud ühingut. Ühingu registreerimine ei ole kohustuslik, kuid registreerimine annab ühingule juriidilise isiku staatuse, mis teeb võimalikuks majandusliku tegevuse ning lepingute sõlmimise näiteks ettevõtete, teiste ühingute, riigi ja kohalike omavalitsustega. Registreerimine tähendab ka seda, et ühingu reeglid ja eesmärgid aktsepteeritakse ideeliselt eesmärgipäraseks, seaduslikuks ja heade tavade kohaseks (Yhdistyslaki 26.5.1989/503, § 1). Miikka Pyykkönen (2007, 33–34) on teinud kahes Soome linnas uuringu, mille järgi oli Tampere tegutsenud sisserändajate ühingutest registreeritud 93 protsenti ja Jyväskyläs 76 protsenti.

Ühinguregister ei rühmita eraldi sisserändajate ühinguid või neid ühinguid, millel on seos mõne teatud maaga. Registri kodulehelt (www.prh.fi) saab ühinguid siiski otsida muu hulgas nime, asukoha, registreerimiskuupäeva või tegevuse võimaliku lõpetamise kuupäeva järgi. Novembris 2016 otsisin registrist teavet, kasutades oma varasemaid teadmisi, katusorganisatsiooni liikmete nimekirju ja ühingute nimesid.³ Otsingu tulemusel sündis nimekiri, mis sisaldas 145 Eesti ja eestlusega seotud ühingut. Neist 58 ühingut oli siiski likvideeritud või nad olid ise oma tegevuse lõpetanud.⁴ Tegutsevaid

³ Kasutasin järgmisi märksõnu: *baltia*, *baltikum*, *eesti*, *eestla(ne/sed)*, *estland*, *estonia*, *selts*, *ühing*, *viro* ja suuremate Eesti linnade nimesid. Jätsin kõrvale seltsid ja ühingud, millel ei olnud selget seost Eesti või eestlusega.

⁴ Nende tegevus oli ametlikult lõpetatud või nende registreerimine oli alustatud, kuid seejärel pooleli jäetud; nad olid esitanud avalduse ühingu lõpetamise kohta; mainitud Soome õigusregistrikeskuse teates ametliku likvideerimise kohta; või järgmiste kriteeriumite järgi passiivsed (Sundblom 2016): ühing ei ole võtnud viimase 20 aasta jooksul ühendust registriga seoses näiteks juhatuse liikmete, aadressi või ühingu reeglite muutusega, ning pärast 2010. aastat ei leidu internetis nende tegevuse kohta mingisugust teavet.

ühinguid oli seega 87. Mõned nendest siiski on praktikas passiivsed. Samuti võis mõni üksik tegutsev ühing jääda otsingu abil leidmata.

Esimised Eestiga seotud ühingud registreeriti 1930. aastatel, kuid kõik enne Teist maailmasõda registreeritud seitse ühingut likvideeriti pärast sõda. 1950. aastate lõpus asutas Soome ja Nõukogude Liidu sõprusühing Eesti osakonna (Lehtonen 2013); tegu on tõenäoliselt sama ühinguga, mis 1981. aastal registreeriti *Suomi–Eesti yhdistys* nime all iseseisva ühinguna ja 2017. aastal lõpetati tegevuse puudumise tõttu. Järgmise registreerimisavalduse esitas 1982. aastal Tuglase Selts (kuni 1993. aastani ametliku nimega *Friedebert Tuglas-seura r.y.*), mis ongi mänginud kesket rolli kahe riigi vahelistes kultuurisuhetes, aga ka poliitilises suhetes Eesti iseseisvuse taastamise ajal (Rausmaa 2013). Järgmised kaks ühingut registreeriti 1988. aastal ja sellega algas seltsitegevuse uus laine. Eesti laulva revolutsiooni ja iseseisvuse taastamise (1991) ajal kasvas kiiresti soomlaste huvi naabermaa vastu, samuti ka seltsitegevus. 1980. aastate jooksul jõuti registreerida 17 uut ühingut ja järgmisel aastakümnel juba 72. Pärast seda on tempo aeglustunud. 2000. aastatel registreeriti 28 uut ühingut ja 2010. aastatel 21 (vt tabel 1 a-b).

Saksela (2003) rühmitab sisserändajate organisatsioonid järgmiselt: *etnilised organisatsioonid* ühendavad inimesi, kellel on sama etniline taust. *Mitmekultuurilisus- ja toetusorganisatsioonid* ühendavad erinevate etniliste taustadega inimesi ja toetavad sisserändajaid. *Sõprusorganisatsioonide* tegevus ei ole suunatud sisserändajatele, vaid nende eesmärk on tegeleda kultuurisuhetega (*ibid.*, 280, allviide 4). Mitmed Eesti ja eestlusega seotud ühingud on selgelt kas etnilised või sõprusorganisatsioonid. Teiste organisatsioonide rühmitamiseks pakun välja veel kaks rühma: *kontaktorganisatsioonid*, mis vahendavad kahe riigi vahelisi kontakte teatud alal (näiteks barokkmuusika või filateelia); ja *heategevusorganisatsioonid*, mis korraldavad humanitaarabi (näiteks lastekodudele või haiglatele). Mõnedel ühingutel on muidugi mitmeid erinevaid eesmärke, mis võivad aja jooksul ka muutuda. Leitud nimede ja internetis avaldatud andmete abil jagasin ühingud nelja rühma. Tabelis 1a-b on kõik registreeritud ja hetkel tegutsevad ühingud registreerimisavalduse esitamise aasta ja ühingu tüübi järgi.

Suur osa praegu tegutsevatest ühingutest (51) on sõprusorganisatsioonid. Neist 19 on registreeritud Helsingis, kuid ülejäänud tegutsevad üsna ühtlaselt üle kogu maa. Osa neist tegutseb ka maapiirkondades. Võib arvata, et kohalikke sõprusorganisatsioone on veel rohkemgi, sest eespool mainitud märksõnade abil ei leidnud ma tingimata näiteks kõiki sõprusvaldade ja -koguduste suhteid edendavaid ühinguid. Nimede põhjal otsustades on sõprusorganisatsioonide juhatuse liikmete suur enamus sünnipäraseid soomlased. Nende katusorganisatsioon on Soome Eesti Seltside Liit (*Suomen Viro-yhdistysten liitto* ehk *SVYL*), kuhu kuulub 35 ühingut. Omamoodi katusorganisatsiooni ülesandeid täidab ka Tuglase Selts, millel on 3000 liiget ja mis on Helsingis 2010. aastal rajatud Eesti Maja peaüürnik. Tuglase Selts korraldab ka *Mardilaata*, mis on Soome kõige suurem Eesti-teemaline üritus.

Tegutsevaid etnilisi ühinguid on praegu 16. Neist kaheksa on registreeritud Helsingis ja ülejäänud teistes Soome linnades. Soome Eestlaste Liidu ehk *Suomen virolaisten liitto*

Tabel 1. Eesti või eestlusega seotud registreeritud ühingud, kõik ja 2016. aasta lõpus tegutsenud
a) Kõik ühingud tüübi ja registreerimisavalduse aasta järgi

Ühingu tüüp	Registreeritud					Kokku, kõik ühingud
	< 1980	1980–1989	1990–1999	2000–2009	2010–2016	
Etniline	3	-	4	8	10	25
Sõprus-	2	11	44	11	7	75
Kontakt-	2	4	13	3	2	24
Heategevus-	-	2	11	6	2	21
Kokku	7	17	72	28	21	145

b) Aastal 2016 tegutsenud ühingud tüübi ja registreerimisavalduse aasta järgi

Ühingu tüüp	Registreerimisavalduse esitamise aasta					Praegu Kokku, tegutsuvad tegutsevad kõikidest, ühingud %	
	< 1980	1980–1989	1990–1999	2000–2009	2010–2016	ühingud	%
Etniline	-	-	1	7	8	16	64
Sõprus-	-	9	30	5	7	51	68
Kontakt-	-	1	9	2	1	13	54
Heategevus-	-	1	2	3	1	7	33
Kokku	-	11	42	17	15	87	60

Allikas: www.prh.fi

(SEL) eesmärk on keskorganisatsioonina ühenda Soomes elavaid eestlasi. Liikmesorganisatsioone oli seltsil 2004. aastal viis (Eesti Instituudi kodulehe andmetel), kuid osa neist on hiljem lõpetanud tegevuse. SELi oma kodulehekülge on viimati uuendatud 2013. aastal. Eestlaste etnilisi ühinguid ei ole seega eriti palju ja ka olemasolevate aktiivsus ei ole suur. Teisalt mõnede ühingute, näiteks 2008. aastal loodud Eestikeelse Hariduse Seltsi tegevus paistab olevat viimastel aastatel olnud väga aktiivne (Lipasti 2018). Samuti tegutseb vähemalt Helsingis, Tampere ja Turus laulukoore, rahvatantsurühmi, spordi- ja muid huviringe, mida ei ole ametlikult ühingutena registreeritud.

Kahte teist organisatsioonitüüpi – kontakt- ja heategevusühinguid – on vähem. Nende seas on ka likvideeritud ja tegevuse lõpetanud ühingute osakaal suur. Ühingu-registris nimetatud kontaktorganisatsioonidest registreeriti kõige esimesena 1933. aastal Soome-Eesti-Ungari Arstide Seltsi Soome osakond, mis on lõpetanud oma tegevuse. Heategevusorganisatsioone hakati looma 1980. aastate lõpus. 1990. aastatel ja 2000ndate esimestel aastatel oli nende tegevus kõige aktiivsem. Kokku 21 tegutsenud heategevusorganisatsioonist on praegu alles vaid seitse. Osa neist pole internetis nähtavad, mis võib osutada, et ka nende tegevus on lõppemas.

Eesti ja eestlusega seotud kodanikuühendustest on selgelt edukaimad sõprusorganisatsioonid, mida on ka kõige rohkem. Samuti on ka veel tegutsevate sõprusorganisatsioonide osakaal kõikidest tegutsenud organisatsioonidest suurim. Neid tegutseb üle kogu Soome. Eespool tõdesin, et sõprusühingud ei ole tegelikult sisserändajate

organisatsioonid, kuigi tegevuse keskmes on eesti kultuur ja mitmete liikmete seas on ka eestlasi. Sellegipoolest moodustavad nad sideme põlisrahvastiku, eestlaste ja ülejäänud ühiskonna vahele. Suurim sõprusorganisatsioon Tuglase Selts tegeleb alates 2011. aastast järjepidevalt ka Eestist pärit sisserändajatega ning seltsi põhikirja on lisatud ka vastavasisuline punkt (Lipasti 2018). Selts on taotlenud ja saanud selle tegevuse jaoks ka rahalist abi mh Kone Sihtasutuselt (Koneen Säätiö) ja Soome Kunsti Arenduskeskuselt (Taike). Seda, et seltsi tegevus on laiem kui traditsioonilistel sõprusühingutel, osutab ka tööik, et Tuglase Seltsil on esindaja Soome justiitsministeeriumi juures tegutsevas etniliste suhete nõuandvas kogus (*Etnisten suhteiden neuvottelukunta*), millesse kuuluvad teised ühingud on etnilised või mitmekultuurilised ühingud (vt Oikeusministeriö 2018). Tuglase Selts on alates 2015. aastast koordineerinud ka Soomes tegutsevate eestlaste seltside iga-aastaseid kohtumisi (Lipasti 2018).

8.5. Soome eestlaste ühine tegevus

Aastal 2011 korraldati Soome Haridus- ja kultuuriministeeriumi üleskutsel ja Tuglase Seltsi kaasabil uuring, mille eesmärk oli selgitada, millised on Soomes elavate eestlaste kultuuriharrastused ja osalemine seltsielus (Lagerspetz 2011). Uurimismeetodina kasutati elektroonilist küsimustikku (N = 336) ja viit rühmaintervjuud Helsingis ja Turus (N = 25). Küsimustiku valim ei olnud statistiliselt esinduslik, kuid selle abil võib teha mõningaid järeldusi ühingu tegevuses osalemist mõjutavate tegurite kohta. Viimase aasta jooksul mõne ühingu tegevuses osalenud eestlaste osakaal suurenes ühtlaselt koos vastajate vanusega: noorimate vastajate (15–26-aastaste) seas oli see kõige madalam (29%) ja üle 47-aastaste seas kõrgeim (43%). Veelgi selgem oli seos ühingu tegevuses osalemise ja vastaja haridustaseme vahel. Kõrgharidusega vastanutest oli 47 protsenti osalenud mõne ühingu tegevuses, kuid põhiharidusega vastanute seas oli neid 14 protsenti. Soomes elatud aeg mõjutas positiivselt rohkem kui ühe ühingu tegevuses osalemist. 30 protsenti vastas, et osaleb Soomes mõnes eestlaste ühises tegevuses või üritustel. Kuna küsimustikule vastajate seas oli tõenäoliselt rohkem neid, kes on huvitatud kultuurisündmustest, võib eestlaste üldine aktiivsus olla tegelikkuses palju väiksem. Vastustest selgus, et osalemata jätmise peamine põhjus on info puudumine.

Suur osa Soomes elavatest eestlastest on koondunud pealinnapiirkonda. Helsingis Suvilahtis paiknev Eesti Maja pakub ruume seltsitegevusele ja jagab teavet Eestiga seotud ürituste kohta. Ka rühmaintervjuudest tuli esile, et mujal Soomes sõltus eestlaste ühine tegevus paljuski üksikute inimeste aktiivsusest. Nii soome kui ka eesti ühingutes lootusrikkalt alanud tegevus võis äkiliselt lõppeda ühe juhtiva isiku elukorralduse muutudes (vt Sundblom *et al.*, ilmumas). Turus kurdeti varem aktiivse seltsitegevuse hääbumist möödunud aasta kevadel:

Rühmaintervjuu 5, Turu, 11.04.2011

(Vastaja 1): *Ja ma võin öelda ka, et paraku selle seltsitegevuse soikuvajumise üks põhjusi oli just ka see, et seal olid eestlased erinevate huvidega ja läks just nimelt selliseks selja taga, ühesõnaga, rääkimiseks.*

(Vastaja 2): *Üks põhjus olin mina juba. Ma jäin haigeks ja siis läks ka, kadus kõik ära.*

(Vastaja 1): *Noh, jah, et X oma suure jutuga, et tema kõik asja rääkis ja lubas, et kõike, mida me teeme, aga mis kunagi nagu teoks ei saanud. Et just nimelt sellised eri huvid, et kes tahtis just nimelt seltsitegevust [—]. Ja kui sa kuskil seda finantsi taotled, sa ei saa ju öelda, et me tahaks seda selleks, et organiseerida mingisuguseid pidusid, onju. Et noh.*

(Vastaja 3): *Pidusid võib ka organiseerida.*

(Vastaja 1): *Võib ka, aga muu hulgas, eksju. Aga oli mõte, et teha just nimelt selline teabe-keskus, et noh, nagu enne oli juttu sellest, et infot [on vaja], eksju ja kas või, mis iganes, et kuni selleni välja, et oma leht ja siis need lastetegevus ja keeltekursuseid ja kõik siukseid asju. Et nagu mõtteid oli häid.*

[—]

(Vastaja 2): *Eks [ühing] taastub siis, kui saab uue inimese sinna otsa.*

(Vastaja 1): *No just nimelt, et saaks uusi inimesi. Sest noh Y väsis ka ära [—]. Y kolis üldse Turust ära.*

Õnneks ongi läinud nii nagu selle katkendi lõpus ennustati: eestlaste seltsitegevus on Turus selle teksti kirjutamise hetkel taas aktiivne. Katkendist tuleb esile ka teine tõenäoline seltsitegevust raskendav tegur: inimestel on erinevad huvid. Sisserändajad erinevad üksteisest ameti, hariduse ja elukorralduse poolest. Samuti võivad huvid Soomes elatud aja jooksul muutuda. Hiljuti Soome kolinud eestlaste jaoks on tähtis, et nad saaksid vahetada kogemusi teiste Soomes elavate eestlastega, saada teavet praktiliste asjade kohta ja ka lihtsalt vestelda oma emakeeles. Kui keeleoskus areneb ja Soome ühiskond muutub tuttavamaks, ei ole eestlastega lihtsalt koos olemine enam nii oluline.

Rühmaintervjuu 4, Helsingi, 10.03.2011

(Vastaja 1): *Ma mäletan, kui me tulime Soome [vastaja on mees, kes kolis Soome tagasipöördujana 1991. aastal], siis noh, siis oli eestlasi suhteliselt vähe, muidugi korraga*

tuli suhteliselt palju. Ja siis meil oli muidugi hästi tähtis see eestlastega suhtlemine. Ja meil oli selline, see seltskond oli hästi suur, kellega me suhtlesime. Ja siis see saatkond nagu organiseeris ka [üritusi] – ühesõnaga oli vastlapäev ja oli mardipäev ja igasugu asju oli palju rohkem, ekssole ja korraldati ja eestlasi käis seal kuidagi hästi palju koos, aga siis see kuidagi 90. aastate keskpaiku või lõpupoole, see vajus ära. [—] Praegu ütleme teil see lauluring ekssole, nüüd on võib-olla hakanud rohkem tulema. Aga võib-olla muidugi enam ei ole sellist vajadust nagu eestlastega suhelda kui seal algaastatel. Siis oli see eriti vajalik. No ma räägin oma kogemustest.

Ühised kultuuritegevused ja teiste eestlastega läbikäimine ei ole nii tähtsad ka tänu headele kommunikatsioonivõimalustele. Eestiga on lihtne pidada ühendust interneti teel. Samuti on lihtne saada teavet Eesti sündmuste ja kultuuri kohta Eesti telekanalite vahendusel. Peaaegu kõik (89%) vastasid küsimustikus, et nad loevad internetis eestikeelseid ajalehti. Võrdluseks olgu toodud, et soomekeelseid ajalehti luges internetis 54%. Lõuna-Soomest on Eestisse lihtne ja odav reisida. Küsimustiku vastustest tuligi esile, et paljud vastajad kasutavad kultuuriteenuseid Eestis. Aasta jooksul oli vähemalt ühe korra Eestis teatris ja festivalil käinud sama palju inimesi kui Soomeski. Sotsiaalmeedias on mitmeid nii Soomes kui ka üleüldse välismaal elavate eestlaste vestlusrühmi.

8.6. Eestlasena Soomes

Nagu eespool olen mitmeid kordi tõdenud, Soomes elavate ja töötavate eestlaste arvu kiire kasv on toonud endaga kaasa ka selle, et Soomes elavate eestlaste rühm on väga heterogeenne. Enne 2006. aastat oli eestlaste Soome kolimise peamine põhjus abielu või lähisuhe, kuid hiljem on kõige levinumaks põhjuseks olnud töö (Sisäasiainministeriö 2010, 15–16; Lagerspetz 2011, 12). Anniste ja Tammaru (2013, 395) on toonud esile, et Soomes alaliseks elanikuks registreeritud eestlaste tööhõive on kõrge. Oskusteta töötajate ja juhtivatel ametikohtadel töötavate osakaal on peaaegu sama kui kogu Soome rahvastikus, kuid Eestist pärit töötajate seas on rohkem oskustöölisi ja vähem juhtivaid spetsialiste. Keskmiselt on Soomes elavate eestlaste ametipositsioon üsna samasugune nagu nende viimane amet Eestis enne Soome kolimist. Kui aga võrrelda alles Soome kolinud eestlaste esimesi töökohti kogu rahvastiku või Soomes kauem elanud eestlaste ametitega, on erinevus märkimisväärne. Soomes alustas tööd ametioskusteta lihttöölisena 28 protsenti eestlastest (vastav osa kauem Soomes elanud eestlastest ja kogu rahvastikust on mõlemal juhul 9 protsenti). Nagu mitmed teisedki sisserändajad, teevad ka eestlased Soomes alguses tihtipeale tööd, mis ei ole vastavuses nende ametioskustega (*ibid.*, 393). Erinevalt mitmetest teistest rühmadest saavutavad eestlased siiski mõne aastaga samasuguse ametikoha kui neil oli kodumaal. Eestlastel on võrreldes

teistega lihtsam ka vältida sisserrändajatele tüüpilist paigalseisu, mis takistab neil areneda ametialaselt ja jätab nad põlisrahvastiku võrgustikest kõrvale.

Eestlased on võrreldes teiste sisserrändajatega märkamatu rühm. Tänu keelesugulusele räägivad paljud eestlased vabalt soome keelt (Anniste ja Tammaru 2013, 392), mõned lausa nii hästi, et pole võimalik aru saada, et nad on mujalt pärit. Soome keele oskus parandab eestlaste konkurentsivõimet tööturul ja annab võimaluse kergelt sulanduda soomlaste hulka. Nii teaduskirjanduses (nt Siim & Assmuth 2016, 97-98) kui ka Eesti meedias on käsitletud Soomes teist sugupõlve elavate kiiret soomestumist (nt Laurisaar 2011; artikli pealkiri on iseloomulikult „Nähtamatud eestlased“). Aastal 2016 kasutas vaid 1480 eestikeelset õpilast võimalust õppida koolis oma emakeelt; sama võimalust kasutas 5106 vene-, 2333 somaali-, 1791 araabia- ja 916 albaaniakeelset koolilast (Opetushallitus 2018). Põhikooliealiste (7–15-aastaste) seas on eestlastest oma emakeele õppijaid selgelt vähem kui teiste suuremate võõrkeelte kõnelejate hulgas, umbes 30 protsenti oma vanuserühmast. Kuigi eesti keele õppijate arv on kasvanud (2009. aastal oli neid Soomes kokku 566), on keeleõppijate suhteline arv püsinud kaua üldjoontes sama. Kõikides teistes eespool mainitud rühmades on see selgelt üle poole, venekeelsetel üle 70 protsenti (arvutatud haridusministeeriumi ja statistikaameti andmete põhjal).

Kiire kultuuriline kohanemine ei tähenda muidugi seda, et eestlased ei puutuks üldse kokku nende kohta käivate eelarvamustega. Suhteline märkamatus teeb neist siiski omamoodi soomlaste „lemmiksisserrändajad“, millega vähemalt Soomes kauem elanud eestlased paistavad olevat rahul. Suhtumine eestluse ja teistesse eestlastesse võibki kujuneda kakspidiseks. Kuigi oma maa üle ollakse uhked ja sellega peetakse jätkuvalt ühendust, võib argistes olukordades olla häiriv, kui teised saavad aru, et tegu on eestlasega. 2011. aasta rühmaintervjuus (Lagerspetz 2011) rääkisid mõned intervjuueeritavad, et nad väldivad mobiiltelefonile vastamist avalikes kohtades (näiteks bussis), et teised eestlased ei pööraks neile tähelepanu. Osade teenindusalal töötavate eestlaste meelest on ebamugavad olukorrad, kus eestlasest klient („nii-nimetatud eesti ehitaja“) küsib familiaarselt nii isiklike asju kui ka uue sisserrändaja jaoks vajalikke praktilisi nõuandeid. Teisalt rääkisid mõned intervjuueeritavad, kuidas müüja, kes oli äratuntavalt eestlane, keeldus rääkimast eesti keeles – „eitavad oma päritolu“ (*ibid.*, 11). Soomes elavad eestlased on teadlikud võimalusest olla nähtamatud ja argielus aktsepteeritud. Sellest loobumine võib tuua kaasa kohustusi, mida alati ei taheta võtta.

Pelgalt ühine päritolu ei suuda tasandada erinevusi, mis sünnivad erinevast haridustasemest või Soomes elatud aja pikkusest. Suhtumine eelkõige hiljuti Soome kolinud või Soomes ajutiselt elavatesse eestlastesse on osutunud probleemseks. Rühmaintervjuus osalenutel olid stereotüüpsed nägemused „eesti ehitajatest“, kes on Soomes lühikest aega, vehivad tööd teha, purjutavad ühiselamus ning kes ei tunne kultuuri vastu mingit huvi. Uurijalt küsitigi skeptiliselt: „Kas te uurite ka eesti ehitajate kultuuriharrastusi? Või eesti poemüüjate?“ [naerab]

8.7. Kokkuvõte

Praegu on Soome eestlased vähemusrahvus õieti vaid arvu poolest. Alaliselt Soomes elavate eestlaste arv on kasvanud kiiresti ja enamusele märkamatult üsna suureks. Vastupidi mitmetele teistele sisserändajatele ei ole neid tõstetud esile poliitilises arutelus. Eespool mainitud aruandes mõtiskleb Soome Eestlaste Liidu esimees Rain Ots (2012) ka eestlaste tuleviku üle vähemusrahvana:

Võttes arvesse eestikeelse rahvastiku arvu Soomes ja eriti eestikeelsete aktiivset rolli tööturul ja maksumaksjatena, tuleks neile anda samasugused osalemisvõimalused Soome ühiskonnaelus ja otsuste tegemises nagu näiteks on romadel ja saamidel. Kõige parem oleks, kui eestikeelsetel oleks kogu riiki hõlmav esindusorgan, mille arvamusega arvestataks eestikeelsetega seotud otsuseid tehes. [—]

Kas neist saab ühiskonnast välja tõrjutud rühm või areneb neist soomerootslastega sarnane edukas, lugupeetud ja oma väärtust tundev vähemusrahvas, sõltub palju Soome ühiskonna austusest ja tähelepanust nende suhtes. [—] Hea rahvuslik eneseväärikustunne, oma emakeele ja oma vähemusrahvuse staatuse hindamine tagavad parimad eeldused Soome ühiskonnaga kohanemiseks ja tuleb kasuks kõigile.

Multikulturalismi põhiidee järgi peab ka Ots Soome vähemusrahvusi eeskujuna, millega sarnase staatuse poole peaksid ka Soomes elavad eestlased riigivõimu abil püüdlema. Nagu oleme märganud, paljude eestlaste omaks võetud integreerumise ja tõrjutuse vältimise vorm on praktikas Soome ühiskonda sulandumine. Ots toob esile ka eestikeelsete ühingute vähesuse. Eestlased ei ole suutnud oma suurest arvust hoolimata luua Otsa nägemustele vastavaid jõulisi institutsioone ega kasuta ka eriti aktiivselt oma ühinguid keele ja kultuuri hoidmiseks. Paljudele paistab piisavat sellest, et Eesti ja selle kultuuriga hoitakse ühendust interneti teel ja Eestis puhkamas käies. Eesti kultuuri tutvustamine sõltub peamiselt soomekeelsetest sõprusorganisatsioonidest, mis „saavad riiklikke toetusi – erinevalt eestikeelsetest organisatsioonidest“ (nagu Ots toob aruandes ka esile). Eespool esitatud Eesti ja eestlusega seotud ühingute ülevaatest selgus, et Soomes oli juba enne eestlaste suuremat sisserännet olemas tihe sõprusühingute võrgustik. Võib öelda, et sõprusühingud on täitnud ühe „organisatsiooniökoloogilise tühimiku“ (Singh & Lumsden 1990) ja uutele ühingutele ei leidu lihtsalt ruumi.

Senini on sõprusühingute peamine ülesanne olnud Eestit puudutava info vahendamine sellest huvitatud soomlastele. Soomes elavate eestlaste vähemusrahvuse staatuse tugevdamine – vähemuse konstrueerimine – on kuulunud nende tegevusse parimal juhul kaudselt. Olukord on siiski kiirelt muutumas. Soomes elavate eestlaste arvu kasvades on suurim sõprusühing Tuglase Selts hakanud suunama oma tegevust ka sisserändajatele. See on omandanud mitmesuguse Eestiga seonduva seltsitegevuse (mitte ainult sõprusorganisatsioonide) justkui keskorganisatsiooni rolli. Selle rolliga

kaasnevale tunnustusele viitab esindatus Soome justiitsministeeriumi nõuandvas kogus ning ka sisserändajatele suunatud tegevuse jaoks saadud rahastus nii avalikust kui ka erasektorist.

Ühingutes tegutsemine nõuab aega, kogemust ja ümbritseva ühiskonna tundmist. Neid oskusi ja teadmisi on eelkõige kõrgelt haritud ja Soomes kaua elanud eestlastel. Nende suhteline edu Soomes on suuresti seotud assimilatsiooniga: enamus keele ja kultuuri omaks võtmise ja enese vähemusrahva staatuse tähelepanuta jätmisega. Nad ei vaja etnilisi organisatsioone, vähemalt mitte teiste võrgustike kompenseerimiseks. Eestist pärit uutel sisserändajatel ei ole aga neid ressursse, mida oleks vaja ühingu loomiseks ja edukaks tegevuseks. On ebatõenäoline, et sõprusühingute kõrvale tekiks elujõuline etniliste ühingute võrgustik. Teisalt tasub meele pidada, et sõprusühingute liikmeskonna seas on üha rohkem ka Soomes kauem elanud eestlasi. Nendest ühingutest suurimad on mitmekesistanud oma tegevust, et teenida ka Soomes elavate eestlaste huve. Eestiga seotud organisatsioonid on praegu kiirelt arenemas ja sellel muutusel tasub silma peal hoida. Vähemuste identiteetide ja nende institutsionaliseerumise vaatenurgast oleksid huvitavad uurimisteemad peale ühingute ka keeleõpetajad, Eesti Maja töötajad ja teised Eestiga seotud kutse- lised kultuuritöötajad Soomes.

Kirjandus ja allikad

- Alastalo, Marja, Riikka Homanen, Anitta Kynsilehto & Pekka Rantanen (2016). *Maistraatin tiskiltä tilastoksi. Ulkomaalaisten rekisteröinnin ja tilastoinnin käytännöt Suomessa*. Turku: Siirtolaisuusinstituutin tutkimuksia A 54.
- Alho, Rolle (2015). *Inclusion or Exclusion? Trade Union Strategies and Labor Migration*. Doctoral dissertation. Migration Studies C 27. Turku: Siirtolaisinstituutti.
- Anniste, Kristi & Tiit Tammaru (2014). Ethnic differences in integration levels and return migration intentions: A study of Estonian migrants in Finland. *Demographic Research*, 30 (13), 377–412.
- Bauman, Zygmunt (2000). *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity.
- Engbersen, Godfried, Erik Snel & Jan de Boom (2010). A van full of Poles: Liquid migration from Central and Eastern Europe. In: Richard Black, Godfried Engbersen, Marek Okolski & Cristina Pantiru (toim.), *A Continent Moving West. EU-enlargement and labour migration from Central and Eastern Europe*. Amsterdam: Amsterdam UP: 115-140. Saadaval: <http://www.eriksnel.nl/wp-content/uploads/A-van-full-of-poles-liquid-migration-from-Central-and-Eastern-Europe.pdf> Viimati külastatud 29.09.2016.
- Finland (s.a.): *Finland*. Multiculturalism Policy Index. Saadaval: <http://www.queensu.ca/mcp/> Viimati külastatud 21.05.2016.

- Forsander, Annika (1999). Outsiders or insiders? Ingrian Finns in the context of the Finnish immigration policy. Maarit Leskelä (toim.), *Outsiders or Insiders? Constructing Identities in an Integrating Europe*. Turku: University of Turku, 52–73.
- Helander, Mika, Peter Holley & Heidi Uttana (2016). Trying to secure a future in uncertain circumstances. The social security of temporary migrant workers in Finland. *Arbor Ciencia, Pensamiento y Cultura*, 192–777, enero-febrero 2016.
- Joronen, Tuula (2009). Vapaa-ajan harrastusten merkitys ja suuntautuminen – kantaväestön ja ulkomaalaistaustaisten vertailua. Tuula Joronen (toim.), *Maahanmuuttajien vapaa-aika ja kulttuuripalvelut pääkaupunkiseudulla*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, tutkimuksia 4/2009, 58–72.
- Lagerspetz, Mikko (2009). Kansalliset identiteetit ja kansalaisyhteiskunta. – *Tiedepoliitikka*, 4, 37–42.
- Lagerspetz, Mikko (2011). *Vironkielisten maahanmuuttajien osallistuminen kulttuuri- ja yhdistyselämään*. Saadaval: http://www.tuglas.fi/tiedostot/Vironkielisten_maahanmuuttajien_osallistuminen.pdf Viimati külastatud 17.11.2016.
- Lagerspetz, Mikko & Sofia Joons (2004). *Migrants, Minorities, Belonging and Citizenship: Globalization and participation dilemmas in EU and small states. The Case of Estonia*. Bergen: University of Bergen.
- Lagerspetz, Olli (2004). National Self-Determination and Ethnic Minorities. *Michigan Journal of International Law*, 25, 1299–1317.
- Laurisaar, Riho (2011). Nähtamatud eestlased. *Eesti Päevaleht*, 29.11.2011. Saadaval: <http://www.epl.ee/archive/article.php?id=63704292> Viimati külastatud 31.01.2012.
- Lehtonen, Pekka (2013). Raha ratkaisi Tallinnan ja Helsingin laivayhteyden. *Kansan Uutiset*, 12 April 2013. Saadaval: <http://www.kansanuutiset.fi/artikkeli/2980639-raha-ratkaisi-tallinnan-ja-helsingin-laivayhteyden> Viimati külastatud 07.11.2016.
- Lipasti, Järvi (2018). *Sähköpostiviesti 23.05.2018* [Tietoja Tuglas-seuran toiminnasta ja liite: Tuglas-seuran monikulttuurisuustoiminta 2011–2018].
- Oikeusministeriö (2018). Etno. Valtakunnallisen neuvottelukunnan kokoonpano. Saadaval: <https://oikeusministerio.fi/kokoonpano1> Viimati külastatud 26.06.2018.
- Opetushallitus (2018). Maahanmuuttajien koulutuksen tilastot. Perusopetus ja lukio-koulutus. Saadaval: https://www.oph.fi/tietopalvelut/tilastotiedot/muita_koulutus-tilastoja/maahanmuuttajien_koulutus Viimati külastatud 23.06.2018.
- Ots, Rain (2012). *Raportti kielilainsäädännön noudattamisesta vuonna 2012. Viroa äidinkielenään puhuvat*. Saadaval: <https://eestlasedsoomes.wordpress.com/aruanne-eestlaste-keelelise-oi-gused-soomes-soome-keeles/> Viimati külastatud 17.10.2016.
- Putnam, Robert D. (1993). *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Pyykkönen, Miikka (2007). *Järjestäytyvät diasporat. Etnisyys, kansalaisuus, integraatio ja hallinta maahanmuuttajien yhdistystoiminnassa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- Rausmaa, Heikki (2013). *"Kyllä kulttuurin nimissä voi harrastella aika paljon": Suomen ja Viron poliittiset suhteet keväästä 1988 diplomaattisuhteiden solmimiseen elokuussa 1991*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Saksela, Sanna (2003). Mångkulturella organisationer och invandrarorganisationer i Finland. Flemming Mikkelsen (toim.), *Invandrerorganisationer i Norden*. København: Nordisk Ministerråd, 235–281.
- Saksela-Bergholm, Sanna (2009). *Immigrant Associations in the Metropolitan Area of Finland. Forms of Mobilisation, Participation and Representation*. Helsinki: Helsinki University Press.
- Siim, Pihla Maria & Laura Assmuth (2016). Kotona kahdessa maassa? Ylirajaisen lapsuuden tulkinnat Suomeen muuttaneissa virolaisissa lapsiperheissä. Antti Kivijärvi & Marja Peltola (toim.), *Lapset ja nuoret muuttoliikkeessä. Nuorten elinolut -vuosikirja 2016*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 91–104.
- Singh, Jitendra V. & Charles J. Lumsden (1990). Theory and research in organizational ecology. *Annual Review of Sociology*, 16, 161–195.
- Sisäasiainministeriö (2010). *Maahanmuuttajabarometri. Loppuraportti*. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- Statistikaamet (2018). otsing RVR05: VÄLISRÄNNE — Riik, Aasta, Näitaja ning Sugu. Saadaval: <http://pub.stat.ee/px-web.2001/dialog/statfile2.asp> Viimati külastatud 16.04.2018.
- Sundblom, Dan (2016). What tears them apart? Dissolution in instrumental and expressive voluntary associations. Paper submitted to the 12th International conference of the International Society for Third Sector Research, Ersta Sköndal University College, Stockholm, Sweden, June 28–July 1, 2016.
- Sundblom, Dan, Mikko Lagerspetz, Liisi Keedus & Erle Rikmann (ilmumas). The dissolution of expressive and instrumental voluntary associations: Four key dimensions in explaining organizational change. *Non-Profit and Voluntary Sector Quarterly*.
- Swanson, J.C. (2005). Minority Building in the German Diaspora: The Hungarian-Germans. *Austrian History Yearbook*, 36, 148–166.
- Tilastokeskus (2018). - haku 001 – Suomen kansalaisuuden saaneet edellisen kansalaisuuden mukaan 1990 – 2016.
- haku 008 – Kansalaisuus iän ja sukupuolen mukaan maakunnittain 1990–2017.
- haku 009 – Suomen kansalaiset, joilla kaksoiskansalaisuus iän ja toisen kansalaisuuden mukaan 2000–2017.
- haku 010 – Kieli iän ja sukupuolen mukaan maakunnittain 1990–2017.
- haku 011 – Maahan- ja maastamuutto lähtö- tai määrämaan, ikäryhmän ja kansalaisuuden mukaan 1990–2016.
- Saadaval: <http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/?rxid=0f990d19-8801-46d0-8a07-d13f0deed23c> Viimati külastatud 16.04.2018.
- Wallace, Claire (2002). Opening and closing borders: Migration and mobility in East-Central Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 28 (4), 603–625.

Eestlased Soomes – vähemus, rahvastikurühm või midagi muud?

Vogel, Dita (2008). Highly Active Immigrants in the Civil Society — An Introduction. Dita Vogel (toim.), *Highly Active Immigrants. A Resource for European Civil Societies*. Frankfurt a/M etc. Peter Lang, 15—31.

Zetterberg, Seppo (2009). *Eesti ajalugu*. Tallinn: Tänapäev.

9.

Hargmaine ühtekuuluvus ja hoolitsemine: põlvkondadevahelised suhted Soomes elavate eestlaste peredes

Pihla Maria Siim

9.1. Hargmaiste peresidemete hoidmine

Käsitlen selles peatükis hargmaise pereelu keskseid tunnuseid Eesti ja Soome kontekstis: millised on erinevad käitumispraktikad, mille abil piiriülest ühtekuuluvust ja tähtsaid sotsiaalseid sidemeid hoitakse ja uuendatakse. Keskendun eelkõige põlvkondadevahelise hoolitsemise ja selle vastuvõtmise uurimisele. Eesti rahvastikuregistri andmetel oli 2019. aasta juulis Soomes elukoht umbes 52 400 Eesti kodanikul. Peale nende oli registris umbes 18 500 eestlast, kellel oli olemas Soome sideaadress. Enamik viimati mainitutest on Soomes töötavad ja Eestis elavad ehk kahe riigi vahel pendeldavad eestlased, kellest 2011. aasta rahvaloenduse andmetel moodustavad lausa 86 protsenti mehed (Krusell 2013, 135). 2000. aastate esimese aastakümne lõpus hakkas suurenema soov võtta välismaale kaasa ka perekond. Seeläbi hakkas sisserändajate seas suurenema ka naiste ja laste osakaal. Samas on viimastel aastatel väljaränne Eestist vähenenud ja hoogustunud eestlaste naasmine Eestisse. (Tarum 2014; Vuori 2016) 2016. aasta lõpus elas Soomes 15 716 Eestist pärit perekonda, kus vähemalt üks abikaasast või ainus vanem on sündinud Eestis (Suomen virallinen tilasto 2017).

Rändeuuringud on keskendunud pikalt peamiselt vaid ühesuunalisele rändele ja sisserändajate lõimumisele uue kodumaaga. Nõnda piirnes uurimusvaldkond vaid riigipiiridega. Riikide sisse- ja väljarännet puudutav statistika kirjeldab harva korduvat ja lühiajalist rännet ning inimeste hargmaiseid suhteid ja võrgustikke. Liikuvuse

kasvades ja mitmekesisitudes on uuemad rändeuuringud muutnud lähenemisviisi, võttes kasutusele transnatsionaalsuse ehk hargmaisuse ja diasporaa mõisted, ning uurimuse keskmesse on tulnud inimeste, võrgustike ja organisatsioonide vahelised piiriüleised suhted. (Vertovec 2009; Körber & Merkel 2012) Selle vaatenurga kaudu on üha rohkem tõusnud huviorbiiti ühes kohas püsivate pereliikmete piiriülese argieluga seotud kogemused. Uuringutes on proovitud lähendada ka riigisisese ja riikidevahelise rände vaatlemist, näiteks kasutades mõistet *translokaalsus*. (Brickell & Datta 2011; Glick Schiller & Salazar 2013; Wang 2016; Assmuth *et al.* 2018)

Hargmaiseid perekondi käsitlevates uuringutes keskendutakse muu hulgas peretunde loomise viisidele (Bryceson & Vuorela 2002; Langellier & Peterson 2004; Körber & Merkel 2012) ning ollakse huvitatud nendest igapäevastest tavadest, rutiinidest, strateegiast ja vestlustest, mille abil luuakse *perekondlikkust* ehk pere ühtekuuluvustunnet ajas ja ruumis (vrd Pöllänen 2013, 65). Siinkohal toetun teoreetilisele raamistikule, milles liikumist nähakse ruumina, kus eri pereliikmed peavad läbirääkimisi (vrd Holdsworth 2013, 87). Kui Eestist pärit perede mõned pereliikmed töötavad Soomes või kolivad Soome, peetakse läbirääkimisi nii hargmaise argielu kui ka sugude- ja põlvkondadevaheliste suhete üle, milles keskne roll on hoolitsemisel.

Kui pereliikmed elavad eri piirkondades või eri riikides, ei ole perekond argielu kaudu igapäevase elu loomulik osa, ja seega tuleb perekondlikkust luua teadlikumalt (Bryceson & Vuorela 2002, 15). Selle peatüki keskmeks on pereliikmetevaheline hoolitsemine ja selle vastu võtmine, mille kaudu luuakse perekondlikkust ja mis mitmel moel mõjutab perekondade hargmaist argielu (vrd Baldassar *et al.* 2014). Järgnevalt vaatlen hargmaiseid perekondi laiemate perevõrgustike osana, kuhu kuuluvad tihti vanavanemad ja teised sugulased. Eestis omab mõiste *emadus* sageli laiemat tähendust kui tuumperekeskses Soomes, kus kesksel kohal on vanemate ja eriti emade panus (Hyvönen 2008, 509; Vuori 2001). Nõukogude Liidus emadus oli „sotsiaalselt integreeritud“ ehk sugulased, eelkõige vanavanemad, osalesid aktiivselt laste eest hoolitsemises ja kasvatamises. Selline põlvkondadevahelist vastutust esile tõstev traditsioon on osaliselt säilinud endistes Nõukogude Liidu liikmesriikides nagu Eestis. Selle kaudu asetub vanema ja lapse vaheline side perekonna keskmesse. Hoolitsemine toimub ka vastupidises suunas, kui lapsed hoolitsevad oma eakate vanemate eest. (Rotkirch 2000, 116–117; vrd Castrén 2001, 82–93; Hyvönen 2007) Laste jaoks on vanemate sugulaste eest hoolitsemine loomulik kohustus. Vanemate (ja vanavanemate) ülalpidamiskohustus on Eestis tavaline, seadusega sätestatud kohustus. Perekond peab kandma hoolt oma abivajavate liikmete eest. (Annus-Anijärv 2014; Tarum & Kutsar 2017)

Analüüsin selles peatükis tavadid, kuidas eri pereliikmed räägivad liikumisest kahe maa vahel, ning kuidas nad hindavad liikumise mõju argielule ja hoolitsemisele. Samuti uurin, kuidas hoolitsemine mõjutab otsuseid kolida või jääda paikseks, ja milliseid põlvkondadevahelisi ühtekuuluvuse ja hoolitsemise vorme kujuneb hargmaiste perekondade elus.

9.2. Intervjuud avamas eri pereliikmete vaatenurki

Analüüs toetub aastatel 2013–2017 Lõuna-Soomes (pealinna piirkonnas) ja Eestis tehtud intervjuudele (34)¹. Võimaluse korral olen intervjuueerinud mitut pereliiget, eraldi või mitmekesi korraga. Küsitlesin 18 naist ja 5 meest ning eri vanuses lapsi, 10 tüdrukut ja 5 poissi. Intervjuud tegin eesti keeles. Ma ei kasuta intervjuueeritavate õigeid nimesid. Vajadusel olen muutnud mõned üksikasjad, et vältida isikute äratundmist.

Lisaks intervjuueerisin ühes perekonnas vanaema. Intervjuudes on seega esil eelkõige tuumpere liikmed, aga intervjuu kaudu ka vanavanemad ja nende vaatenurk. Mõnedes peredes on vanavanemad töötanud Soomes või kolinud Soome. Mõned intervjuueeritavad plaanivad Soome kolida pärast pensionile jäämist. Paljudes peredes ei soovi vanavanemad maha jätta oma Eestis olevat kodu ja sotsiaalseid võrgustikke.

Enamikes intervjuueeritud peredes on isa olnud see, kes on esimesena Soome tööle läinud. Intervjuueerimise hetkeks olid ema ja lapsed (või osa lastest) kolinud isale järele. Intervjuueeritavate seas oli siiski ka Soome kolinud üksikemasid ning Soomes töötavaid mehi, kelle pere oli püsivalt Eestis. Peale intervjuude olen teinud vaatlusi lasteringides ja hoiurühmades ning pisut ka teistes kontekstides, näiteks osaledes välismaal töötavate meeste Eestis elavate naiste vestlusrühmas. Laste seas olen jälginud riikidevahelise liikumise ja hargmaise pereelu väljendumist nende mängudes ja vestlustes. Täiskasvanute vestluste jälgimine andis omalt poolt väärtuslikku infot argielu väljakutsete kohta ja vastastikuse toe olulisuse kohta olukorras, kus pereliikmed elavad eri riikides.

9.3. Sooliselt kallutatud hargmaine hoolitsemine

Hargmaise hoolitsemise uurimise puhul on kesksel kohal mõistmine, et hoolitsemist võib olla mitmesugust, ning vähemalt teatud määral on võimalik rääkida hoolitsemisest ka eemal viibides. Näiteks on võimalik hoida lähedastega ühendust ning tegeleda emotsionaalse hoolitsemise ja hooldamise korraldamisega kaugelt. Ka majanduslik tugi raha saatmise kujul on hoolitsemise ja hooldamise osa. (Zechner 2006; 2008) Sellisel moel võib hoolitsemine olla motiiviks vanematele, kes lähevad välismaale tööle, kui muud pereliikmed jäävad Eestisse (vrd Lulle 2014). Välismaal teenitud raha abil soovetakse tagada oma

---

¹ Alustasin Eesti perede uurimist projektis „Üle piiride liikuva perekonnad: migratsioon Euroopas laste vaatevinklist“ (Kone Sihtasutus, 2012–2014) ja jätkasin nende uurimist projektides „Liikuv ebavõrdsus: hargmaised pered Eestis ja Soomes“ (Kone Sihtasutus, 2016–2018) ning „Mobiilsus ja ebavõrdsus: hargmaiste perekondade sidusus ja kuulumine Põhjamaade rändeväljal“ (Soome Akadeemia, 2015–2019). Kõiki projekte on juhtinud Ida-Soome Ülikooli ühiskonnapoliitika professor Laura Assmuth, kellega olen teinud tihedat koostööd Eesti perede uurimisel.

lähedastele parem toimetulek ja tõsta pereliikmete elukvaliteeti. See ei puuduta ainult tuumperet. Näiteks on mõned intervjuueeritavad ostnud oma Soomes teenitud raha eest vanematele Eestisse korteri või investeerinud noore sugulase haridusse.

Mitmed argielu seisukohast olulised hoolitsemise vormid eeldavad siiski igapäevast lähedal olemist ja koos tegemist, hoolitsuse vajaja ja selle andja vahetut kontakti, võimalust puudutada ja hooldada füüsiliselt. (Zechner 2006, 83) Kohaga seotud hoolitsemine oli mitmetes mu uuritud peredes eelkõige naiste kanda. See tuleb esile näiteks siis, kui pered planeerivad kolimist. Mitmetes peredes on mees läinud alguses Soome tööle, mida mõjutab nägemus, et mees on pere ülalpidaja. Kodu ja lapsed jäävad naise hoolde. Intervjuudest tuli esile, et naisi peetakse loomu poolest sellesse rolli sobivamaks kui mehi. Nagu intervjuus osalenud arst ja pereisa Mihkel on tõdenud, on perekonna seisukohast lihtsam ja parem, kui ema on kodus. Mihkel töötas Soomes iga kuu ühe nädala ja ta naine elas püsivalt Eestis koos lastega, kellest noorim oli intervjuu tegemise hetkel 8-aastane:

Mihkel: Nädal ei ole nagu tegelt väga kurnav, no on paar korda niimoodi olnud, kus ma käisin kahe nädala kaupa, siis oli küll siis sellest perest eemalolek natuke raske nii mulle kui perele. Aga see nädal on selline veel, et nagu muidu käin ka öövalves siis nagu on nad ikkagi harjunud, et aeg-ajalt mind ei ole [—]

Pihla: Aga kas see mõjutab ka, see laste vanus et?

Mihkel: No kindlasti jah, meil oligi, et kumb meist nagu läheb sinna, kas mina või Katrin ja. See kui ema on kodust ära on lastele kindlasti raskem kui isa on ära. Seda enam, et Katrin nagu öövalveid ei tee, ei olnud liiga suur muutus. [—] igal juhul on perele ja lastele lihtsam ja parem kui ema on kodus rohkem kui siis et isa. Isa ära läheb kõige enne ikka. (43-aastane mees)

Kui isa on eemal, on emal ja lastel Eestis tavaliselt omad argitoimetused. Mõned emad on kirjeldanud isa Eestis käike kui perioode, mil sünnib pingeid, sest argiritiivid peab korraldama uuesti, arvestades ka isa arvamuse ja soovidega.

Mitmed intervjuueeritavad kirjeldasid pere Soome kolimist keerulise otsusena. Pere tüdines lahus olemisest, mille lahenduseks oli isa naasmine Eestisse või pere kolimine isa juurde Soome. Küsisin ühelt nii Norras kui ka Soomes töötanud mehelt Eestisse naasmise põhjuste kohta. Mees tõdes, et otsuse tegi pigem ta naine: „Ta arvas, et ei viitsi üksi lapsi kasvatada.“ (42-aastane mees).

Kui pere jätkab argielu samas riigis, võtab uue olukorraga kohanemine oma aja. Ühe 31-aastase naise sõnul läks lastel pärast Soome kolimist pisut aega, et kohaneda isa kohalolekuga:

Aga [lastel] oli ikka väga hea, et issi oli igal õhtul olemas ja väga kaua võttis neil aega, et emme sõna asemel tuleks ka issi vahelduseks. Et hõikasid, et vabandust, aga issi on ka nüüd kodus. (31-aastane naine)

Pere kolimine Soome on teatud juhtudel suurendanud meeste aktiivsust laste eest hoolitsemisel, mis väljendub näiteks selles, et isa käib lastel tihedamini lasteaias järel või tänu lühematele tööpäevadele on isal võimalus veeta rohkem aega koos lastega. Mitmetel intervjuueeritavatel on Soomes vähem ületunnitööd ja võimalus teha lühemaid tööpäevi kui Eestis. Hoolitsemisega seotud muutuste puhul võib tegu olla ajaliste ressurssidega, aga ka seisukohamuutustega (vrd Telve 2018).

9.4. Pendeldamine erinevate hoolduskohustuste vahel

Pendelrännet ja Soome kolimist peetakse tihti kogu pere projektiks, mille eesmärk on parandada pere heaolu, ja milles kõikidel pereliikmetel on oma roll. Otsuse tegemisel mängib tavaliselt kõige tähtsamat rolli laste heaolu. Teisalt mõjutab vanemaid, eelkõige naisi, kohustus hoolitseda Eestisse jäänud vanemate sugulaste eest (vrd Piper 2006; Siim 2007). Teatud tüüpi hoolitsemisena või selle jätkuna võib pidada vanemate ja teiste sugulaste haudade eest hoolitsemist. Intervjuueeritav 45-aastane naine vastas küsimusele, kui tihti ta käib Eestis: „Sõltub, surnuaiapühade järgi. Mul on vanemad [Eestisse] maetud ja vennad ja vanavanemad ja ma olen praktiliselt nagu üks ainuke, kes neid haudu hooldab.“

Hargmaistes peredes perega seotud kohustused võivad ka konkureerida omavahel, kui geograafiliselt lähemal ja kaugemal olevate pereliikmete vajadused on omavahel vastuolus (Zechner 2006, 84). Hoolduskohustused mõjutavad samuti otsust kolida ning piiriüleseid külaskäike (vrd Ackers 2004). Järgmisest katkendist avaldub, kuidas mõned intervjuueeritavad on küsinud Soome kolimiseks luba oma vanematelt, kelle eest nad hoolitsevad:

Pihla: Kuidas teil sugulased, need vanaemad ja vanaisad ja teised sugulased, et kuidas nad suhtusid siis sellesse, et [siia tulite]?

Ülle: Ega ma ennem nagu ei otsustanudki ära, ma enda isa käest ikkagi küsisin, kuna tema on ka pensionär ja et kas ta on nõus, et ma lähen. Seepärast, et ma olin tal kõige ligemal, kaks venda, üks elab Tallinnas ja teine elab üldse [välismaal]. Et kuna mina käisin ikka hooldamas ja käisin seal kõige tihedamini, ja see oli ikka mulle tähtis, et kui tema on nõus, et siis ma tulen. Ja tema oli nõus. Ja siis sellest ma saingi suurema tõuke, et nüüd ma lähen. (32-aastane naine)

Vanemad sugulased ja nende eest hoolitsemine võib olla piiriüleste külastuste põhjus, kuid see võib vastupidi takistada või aeglustada reisiplaanide tegemist. Ühes peres piirab vanavanemate Soome külastusi oma vanemate eest hoolitsemine Eestis:

Pihla: *Kuidas vanavanemad sellesse on suhtunud [et te Soomes elate]?*

Siiri: *Mu emal on väga kahju, aga ta ütleb, et ta võtab asja mõistusega ja pere peab koos olema, et see oleks nagu õiglane ja mõistlik nii mehe-naise suhtes kui ka laste suhtes. Et kahju võib ju olla, aga ta ütles, et rõõm on ka see, kui ma näen, et te olete koos ja teil on kõik hästi. [—] Ta on meil külas käinud kaks korda või on nüüdseks juba kolm korda vist. Aga isa mul ei tule siia, sest tema kardab laevaga sõitmist. [—] Minul elab veel vanaema, kes praeguseks hetkeks on siis 92-aastane ja elab mu ema juures, et siis peab vaatama, et vanaemal oleks hooldaja olemas, et iga päev keegi juures oleks ja, et see on nagu praegusel hetkel see küllatulek on natuke raskendatud. (31-aastane naine)*

Hoolitsemine ja selle korraldamine tuleb kõige rohkem esile naistega tehtud intervjuudes. Soome kolides on vaja tegeleda lastehoiuga. Naised räägivad sellistest korraldustest meestega võrreldes tihtipeale rohkem ja emotsionaalsemalt, elades kaasa nii laste kohanemisele kui ka eakate vanemate uuele elukorraldusele. Hoolitsemine tuleb siiski samuti esile meeste intervjuudes. Neist kerkib rohkem esile *hakkama saamine* ning hoolitsemisest rääkimine on lakoonilisem, nagu selle 40-aastase mehe puhul: „No minu isa näiteks ei tulnud [Soome]. Ma tahtsin suht poolvägisi ta siia tuua, aga ta ei tulnud. Tema ütles, et tema ei taha ühtegi abi, ja niimoodi ta ära ka suri.“

Oluline tegur hoolitsemise õnnestumisel on teise osapoole soov võtta seda vastu, mis tuleb kõige enam esile vastustes, kus kirjeldatakse eakate sugulaste eest hoolitsemist. Eriti keerulised on olukorrad, kus hoolitsemise õnnestumise tingimus on eaka sugulase kolimine Soome. Eestis eeldatakse, et pereliikmed hoolitsevad oma vanemate sugulaste eest. Eakate ja abivajavate inimeste eest vastutavad 80 protsendil juhtudest omastehooldajad, kellest suur osa on naised (Tarum & Kutsar 2017, 41). Seda peetakse osaliselt nõukogude aja pärandiks, sest siis oli hoolitsemine eelkõige perede ja just nimelt naiste kohustus. Lähedaste eest hoolitsemist mõjutas ka teenuste vähesus ja nende kasutamise stigmatiseerimine või ebameeldivus. (Rotkirch 2000, 121; Zechner 2008, 41) Eakate ülalpidamine hoolekandeaastustes ja hooldekodudes on praegugi Eestis halva mainega nii hoolitsust vajavate kui ka sugulaste seas. Eakad soovivad, et neid hooldatakse pigem kodus, ning teistsugune hooldamine võib pere jaoks olla liiga kallis. (Tarum & Kutsar 2017, 46) Kohustus hoolitseda eakate vanemate eest on kirjas Eesti põhiseaduses (Eesti Vabariigi põhiseadus 1992, § 27) ja perekonnaseaduses (Perekonnaseadus 2009), mis mõjutab omalt poolt teenuste vähesust.

Seetõttu on arusaadav, et intervjuueeritavad juurdlevad oma kohustuste üle seoses vanemate eest hoolitsemisega ja võimaluste üle, kuidas seda ellu viia. Lähedaste persuhete rõhutamine on intervjuudes üldjuhul selget esil. Pereliikmete aitamist peetakse iseenesest mõistetavana (vrd Tarum & Kutsar 2017), ja nagu järgmise näite kaudu tuleb esile, abi on vastastikune: abi saaja ja andja rollid vahetuvad vastavalt vajadusele. Küsisin Soomes töötavalt arstil, kas ta tunneb lapse ja 79-aastase ema eest hoolitsemise vahel konflikti, kuna üks elab Soomes ja teine Eestis. Selle 44-aastase naise meelest

argielu sujub probleemideta, aga ta on ka valmis viima oma ema Soome, juhul kui ema seisund peaks halvenema:

Kairi: Mul on ju nagu selles suhtes vedanud, et ema on väga hea tervisega veel. Et ta nagu seda otsest abi ei vaja, et ega ta tuleb omaga toime, aga muidugi siis kui olid tal seal puusa- ja põlveoperatsioonid, siis ma lihtsalt võtsin ta [Soome], et tõenäoliselt kui ta jääb nii kehvaks, et ta ei saa omadega toime, ega mul ei ole muud teha kui võtta teda [Soome] lihtsalt. [—] noh eks see ole ka, temale ole ka natukene nagu raske muidugi, et ta oma sellest keskkonnast välja, tal on siin ju oma tuttavad, kellega ta lävib ja teeb ja toimetab ja. [—] õnneks ma tean, me iga päev nagu suhtleme või helistame, ma tean, kuidas tal läheb, et tal on seal nagu abistajaid kui ta vajab, aga [—] kui mingid niuksed haigused või midagi on, siis ta oli nagu meil pikalt, tema aitab meid ja siis mina aitan teda ka. Ja muidugi [pojaga] nad saavad suurepäraselt nagu läbi, et noh, vanaemad lubavad vist teisi asju kui oma emad ja niimoodi. (44-aastane naine)

9.5. Muutused Eestisse jäänud vanavanemate elus

Osades peredes on esimesena Soome kolinud veel tööl käivad vanavanemad. Üldiselt ei kipu Eestisse jäänud vanavanemad laste elu ja Soome kolimisega seotud valikuid kritiseerima. Tihtipeale üritavad nad näha asju noorema põlvkonna vaatenurgast ning mõelda, mis on järehtulijate jaoks parim lahendus.

Osade intervjueeritavate meelest ei ole hargmaisuus muutnud midagi nende peresuhetes. 40-aastase mehe elus toimus Soome kolimisest suurem muutus siis, kui ta kolis pärast abiellumist väiksesse kohta Eestis. Mitmetes perekondades on peresidemed olnud juba varem translokaalsed, need ei ole seotud ainult ühe kohaga. Vanavanemad ja noorem põlvkond on ka muidu elanud eri linnades, kohtumised on olnud juhuslikud ja seega elamine eri riikides ei ole toonud kaasa suuri muutusi peresuhetes. Tööl käivatel vanavanematel ei ole tingimata aega muretseda või igatseda lapsi ja nende perekondi:

Aga vanaema üks jäi meil Tallinnasse, teda nad igatsevad loomulikult kogu aeg. Noh, ta käib ka tööl, nii et vahet ei ole, kas me elame seal või ei ela, et ta on töötav vanaema. Me käime ikkagi enam, suvel oleme pikemalt seal ja niimoodi. [—] No ta oli küll šokis [kui me Soome tulime], aga õnneks tal on nagu oma elu ka, et tal on trennid ja uus abikaasa, hästi tore, on nagu vanaisa meile. Ja et ta nagu väga ei muretse. (32-aastane naine)

Laste ja nende perede liikumine mõjutab siiski tihti ka Eestisse jäänud vanavanemate elu. 79-aastane naine rääkis, kuidas ta hoidis oma lapselast ajal, kui ta üksikemast tütar

töötas nädalavahetustel Soomes (tütar läks reedel Soome ja tuli pühapäeval viimase laevaga tagasi). Ta jätkas lapselapse eest hoolitsemist ka hiljem, kui tütar kolis lapsega Soome:

Pihla: Ma sain aru, et alguses ta käis nagu nädalavahetusi seal tegi?

Salme: Jah, kolm aastat ta käis niiviisi et ta käis seal [Soomes], ja mina olin siis lapsega [—] Nii et jah, ja hästi palju olen mina seal olnud, nüüd on esimene aasta, kus ma olen nüüd vähem olnud, aga muidu ma olin aastast rohkem seal kui Eestis. Kui laps oli väiksem. Sest tütar ei saanud muidu tööl käia ja mina viisin siis lasteaeda, siis ta käis lasteaias ja mina viisin ja õhtul tõin tagasi, et vot niiviisi oli. (79-aastane naine)

Katkendist tuleb esile, et vanavanemad võivad lapselapsi hoides veeta Soomes suurema osa aastast, isegi kui nad elavad ametlikult Eestis. Laste ja lastelaste liikumine toob endaga kaasa vanavanemate liikuvuse, kuigi statistikas selline liikumine ei kajastu. Peale sugulaste võivad lapsi hoida ka teised inimesed Eestist (nt lapsehoidjad). Selliseid lahendusi mõjutavad nii eestlasest lapsehoidja palkamise taskukohasus kui ka soome keele oskuse puudumine või võimalus hoida eesti keele oskust.

Vanavanemate abi kasutatakse üldiselt siis, kui lastel on vaheaeg. Suvepuhkuse veetmine maal vanaema juures on Eestis ja teistes Nõukogude Liidu endistes liikmesriikides praegugi levinud, kuigi osades peredes suvekodu ongi suuremas asulas või linnas (vrd Lulle ja Siim 2018). Tööl käivatel vanematel ei ole tavaliselt võimalik puhata kogu laste suvevaheaja, seetõttu veedavad lapsed vähemalt osa suvevaheajast üksi sugulaste juures, saades väärtuslikke ja „õigeid“ lapsepõlve suvemälestusi:

Ülle: Lapsed on ikkagi terve suve [Eestis], ja ma ikka sokutan sinna maale, või sinna tädide juurde neid [—] See aasta olid isegi need tädilapsed, kui ma ise olen kodune, et olid nemad meil [maal]. Peab olema suurena, mida meenutada. Kus oma suvesid veetsid. Mitte istud kodus siin arvuti taga. (32-aastane naine)

Lastele on suvevaheajal kõige olulisemateks asjadeks kohad, mille muudavad tähtsaks nendega seotud sugulased, sõbrad ja loomad. Täiskasvanutele aga põhjustavad suvepuhkused peavalu: kuidas korraldada puhkus nii, et kõikide plaanid sobivad omavahel kokku ja kõik on rahul. Tähtis on see, et vanavanemad ei väsiks ja lapsed ei tüdineks. Vanemad võivad ise aga seada ootusi laste keeleoskuse ja kultuuriliste teadmiste kasvamise suhtes (vrd Alenius 2018, 50). Mõnikord suvi ei pruugigi lastele olla rahulik niisama olemise aeg, vaid see võib sisaldada palju tegevusi ja näiteks spordilaagrites käimist.

Vanemad võivad näha Eestit kohana, kus on võimalik pakkuda lapsele „õiget“ kasvatust ja haridust. Mõnikord ähvardavad vanemad lapsi Eestisse saata, kui neil tekib raskusi kooliskäimisega või teismeiga põhjustab probleeme. (vrd Säävälä 2012, 62–63;

Assmuth & Siim 2018) Tavaliselt hoiavad vanavanemad ja teised sugulased Eestisse jäänud lastel silma peal, kui vanemad käivad Soomes tööl. Uurimuse aineestikus esineb peresid, kus laps on jäänud üksi Eestisse, samal ajal kui teised pereliikmed kolisid Soome. Intervjueeritav Eliise oli siis 17-aastane:

Ma ütlesin alguses üldse, et ma ei koli mitte kunagi Soome ja ma jäingi esialgu Eestisse. Et kuna mul olid koolid ja asjad seal pooleli, et siis ma jäin sinna üksinda. Ja siis ma aasta kuskil käisin neil külas siin muudkui, et nemad nagu Eestisse nii tihti ei sattunud [—] Koolis ikka olid veel mõningad [sellised lapsed], et kes elas ainult emaga, kes elas ainult isaga. Et siis oli see nädalavahetusteks tuldi koju ja. No ja kellel oli, et nädala sees siis käis vanaema süüa tegemas või käidi vanaema juures söömas, et nägu näitamas. (21-aastane naine)

9.6. Põlvkondadevahelised suhted ja nende muutumine hargmaistes peredes

Intervjueeritavad pered tundsid tihti, et peresidemete säilitamine üle pikkade vahemaa-de nõuab pingutusi ja võib-olla ka uudset lähenemist. Omaette proovikivi on lastelaste eesti keele oskuse hoidmine, mille pärast vanavanemad on mures. Võib öelda, et hargmaistel peredel on eriomased tavad väljendada hoolt ja armastust, ütehoidmist, sest nad ei saa igapäevase kohaloleku ja rutiinide abil luua ja tugevdada perekondlikkust (Bryceson & Vuorela 2002, 15).

Kuigi peresuhete hoidmisega tegeletakse rohkem kui sõprussuhete hoidmisega, ei suuda intervjueeritavad alati hoida oma suhteid teiste pereliikmetega üle pika vahemaa. Sel juhul peavad nad tõdema, et pere on märkamatuks kasvanud lahku ning sugulased Eestis tunduvad võõrad:

Pihla: *Kui tihti te nüüd käite Eestis?*

Pärle: *Mm, võib-olla korra aastas.*

Pihla: *Aga sul ikkagi elab vend seal ja kas vanavanemad on ka alles?*

Pärle: *Jaa ja sugulased ja kõik ja aga nad on kuidagi nii võõrad, et kui ma lähen sinna siis ei teretata ega midagi nii et siis tuleb selline tunne, et ei kuulu või nagu. (15-aastane naine)*

Paljude perede jaoks on Eestis veedetud aeg siiski puhkus, kui võib keskenduda koos olemisele, ja lapsed võivad nautida vanavanemate tähelepanu. Üha harvemaks jäävad

Hargmaine ühtekuuluvus ja hoolitsemine: põlvkondadevahelised suhted...

kohtumised võivad muutuda veelgi erilisemaks (vrd Telve selles kogumikus): vanavanemad ootavad (lapse)lapse nägemist nii palju, et nad tahavad pakkuda talle „vaid kõige paremat“. See mõjutab osade vanemate arvates laste nägemust Eestist ning on muutnud laste ja vanavanemate vahelisi suhteid. Näiteks rääkis Siiri oma isast, kelle huvi lapselastega tegelemise vastu on kasvanud siis, kui pere kolis Soome:

Siiri: Et vanaisast on ka näha kohe, et suvel lapsed olid vist kas nädal aega olid seal [vanaema ja vanaisa juures], siis [mu mees] ütles, et ta pole nagu elu sees näinud, et vanaisa kellelegi onni ehitaks või midagi teeks [naeravad], et oli nõus, et lähme ostame sulle õnge ja siis saad koos issiga kalale minna. Et hästi armas oli, et ma pole täheldanud, et isa niimoodi lastega tegeleks üldse. Tavaliselt on kaugemale hoidnud kogu aeg. (31-aastane naine)

Sarnaseid jooni võib märgata samas riigis elavaid peresid ja põlvkondi vaadeldes, kuid hargmaine kontekst teravdab neid veelgi. Kuigi liikumist Soome ja Eesti vahel ei raskenda enam näiteks viisade taotlemine, on reisimiseks vaja siiski aega ja raha. Tallinn ja Helsingi asuvad üksteisele lähedal, kuid mitmete perede jaoks on vahemaad Soome kodu ja Eestis elavate sugulaste vahel tunduvalt pikemad. Reisimist võivad raskendada vähesed puhkepäevad töölt ja koolist, halb tervis või tülikas ja väsitav reis eriti väikeste lastega. Osade intervjueeritavate sõnul vähendab sugulaste külla kutsumist seegi, et nende Soomes olev üürikorter on liiga väike, mistõttu korraldatakse peod ja suuremad kokkusaamised sugulastega üldjuhul Eestis:

Soome ma kahjuks kedagi ei ole veel kutsunud. Kõik on küsinud, miks ei ole kutsunud. Aga meil on siin 50 ruutu ja halloo kui ma siia 20 inimest kutsun, siis minu naabrid soomlased lähevad hulluks ja kutsuvad politsei välja [naerame]. (32-aastane naine)

Kahe riigi vahel peetakse ühendust telefoni ja Skype'i teel ning teatud määral ka saates sõnumeid. Nende kasutamisel on siiski teatud piirangud: osade intervjueeritavate jaoks on telefonikõned liiga kallid ja kõik vanavanemad ei oska kasutada arvuteid. Ideaalolukorras ületab virtuaalruum füüsilise vahemaa, kuid ligipääs sinna võib olla olematu või piiratud (Zechner 2006, 90). Intervjuudest tuli tihti esile, et tavaliselt on ema see, kes istub arvuti ees ja räägib, kuidas perel läheb. Lapsed kutsutakse ekraani ette end vaid näitama:

Pihla: Kas vanaema ja vanaisa igatsevad teid taga?

Annabel: Jah. Kui me ära lähme, vanaema hakkab nutma.

Pihla: Kas sa vahest helistad talle ka või kirjutad või?

Annabel: Minul ei ole facebooki, vahepeal ema läheb skype'i ja räägib ja siis ta näitab, et ma nagu näitan ennast. (7-aastane tüdruk)

Skype'i ja sotsiaalmeedia vahendusel ning telefoni teel on täiskasvanutel omavahel lihtsam suhelda kui lastel vanavanematega. Lapsed tahavad pigem teha midagi koos telefoni vahendusel või saata lühikesi sõnumeid erinevate rakenduste kaudu. Ka täiskasvanutevaheline suhtlus võib ajapikku vaibuda või selle jaoks on argitoimetuste kõrvalt raske leida aega. Samuti on intervjueeritavad ise kommenteerinud, et kuigi suhtlus Skype'i teel toimib, ei ole see nii „intiimne“, kui nad seda sooviksid.

Peeter: Lapsel on selles suhtes olnud suhteliselt raske, ma arvan. Et lapse vanavanemad on Eestis ja nad on vanaemaga väga lähedased. Me oleme üritanud muidugi käia võimalikult tihti Eestis, et nende kontakt nagu säiliks ja meil on muidugi see tore skype, millega nad siis õhtuti siin vahest tundide viisi nagu oma mängu mängivad. Et noh, jah. Ausalt öeldes on suhteliselt kurb, et tegelikult oleks vaja kuidagi teisiti see elu lahendada. (36-aastane mees)

Kui sugulased elavad kaugel, võivad sõbrad ja naabrid teatud määral asendada pereliikmetevahelisi võrgustikke. Mitmed intervjueeritavad (nii naised kui ka mehed) on elanud Soome kolides esialgu koos sõpradega või internetist leitud tuttavatega. Tugivõrgustike puudumine raskendab eriti lastega perede argielu ja võib viia isegi masenduseni. Üks üksikema kirjeldas intervjuus pikalt oma lapsehoiukoha- ja korteriotsinguid Soomes. Ta on jaganud korterit tuttavatega, kuid võrgustike puudumine on piiranud tööpäeva pikkust:

Mul saab novembris nüüd kaks aastat täpselt. [—] Tulin koos tütreaga. Kahekesi. Tütar on kuue-aastane, siis ta oli nelja-aastane [—] poeg elab mul Eestis veel tegelikult, 18-aastane, et tema jäi sinna. [—] Ja siis ma üürisin toa endale, facebookist sain, ühe eestlase juurde ja, kuus kuud elasin tütreaga niimoodi, et elasime ühes toas lihtsalt [—] siis ma leidsin mol.fi-st uue töökuulutuse, kandideerisin Suomenlinna, mina ei teadnud, kus see Suomenlinna asub, seal oli kirjutatud Helsinki [naerame] [—] Aga kuna palk oli nii hea ja pakuti kohe nagu pika-ajalist lepingut, see tähendas et mul oli kohe võimalus Kela-kaart saada ja kõik asjad nagu korda saada, siis ma võtsin selle vastu. Aga no töoaeg oli mul lühikene, et kuna see sõit võttis niivõrd palju ja siin ei tohi laps üle 10 tunni lasteaiaas olla, siis mu töoaeg oli 6,5 tundi ja 3 tundi oli töömatk [naerab] iga päev. Ja siis kohtasin siin üht oma kodulinnast ühte inimest, kes otsis samamoodi korterit, üks sõbranna, nais-terahvas. [—] siis me kohe võtsime ja saime niimoodi endale ametliku sissekirjutuse [—] Ja siis vahetasin lasteaeda [—] ma saatsin lapse [Eesti] venna juurde ja vanaema juurde, kuna mul ei olnud kohta, ühest kohast tulin ära ja siis helistati kohe, et on koht olemas ja. (32-aastane naine)

9.7. Kokkuvõte

Selles peatükis käsitlesin ühtekuuluvuse loomist ning sotsiaalsete sidemete hoidmist ja uuendamist hargmaistes peredes. Hoolitsemisel on selles keskne roll. Hoolitsemine kohalolemisena, samas kohas samal ajal olemise näol, esitab liikumisele väljakutse (Zechner 2006, 90). Hoolitsemises on erinevaid aspekte ja teatud tüüpi hoolitsemist on võimalik teha ka eemalt.

Nagu peresidemete hoidmises, on ka lähedaste eest hoolitsemisel kesksel kohal soov hoolitseda ja olla kaitstud. Sel juhul ei ole vahemaa tingimata takistuseks. Pered võivad otsida parimaid võimalikke viise nende ületamiseks ja sobitada hoolitsemist vastavalt olukorrale. Geograafiline lähedus üksi ei taga tingimata tihedaid suhteid pereliikmete vahel. Ühe intervjueeritava sõnul reisib tema ema tihedamini Eestist Austraaliasse hoidma intervjueeritava vennalapsi kui Soome tema pere juurde.

Eri pereliikmete lood perekonna ja selle liikmete vahelisest hoolitsemisest võivad omavahel erineda. Ka üks inimene võib näha ja rõhutada hoolitsemise eri tahke sõltuvalt olukorrast. Eestis elavad vanavanemad võivad ühest küljest rõõmustada laste ja lastelaste elus toimuvate muudatuste üle, teisest küljest võivad nad aga olla mures enda toimetuleku pärast. Tööealised vanemad kolivad tihti Soome, et tagada perele ja lastele hea ja kaitstud tulevik. Samas on nad vastuolulises olukorras: kuidas hoolitseda nii laste kui ka oma eakate vanemate eest. Lapsed räägivad tihti, et nad igatsevad vanavanemaid ja kodu Eestis, aga teisalt elavad nad nii öelda hetkes ega jaksa panustada virtuaalsesse lähedusse.

Olen uurinud eri pereliikmete lugusid liikumise kohta ja eriti seda, kuidas see on seotud hoolitsemisega. Pereliikmete liikumine paneb arutlema suhete üle, kuid ka korraldama ümber hoolitsemisega seotud asjaolusid. Nagu Zechner (2006, 99) on rõhutanud, pered satuvad omamoodi kahe erineva hoolitsemiskultuuri mõjusfääri ja nad peavad hakkama enda hoolitsemispraktikaid ja arusaamu nende järgi muudama.

Pereliikmetevahelised suhted ja üksteise eest hoolitsemine võivad tõusta keskseks teguriks ka siis, kui määratletakse „meid“ ja „teisi“. Mitmed intervjueeritavad rõhutasid lähedasi suhteid nende peres ja võrdlesid neid tavalise Soome perega, kus suhted ei ole intervjueeritavate meelest nii tugevad, või lähedased ollakse peamiselt vaid tuumperes. Oluline läheduse looja pereliikmete vahel on üksteise (samuti täiskasvanute ja eakate) eest hoolitsemine. Naistel on üldiselt keskne roll nii pere järelkasvu tagajana kui kultuurilise kogukonna ja peresuhete hoidjana. See käib ka perede kohta, mida olen uurinud. Neis peredes jäidki hargmaise argielu ja hoolitsemisega seotud probleemide lahendamine eelkõige naiste õlule.

Kirjandus ja allikad

- Ackers, Louise (2004). Citizenship, migration and the valuation of care in the European Union. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30 (2), 373–396.
- Alenius, Pauliina (2018). Migrants' informal learning and education in transnational family space. The Experiences of People Migrating between Estonia and Finland. *Nordic Journal of Migration Research*, 8 (1), 47–55. doi: 10.1515/njmr-2018-0007.
- Annus-Anijärv, Laivi (2014). Ülalpidamise kohustus eaka inimese hoolduses. *Sotsiaaltöö*, 34–36.
- Assmuth, Laura, Marina Hakkarainen, Aija Lulle & Pihla Maria Siim (eds.) (2018). *Translocal Childhoods and Family Mobility in East and North Europe*. London: Palgrave Macmillan.
- Assmuth, Laura & Pihla Maria Siim (2018). School as Institution and as Symbol in Estonian Migrant Families' Lives in Finland. Laura Assmuth, Marina Hakkarainen, Aija Lulle, Pihla Maria Siim (eds.), *Translocal Childhoods and Family Mobility in East and North Europe*. London: Palgrave Macmillan, 163–187.
- Baldassar, Loretta, Majella Kilkey, Laura Merla & Raelene Wilding (2014). Transnational families. Judith Treas, Jacqueline Scott & Martin Richards (eds.), *The Wiley Blackwell Companion to the Sociology of Families*. Chichester, West Sussex: John Wiley & Sons Inc, 151–197.
- Brickell, Katherine & Ayona Datta (2011). Introduction: Translocal Geographies. Katherine Brickell & Ayona Datta (eds.), *Translocal geographies: Spaces, Places, Connections*. Farnham and Burlington: Ashgate, 3–20.
- Bryceson, Deborah & Ulla Vuorela (2002). Transnational Families in the Twenty-first Century. Deborah Bryceson & Ulla Vuorela (eds.), *The Transnational Family: New European Frontiers and Global Networks*. Oxford: Berg Publishers, 3–29.
- Castrén, Anna-Maija (2001). *Perhe ja työ Helsingissä ja Pietarissa: elämänpiirit ja yhteiskunta opettajien sosiaalisissa verkostoissa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 803. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Glick Schiller, Nina & Noel B. Salazar (2013). Regimes of Mobility Across the Globe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39 (2), 183–200.
- Holdsworth, Clare (2013). *Family and Intimate Mobilities*. Palgrave Macmillan Studies in Family and Intimate Life. Houndmills, Basingstoke, Hampshire [England]; New York: Palgrave Macmillan.
- Hyvönen, Heli (2007). "Koti on Suomessa mutta kotimaa on Viro". Suomessa asuvien virolaisäitien transnationaaliset sosiaaliset tilat. Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.), *Maahanmuuttajanaiset. Kotoutuminen, perhe ja työ*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007. Väestöliitto, 190–217.
- Hyvönen, Heli (2008). Maa muuttuu, muuttuuko äitiys? Suomalaisten ja virolaisten naisten kokemuksia äitiydestä maahanmuuton jälkeen. *Yhteiskuntapolitiikka*, 73 (5), 508–522.

- Krusell, Siim (2013). Eesti elanike töötamine välismaal. Anu Tõnurist (koost.) & Taimi Rosenber (toim.), *Pilte rahvaloendusest. Census Snapshots*. Tallinn: Statistikaamet, 129–146. www.stat.ee/dokumendid/71335 Viimati külastatud 09.07.2018.
- Körber, Karen & Ina Merkel (2012). Imagined Families in Mobile Worlds: An Introduction. *Ethnologia Europaea*, 42 (2), 5–11.
- Langellier, Kristin M. & Eric E. Peterson (2004). *Storytelling in Daily Life*. Philadelphia: Temple University Press.
- Lulle, Aija (2014). Shifting notions of gendered care and neoliberal motherhood: From the lives of Latvian migrant women in Guernsey. *Women's Studies International Forum*, 47, 239–249.
- Lulle, Aija & Pihla Maria Siim (2018). Summer Spaces: Infrastructures, People and Animals in the Baltic Summers. Laura Assmuth, Marina Hakkarainen, Aija Lulle & Pihla Maria Siim (eds.), *Translocal Childhoods and Family Mobility in East and North Europe*. London: Palgrave Macmillan, 117–138.
- Piper, Nicola (2006). Gendering the Politics of Migration. *International Migration Review*, 40 (1), 133–164.
- Pöllänen, Pirjo (2013). *Hoivan rajat. Venäläiset maahanmuuttajanaiset ja ylijäräinen perhehoiva*. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 57/2013. Helsinki: Väestöliitto.
- Rotkirch, Anna (2000). *The Man Questions: Loves and Lives in Late 20th Century Russia*. University of Helsinki, Department of Social policy. Research Reports 1/2000. Helsinki: University of Helsinki.
- Siim, Pihla (2007). Äidit ja heidän lapsensa: Perhesuhteista neuvottelua ylijäräisissä perheissä. Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.), *Maahanmuuttajanaiset. Kotoutuminen, perhe ja työ*. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007. Helsinki: Väestöliitto, 218–244.
- Suomen virallinen tilasto (2017). Perheet [võrguväljaanne]. Vuosikatsaus 2016, Liitetaulukko 8. Perheet puolisoitten/vanhempien syntymämaan mukaan 31.12.2016. Helsinki: Tilastokeskus. Saadaval: http://www.stat.fi/til/perh/2016/02/perh_2016_02_2017-11-24_tau_008_fi.html Viimati külastatud 09.07.2018.
- Säävälä, Minna (2012). *Koti, koulu ja maahan muuttaneiden lapset. Oppilashuolto ja vanhemmat hyvinvointia turvaamassa*. Helsinki: Väestöliitto.
- Tarum, Häli (2014). Eesti tööealise elanikkonna väljarändepotentsiaal aastal 2013. *Politiikanalüüs*. Sotsiaalministeeriumi toimetised nr 2/2014, 1–34. Saadaval: https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Valjaanded/eesti_valjarandepotentsiaal_2013_2.pdf Viimati külastatud 09.07.2018.
- Tarum, Häli & Dagmar Kutsar (2017). Compulsory intergenerational family solidarity shaping choices between work and care: perceptions of informal female carers and local policymakers in Estonia. *International Journal of Social Welfare*, 27 (1), 40–51. doi: 10.1111/ijsw.12272.
- Telve, Keiu (2018). Absent or involved: changes in fathering of Estonian men working in Finland, *Gender, Place & Culture*, doi: 10.1080/0966369X.2018.1450227.

- Vertovec, Steven (2009). *Transnationalism*. London, New York: Routledge.
- Vuori, Jaana (2001). *Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnemat asiantuntijoiden kirjoituksissa*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Vuori, Pekka (2016). Virolaisten muuttoliike Helsingin seudulle hiipuu. *Kvartti verkkolehti* 4/2016. Saadaval: <https://www.kvartti.fi/fi/artikkelit/virolaisten-muuttoliike-helsingin-seudulle-hiipuu> Viimati külastatud 09.07.2018.
- Wang, Cangbai (2016). Introduction: The 'Material Turn' in Migration Studies. *Modern Languages Open*. doi:10.3828/mlo.v0i0.88.
- Zechner, Minna (2006). Hoivan paikat transnationaalisissa perheissä. Tuomas Martikainen (toim.), *Ylirajainen kulttuuri: Etnisyys Suomessa 2000-luvulla*. Tietolipas 212. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 83–103.
- Zechner Minna (2008). Care of older persons in transnational settings. *Journal of Aging Studies* Vol. 33, Issue 1, 32–44. Saadaval: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0890406507000655> Viimati külastatud 17.03.2018.

10.

Pendeltöö mõju lähisuhetele Soomes töötavate Eesti meeste näitel

Keiu Telve

10.1. Sissejuhatus

Pendeltöötajatest rändlejate osakaal Eesti ja Soome vahel on alates üheksakümnendatest aina kasvanud ning kahe riigi vahel liikuv tööjõud on muutunud mõlema ühiskonna iseenesestmõistetavaks osaks. Samuti näitab rändestatistika välismaal töötamise populaarsuse kasvu. Eriti paistavad muutused silma majanduskriiside ja ühiskonnamuutuste ajal – nii on näha eestlaste välismaal töötamise tõusu nii 90ndatel pärast iseseisvumist, 90ndate lõpu majanduskriisi ajal, pärast Euroopa Liiduga ühinemist ning uuesti 2000ndate lõpu majandussurutise aegadel. Kui keskendume viimasele, 2008.-2009. aasta majanduskriisile, on hästi näha, kuidas suur osa välismaale minejatest olid pereisad, keda tõukas üle lahe võimalust otsima buumiajal võetud pangalaen ning peres kasvavate väikeste laste ja koduse partneri ülevalpidamine. Paljud Soomes töötavad eestlased toovad esile, et toona oli ainukeseks väljavaateks minna tööle Soome, sest lähemal polnud võimalik korralikku palka teenida. Sealjuures oli välisriigi valimisel otsustavaks selle kodulähedus, et saaks regulaarselt Eestis käia. Aktiivselt, kaks korda kuus või isegi sagedamini kahe riigi vahel edasi-tagasi liikuda on pendeltöötajatele äärmiselt oluline ning just nii hoitakse paralleelselt üleval eraelulisi kui ka tööalaseid suhteid kahes riigis. Tihti toovad pendeltöötajad välja, et otsus välismaale minna tehti just pere peale mõeldes – et saaks olla võimalikult palju aega kodus, aga siiski pakkuda lähedastele paremat elu.

Käesolevas peatükis keskendun pendeltöötajate perekondadele, seega käsitlen inimesi, kelle elukoht on endiselt Eesti, aga kes töötavad perioodiliselt Soomes. Age Viira (2010) on välja toonud, et Eesti on üks olulisemaid pendeltöötajate päritoluriike Euroopas – Eestis on 15,8 pendeltöötajat tuhande elaniku kohta. Väga kõnekas on ka

eestlaste rändepotentsiaal – 2013. aasta seisuga oli välismaal töötamise peale mõelnud ja selles osas ka konkreetseid ettevalmistusi teinud 5,9% tööealisest Eesti rahvastikust ehk umbes 51 600 inimest (Tarum 2014). Siim Kruselli järgi olid 2011. aastal 15 000 Soomes töötavast eestlasest 12 000 mehed, kellest enamik oli vanusevahemikus 30–49 eluaastat, mis on ühtlasi ka parim pere loomise aeg (Krusell 2013, 135). Tuues siia kõrvale Soome statistika, võib pendeltöötajate osakaal olla lausa poole suurem ja küündida isegi 30 000-ni (Statistics Finland 2013).

Lisatööjõu vajadus lähiriikides, Eesti majanduskriis, arvestatav palgavahe Põhja-maadega ja sealsed paremad töötingimused on pannud paljusid tööealisi inimesi, ennekõike mehi, valima ebatraditsioonilist eluviisi, mille puhul erinevad kodu- ning töökohariik. Oskustöötajate hulk kõigi väljarännanute seas on 47% ning valdkonniti on ligi pooled väljarännanutest seotud ehitussektoriga (Krusell 2013, 135). Oskustöö taust ning ehitustöökäsitajad vajalikud töövõtted on lihtsasti teise kultuuriruumi ülekantavad (Hagan, Lowe & Quingla 2011), see on üks põhjus, miks pendeltöö oli valik just meestele. Teisalt on hästi näha, et Eestis laialt levinud traditsiooniliste pereväärtustega ühiskonnas näevad mehed endiselt endal suuremat vastutust tagada leibkonna majanduslik heaolu. Tulenevalt suurest soolisest palgalõhest (Pajumets & Hearn 2012) moodustab enamikus leibkondades mehe palk suurema osa ning tema töökohakaotus on perele raskem. Just see võib olla põhjuseks, miks 85% pendeltöötajatest on mehed (Krusell 2013).

Pendeltöö on suuresti innustatud just peresuhetest, sest koduriiki ei taheta pere- ja sõprussidemete tõttu muuta. Eesti ja Soome pealinna 80 kilomeetri pikkune vahemaa võimaldab perioodilist töörännet, kus tihe ning taskukohane laevaliiklus soodustab iganädalast, igakuist või natukene harvemat liikumist kodu- ja töökohariigi vahel. Intervjuudele ja rohkem kui aasta kestnud uurimisprotsessile tuginedes võib väita, et pendeltöötajad tajuvad teise riiki tööle asudes suuremat majanduslikku kindlustust, millest tulenevalt hindavad oma praegust heaolu võrreldes Eestis töötatud ajaga oluliselt paremaks. Samuti on pendeltöötajate hargmaistes perekondades selgelt näha uusi kommunikatsioonimustreid (Cuban 2017), mis tagavad peresuhte ülevõtmise ka erinevates riikides. Liialt vähe on saanud tähelepanu töömigratsiooniga kaasnev positiivne mõju lähisuhetele, mis seisneb majanduslikus kindlustatuses, lähedastega veedetud aja suuremas väärtustamises, lähisugulastele ülalpidamise võimaldamises ning kaugemas perspektiivis perekonna elujärje parandamises.

Üks sotsiaalne probleem, mida pendelmigratsiooniga seostatakse nii meedias (Kalberg 2013; Lukjanov 2012; jne), internetifoorumites kui ka akadeemilises kirjanduses (Woolfson 2007; Kartau 2013; McBride & Bergen 2014), on teises riigis töötamise negatiivne mõju lähisuhetele. Erinevad allikad toovad esile geograafilise distanttsiga kaasnevat kaugenemist lähedastest, probleeme perekonna ja sõpradega, laste kasvatamise jäämist vanavanemate hooleks, mõne teise pereliikme suuremat koormamist kodutöödega, usalduse petmist, paarisuhete purunemist jne. Empiirilistele andmetele toetudes võib öelda, et see on vaid üks võimalik perspektiiv olukorra kirjeldamiseks, aga on tõsi, et ei saa vaadata mööda hargmaisusega kaasnevatest raskustest peresuhetes. Geograafiline

distantis seab omad piirangud kodutööde jagamisele, laste kasvatamises osalemisele ning kõige enam emotsionaalse ja füüsilise läheduse pakkumisele.

Käesolevas peatükis avan lähemalt Soome-Eesti vahelisi hargmaiseid perekondi ennekõike meessoost pendeltöötajate vaatepunktist. Peatüki alguses annan ülevaate informantidest ja uurimismeetodikast. Peatüki esimeses pooles käsitlen piiriülese liikumise negatiivset mõju lähisuhetele, seejärel toon välja, mida pendeltöötajad näevad ise pigem positiivsena, ning kirjeldan, kuidas taolises ebatraditsioonilises perekorralduses leitakse sobiv tasakaal.

10.2. Uurimuse läbiviimine ja kesksed küsimused

Käesolev peatükk keskendub Soomes töötavatele Eestist pärit meestele, kes teevad liht- või oskustööd, enamik informantidest on praegu või on olnud varem seotud ehitussektoriga. Enne välja toodud parameetrite põhjal kuuluvad nad suurimasse Eesti ja Soome vahelisse ränderühma.

Lähisuhete temaatikat olen uurinud küsimustiku, poolstruktureeritud intervjuude ja internetipõhiste sotsiaalvõrgustike ning meediaanalüüsi kaudu ligi viis aastat. Ennekõike olen oma uurimistöös keskendunud paarisuhetele ja suhetele lastega, vähemal määral läbikäimisele sõprade ja vanematega. Lähisuhete teema on kompleksne ning intervjuu käigus raskesti käsitletav. See tõstatas vajaduse kombineerida erinevaid empiirilise materjali kogumise võimalusi. Käesolev peatükk toetub kolme tüüpi empiirilisele materjalile: intervjuudele, küsimustiku vastustele ja (sotsiaal)meedia analüüsile. Tööd materjaliga alustasin 2013. aasta talvel ja pikaajaline koostöö informantidega on omakorda võimaldanud teemat süvitsi avada.

Peatüki taustaks on internetiküsimustiku „Välismaal töötamise mõju lähisuhetele“ vastused, mida oli 149. 40% vastanutest olid mehed ning mehe positsioon rändeliikumises tuli esile ka sekundaarselt teiste pereliikmete kogemuste kaudu. Kõige rohkem vastanuid oli Soomes töötanud 6–10 aastat ja tegid oskus- või lihttööd. Vastajad rääkisid ennekõike enda rändekogemusest, harva mainiti ka lähisugulaste, sõpradega juhtunut. Internetipõhine küsitlus oli vastamiseks avatud 2013. aasta detsembrist 2014. aasta jaanuari keskpaigani ja levis vastava teemasuunitlusega Facebooki gruppide nagu „Eestlased Soomes“ (6169 liiget), „FinEst – Eestlased Soomes“ (20 125 liiget) ja „Eesti Ettevõtjad Soomes“ (3600 liiget) kaudu. Küsimustik koosnes 25 küsimusest ja vastused olid anonüümsed. Küsimustiku kõige väärtuslikumaks osaks osutusid avatud vastustega küsimused, millele uurimuses osalenud inimesed olid aktiivsed vastama. Uurimisperspektiivist vaadatuna võis internetiküsimustikku pidada piisavalt anonüümseks ning distantseerituks, mis võimaldas informantidel tunda ennast vabamalt ning jagada oma mõtteid lähisuhete kohta. Tulenevalt internetipõhise küsitluse anonüümisusest pole see materjal artiklis esitatud koos vastanu nime või vanusega.

Uurimistöö kõige olulisem alusmaterjal on 2013. aasta talvest 2017. aasta sügiseni tehtud poolstruktureeritud intervjuud, mis muuhulgas keskenduvad lähisuhete temaatikale. Kokku on kaasatud 24 pendeldaja ja osaliselt ka nende pereliikmete kogemused. Informantide vanus erineb palju – kaasatud on noori mehi, kes on vaid kahekümnendates, ning ka viiekümnendate lõpus mehi, kes juba mõtlevad pensioni peale. Siiski on enamik vanusevahemikus 25–39 aastat ehk kuulub kõige suuremasse pendeltöötajate gruppi. Kõik minu informandid on periooditi olnud seotud ehitussektoriga, aga teinud Soomes töötamise ajal väga erinevaid oskus- ja lihttöid. Välitööde jooksul on õnnestunud rohkem aega veeta nelja pendeltöötaja perekonnaga ning käsitleda nende hargmaist kogemust ajas muutuvana. Minu uurimistöö valimisse kuuluvad oskusöölised ja lihttöölised, kes olid intervjuu toimumise ajaks töötanud Soomes alates paarist kuust kuni vaheperioodidega kokku rohkem kui kümme aasta. Enamikul informantidest oli Eestis abikaasa või pikaajaline partner. Ühel juhul oli informant äsja kolinud koos partneriga Soome ning kolmel juhul oli paarisuhe pendelmigratsiooni ajal katkenud. Lapsi oli 20 informandil. Kõik informandid suhtlevad oma lähedastega iga päev või vähemalt iga nädal telefoni või interneti kaudu ja regulaarselt veedetakse Eestis või Soomes koos aega. Enamikku informante sidusid Eestiga ka sõprus- ja sugulussuhted, mida toodi esile kui peamisi põhjusi, et Eestis käia. Intervjuud on peatükis esitatud tsitaatidena koos informandi nime või pseudonüümiga ning vanusega.

Samuti oli töö kirjutamise juures kasulik sotsiaalvõrgustike ning meedia analüüs. Alates 2013. aasta detsembrist olen olnud Facebooki suletud gruppide „Eestlased Soomes“, „FinEst – Eestlased Soomes“ ja „Eesti Ettevõtjad Soomes“ liige ja aktiivne jälgija. Sotsiaal-vanuseriliste tunnuste poolest on see välitööde osa kõige heterogeensem ning on välitööde kontekstis pigem oluline tasutamaterjali kogumise viis. Facebooki grupe võib käsitleda Soome ja Eesti vahel liikuvate inimeste jaoks instrumentaalse väärtusega võrgustikena. Gruppides arutleti korduvalt ka lähisuhete teemadel, näiteks kuidas Soome tuleva lapsega aega veeta, millist telefonipaketti kodustega ühenduse hoidmiseks kasutada või mida teha Helsingis külla tulevate sõpradega. Facebooki grupp täidab otsekui sihtkohariigi tutvusringkonnana ülesannet, mis nagu teised sotsiaalvõrgustikud vähendavad rände kontekstis migratsiooniga kaasnevaid riske (Keely 2000, 52).

Eelnevalt kirjeldatud empiirilise materjali analüüsil kasutasin temaatilist kategoriseerimist. Samuti rakendasin narratiivseid lugemispraktikaid nagu lähilugemine, mille eesmärk oli kaardistada jutustustes korduvad motiivid, markeerida jutustuse laad ning grupiseste narratiivide olemasolu.

10.3. Pendeltöö negatiivne mõju peresuhetele

Nii teaduskirjandus, üks osa informantidest kui ka Eesti meedia toovad domineerivalt esile Soomes töötamisega kaasnevaid probleemkohti ning ennekõike paari-, vanemate

ja laste vaheliste kui ka sõprussuhete kadumist. Omakorda võib tuua probleemina välja Eestisse jäänud tuttavate võrgustiku tagaplaanile vajumist ning siinse sotsiaalse kapitali (Bourdieu 1986) vähenemist. Tihti peale on negatiivset vaatenurka esitav ajakirjandus väga otsekohene, skandaalne või kaastunnet pälviv ning levib seetõttu kiiresti. Just see võib olla põhjus, miks pendeltöoga kaasnevad negatiivsed aspektid on ühiskonnas nähtavamad ning neid käsitletakse enesestmõistetavana.

See on ju küsimatagi selge, et lähisuhted Eestis elavate omastega halvenevad või katkevad sootuks. Abielud-kooselud lagunevad, lapsed jäävad võõraks. Sõprussuhted jäävad harvaks või hääbuivad vaikselt. (Küsimustiku „Välismaal töötamise mõju lähisuhetele“ vastus, 2013)

Ka eelnev tsitaat käsitleb probleeme hargmaistes perekondades enesestmõistetavana. Eriti problemaatilisena nähakse pendeltöö kriitilises käsitluses laste ja vanemate suhteid, mis isa välismaal töötamisega enamjaolt nõrgenevad. Charles Woolfson on toonud välja, et välismaal töötamine soodustab n-ö pendeltöö orbude teket, kelle all ta peab silmas lapsi, kes jäävad vanemate välisriigis töötamise tõttu vanavanemate, sugulaste või sõprade kasvatada (Woolfson 2007). Sama nähtuse kirjeldamiseks Poolas on Anna White võtnud kasutusele euro-orbude mõiste (White 2010). Laste kaugenemist vanematest kui ühte töömigratsiooniga kaasnevat negatiivset tulemust on Eesti näitel toonud esile ka Margit Kartau, kes kirjutab, et lapse mahajäämine lähteriiki, mis juhtub enamikul juhtudel, kui vanem läheb välismaale tööle, toob kaasa lapse üksindustunde, väiksema emotsionaalse kontakti välismaal viibiva vanemaga ning sellest võib tuleneda hilisem probleemne käitumine (Kartau 2013).

Intervjuudest tulevad selgelt esile laste kasvatamisega seotud probleemid. Tuuakse välja, et välismaal töötamise tõttu ei saa isa emaga võrdselt osaleda laste kasvatamises, tekitada ühiseid hobisid või kutsuda lapsi probleemse käitumise juures korrale. Sellele vaatamata nähakse, et välismaal töötamine ei mõju alati suhetele laastavalt. Näiteks arutavad täisealise poja vanemad Triinu ja Madis sellel teemal järgmiselt:

Keiu: *Kas poeg on sulle kunagi ka välismaal töötamist ette heitnud?*

Madis: *Ei, ma küll ei mäleta, et ta sellepärast oleks midagi ette heitnud. Ei ole. Ma usun, et ta ei oska samamoodi tunda puudust sellest, mida ta saanud ei ole.*

Triinu: *No eks ta võib-olla mõneti seda teeb. No vat, nüüd on ta suur — ta saab ka asjadest aru, miks need asjad niimoodi on. Ta proovib — „ma saan aru, et ta peab käima, et on raske“ ja ta nagu ei ole selline, kes väga [sellest räägiks].*

Madis: *No ta on ka harjunud — kogu aeg, maast madalast ta ju teab, et isa pole — pole kodus. Et ta mingil hetkel tuleb.*

Triinu: *Eks ikka on olnud seda ...* (Triinu, Madis, 39)

Välismaal töötavad mehed tunnevad tihti, et nad ei saa lastekasvatamises osaleda nii palju, kui nad sooviksid, et nad on teismelistest võõrandunud, või näevad lähisuheteid hapramana kui varem. Samuti tuleb just perevestlustest esile, et lapsega rohkem koos aega veetev naine näeb isa ja poja suhtes puudusi ja tekkivat võõrandumist. Sellele vaatamata, nagu tuleb ka eelnevast tsitaadist välja, usuvad pendeltöötajad, et hargmaise elurütmiga harjutakse ning pikapeale ei ole välismaal töötamine enam nii keeruline:

Algul oli ikka jama, vaata — et „tule koju, igatsen“ ja nii. Aga nüüd on [mu naine] harjunud. Ma ei tea, kas see on hea või on see halb — olen mõelnud. (Martin, 32)

Harjumine aitab hargmaise eluga leppida ning leida perekonnas koosolemise ja töötamise vahel tasakaalu. Teisalt aga nähakse ohtu, et üksteisele periooditi elamine võib viia kaugenemise ja visiitsuhtega harjumiseni, mis võib olla lähisuhete kokkuvõttes negatiivse mõjuga. Näiteks on Silver oma kahtlusi kirjeldanud nii:

Minul on küll naiseaga, et kui Eestisse tulen, ma naeran talle selle põhimõttega, et ma olen Eestis, ja tema naerab mulle ka selle põhimõttega, et ma tulin Eesti. Mitte et ta tahaks tegelikult mind näha. Ma arvan, ma pole tegelikult veel selles kindel. (Silver, 32)

Eelnevas tsitaadis on näha ebakindlust visiitsuhte pikaajalise toimimise osas. Kui Silver kümne päeva tagant koju naaseb, ootab perekond teda väga ning koosolemise aeg on märksa rohkem hinnatud võrreldes sellega, mil ta töötas kogu aeg Eestis. Silveri jutust tuleb esile, et just pendeltöö paneb teda ja tema partnerit üksteise suhtes positiivseid tundeid välja näitama või paarilist kojutuleku perioodil ennast suhte hoidmise jaoks kokku võtma.

Sellele vaatamata on levinud ka olukorrad, kus pendeltöö toob kaasa otseselt paarisuhte halvenemise. Erinevalt sõprussuhtest eeldab paarisuhe igapäevast läbikäimist ning teises riigis töötamine on kõikidele osapooltele emotsionaalselt kurnav ning tekitab pingeid, mis võib päädida suhte purunemisega:

Konkreetselt perede tasandil, et üks osapooltest läheb väljamaale ja teine jääb maha ootama, huvitav, kaua ta siis ootab? Aasta? Kaks? Ja lahus nad ongi. Seda näen ma iga päev 10 aasta jooksul, mis toimub, kui kalevipojad taas Eestist siiapoolte teel ilma naisteta. (Küsimustiku „Välismaal töötamise mõju lähisuhetele“ vastus, 2013)

Lahkuminek üheks põhjuseks peetakse ka teises riigis tekkivaid paarisuhteid. Periooditi teises riigis viibimine võib tekitada üksindustunnet, mis lõpeb uue või paralleelse paarisuhte tekkimisega. Intervjuueritavad on sellise elukorralduse olemasolu suhtes

pigem skeptilised, kuid ei välista taolist käitumismustrit. Näiteks arutavad kaks sõpra seda temaatikat järgmiselt:

Kristjan: *Mina olen ka kuulnud, seal oma naine, Eestis oma naine.*

Silver: *Ega see ongi ainult müüt. See ei pruugigi olla tõsi.*

Kristjan: *Kellelgi kindlasti on. Ma arvan, et see on pigem erand kui reegel.*

Silver: *Mina ise olen mõelnud, et naist veel pidada Soomes, et mis moodi see veel käib, et mis moodi ma jaksan. [...] Ma arvan, et ma ei jaksaks. See oleks võimatu. Üleüldse. (Silver, 32, Kristjan, 32)*

Pigem avatakse paralleelsete peresuhete temaatikat kellegi teise kogemuse kaudu, räägitakse kaugest tuttavast või lihtsalt jutust, mis on pendeltöötajate seas liikvel. Sellele vaatamata isiklikku kogemust valdkonnaga ei tunnistata. Kristjan ja Silver leiavad vastupidi, et nende pikkade tööpäevade ning elukorralduse juures, kus kogu vaba aeg veedetakse Eestis, polegi sellised suhted võimalikud. Üleüldiselt nähakse paralleelset lähisuhete eksisteerimist enamikul juhtudel harva ning ajutise nähtusena.

10.4. Pendeltöö positiivne mõju peresuhetele

Siiski on esile toodud ka pendeltöoga kaasnevaid positiivseid mõjusid lähisuhetele ning leitud, et pendeltöö ning sellega kaasnev majanduslik kindlustatus võivad peresuhetele mõjuda kaugemas perspektiivis hästi. Näiteks toob Gertrude Eilmsteiner-Saxinger välja, et pendeltöötajatel on rohkem raha panustada lähteriigi majandusse, pereturismi või laste haridusse (Eilmsteiner-Saxinger 2011). Samuti on Viira rõhutanud töörande positiivset mõju majandusliku kindlustatuse näol, millest tulenevalt vähenevad peres kulutustega kaasnevad tülid ja lahkarvamused. Väga oluliseks peavad pendeltöötajaga perekonnad ka laste koolitamiseks mõeldud n-ö ülikoolifondi, mille kogumine oleks neile ilma välismaalt saadava palgalisata mõeldamatu. (Viira 2010) Lähisuhetes võib pendelmigratsioon ka emotsionaalsele kaugenemisele vastupidist mõju avaldada. Nimelt tuleb empiirilistest uurimustest esile, et perekonnaga üheskoos veedetud aega hinnatakse üldjuhul rohkem võrreldes perioodiga, kui mõlemad partnerid elasid samas riigis (Telve 2018). Perioodiline kaugsuhe võib panna partnereid lähisuhet ning kaaslase seltskonda rohkem hindama. Koos veedetud aeg saab erilise tähenduse ning selle väärtuse tõstmise nimel võetakse ette ühiseid tegevusi, puhkusi, väljasõite ja muid ettevõtmisi. (Viira 2010, 12) Edward Holland ja Eldar Eldarov omakorda rõhutavad, et hooajaline migratsioon teise piirkonda, kus palgad on kõrgemad, võib võimaldada pere

elukvaliteedi tõusu pikema aja jooksul. Teenitud rahaga on võimalik soetada eluase või alustada oma ettevõtet, mis tagab püsiva sissetuleku ning võimaldab nii kindlustada pere heaolu. (Holland & Eldarov 2012)

Seesama vaatenurk tuleb selgelt esile ka küsimustiku vastustest, kui enam kui pooled vastanutest leiavad, et suhted on jäänud pärast välismaale tööle asumist samaks (56%) või isegi paranenud (24%), suhete halvenemist tõi välja vaid 20% vastanutest. Mitmed informandid leiavad, et periooditi teises riigis töötamine on pannud neid lähisuhteid rohkem hindama. Margus kirjeldab seda oma kogemuse põhjal järgmiselt:

See on küll õige, paneb jah [teist inimest rohkem hindama]. Varem võis tühjast-tähjast tüli tulla. Väga väiksest asjast võis tüli tulla. Nüüd enam ei ole jah, hindad sisuliselt iga minutit, kui kodus oled. (Margus, 48)

Lisaks kodus olemisele hoitakse suhteid üleval sotsiaalmeedia kaudu või helistades. Partneriga räägitakse üldjuhul iga päev, jagatakse uudiseid ning hoitakse üksteist oma elus toimuvaga kursis, samuti arvestatakse informantide sõnul teineteisega rohkem. Välitöö jooksul on esinenud isegi seisukohti, et lähisuhteid on tugevamaks muutnud ning Skype'i või sotsiaalmeedia vahendusel ollakse vanemate või õdede-vendadega tihedamas suhtluses kui ajal, kui kõik osapooled viibisid alaliselt Eestis. Martin räägib omast kogemusest:

Meil on naiseга nii, et mitu korda päevas ikka helistame. On ka selliseid tuttavaid, kes ei räägi üldse nagu – korra nädalas või paar korda nädalas. Need on juba sihukesed ... Vanem generatsioon teeb niimoodi. Aga me ikka mitu korda päevas niimoodi. Üks kõne näiteks on puhtalt ainult lapsega näiteks – mis siis, et ta õieti rääkida ei oska, ikkagi räägib. (Martin, 32)

Geograafiline distantis võib tekitada olukorra, kus suhtlemine ei ole vaid samas füüsilises ruumis viibimise kõrvaltulemus, vaid omaette väärtus ning telefoni- või Skype'i kõne jooksul pühendatakse lähedasele suuremal määral, kui seda tehti igapäevaste asjatoimetuste kõrvalt. Eelnevas tsitaadis toob Martin välja, et aktiivne suhtlemine on omane just noorematele pendeltöötajatele. Välitööd näitavad siiski, et ka eakamad paarid võivad suhelda väga aktiivselt ning suhtlemise tihedus sõltub palju konkreetsete inimeste vajadustest ja harjumusest. Enamik pendeldajaid leiab, et suhtlemise juures on oluline regulaarsus ning omavahelise kontakti kindel rütm, mis kõikidele osapooltele sobib. Samuti mõjub positiivsena, et puhkuseperioodi planeeritakse pikalt ette. Koos veedetud aega tajutakse visiitabeludes väärtuslikumana ning sellest tulenevalt tehakse rohkem asju koos ning üritatakse Eestis veedetud aega maksimaalselt ära kasutada. Näiteks toob Kristjan välja:

Puhkuseplaanid on tavaliselt juba nädal aega ette tehtud, et siin olles ei oleks lihtsalt passimist. Et aeg ei kuluks lihtsalt käest ära. [...] Käime naisega ringi, käime reisimas, külastame sõpru. Sellised tavalised asjad. (Kristjan, 45)

Kõikidest intervjuudest tuleb esile, et tihe suhtlus välismaal viibiva pereliikmega on väga oluline ning õnneks tänu arenenud tehnilistele võimalustele inimestele kättesaadav ning mugav kasutada. Vastastikune partnerite kursishoidmine üksteise tegemistega aitab lähisuhet üleval hoida ning nii tekitab geograafiline distantis vähem pingeid (Viira 2010, 49).

Eelnevatest uurimustest tuleb esile, et lisaks suhtluse ülevalhoidmise viisidele on pendeltöö mõju lähisuhetele oluliselt seotud ka tööperioodi pikkuse ning eesmärgiga. Esiteks, kui teatakse, et pendeltöö kestab vaid teatud aja ning on konkreetse eesmärgiga ehitada maja, osta korter või auto, on seda emotsionaalselt kergem taluda. (Viira 2010, 49) Enamikul juhtudel kompenseeribki geograafilise distantsi välismaal töötades saadud palgalisa. Majanduslik kindlustatus võimaldab endale ja oma perekonnale lubada asju, mida enne polnud võimalik. Nooremate meeste puhul on auto kindlasti üks esimesi suuremaid oste, pereinimeste puhul paistavad silma kodulaenude ja autoliisingute tasumine ning kolmandaks ühiseks kategooriaks on puhkusereisid. Peamiste kulutuste alla lähevad veel laste õpingute või eakate vanemate toetamine, kodu renoveerimine, suvila ostmine ja sauna ehitamine või lihtsalt veidi vabamalt rahaga ümberkäimine.

Puhkusereisid kindlasti [tulevad majanduslikult parema olukorra juures]. Pluss see, et pangalaenu sain ära maksta. Masu ajal ma olin paar aastat piiri peal [...] pidevalt olin pangale võlgu, just sinnamaale, kus hakkavad kohtutäiturid tulema. (Karmo, 41)

Vähemtähtis ei ole majanduslik kindlustatus iseenesest. Ühelt poolt seisneb see Soome sotsiaalsetes garantiides, mis on Eestiga võrreldes paremad – näiteks toovad töötajad välja sealseid pikemaid ja soodsamaid koondamistasusid ning paremat töötuskindlustust, mis garanteerib, et saadakse hakkama isegi aasta pärast töökoha kaotust. See tagab kindlustunde, et töötaja ja tema perekond saavad pikemas plaanis hakkama, mis omakorda võib olla eeltingimuseks laenu võtmisel, kinnisvara või auto soetamisel jne. Samuti toovad informandid esile, et asi pole alati tingimata suurte summade teenimises, vaid kindlustundes ja majanduslikus kindlustatuses.

Vahe on lihtsalt elu kvaliteedis – kas sa elad head, muretut, lõbusat elu. Nagu mina, ma käin kaks, kolm korda aastas välismaal puhkamas ja ma ei pea muretsema selle pärast, et mul ei ole kunagi raha. (Paul, 29)

Nagu eelnevad tsitaadid toovad välja, võimaldab välismaalt saadud palgalisa vähendada peresiseseid pingeid raha kasutamise osas, tagab hea äraelamise ning pakub ka uusi vaba aja veetmise võimalusi nagu puhkusereisid või restoranis õhtustamised.

Parema majandusliku elujärje kõrval hinnatakse ka võimalust olla vajadusel toeks oma lähedastele. Intervjuudest ning küsimustiku vastustest tuleb korduva motiivina esile naise, laste ning vanemate majanduslik toetamine, mis on võimalik just tänu Soomes teenitud palgalisale. Soomes töötavad Eesti mehed on teadlikud kahe riigi palgade ja toetuste erinevusest, millest tulenevalt üritavad lähedasi aidata kui vähegi võimalik.

Eks ma oma vanemaid toetan, ma ju tean, mis need pensionid on. Seda ma Eesti palgaga tööd tehes teha ei saaks. (Kristjan, 45)

Omakorda on oluline kindlustada nii enda kui perekonna pikaajalisem heaolu. Sellest tulenevalt säästetakse laste ülevalpidamiseks, nende koolituskulude tasumiseks või hoopiski kvaliteetse vanaduspõlve jaoks. Informantide sõnul saavad lähedased üldjuhul aru, et välismaal töötamine on otsus, mis võetakse vastu kogu perekonna nimel ning nende heaolu peale mõeldes, see omakorda tundub võimaldavat mahajääjatel kergemini olukorraga leppida.

Väga suur osa Soomes töötajatest leiab, et vaatamata sellele, et lähisuhted ei ole muutunud või on muutunud paremaks, eelistaksid nad olukorda, kus perekond elab koos samas riigis. Pendeltöötajate peamine põhjus jätkata praeguse eluviisiga on partneri soov elada Eestis, sest siin on nende tutvusringkond ning hoolega rajatud kodu. Elukohamaa vahetamist ei soosi ka laste sinne kooli- või lasteaiakohustus. Eesti kontekstis võib rääkida pendeltööst kui eluviisist. Selle olukorraga harjunud perekonnad ei otsi üldjuhul võimalust pendeldamisest loobuda ning arvavad pigem, et kodumaale naastakse alles pensionipõlveks.

10.5. Kokkuvõte

Peatükis käsitlesin Eesti-Soome-Eesti suunalise pendeltöö mõju lähisuhetele, mis tulenevalt Eesti rändemustritest on aktuaalne uurimisteema. Sellele vaatamata ei ole tihti antud sõna pendeltöötajatele endile ning nende perekondadele, vaid kiiresti on levinud kurioossed meedialood, mis on kujundanud pendeltöötajate emotsionaalse kuvandi Eestis. Rohkem kui uurimistöö või teadurite arvamused kujundavad ühiskondlikku arusaama pendeltöötajatest üksikud isiklikud seigad ning avaldatud ajaleheartiklid. Eesti meediaruumi, ajalehekommentaariume ning internetifoorumeid analüüsid esile pigem negatiivne eelhoiak perede suhtes, kus üks osapool on välisriigis tööl. Levivad stereotüüpsed arusaamad, mille järgi on teises riigis töötamine pere- ja sõprusuhetele alati ja ennekõike negatiivse mõjuga. Sealjuures rõhutatakse suhete halvenemist laste ja vanemate vahel, lähedastest kaugenemist ning üldist ebakindlust paarisuhtes.

Empiirilisele uurimusele toetudes leian, et tegemist on pigem üldistava vaatenurgaga, mis on osaliselt isegi eksitav. Perioodilise töömigratsiooni mõju lähisuhetele,

nagu tuleb esile ka sama valdkonna uurimisega tegelenud kultuuriteadlaste ja sotsiaalteadlaste töödest, on mitmesuunaline. Positiivne ja negatiivne mõju eksisteerivad paralleelselt ning paljudel juhtudel leiavad perekonnad viisi, kuidas hargmaseid suhteid üleval hoida ning olukorraga hakkama saada. Sealjuures ilmneb, et pendeltöötajate perekonnasuhted teeb keeruliseks just väljastpoolt tulev negatiivne kuvand ning skeptilisus, mis võib panna võimalikke probleeme liigselt tähtsustama. Kuigi tuuakse esile, et pendeltöoga kaasnevad koduigatsus, lähedastest kaugenemine ning üksindustunne, on järjepideva suhtlemise abil võimalik neid probleeme ületada ning leida sobiv pereelu tasakaal. Vastukaaluks raskustele toodi intervjuudes välja ühiselt veedetud aja ja lähisuhte suuremat väärtustamist ning kaugemas perspektiivis majandusliku kindlustatuse kaudu sotsiaalsete probleemide vähenemist või nende korvamist. Kahtlemata on oluline teadvustada, et pendeltöö parandab pere majanduslikku elujärge, võimaldab toetada lähedasi, sealjuures ülikooliealisi lapsi ja eakaid vanemaid, ning lubab rahamurede asemel keskenduda ühisele kvaliteetsele vaba aja veetmisele. Vaatamata sellele, et pendeltöö ja hargmase perekonna staatus ei ole alati negatiivse tähendusega, eelistaksid perekonnad pendeldamisele samas riigis elamist, mis informantide kogemusele toetudes on Eesti-Soome kontekstis peaaegu alati töökohariik.

Tänu sõnad

Uurimus on tehtud projektide „Liikuv ebavõrdsus: hargmased pered Eestis ja Soomes“ (Kone Sihtasutus, 2016–2018) ning „Mobiilsus ja ebavõrdsus: hargmaiste perekondade sidusus ja kuulumine Põhjamaade rändeväljal“ (Soome Akadeemia, 2015–2019) raames. Neid projekte on juhtinud Ida-Soome Ülikooli ühiskonnapoliitika professor Laura Assmuth.

Kirjandus ja allikad

- Basch, Linda, Nina Glick Schiller & Christina Szanton Blanc (eds.) (2000). *Nation Unbound. Transnational Projects, Postcolonial Predicaments and Deterritorialized Nation-States*. London, New York: Routledge.
- Bourdieu, Pierre (1986). The forms of capital. John G. Richardson (ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Westport, Conn.: Greenwood, 280–291.
- Broka, Anna (2009). *Impacts of Labor Migration on Children Left-behind in Latvia: The Role of the State*. Oslo: University Collage.
- Castles, Stephen & Mark J. Miller (2009). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. 4th edition. New York: Palgrave Macmillan.

- Chiswick, Barry R. (2000). Are immigrants favorably self-selected? An economic analysis. Caroline B. Brettell & James F. Hollifield (eds.), *Migration Theory: Talking Across Disciplines*. New York, London: Routledge, 61–76.
- Cuban, Sondra (2017). *Transnational Family Communication: Immigrants and ICTs*. New York: Palgrave Macmillan.
- Eilmsteiner-Saxinger, Gertrude (2011). 'We feed the nation': Benefits and challenges of simultaneous use of resident and long-distance commuting labour in Russia's Northern Hydrocarbon Industry. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government*, 17 (1), 53–67.
- Hagan, Jacqueline, Nichola Lowe & Christian Quingla (2011). Skills on the Move Rethinking the Relationship Between Human Capital and Immigrant Economic Mobility. *Work and Occupations*, 38 (2), 149–178.
- Holland, Edward C. & Eldar M. Eldarov (2012). "Going away on foot" once again: the revival of temporary labour migration from Russia's Dagestan. *Central Asian Survey*, 31 (4), 379–393.
- Kalberg, Signe (2013). Seelik lehvis ringi, kui mees Soomes töötas. *Eesti Ekspress* 22.08.2013. Saadaval: <http://ekspress.delfi.ee/news/paevauudised/seelik-lehvis-ringi-kui-mees-soomes-tootas.d?id=66618341>. Viimati külastatud 15.03.2018.
- Kartau, Margit (2013). *Lapse igapäevaelu peale mõlema vanema välismaale tööle siirdumist: lapse perspektiiv*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool. Sotsiaal- ja Haridusteaduskond.
- Keely, Charles B. (2000). Demography and International Migration. Caroline B. Brettell & James F. Hollifield (eds.), *Migration Theory. Talking Across Disciplines*. London, New York: Routledge.
- Krusell, Siim (2013). Eesti elanike töötamine välismaal. *Pilte rahvaloendusest. Census Snapshots*. Tallinn: Statistikaamet, 129–146.
- Lukjanov, Getter (2012). Miks Soomes töötavad Eesti mehed oma naise petavad. *Postimees*. Naine24. Saadaval: <http://naine24.postimees.ee/717066/miks-soomes-tootavad-estimehed-oma-naise-petavad>. Viimati külastatud 15.03.2018.
- Massey, Douglas S., Joaquin Arango, Hugo Graeme, Ali Kouaouci, Adela Pellegrino & J. Edward Taylor (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19 (3), 431–466.
- McBride, M. Chad & Karla Mason Bergen (2014). Voices of women in commuter marriages: A site of discursive struggle. *Journal of Social and Personal Relationships*, 31 (4), 554–572.
- Mõtsmees, Pille (2002). Välismaal töötamise mõju edasisele töökarjäärile. Ettekanne peetud Eesti Pangas. Saadaval: <http://www.mtk.ut.ee/sites/default/files/mtk/dokumendid/Pille%20M%C3%B5tsmees.pdf> Viimati külastatud 15.03.2018.
- Nerb, Gernot, Franz Hitzelsberger, Andreas Woidich, Stefan Pommer, Sebastian Hemmer & Petr Heczko (2009). Scientific Report on the Mobility of Cross-Border Workers within the EU-27/EEA/EFTA Countries. MKW Wirtschaftsforschung GmbH & Empirica Kft., commissioned by the European Commission.

- Pajumets, Marion & Jeff Hearn (2012). Post-Socialist Fathers 'At Home' and 'Away from Home' in 'Old Europe': Facing the Challenge through Masculine Identity Talk. *Studies of Transition States and Societies*, 4 (1), 31–47.
- Pärna, Helen, Karmen Lai & Taimi Tulva (2008). Vanemate töötamine välismaal – kuidas see mõjutab lapse elu? *Sotsiaaltöö*, 6, 36–44.
- Rossi, Andrea (2008). The Impact of Migration in Developing Countries. Youth Migration Conference. Saadaval: <http://crcw.princeton.edu/migration/files/Rossi.pdf>. Viimati külastatud 15.03.2018.
- Statistics Finland (2013). Suomessa työskentelee ja lähes 60 000 vierastyöläistä. Saadaval: http://www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-09-23_013.html?s=0 Viimati külastatud 15.03.2018.
- Tarum, Häli (2014). Eesti tööealise elanikkonna väljarändepotentsiaal aastal 2013. *Sotsiaalministeeriumi toimetised* 2. Võrguväljaanne saadaval: http://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Valjaanded/eesti_valjarandepotentsiaal_2013_2.pdf Tallinn: Sotsiaalministeerium sotsiaalpoliitika info ja analüüsi osakond, 1–34.
- Telve, Keiu (2015). Kvalitatiivne lähenemine pendeltööle Soomes töötavate Eesti meeste näitel. Magistritöö. Tartu Ülikool, etnoloogia osakond.
- Telve, Keiu (2018). Absent or involved: changes in fathering of Estonian men working in Finland. *Gender, Place & Culture*. 25 (8), 1257–1271. doi: 10.1080/0966369X.2018.1450227.
- Viira, Age (2010). Kui mehed on kaugel tööl ehk piiriüleste pendeltöötajate pered Eestis. Bakalaureusetöö. Tallinna Ülikool. Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut.
- White, Anna (2010). Young people and migration from contemporary Poland. *Journal of Youth Studies*, 13, 565–580.
- Wolfson, Charles (2007). Labour Standards and Migration in the New Europe: Post-Communist Legacies and Perspectives. *European Journal of Industrial Relations*, 13 (2), 199–218.

11.

Paradiis enne ja nüüd ehk Kuidas elevant vastab, nagu soomlane soovib

Mika Helander

11.1. Sissejuhatus

Euroopas on rahvuslikel stereotüüpidel põhinev anekdoot, kus kirjeldatakse, mida teevad eri rahvuste esindajad elevanti kohates. Anekdootis soomlane mõtleb, mida elevant võiks temast küll arvata.¹ Selle peatüki aluseks on stereotüüpne soomlaste uudishimu, mida eestlased arvavad Soomes töötamisest. Uurimisküsimus on loomumane ka eestlastele, sest ka Eestis ollakse huvitatud sellest, mida teised neist arvavad (Ilves & Masso 2011, 85).

Käesolev peatükk käsitleb eestlaste töörännet ja Eestist Soome liikumise kogemusi. Uurisime uurimisrühmaga² teemat juba mitu aastat tagasi ja intervjueerisime muu hulgas Soomes töötavaid bussijuhte, koristajaid, marjakorjajaid ja ehitajaid. Intervjueeritavate töökogemused Soomes olid peamiselt positiivsed. Mul tekkis sotsiaalteaduse meetodite õpetajale omane kahtlus, et valitud uurimismeetod võis olla põhjuseks, miks

---

¹ Elevant võrdlusena ei ole täiesti ideaalne, sest elevant sümboliseerib anekdootis suurt ja tugevat looma. Rahvusvahelistes võrdlustes on see sobilik suurte rahvaste puhul. Nende inimeste arvamus huvitab soomlasi tihti ja see on oluline ka kaubamärkide loojatele ja reklaamijatele. Eesti on küll Soomest väiksem, kuid esindades välismaailma on ta n-ö suure maailma esindaja, kelle arvamust hea meelega kuulatakse (nagu see peatükk edaspidi ka tõestab).

² Uurimisrühma kuulusid peale minu riigiteaduste doktor Rolle Alho, riigiteaduste doktor Sanna Saksela-Bergholm, sotsiaalteaduse magister Peter Holley ja riigiteaduste magister Heidi Uttana. Soovin tänada uurimust toetanud Åbo Akademiid, Tallinna Ülikooli, Soome Kultuurikapitali Mauno Koivisto fondi, Töökaitsefondi, Rändeinstituuti ning Soome Kirjanduse Seltsi.

intervjueeritavad suhtusid teemasse positiivselt. Sel põhjusel soovin uurida, kas tulemused on samasugused ja sama positiivsed ka nende seas, kes töötasid varem Soomes, kuid on hiljem Eestisse tagasi pöördunud. Peale kogemuse ja suhtumise muutumise ja meetodi usaldusvääruse vaatlen selles peatükis nii Soome ja Eesti vahelist rännet kui ka seda, kuidas ajad on muutunud 1990. aastate algusest tänapäevani. Soome oli 1990. aastatel paljude eestlaste jaoks „paradiis“, ideaalühiskond ja eeskuju, kuid tänapäeval on Eesti Euroopa Liidu arenenud liikmesriik ning elatustaseme erinevused on Soome ja Eesti vahel vähenenud.

Selle uurimuse ainek koosneb aastatel 2010–2012 Soomes tehtud 17 intervjuust ja aastatel 2014–2015 Eestis tehtud viiest intervjuust. Eestis tehtud intervjuud käsitlevad tagasipöördujate kogemusi.³ Uurimismeetod on poolstruktureeritud intervjuu ehk teemaintervjuu. Kõikides intervjuudes kasutati peamiselt sama raamistikku. Intervjueerijad palusid intervjueeritaval osaliselt meenutada minevikku ja osaliselt käsitleda ka intervjuu tegemise hetke. Täiendasin Eestis tehtud intervjuude küsimusi töötamise ajaga seotud küsimustega, mille abil suutsin paremini vaadelda näiteks intervjueeritavate varasemat töökogemust Soomes.

Peale formaalsete teemaintervjuude kogusin infot ka pikema aja jooksul aastatel 2014–2015, mil tegin Tallinnas välitöid, ja lühematel uurimisreisidel Tartus aastatel 2017–2018. Samuti jälgisin töötajate reisimist Helsingi ja Tallinna vahelistel laevadel oma lühematel reisidel. Eestis oldud aja jooksul kogusin infot selliste eestlaste käest, kellel oli antud teemal midagi rääkida. Kohtasin reisidel ka Eestis elavaid soomlasi, kes oma kogemuste kaudu jagasid täiendavat infot riikide ja rahvuste vaheliste suhete kohta ning kuidas eestlased suhtuvad Soome ja soomlastesse.

Intervjueeritavad olid töötanud Soomes eri aegadel. Nende seas leidis inimesi, kes olid elanud Soomes alates 1991. aastast ehk alates raudse eesriide langemisest, ja selliseid, kes olid töötanud Soomes mõnda aega juba nõukogude ajal. Üsna mitmed intervjueeritavad olid elanud Soomes umbes kümme aastat. Mõned vastajad olid olnud Soomes lühikesel komanderingul ja osa oli Soome alles kolinud. Mõned intervjueeritavad kolisid Soome koos oma perekonnaga juba aastaid varem. Keskmiselt olid intervjueeritavad elanud Soomes pisut üle seitsme aasta. Soomes ja Eestis intervjueeritud inimesed ei ole samad. Oleks olnud ideaalne, kui oleksime saanud teha järeluuringu ning intervjueerida Soomes ja Eestis samu inimesi, kuid see ei olnud kahjuks selles uurimuses võimalik.

Olen omandanud kaks õppeaastat eesti keele algteadmisi Soomes, kuid välitöö ja suhtlus eestlastega toimus peamiselt soome ja inglise keeles. Teatud juhtudel suutsime suhelda arusaadavalt segakeeles, kus kasutasime mõlema keele sõnu ja vorme. Minu

---

³ Tagasipöördujate leidmine intervjueerimiseks oli keeruline. Peale viie intervjuu tegemise olin ühenduses peaaegu sama paljude tagasipöördujatega, kes keeldusid intervjuust. Ma ei tea keeldumise põhjust, kuid see võib olla uurimisküsimuse vaatenurgast oluline. Sellele metodoloogilisele probleemile keskendun rohkem oma edaspidises uurimistöös.

sotsioloogiaalased teadmised Soome ja Eesti suhete kohta on veel üsna vähesed ja pinnapealsed. Olen teinud pikema aja jooksul sarnast uurimust Soome ja Rootsi vaheliste suhete ja rände kohta. Sel põhjusel võrdlen analüüsis vähesel määral ka neid kahte üsna erinevat sotsiaalset tegelikkust.

Ainestiku kodeerimisel on kasutatud kvalitatiivset sisuanalüüsi. Analüüsis keskendun küll sisu analüüsile, kuid säilitan teatava tundlikkuse vestluse diskursiivsete ja narratiivsete omaduste ja hermeneutilise tõlgenduse osas nii, et analüüs ei keskendu ainult pindmisele ja ilmselgele, vaid ka kujundlikele väljenditele, laiematele kultuurilistele repertuaaridele ja nendega seotud kujutusviisidele.⁴

Vaatlen peamiselt intervjuueeritavate kogemusi enne Soome minemist, Soomes elamise ajal ning pärast Eestisse tagasipöördumist. See on siiski analüütiline liigitus. Üksikuid intervjuusid ei ole tehtud ega analüüsitud nende kaudu, vaid keskendusin selle asemel hoopis teatud teemadele ja küsimustele. Pealkirjas olev *enne ja nüüd* viitab osaliselt rändeprotsessile, aga teisalt ka meetodile. Teemat uurin (1) Soomes elavate eestlaste ja (2) Eestisse tagasipöördunudute kaudu ning (3) ülekantud tähenduses vaatlen eestlaste kogemust Soome ühiskonnast enne ja nüüd.

Käsitlesin ainestikku programmi NVivo abil. Tuvastasin selle abil intervjuus esinenud ütlusi eri teemade järgi.

11.2. Uue migratsiooni tunnused

Üks viimase aja migratsiooni iseloomustav tendents on ajutise piiriülese rände hoo-
gustumine (White & Ryan 2008; Von Hertzen-Oosi *et al.* 2009; Piper 2010; EMN 2011). See tähistab rännet, kus sisserändajad ei saa tingimata püsivalt rahvastiku osaks ega registreeri end ka püsivaks elanikuks. Seega ei ole neil tihtipeale ametlikku elukohta riigis, kus nad töötavad. Soome ja Eesti vaheline ränne on olnud selline juba kaua tänu riikidevahelisele lühikesele vahemaale ning vabale liikumisele Euroopa Liidu piirides (vt nt Alho 2010; Anniste & Tammaru 2014).

Arvatakse, et selline ajutine ränne parandab sihtriigi, lähteriigi ja rändaja tingimusi ja elatustaset (nt Kaska *et al.* 2010). Selles on siiski ka sarnaseid jooni 1970. aastate Lääne-Euroopa võõrtööjõupoliitikaga *Gastarbeiter* (külalistööline), millega taheti piirata sisserändajate sotsiaalseid õigusi ning püsivalt maale jäämist. Olukorras, kus sihtriigi soov integreerida ajutist tööjõudu on väike (nt Katzenstein 1985), on integratsiooni mõju püsivalt maale jäämisele muutlik ja keeruline. Integratsiooniastmest tähtsamaks tagasirännet mõjutavaks teguriks peetakse tagasirände võimalikkust ja lihtsustamist (Anniste & Tammaru 2014). Eestis on üks ajutist rännet puudutava retoorika osa olnud eestlaste meelitamine tagasi Eestisse (Kaska *et al.* 2010).

---

⁴ Vt rohkem kirjandusest ja metodoloogiast minu doktoritöös (Helander 2004).

Paradiis enne ja nüüd ehk Kuidas elevant vastab, nagu soomlane soovib

Eesti riik on loonud eestlaste tagasi kutsumiseks ja taasintegreerumise aitamiseks organisatsiooni Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutus Meie Inimesed (MISA) (MISA 2017). Kõrgharidusega eestlastega 2010. aastal tehtud uuringus pidas siiski vaid 24 protsenti naasmise lihtsust motiveerivaks teguriks Eestisse tagasi pöördumisel (Kaska 2010, 18). Osaliselt seletab seda tõenäoliselt see, et paljud eestlased on Soomes kohanenud väga hästi ja naasmine ei tähenda tingimata elujärje parandamist. Tähtsaim tagasirännet soodustav tegur oli Kaska uurimuses (*ibid.*) palk, mis tagab hea elutaseme (83% vastanutest). Ka töökeskond on üks tähtsamaid tegureid (65% vastanutest) (*ibid.*). Need on just need asjaolud, mis hoiavadki eestlasi Soomes. Mitmed intervjuueeritavad pöörasid tähelepanu just neile samadele asjaoludele, kui nad rääkisid Soome tööelust ja rõhutasid selle kõrget arengut (vt ka Alho 2010, 104–106). Soome ja Eesti võistlevad seega omavahel samade tõmbetegurite abil samade inimeste pärast, kuid Eesti tõmbetegurid on nõrgemad. Need ongi tüüpilised rännet ja rahvastiku paiknemist mõjutavad tõmbetegurid.

Järgnevalt keskendun rändajate mõtetele enne ja pärast Soome minemist. Mis on Soome kolimise peamised põhjused? Kuidas kolimine korraldati, kuidas see sujus ja kuidas alguses mõttega harjuti?

11.3. Enne Soome minemist ja kohe pärast seda

Kogemusele eelnevad ootused mõjutavad oluliselt kogemusse suhtumist ja selle kujunemist. Sel põhjusel vaatlen kõigepealt Soome tööle minemise põhjuseid ja Soomes töötamisega seotud ootusi.

Üsna tihti oli Soome kolimise põhjus raha teenimine. Sissetulekud erinevad osadel juhtudel väga palju:

I-44: Soomes oli mul üheksakümmend kaks eurot tunnis, siis oli kurss selline, et üks tund... oli Eestis sama palju kui oleks olnud tööl Eestis kolm kuud. (MH: Ahah) Ma teenisin seal tunnis (MH: Jaa...) sama mis siin kolme kuuga.

Intervjuudes on ühe kolimise põhjusena toodud esile ka isiklikku arengut ning uute teadmiste ja kogemuste saamist. Otsest seiklushimu, nagu oli soomerootslastel 1960. aastatel Rootsi kolides (Herberts & Andberg 1979), ei tulnud intervjuudest esile. Kuid toonased Rootsi tööelu üldised tõmbetegurid, eriti palk, on nüüd Soome tööturu tõmbetegurid (Alho 2010, 104–106; Alho 2012, 121). All olevast katkendist tuleb esile materiaalse elatustaseme parandamine:

MH: Mis sa mõtlesid Soomest enne siia tulemist?

I-2: Elujärje parandamisele. Tänapäeval on pärast arvete ja maksude maksmist lõppseis peaaegu sama, kui oleks Eestis töötanud.

Selles tsitaadis tulevad selgelt esile nii ootused kui ka tegelikkus. Intervjueeritav on elanud Soomes alates 2000. aastast, kuid olnud vahepeal mõned aastad Eestis. Ta tunneb, et riikide elatustasemed hakkavad ühtlustuma. Sel põhjusel ei ole enam tasuv töötada Soomes. Alguses tagas tööandja tasuta eluaseme, kuid tänapäeval kulub elamise peale palju raha, mistõttu jääb raha alles peaaegu sama palju kui Eestis töötades. Raha oli paljude eestlaste jaoks selge põhjus, miks nad Soome kolisid.

Mõned intervjueeritavad, kes elasid varem Tallinnas, oskasid soome keelt juba enne Soome kolimist ja teadsid Soome kohta üsna palju, tänu millele oli algus uues riigis üsna kerge. Tihtipeale elasid nad mõne soomlasest tuttava või varem Soome kolinud eestlastest sõprade juures. Väljastpoolt Tallinna ja Lõuna-Eestist pärit eestlastele võis olukord olla keerulisem, sest näiteks Viljandist pärit intervjueeritav ei olnud vaadanud Soome televisiooni ega osanud varem soome keelt. Telve (2016, 34–35) on toonud esile, et kolimine on seotud ka eelmise põlvkonna kogemustega ning isad ja onud otsivad tööd nooremale põlvkonnale. Vanem põlvkond kujundas seega nooremate Soomes töötamise ootusi. Paljudel juhtudel sündis kolimisotsus siiski kiiresti ja suuri ootusi või teadmisi seoses Soomega intervjueeritavatel ei olnud:

MH: Kas su ootused vastasid tegelikkusele, kas tegelikkus vastas su ootustele seoses Soomes elamisega?

I-66: Mul ei olnud mingeid ootusi. See kõik tuli nii äkki, see minek, juunis märkasime kohalikus lehes kuulutust ja seejärel pidi väga kiiresti otsustama. Olin just lõpetanud kooli ja siis. Jõudsin ühe kuu teha tööd kohalikus elektroonikatehases, kus tehakse kaableid. (MH: Jaa) Et siis põhimõtteliselt paari nädala jooksul pidi siis lõpuks ära otsustama, kas lähen siis kaasa, kuna juunist alates poolteist kuud mu mees mõtles, et kas ta läheb õppima või ei. (MH: Jaa.) Siis ta ütles millalgi, see oli vist augusti keskel, et nüüd ma olen otsustanud, et ma lähen. Ja siis mul ei olnud väga aega, kuna viiendal septembril oli minek... (MH: Jaa.) Et siis ütlesime töökohad üles ja pakkisime sellised isiklikud asjad. Hambahari kotti ja minek. [naer]

Selles katkendis toimus kolimine kolm nädalat pärast otsust. Ootusi ja teadmisi ei olnud, sest kolimine ei olnud kuigi planeeritud. Mõnedel, kes kolisid juba kaua aega tagasi, oli keeruline saada teavet Soomes elamise kohta. Teavet ei olnud palju ka varem. Eestlased pidid teatud juhtudel ootama kaua erinevaid dokumente ja lubasid. Enne Eesti ühinemist ELiga aastal 2004 oli kolimine palju keerulisem ning elamis- ja töölubasid võis tihti oodata kaua.

Paradiis enne ja nüüd ehk Kuidas elevant vastab, nagu soomlane soovib

I-35: Vaja oli viisat. Tulin alguses ebaseaduslikult. Tollis sai kogu aeg trikitatud. Miks sa tuled, kui kaua sa oled, kui palju raha... Olin aasta ja seejärel tehti tööviisa, see lihtsustas. See oli umbes üks aasta ja kuus kuud.

Katkendis räägib intervjuueeritav, et ta tuli alguses tööle ilma tööloata ehk n-ö „mustalt“. See oli siiski keeruline tollikontrolli ja sealse umbusu tõttu. Toomas Hendrik Ilvese sõnul tundsid paljud eestlased alandust, kui neid koheldi tollis läänemaailma inimestest erinevalt (Ilves & Masso 2011, 116). Ränne Eestist Soome ongi võimsalt kasvanud pärast Eesti ühinemist ELiga (Anniste & Tammaru 2014).

Intervjuueeritavate meelest on informatsiooni kättesaadavus aja jooksul paranenud, sest varem oli teavet saada keerulisem kui nüüd, kui praeguses infoühiskonnas saab väga palju infot internetist ja sotsiaalmeediast. Väga suur osa informatsioonist liigub siiski ühelt sõbralt teisele mitteametlike suhtlusvõrgustike kaudu, kuhu kuulub nii kaasmaalasi kui ka soomlasi (intervjuud; Alho & Helander 2016). Mõnda intervjuueeritavat ootasid Soomes juba sinna varem kolinud sõbrad.

Soomlased arvasid tihti, et eestlased oskavad soome keelt, ja seetõttu ei pakutud eestlastele abiks tõlki nagu venelastele. Tõlgi abi oleks siiski vajatud.

Elukoht oli mitmetel juhtudel alguses, ja mõnikord isegi kaua aega, sõprade juures või muul moel korraldatud ajutine majutus.

MH: Kas teid ootas keegi, kui te tulite esimest korda Soome?

I-36: Alguses kui tulime, siis olime selle Eesti firma üürikorteris Kirkkonummis. Seal oli kolmetoaline korter ja meid oli kaheksa. Suvel kaksteist. See oli tuhat eurot, aga see oli tööandja oma. Seal oli palju inimesi, keeruline oli WC-s käia ja hommikul kohvi juua.

Ka töölepingud olid alguses tähtajalised, mis alles aasta või kahe pärast muudeti tähtaajatuks. Algusaeg Soomes oli seega paljude intervjuueeritavate jaoks täis lühiajalisust nii ootuste kui ka korralduse vaatenurgast. Paljud said siiski otse tööle:

I-19: Töö hakkas pihhta kohe, hommikust õhtuni. Mulle anti see tööleping, põhimõtteliselt mul oli ükskõik, mis seal kirjas. Mu jaoks oli tähtis vaid see, et saan oma palga kätte ja kõik ülejäänud asjad mind ei huvitanud siis.

Varasemast uuringust on tulnud esile, et Eestist pärit töötajad alustavad madalamalt tasemelt kui on nende tegelik kvalifikatsioon (nt Anniste & Tammaru 2014; Telve 2016). Suur osa Eestist pärit töötajatest on kvalifitseeritud töötajad. Eestivenelaste ja eestlaste vahel on erinevusi tööturule integreerimisel: eestlased saavutavad karjääri jooksul rohkem kvalifikatsioonile vastavaid töökohti. (Anniste & Tammaru 2014)

Mõned intervjuueeritavad tundsid, et nad liiguvad väga kaugele kodust, kui nad läksid näiteks Savosse või Pohjanmaale. Soomes on vahemaad suuremad kui Eestis, mis

võis osaliselt mõjutada kodust kaugele liikumise tunnet, ehkki Soomes oli rändajate jaoks palju tuttavat juba varasemast ajast.

I-66: Noh ma mäletan küll [naer] ilus selge... sügispäev, kaheksa tundi autosõitu... oli päris selline tunne, et nüüd kolime põrgusse, et siin ei (MH: [naer]) kuna Eesti on nii väike, kaks ja pool tundi, mu õde elab Läti piiri ääres, läheb kaks ja pool tundi ja olemegi kohal, siis see tundub äärmiselt pikk aeg (MH: Mhmh, jaa ...) ... aga teisalt oli päris ilus ilm, et oli vaatamist (MH: Jaa...).

Eelkõige 1990. aastatel ja aastatuhande vahetusel Soome rännanud intervjueeritavatele näis maa alguses paradiisina. Paljud ei suutnud Soome minnes oma silmi uskuda. Nõukogude ajal hoiti ülal illusiooni, et turumajandusega riikides on palju sotsiaalseid probleeme, tänavatel kodutuid, kuritegevust ja äärmuslikku vaesust.⁵ Osaliselt vähendas selliseid mõtteviise Soome televisiooni vaatamine, kuid tegelikult avas silmad alles Soome kolimine. Eesti kiire ja jõulise moderniseerimise ja info leviku tulemusel on olukord muutunud. Tänapäeval on eestlased loomulikult paremini kursis Soomes valitsevate oludega. Mõned intervjueeritavad leidsid ka, et uued rändajad nõuavad tänapäeval asju põhjendamatult. Kuid alles 2015. aastal kirjeldas tallinlasest võõrastemajapidaja mulle Espoo linna „tuleviku linnana“, rääkides linnast kui ebareaalselt futuristlikust kohast. Seega elavad kujutluspildid Soome peaaegu ebareaalsest arengutasemest edasi ka tänapäeval.

Järgmisena käsitlen lühidalt Soomes elamise ja töötamise kogemusi ning kesken-
dun peamiselt intervjuu tegemise hetkel Soomes elanud eestlaste vaatenurgale.

11.4. Soomes elamine ja töötamine

Intervjueeritavate kohanemine toimus Soomes pärast kolimist üsna kiiresti tänu koostööpartneritele ja sotsiaalsetele võrgustikele. Tuleku korraldanud soomlased aitasid üldiselt eluaseme otsimisel ja kaasmaalased pakkusid abi ja infot kohalike tingimuste kohta.

Alguses oli mitmetel intervjueeritavatel probleeme soome keele oskusega. Soomlased rääkisid soome keeles ja eestlased vastasid neile inglise keeles. Tõlgi abi ei kasutatud, sest soomlased oletasid, et eestlased oskavad juba soome keelt. Mitmed Tallinnast pärit eestlased oskasidki soome keelt, sest Tallinnas oli aastakümneid võimalik vaadata

---

⁵ Need olid asjad, mida ei olnud paradoksaalsel kombel Nõukogude Liidu eksisteerimise ajal segamajandusega Põhjamaades, kus suur avalik sektor ja sotsiaalpoliitika vähendasid vaesust. Hiljem on konkurentsi kasvamise ja Euroopa integratsiooniga kaasnenud selliste nähtuste ilmumine tänavapilti.

Paradiis enne ja nüüd ehk Kuidas elevant vastab, nagu soomlane soovib

Soome televisiooni ka nõukogude ajal. Soome televisioonist said Tallinnas elanud inimesed palju teavet Soome elu ja ühiskonna kohta (*ibid.*; Ilves & Masso 2011, 81). Kaugemalt pärit eestlastel ei ole olnud samu võimalusi rääkida soome keelt ja sellest aru saada (vt nt film „Disko ja tuumasõda“ 2009). Anniste ja Tammaru (2014) uurimuse kohaselt on Eestist pärit eestlased võrreldes Eestist pärit venelastega selgelt paremini integreerunud sotsiokultuuriliselt Soome ühiskonda. Sotsiokultuuriline integratsioon tähistab nii keelelisi aspekte kui ka suhtlust soomlastega. Ka struktuuriliselt on Eesti eestlased paremini integreerunud ehk neil on paremad töö- ja elutingimused (*ibid.*). Minu uurimuses ei olnud võimalik teha etnilisi võrdlusi, sest suur osa intervjueeritavatest olid Eestist pärit eestlased. Nende seas olid ka mõned Eestist pärit ingerlased ja venelased, kuid ainestik ei võimaldanud teha süstemaatilisi võrdlusi.

Intervjueeritavad olid eluga Soomes peaaegu eranditult rahul:

I-10: *No, ma olen alati olnud rahul kogu ühiskonnaga. Et ma arvan küll, et mul on keeruleine kohaneda Eesti eluga. Kui ma nüüd läheksin. Vähemalt nii tundub. Ja kuna ma olen päriselt harjunud, et.*

MH: *Kohanenud siinse eluga.*

I-10: *Jah. Rohkem kui...*

Kui Soomes elamisega on probleeme, siis on need probleemid tihtipeale seotud eluase-mega. Anniste ja Tammaru (2014) järgi on elutingimused Soomes alguses halvemad kui Eestis. Näiteks tuli tehtud intervjuudest esile, et intervjueeritavad elavad ühiskorterites, haagissuvilates, ühiselamutes või jagavad korterit teistega ning maksavad elamise eest liiga kõrget hinda. Need, kes elasid barakk-külas, olid selgelt rahulolematud eluaseme hinna ja kvaliteedi suhtega. Bussijuhid olid rahulolematud tööandjalt üüritud korteri rahutu keskkonna pärast, sest vahetustes töötavad bussijuhid tundsid, et korterielanike erinevad rütmid põhjustavad korterites pideva „liikluse“. Põllumajanduses töötavad hooajatöölised elavad aga tihti (haagis)suvilates ja rahulolematust esineb palju (Heller & Saksela-Bergholm 2012, 34).

Üks oluline rahulolu tekitaja on korrapärane palga maksmine, sest Eestis ei olnud varem alati kindel, kas palk makstakse õigel ajal. Intervjueeritavate meelest on Soomes töötingimused paremad kui Eestis. Tööaega kuulub rohkem pause ja tempo ei ole sama kiire kui Eestis. Alho uurimuses tulid ajaliste teguritena esile ka Soome lühemad tööpäevad, mis mõjutavad töö meeldivust (Alho 2010, 2012). Tähelepanek on siiski vastuolus Telve (2016, 37) tehtud intervjuudega, kus pendelrändajad rääkisid oma pikkadest tööpäevadest. Võib-olla on Soomes elavate ja riikide vahel pendeldavate eestlaste vahel erinevus: pendeldajad teevad tavalisest pikemaid tööpäevi. Seniks on tegu vaid oletusega, mis tugineb Alho ja Telve kasutatud ainestikule ja sihtrühmadele. Suhtumine tööaegadesse on Soomes teema, mida peaks uurima edaspidi eespool mainitud rühmasid võrreldes.

Aeg-ajalt esines intervjuudes kerget peettumust seoses sellega, kui palju jäi raha alles ja säästudeks pärast makse. Soome kõrge elukallidus ja maksud olid mitmetele intervjuueeritavatele negatiivne üllatus. Ka töötajate probleemid on nende sõnul probleeme. Negatiivsena toodi esile seegi, et raske on enda eest seista. Mõned intervjuueeritavad rääkisid, et tööandjad ja juhatajad maksavad Soomes kergelt kätte, kui töötaja üritab oma õiguste eest seista ja nõuab ületunnitasku või teisi tasusid, mis seaduste järgi kuuluvad töötajale. Sellist suhtumist Soome tööelus võib kinnitada ka täielikult Soomest pärit ainetik, kus töötajad räägivad tööandjate samasugusest suhtumisest. Rootsi tööelu puudutavas arutelus on rootsisoomlased vastupidi rõhutanud, kuidas tööandja ja juhataja peavad kõikides olukordades käituma töötajatega asjakohaselt (nt Helander 1999). Teisalt viidatakse siinses ainetikus samale seigale ja öeldakse, et „Soome firmades leidub harva ülemust, kes arvab, et ta on teistest parem“, kuid Eesti firmades on selliseid küll. Soome ja Eesti ühine nimetaja on see, et vaidlusi võetakse väga isiklikult mõlemas riigis. See on erinev Rootsis, kus kõik probleemid lahendatakse väga ametlikult, ja kus erimeelsused on pigem oodatud eri ülesannetega seotud huvide tõttu (vrd Pöysti 1992, 223).

Töökaaslasi kiideti intervjuudes tihti. Neilt õpiti keelt ja saadi abi töös ja praktikalistes asjades.

I-55: No kõige paremad töökaaslased olid seal [firma nimi eemaldatud]. See oli selline üks firma, no, kus oli kümme töötajat, kuid kõik olid nagu üks mees.

Mõned intervjuueeritavad tegid siiski nii palju tööd, et haigestusid. Ühel intervjuueeritaval esines raseduseaegseid terviseprobleeme. Sellistel juhtudel erinevad intervjuueeritavate nägemused Soome tervishoiusüsteemist ja pensioniametist. Intervjuudest tuleb esile üsna palju kriitikat bürokraatia ja ravi kvaliteedi pärast (intervjuud; Helander 2014).

Soome ja Eesti on üksteisele lähedal, kuid reisi kestus võib olla laevauhenduse ja teiste vahemaade tõttu pikk (Kingumets 2008; Helander 2017). Sel põhjusel võib pendeldamine olla harvem ja juhuslikum ning seda tehakse umbes kord kuus. Peale selle erineb sotsiaalne tegelikkus kodustest tingimustest, kuna lähedased inimesed ja sõbrad on tihti kodumaal. Soomes elavad eestlased tunnevad seetõttu vahepeal ka koduigatsust.

I-66: Ütleme, et võib-olla pool aastat või võib-olla isegi aasta hiljem, siis tuli millalgi selline väga... suur koduigatsus [MH: ahah] et nüüd ma tahan ära minna. Aga ikkagi... kümme aastat olime seal, nii et seal on vist hea olla [naer] (MH: mhmh, jaa) Kui oleks, mu meelest, kui oleks midagi väga vihale ajanud, siis ei oleks arvatavasti nii kaua vastu pidanud. Eriti veel, et meil ei olnud isegi plaanis tööle jääda, et meil oli just see, et me oleme kolm aastat, käime koolis, käime tööl ja siis kolime tagasi.

Ja:

Paradiis enne ja nüüd ehk Kuidas elevant vastab, nagu soomlane soovib

I-31: No, kui tõsiselt rääkida, siis mis see kodumaa on? No võib-olla lapseõlvekodu ja maastikke, ei muud. Mõnikord on hetki, kui on kurb, aga see läheb üle.

Kuid mitmed plaanivad jääda ja rajada Soome oma kodu:

I-11: Nüüd ma olen otsustanud, et vanem laps on 20, ta kolis kolm aastat tagasi ära, et tal on nüüd oma elu, on poiss-sõber, neli ära ja nüüd on veel kaks last, olen otsustanud, et millalgi, et osta krunt ja ehitada ise. Tundub, et kümme aastat olen maksnud mõttetult üüri. Siin on koolid ja kõik, harrastused lähedal, et kui kolida kaugemale, läheb küll raskeks, et peaks leidma neid, nüüd kui ma näitaksin, mõned aastad peaks olema, et siis nad, osta oma kodu või ehitada või.

Soome jäänud intervjueeritavatele on osadel juhtudel kolinud pered Soome järele. Kuid mõnede intervjueeritavate abikaasad on läinud üksi tagasi Eestisse, sest ei tundnud end Soomes hästi. Siiski on üsna tavaline, et abikaasaga koos või tema pärast Soome läinud inimene on hakanud Soomes tööle, kuigi see ei olnud alguses plaanis.

Lõpuks analüüsin Soomest tagasi Eestisse rändajate hilisemaid hinnanguid Soomes elamise ja töötamise kohta ning seda, kuidas Soomes elamine on neid mõjutanud.

11.5. Retrospektiiv

Enamik intervjueeritavatest olid rahul, et nad läksid Soome elama. Nagu paljud teised rändajad, leidsid intervjueeritavad, et Soome kolimine on aidanud neil vaimselt kasvada ja areneda ning näha asju, mida varem ei märganud. Majanduslikku mõju nad ei käsitlenud või mainisid vaid kaudselt, kuigi majandusliku olukorra parandamine ja sissetulekute kasvatamine olid tihti kõige olulisemad põhjused, miks Soome koliti. Keegi Soomes elavatest intervjueeritavatest ei öelnud, et tahab tagasi Eestisse, kuigi neil on aeg-ajalt koduigatsus. Anniste ja Tammaru (2014) uurimus toob esile, et Eestist pärit eestlased pöörduvad tagasi Eestisse tõenäolisemalt kui Eestist pärit venekeelsed, kuigi eestikeelsed sisserändajad on paremini integreerunud Soome ühiskonda. See näitab, et selles kontekstis seletavad kolimist pigem tõmbe- kui tõuketegurid (ingl *pull and push*). Kui vaadelda kolimisotsuseid ja -kogemusi, on tähtsal kohal võimalused ja tingimused kolida teise riiki või naasta. Naasmise põhjus ei ole sihtriigis ebaõnnestumine, vaid võimalus pöörduda tagasi koju. Kui kodumaa tingimused on soodsad, soovivad rändajad tihtipeale ka tagasi minna. Kõrgharidusega rändajaid naaseb rohkem kui madalamalt haritud rändajaid (*ibid.*). Sama võib täheldada soomlaste Rootsist tagasipöördumise puhul, sest tagasirändajatel oli kõrgem haridus kui minejatel. Osaliselt seletas Soome naasjate kõrgemat haridust Rootsist omandatud haridus, kuid kõrgemalt haritud inimestel oli ka suurem tendents kolida tagasi Soome (Måtts-Wikström 1991, 5). Tagasirände

toetamine ja lihtsustamine ongi olulised tegurid lähteriikides. Tagasirändele Rootsist Soome aitasid kaasa Soome ametnike meetmed (Måtts-Wikström 1991, 13). Eesti ei ole teinud siiski kuigi palju tagasirände lihtsustamiseks, kuigi eespool mainitud organisatsioon MISA on retoorilisel tasandil seda proovinud. Väljarändega seotud diskursus on olnud tugevalt moraliseeriv. Eestist lahkujaid on süüdistatud mugavuspaguluses (endine minister Tõnis Lukas) ja retoorika on olnud klassikuuluvuse alusel diskrimineeriv, oportunistlik ja edu rõhutatav („Talendid koju!“) (Lagerspetz, e-kiri 23.03.2018). Naasmine ei ole alati kerge näiteks tööeluga seotud põhjustel, sest tööandjatel on tihti kahtlusi välismaal töötanud inimeste suhtes, kes on harjunud välismaal paremate tingimustega ega ole seetõttu rahul Eestis pakutavate töötingimuste ja palgaga, vaid lähevad peagi taas välismaale tagasi (Telve 2016, 33).

Intervjueeritavad ei ole siiski enam kuigi huvitatud Soome tagasi minemisest. Nad on jäänud Eestis paikseks ja Eesti on nende kodumaa. Elu on Eestis ja enam ei taheta ära kolida:

MH: Kas sulle tundub, et neli aastat, et see on lühike aeg?

I-44: Nüüd tundub, et see on lühike aeg. Aga kui ma elasin Soomes, siis tundus, et ei olnud. Kui ma mõtlesin, alguses ma mõtlesin, et ma kolin Soome viieks aastaks (MH: Ahah, jaa), et kui viis aastat on mõeldud, siis ma lähen tagasi, aga ma olin neli aastat.

MH: Jaa, no see on peaaegu. Kus sa tahaksid elada tulevikus?

I-44: Eestis.

MH: Mis põhjusel (I-44: No), miks?

I-44: See on siiski mu kodumaa (MH: Ahah, jaa), et ei olnud midagi sellist, et Soomes oleks olnud kuidagi halvem, aga see on siiski kodumaa. (MH: Mhmh) Ja kui ma peaksin tahtma lapsi, siis ma arvan, et nad on siiski eestlased. (MH: Just jaa)

Intervjueeritavate tulevikuplaanid ja olulised elu muutvad otsused, nagu näiteks laste saamine, maja ehitamine, õppimine ja karjäär, on seotud Eestis elamisega. Kuigi Soomes elamine oli positiivne kogemus, tahtsid nad siiski rajada oma kodu Eestisse. Intervjueeritavate meelest on etnilisel ja rahvuslikul taustal tähtis roll ja nad rõhutasid eestlaseks jäämise tähtsust eriti laste puhul. Eestlus on selgelt väljendatud identiteet, mis on neile oluline. Soome tagasimineku oleks nende jaoks pisut kui uuesti alustamine, mis nõuaks energiat ja oleks keerulisem kui varem:

MH: Kas, kui sa mõtled, et kas selle kahes riigis elamise ja töötamise juures on nagu kõige halvem asi see, et peab olema perest eemal? Kas muidu on see täitsa tore?

Paradiis enne ja nüüd ehk Kuidas elevant vastab, nagu soomlane soovib

I-55: *Tead... tegelikult... Ma võin öelda, et seda asja... seal... kui sa käid tööl kahes riigis... (MH: Jaa) et seadused lähevad peas täitsa segamini. (MH: Ahah, jajah.) Et sa pead olema päris valvas, et mida sa saad teha siin Soomes... ja... ei saa teha Eestis (MH: Jaa) ...vastupidi. (MH: Mhmh.) Ja mida sa saad teha Eestis, aga ei saa teha Soomes. (MH: jaa.)*

[—]

I-55: *[—] mu naine ütleb ka, et me oleme mõelnud seda asja, et ma ei usu, et ma enam tahan Soome, et... kolida (MH: Jaa) alustame uuesti... uues kohas (MH: Mhmh) ...nagu... ehitada seal kõik uuesti, kui sa tahad (MH: Jaa) kui mul siin Eestis.*

MH: *Sulle meeldib su kodu!*

I-55: *No, ma olen ehitanud seal nii nagu ma olen tahtnud... (MH: Jaa) ...et kui ma... kujutlen oma silme ees, et, et mida ma tahan seal nagu... (MH: Jaa) ...oma unelmatekodus... (MH: Mhmh) ...näha. [naer]*

MH: *Jaa, sa oled saanud selle ellu viia!*

I-44: *Et... see, jah, et see... Ma võin öelda, et see töötamine Soomes on täitsa palju kergemaks teinud nagu (MH: Ahah, jah) ...seda asja. [—] See töötamine, et täitsa nagu tööhobune, aga... vähemalt... midagi on juba näha seal.*

Soomes töötamine on võimaldanud paremat elu Eestis ning kasvatanud nii materiaalselt kui ka vaimset kapitali, millest on olnud kasu Eestisse jäämisel. See on üks vähestest intervjuudest, kus majanduslikke ja materiaalseid tulemusi mainitakse. Intervjueeritav on võtnud Soomes olekut ajutisena, planeerinud naasmist juba Soomes elades ja investeerinud ülejäänud ajalised ja materiaalsed ressursid Eestisse.

Intervjuu tegemise hetkel Eestis elanud intervjueeritav, keda Soome tööandja kohtles halvasti ja kes oli sunnitud kohtu kaudu oma saamata jäänud palka välja nõudma (edukalt), suhtus sellest hoolimata Soomes töötamisele positiivselt ja kaalus oma naisega Soome naasmist. Ka teise Eestisse tagasi pöördunud ja Soomes raskustesse sattunud intervjueeritava meelest oli Soomes elamine positiivne kogemus. Viiest tagasipöördujast lausa kolm oli saanud tunda ülekohut, mida nad ise nimetasid „petmiseks“ (soome keeles „huijaaminen“), ja olid hiljem sunnitud kohtu kaudu nõudma saamata jäänud palkasid. Kogemused ei olnud siiski nii negatiivsed, et need oleksid pannud intervjueeritavaid lahkumise peale mõtlema. Seda mõjutab võib-olla asjaolu, et kohtusüsteemi kaudu saavutati siiski õiglus. Mõlemad eespool mainitud intervjueeritavad rääkisid hästi oma töökaaslastest ning oma ala arenenud töötingimustest, mis võimaldasid „inimesena olemise“ ehk turvalise, õiglase ja hea tööelu. Esimene intervjueeritav tõdes siiski, et ta on pärast Soomes töötamist mõistnud, et ka Soomes töötamisel on varjukülgi,

ning õppinud hindama Eestit uuel moel. Üks teine intervjueeritav ütles, et Soomes ei ole midagi alles sellest, mis seal oli veel 1990. aastate alguses, andes sellega mõista, et tingimused on muutunud halvemaks. See eestlane ei soovi enam Soome tagasi minna, kuigi Soomes töötamise kogemus oli positiivne. Tagasipöördujad rõhutasid, et Eesti on kodumaa ja et nad tahavad elada kodumaal.

Eesti endine president Toomas Hendrik Ilves nendib, et: „See, mis toob kellegi siia või viib ta ära, on keeruline psüühiline protsess“ (Ilves & Masso 2011, 86). Ka integreerumine ühiskonda, kuhu on mindud, mõjutab soovi naasta kodumaale, kuigi mitte üheti mõistetavalt (Anniste & Tammaru 2014). Kogemusi ja soovi jääda või tagasi pöörduda mõjutavad ka alati enda isiklikud põhjused, nagu näiteks omaenda minevik, elukeskkond ning soovid ja ootused. Kolimine on suur investeering ja selle hilisemat hinnangut mõjutavad laiemalt ka muud tegurid kui ainult töö. Samuti on võimalik, et suure investeeringu nägemine negatiivsena on vaimselt raske ja võib põhjustada kibestust. Peale selle vormivad isiklikku kogemust ka üldised ühiskondlikud vestlusteemad ja keelekasutus. Soome ja Eesti teemalises arutelus on tüüpiliselt esil positiivsed kogemused. Oletan, et see on tavaline just siis, kui räägitakse naabermaa „esindajaga“ (kes ka mina olin intervjueeritavatele).

Kogemuste mõistmine eeldab siiski nende paigutamist laiemasse Soome ja Eesti suhteid ning ajalugu käsitlevasse konteksti. Tihti kattuvad inimeste minevik ja isiklik kogemus ning laiem ühiskondlik areng omavahel, kuigi üksikisikule hägusel ja mõtestamata moel. Üks viis selle erilise suhte mõistmiseks peale Soome nõukogudeaegse kultuurilise kuvandi vaatlemise, on jälgida ka varasemaid perioode ja Eesti olukorda 1990. aastate alguses kohe pärast Nõukogude Liidu lagunemist. Ilves kirjutab neist aegadest, taustadest ja olukordadest tabavalt:

Nüüd lõpuks hakkab ära kaduma selline mõiste nagu „väliseestlane“, mille all mõeldakse parempoolset, rahakat inimest, kes tuleb siia laiama. Inimesed on enamasti aru saanud, et väliseestlased ei olnud väga rahakad – mõnelgi oli raha, aga need, keda peeti aastal 1991 Eestis väga jõukaks, kuulusid tegelikult tavalisse keskklassi ja nende elatustase ei olnud midagi palju enam kui tavalise keskklassi elu Eestis. Jah, raha vääring oli teine, mistõttu nad said oma rahaga Eestis rohkem, aga elu, mida nad elasid, ei olnud midagi vapustavat. (Ilves & Masso 2011, 53)

Ja:

See, mille poolest eestlased erinesid ja kus võib-olla tollane väliseestlus erineb pisut praegusest, on see, et tollal oli tegu poliitilise emigratsiooniga. Poliitilised põgenikud ei läinud välismaale sellepärast, et elu kodumaal oli vilets, nad ei läinud raha teenima. Nad põgenesid poliitilistel põhjustel. See tähendab, et nende hulgas oli poliitiline element väga tugev. See eristab näiteks Soomes elavat 30 000 eestlast rootsieestlastest. Rootsis oli väga tugev poliitiline vaim, ehkki praegu seda enam eriti ei ole. Soomes elavad eestlased

Paradiis enne ja nüüd ehk Kuidas elevant vastab, nagu soomlane soovib

tahavad pigem kiiresti soomestuda. Need, kes läksid omal ajal Rootsi, ei tahtnud sulanduda. (Ilves & Masso 2011, 55)

Ilves nendib ka, et uue põlvkonna eestlased suhtuvad Soome võrdsemalt kui varasemad põlvkonnad, mis väljendub ka väheses soome keele oskuses (Ilves & Masso 2011, 115). Rändajate keskmine vanus väheneb jätkuvalt (ajalooliselt ja kohordis) ja kogemused seoses Soomega muutuvad vastavalt sellele. Tagasirändajate hinnangud Soomes elamise ja töötamise kohta muutuvad seega tõenäoliselt pigem Soome ja Eesti ühiskondade vaheliste erinevuste ühtlustumise kui ajalooliste suhete ja olude tõttu.

11.6. Kokkuvõte

Mida me sellest siis õppisime? Mida uurimuse tulemused tähendavad? Kui eestlane oleks elevant, suhtuks ta peatüki alguses esitatud anekdoodi järgi Soome ja soomlastesse positiivselt. Ta väärtustab Soomes töötamise kogemust, sest see tähendas peaaegu kõikidele intervjueeritavatele nii elatustaseme paranemist kui ka vaimset arengut. Lugu on samasugune nii Soomes elavate kui ka Eestisse tagasi läinud intervjueeritavate seas. Ajad on siiski muutunud ning Soome ei paku enam suurepäraseid tingimusi. Intervjueeritavad ei ole enam sama huvitatud Soome minemisest kui varem. Sellest hoolimata oli nende integreerumine Soome ühiskonda valutu ja kiire.

Soomest pärit sisserändajate sõnul piiras Rootsi sihtriigina teatud moel nende assimileerumist ja integratsiooni. Eestlaste kohanemist ja lõimumist Soomes on suuresti mõjutanud sisserändamise aeg ja põhjus. Soome ja Eesti vaheline ränne on olnud vabatahtlik ja tingitud peamiselt majanduslikest põhjustest ning ühiskonna ja tööturgude vajadustest. Eestlastel on olnud suur soov ja võimalus integreeruda ning seda ei ole takistanud ka kultuurilised tegurid. Kogemused on olnud positiivsed ja isiksusi arendavad. Peale selle on tänu infotehnoloogiale ja lühikesele vahemaale võimalik ka pidev ühenduse pidamine (Alenius 2015, 58). Väga paljud Soomes töötavad eestlased pendeldavad maade vahel ja reisimine on Soomes töötavate eestlaste elustiili osa (Kingumets 2008; Telve 2016, 30; Helander 2017, 207–252).

Nii praegu Soomes töötavad kui ka Eestisse juba naasnud intervjueeritavad rääkisid seega enda kogemustest ühtset positiivset lugu. Ajad on siiski muutunud ja Soome olud ei ole enam samasugune tõmbetegur nagu paarkümmend aastat tagasi. Seeläbi meenutavad praegused arengud Soome ja Rootsi vahelist rännet 1970.–1980. aastatel. 1970. aastatel koliti hulgaliselt Soomest Rootsi parema elatustaseme ja arenenuma ühiskonna pärast, kuid 1980. aastatel ränne lõppes ja paljud pöördusid tagasi kiiresti arenenud Soome. Ka Rootsis elanud inimeste lugudes esineb samasugust positiivsust (nt Helander 1999) nagu eestlaste intervjuudes, ja on üsna harv, et tagasipöördujatel oleks olnud kuigi negatiivseid Rootsis elamise ja töötamise kogemusi. Soomest Eestisse või

Rootsist Soome tagasirände peamised põhjused ei olegi ebaõnnestumine ja või alla andmine, vaid eelkõige kodumaa olude muutumine selliseks, et naasmine tundub ahvatlev.

Metoodilisest vaatenurgast ei ole siiski kerge teist inimest mõista, eriti kui mõistmine on seotud inimese enda kohta käivate mõtetega. Kuigi intervjuueeritav saab vabalt rääkida oma elust, sisaldab ülesanne mitmeid keerulisi probleeme. Need on näiteks ühise emakeele puudumine, tekstis ja intervjuudes esinevad narratiivi ja konstruktsiooni tõenäoliselt moonutavad mitmed toimingud (nt psühholoogilised ja alateadvuslikud või kommunikatiivsed), mäluprobleemid ning mõtlemisega seotud ja teised vastuolud, isikliku kogemuse erilisus, võimalus vestelda võimalikult paljudega või sama inimesega võimalikult mitmeid kordi, vastuvõtja võime kuulata ja mõista ning esitlusvahendist tingitud piirangud ja moonutused. Kõik need probleemid on tulnud esile selles uurimuses. Peatüki alguses esitatud küsimuse vastus on ebakindel, kuid ma pean sellega leppima. Tuleb jätkata uurimusretke, et saavutada sügavam mõistmine.

Kirjandus ja allikad

- Alenius, Pauliina (2015). *Informal Learning in a Transnational Setting. Exploring learning spaces of people migrating between Estonia and Finland*. Pro gradu -tutkimus. Tampere. Tampereen yliopisto.
- Alho, Rolle (2010). Maahanmuuttajien kokemukset ja ammattiliittojen näkemykset työehtojen polkemisesta Suomessa. Wrede Sirpa & Nordberg Camilla (toim.), *Vieraita työssä. Työelämän etnistyvä eriarvoisuus*. Helsinki: Palmenia, 93–121.
- Alho, Rolle (2012). Virolaiset pääkaupunkiseudun työmarkkinoilla. Mika Helander (toim.) *Totta toinen puoli? Työperäisen maahanmuuton todelliset ja kuvitellut kipupisteet*. SSKH skrifter 31, Helsingfors: Svenska social- och kommunalhögskolan, 119–122.
- Alho, Rolle & Mika Helander (2016). Foreign seasonal farm workers' strategies at the margins of the Finnish welfare state. *Nordic Journal of Migration Research*, 6 (3), 148–157.
- Anniste, Kristi & Tiit Tammaru (2014). Ethnic differences in integration levels and return migration intentions: A study of Estonian migrants in Finland. *Demographic Research*, 30 (13), 377–412.
- Disko ja ydinsota* (2009). TV-dokumentti. O: Jaak Kilmi. T: Eetriüksus ja Helsinki-Filmi.
- European Migration Network EMN (2011). *Temporary and Circular Migration: Empirical evidence, current policy practice and future options in EU Member States*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Helander, Mika (1999). "men ändå är Sverige där..." *Tvåspråkiga individer som diffusionsagenter i innovationsspridningen mellan Finland och Sverige*. Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet. Helsingfors: Universitetstryckeriet.

Paradiis enne ja nüüd ehk Kuidas elevant vastab, nagu soomlane soovib

- Helander, Mika (2014). Ulkomaisen tilapäistyövoiman terveydenhuolto. Kiuru Berit (toim.), *Oikeus sosiaaliturvaan ja terveydenhuoltoon maahanmuuttajan näkökulmasta*. Helsinki: Euroopan muuttoliikeverkosto, EMN, 97–112.
- Helander, Mika (2017). Tien päällä taas päiväni vietin: Työssä liikkuminen ja siihen käytetty aika. Mika Helander, Levä Ilkka & Saksela-Bergholm Sanna (toim.), *Työaikakirja*. Helsinki: Into, 207–252.
- Helander, Mika & Sanna Saksela-Bergholm (2012). Ulkomaalaisten kausityöntekijöiden kokemukset maataloustyöstä. *Maaseudun uusi aika*, 3, 29–36.
- Herberts, Kjell & Kaj Andberg (1979). 'Man ville ju pröva på' Samtal med emigranter och återflyttare. Tammerfors: Svenska Litteratursällskapet i Finland nämnd för samhällsforskning, Nr 33.
- Von Herten-Oosi, Nina, Henna Harju, Niina Haake & Timo Aro (2009). *Ulkomaisten tilapäisten työnteke Suomessa*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työ ja yrittäjyys, 37.
- Ilves, Toomas Hendrik & Iivi Anna Masso (2011). *Omalla äänellä*. Koonnut ja toimittanut Iivi Anna Masso. Helsinki: WSOY.
- Kaska, Veronika (2010). *Ajutine ja korduvrèanne: empiirilised täoendid, kehtiv kord ja tulevikuväoimalused Eestis = Temporary and circular migration: empirical evidence, current policy practice and future options in Estonia*. Tallinn: The European migration network, Sisekaitseakadeemia, 3.
- Katzenstein, Peter (1985). *Small States in World Markets. Industrial Policy in Europe*. Ithaca: Cornell University Press.
- Kingumets, Jaanika (2008). *Travelling Across Estonian-Finnish Borders, and its Transnational Dimensions. An ethnographic perspective of Estonians living in Finland*. Tampere: Tampereen yliopisto. Sosiaaliantropologian pro gradu -tutkielma.
- Lagerspetz, Mikko (2018). Sähköpostiviestittelyä paluumuuttoon liittyen. 23.03.2018.
- Lehtonen, Markku (2013). *Minun Vironi: Muistelmia pitkältä Viron-taipaleelta*. Tallinn: IlmaPress.
- MISA (2017). Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutus Meie Inimesed (MISA) — Integration and Migration Foundation Our People. Saadaval: <https://www.integratsioon.ee/about-the-foundation> Viimati külastatud 21.12.2017.
- Måttis-Wikström, Inger (1991). *Sverigefinländarnas återflyttning. En jämförelse mellan finsk och svenskspråkiga*. Mob. Nr. 16, Helsingfors: Svenska Litteratursällskapet i Finland nämnd för samhällsforskning & Svenska social- och kommunalhögskolan.
- Piper, Nichola (2010). Temporary economic migration and rights activism: an organizational perspective. *Ethnic and Racial Studies*, 33 (1), 108–125.
- Pöysti, Lasse (1992). *Lainatakki*. Helsinki: Otava.
- Telve, Keiu (2016). Cross-border Commuting Changes the Way Work is Done: A Case Study of Estonian Blue-Collar and Skilled Workers in Finland. *Ethnologia Fennica*, 43, 28–42.
- White, Anne & Louise Ryan (2008). Polish 'Temporary' Migration: The formation and Significance of Social Networks. *Europe-Asia studies*, 60 (9), 1467–1502.

12.

Eesti ja Soome vaheline ränne: kas peagi on oodata rändepööret?

Tiit Tammaru, Anneli Kährrik, Karin Torpan

12.1. Sissejuhatus

Viimastel aastakümnetel on riikidevaheline ränne kogu maailmas teinud läbi hüppelise kasvu. Seda suundumust iseloomustab tõsiasi, et kui 2000. aastal elas väljaspool oma sünniriiki ühtekokku vaid 173 miljonit inimest, siis 2015. aastaks oli see arv tõusnud 250 miljonini ehk kolme protsendini kogu Maa elanikkonnast. 21. sajandit nimetatakse seetõttu „rände ajastuks“ (Castles *et al.* 2014). Suurenenud ränne riikide vahel tähendab sihtriikide seisukohalt ühelt poolt lisandunud võimalusi majandusarenguks, kuid kultuurilise mitmekesisuse ja elanike arvu suurenemine tekitab ka hulgaliselt väljakutseid seoses lõimumisega (Scheffer 2011).

Ulatusliku riikidevahelise rände põhiliseks käivitajaks on eelkõige erinevused riikide elatustasemes – rännatakse pigem sinna, kus elatustase on kõrgem ja palgad suuremad. Kuna elukohta vahetavad peamiselt noored (20–40-aastased), siis on selge, et mida suurem on nende osakaal elanikkonnast, seda suurem on riigi väljarändepotentsiaal. Inimeste rändemotiivid on erinevad, näiteks vahetatakse elukohariiki parema töö, suurema sissetuleku, õppimisvõimaluste, uute kogemuste saamise või ka partneri elukoha tõttu. Riikidevaheline ränne võib olla seotud sooviga naasta oma kodumaale. Aga rände põhjus võib olla ka peale sunnitud, näiteks seotud tagakiusamisega või ohuga turvalisusele oma riigis.

Majandus- ja demograafilise arengu erinevused üksinda aga siiski ulatuslikke rändevooget ei tekita. Näiteks erinesid Eesti ja Soome heaolu taseme poolest oluliselt ka nõukogude perioodil. Eestis elas sel ajal tänu kõrgele sündimusele palju peamises rändevanuses inimesi, mistõttu oli Eestist Soome rändamise potentsiaal suur ka siis. Kuid kolmas tähtis tegur, mis inimeste väljarännet oluliselt suurendab, on mingi suur

ja ootamatu väline mõju, mis mõjutab oluliselt inimeste soovi elukohariiki vahetada. Näiteks oli Eesti ja Soome elatustaseme vahe suur ka nõukogude ajal, kuid Eestist väljarände potentsiaali realiseerumist nõukogude ajal takistas nn raudne eesriie, mis sel ajal Euroopat lõhestas. Seega on Berliini müüri langemine 1989. aastal ja Nõukogu Liidu lagunemine 1991. aastal, samuti erinevad Euroopa Liidu laienemise voorud, muuhulgas 2004. aastal, kui teiste seas ühines Euroopa Liiduga ka Eesti, näited sellisest kolmandast tegurist või nn välisest šokist. Aga taoliseks väliseks mõjuks võib olla ka sõjaline konflikt, sealhulgas kodusõda, või looduskatastroof. Nõukogude Liidu lagunemine vallandas rändevood, mida tuntakse peamiselt kui Euroopa Ida-Lääne rännet (Massey & Taylor 2004; Mansoor & Quillin 2006; Anniste 2011).

Kui kuni Eesti iseseisvuse taastamiseni 1991. aastal jäid rändevood Eesti ja Soome vahel nõukogude riigikorrast tulenevalt minimaalseks, siis viimase paarikümne aasta jooksul on ränne ja muud üle riigipiiri toimuvad liikumise vormid Eesti ja Soome omavahel väga tugevalt kokku liitunud (Anniste & Tammaru 2014; Tammaru *et al.* 2016; Ahas *et al.* 2017; Telve 2018). Rännet käivitavad tegurid on olnud riikide majandusliku heaolu ja sotsiaalkaitse erinevus, väljarändeks soodne demograafiline situatsioon Eestis ning ränderegulatsioonide muutus Eestis ja Soomes. Rände suurenemisele andsid hoogu nii Nõukogude Liidu lagunemine 1991. aastal kui ka Eesti ühinemine Euroopa Liiduga 2004. aastal. Arvestades ka Eesti ja Soome geograafilist lähedust ja keelelist sarnasust, pole üllatav, et mõlema nimetatud „välisšoki“ järel kasvas ränne Eestist Soome hüppeliselt (vt joonis 4). Kui 1991. aastal oli Eesti kogukond Soomes väikesearvuline, jäädes alla tuhande inimese, siis 2018. aastaks oli püsivalt Soomes elavate Eestist pärit inimeste arv kasvanud koguni 55 000-ni. Ligi pooled Soome rännanud Eesti elanikud on asunud elama Helsingi linnaregiooni. Nõukogude Liidu lagunemise järel pööras Eesti näo idast läände ning see väljendub otseselt ka väljaspool Eestit elavate eesti kogukondade geograafilises jaotuses maailmas. Kui 1991. aastal elas kõige enam eestlasi Venemaal, nüüd aga Soomes.

Käesolevas peatükis analüüsime, kuidas on Eesti ja Soome vahelised rändevood ja rändajate sotsiaalne ja vanuseline taust perioodil 1991–2016 muutunud, ning arutleme, millised tegurid on neid muutuseid põhjustanud ning millised võiksid olla lähiaja suundumused. Juttu tuleb ka sellest, millised on eestlaste paiknemise eripärad (elukohapõhiselt) Helsingi linnaregioonis. Peatükis kasutame peamiselt Soome Statistikaameti avaliku andmebaasi andmeid ja Soome registriandmeid, samuti viitame teemaga seotud uuringutele.

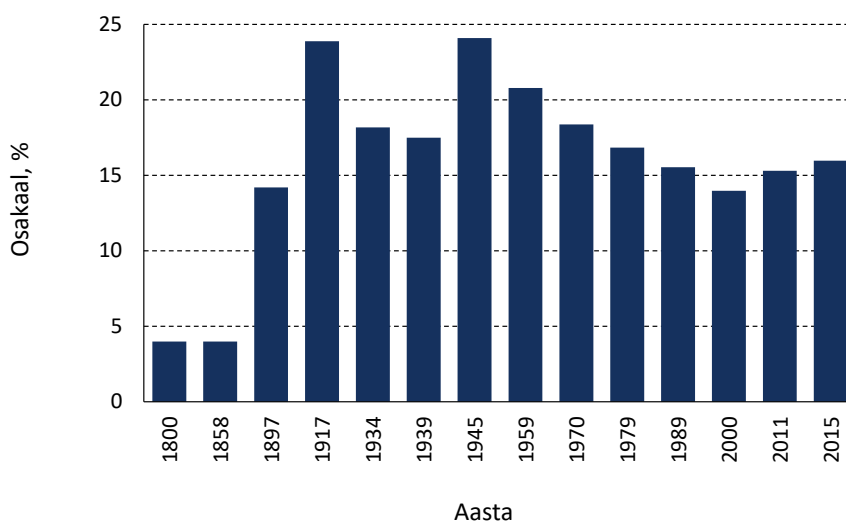
Peatükk on üles ehitatud järgmiselt. Selleks, et mõista Eesti-Soome rände tähtsust Eestiga seotud rändevoogetes, alustame pisut üldisemast. Anname ülevaate sellest, millised on alates 1991. aastast olnud Eestist väljarände peamised sihtriigid ning kust on Eestisse tulnud, näidates ära Eesti ja Soome vahelise rände osatähtsuse. Teiseks analüüsime lähemalt Eesti ja Soome vahelise rände dünaamikat perioodil 1991–2017. Seejärel küsime, millised on Eestist väljarännanud inimeste töökohad ja sissetulekud Soomes, et selgitada, kui edukalt nad on Soome ühiskonda lõimunud. Viimase teema-

ga seostub ka elukohavalik. Keskendudes Helsingi linnaregioonile kui kõige suurema Eesti kogukonna koondumisalale Soomes, uurime, kui hästi on Eestist pärit elanikud edenenud eluasemeturul ning kas elukohavalikud on sarnased soomlastele või on eestlased valinud elukohaks pigem immigrantiderohked piirkonnad.

12.2. Eesti välisrände suundumused läbi aja

Enne 19. sajandit elas eestlasi välismaal vähe. 1850. aastal elas Eesti alal umbes 660 000 eestlast, samal ajal kui mujal maailmas elanud eestlaste arvuks hinnatakse ligi 30 000 ehk neli protsenti kõigist eestlastest. Eestlaste kogukonnad mujal maailmas on kujunenud kolme suure väljarändelaine käigus (Kulu 1992; Kulu *et al.* 1997; Kumer-Haukanõmm *et al.* 2006; Praakli & Viikberg 2010; Tammaru *et al.* 2010a; 2010b). Esimene väljarändelaine algas 19. sajandi keskel, kui Eesti ala kuulus Vene tsaaririigi koosseisu. Siis toimus massiline eestlaste väljaränne idasse ehk Venemaale, mis kestis kuni Esimese maailmasõjani. Venemaal elas siis ligikaudu 20 protsenti kõikidest eestlastest ehk hinnanguliselt 200 000 inimest (vt joonis 1). Teine massiline väljaränne, mis oli ajendatud Teise maailmasõjaga seotud sündmustest, suundus läände. Põgenemise käigus jõudsid eestlased Teise maailmasõja ajal ka Soome, mida ei peetud siiski pikas perspektiivis turvaliseks, sest pärast Soome ja Nõukogude Liidu vahel septembris 1944 sõlmitud vaherahu valitses suur oht, et põgenikud antakse Nõukogude Liidule välja. Nii tekkisid Teise maailmasõja järel suuremad Eesti kogukonnad hoopis Rootsis, USAs,

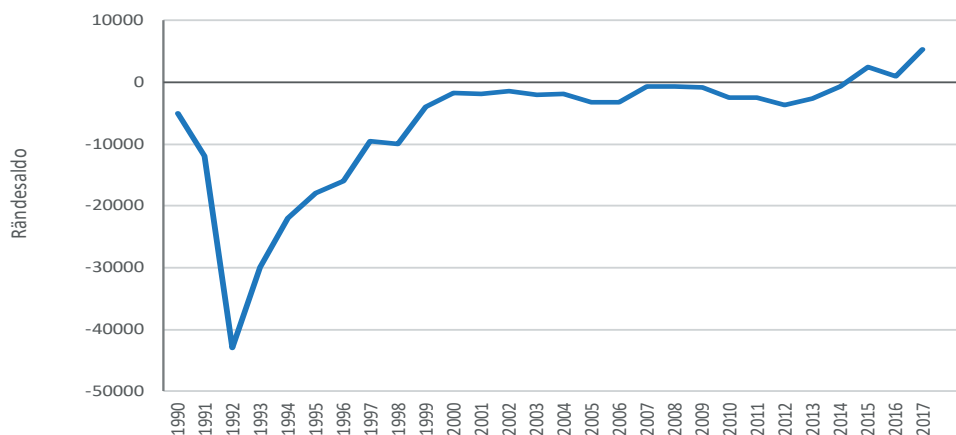
Joonis 1. Väljaspool Eestit elavate eestlaste osakaal (%) 1800–2015. Allikas: Eesti inimarengu aruanne 2016/2017.

Eesti ja Soome vaheline ränne: kas peagi on oodata rändepööret?

Kanadas ja Austraalias (Kulu 1992; Kumer-Haukanõmm *et al.* 2006; Kumer-Haukanõmm 2012). Läände jõudis kokku umbes 70 000–80 000 inimest. Teise maailmasõja ajal ja pärast sõda toimunud massiküüditamised suurendasid aga ka eestlaste arvu tolleaegses Nõukogude Liidus.

Kolmas väljaränne algas Nõukogude Liidu lagunemise ja Eesti iseseisvuse taastamisega 1991. aastal, muutudes ulatuslikuks pärast Euroopa Liiduga ühinemist 2004. aastal. Praegugi jätkuva kolmanda väljarände maht on olnud suurem kui kahe varasema väljarände oma kokku. Ühtekokku on Eestist lahkunud 250 000 inimest, mis on võrreldav umbes viiendikuga Eesti püsirahvastikust 2018. aastal. Rändesaldo ehk sisse- ja väljarändajate vahe on olnud negatiivne hinnanguliselt 165 000 inimese võrra. Nii ulatusliku väljarände peamine põhjus on asjaolu, et 1990. aastate alguses pärast Eesti iseseisvuse taastamist rändas hinnanguliselt ligikaudu 155 000 Eesti territooriumil elanud etnilist venelast ja muud rahvust tagasi oma endisele kodumaale (vt joonis 2). 1990. aastate alguses oli valdav etniliste venelaste ränne Venemaale. Sisuliselt oli tegemist nõukogude ajal saabunute (sh sõjaväelased ja nende pereliikmed) tagasirändega.

Enne Eesti liitumist Euroopa Liiduga asus lääneriikidesse elama vähe inimesi. Eestlaste nn uusväljarände peamine sihtriik oli Soome. Eestist Soome rändes oli oluline roll ingerisoomlastel (Kyntäjä 1997). Väljaränne Eestist suurenes taas alles pärast Eesti liitumist Euroopa Liiduga 2004. aastal (Anniste 2011) ning intensiivistus veelgi 2008. aastal globaalse majanduskriisi vallandudes. Euroopa Liiduga ühinemisel kombineerusid nii Eestis kui mujal Ida-Euroopas kolm ulatuslikku väljarännet vallandavat tegurit: elatustaseme erinevus uute ja vanade liikmesriikide vahel, peamisse rändevanasusse olid jõudnud suured 1980. aastatel sündinud põlvkonnad ning Euroopa Liiduga ühinemine võimaldas vabamat rännet liikmesriikide vahel (vaatamata sellele, et enamik vanadest liikmesriikidest, sealhulgas Soome, ei avanud oma tööturgu kohe).

Joonis 2. Eesti välisrände saldo 1991–2017. Allikas: Eesti Statistikaamet.

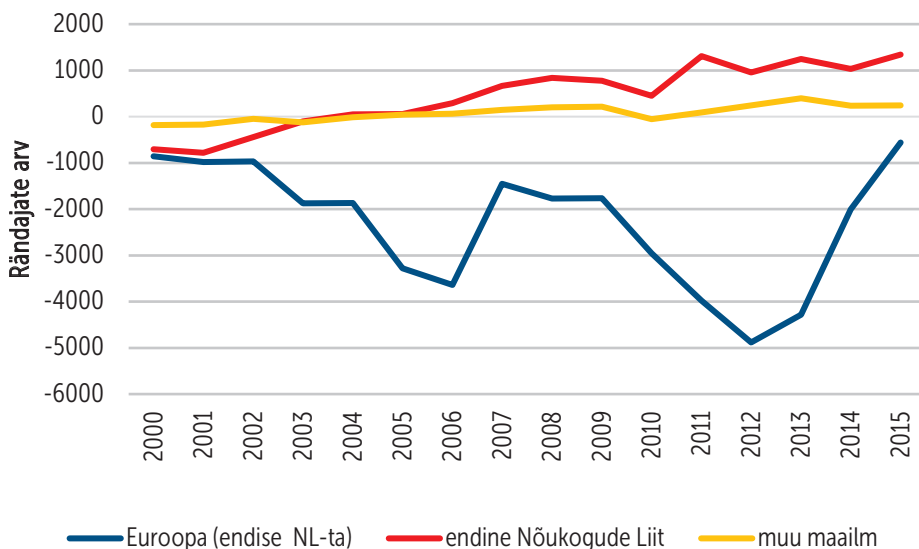
Ühtekokku on lääneriikidesse asunud elama ligikaudu 100 000 inimest, enamik aastatel 2004–2017. Neist ligikaudu pooled on rännanud Soome. Väljaspool kodumaad elab praegu ligi 200 000 eestlast, moodustades peaaegu viiendiku kõigist eestlastest kokku (nii mujal maailmas kui Eestis elavatest etnilistest eestlastest). Väljarändajate seas on ülekaalus madalalpalgalised töötajad ning Eesti äärealade elanikud.

Nii esimese väljarände (19. sajandist kuni Esimese maailmasõjani) kui ka teise ulatusliku väljarände (Teise maailmasõja ajal ja pärast seda) käigus mujale maailma rännanud eestlased on kodumaale tagasi pöördudes etendanud olulist rolli Eesti arengus. Esimese maailmasõja lõpul pöördus Venemaalt, eelkõige Peterburist, Eestisse tagasi suur osa seal kõrghariduse omandanud noorest, haritud ja elujõudu täis eestlaskonnast. Ühtekokku rändas tagasi umbes 37 500 inimest. Sarnane olukord tekkis 1990. aastate alguses iseseisvuse taastamise eel, ajal ja järel, kui Eestisse tagasi rännanud eestlased aitasid iseseisvat Eestit üles ehitada. Läänest saabunud tagasirändajate arv jäi 1990. aastatel siiski väga väikeseks, olles suurusjärgus tuhat eestlast. Nende seas oli aga palju mõjukaid ühiskonnategelasi ja ettevõtjaid. Viimastel aastatel on eestlaste tagasiränne hoogustunud, kuid endiselt lahkub Eestist rohkem eestlasi, kui saabub.

Erinevust sisse- ja väljarändajate vahel näitab rändesaldo. Kui negatiivne rändesaldo kasvas pärast Eesti liitumist Euroopa Liiduga hüppeliselt, siis aja jooksul on rändesaldo teiste Euroopa Liidu liikmesriikidega kahanenud nullilähedaseks (vt joonis 3). 2000. aastate keskpaigas kasvanud väljarände varju jäi ühtlasi asjaolu, et rändesaldo kolmandate riikidega muutus positiivseks kohe pärast Euroopa Liiduga ühinemist. Kui Eesti kaotas rahvastikku Euroopa Liidu riikidele, siis Eesti omakorda muutus atraktiivseks just madalama heaolutasemega riikide elanikele. Enne Euroopa Liiduga ühinemist saabus Eestisse vähem kui 2000 inimest aastas. Kuid sisseränne on pidevalt kasvanud ja 2015. aastal oli saabujaid juba ligi 6000. Aasta 2015 on märgiline ka seetõttu, et siis registreeriti Eestisse saabujaid rohkem kui lahkujaid. Rändesaldo muutus sisserändajate suhtes positiivseks, sest kasvas just teiste riikide kodanike sisseränne Eestisse (joonis 3). Eestlaste ränne, nagu juba mainisime, on veel negatiivne. Kokkuvõttes ei saa me veel kindlalt väita, et Eestist on saanud sisseränderiik. Pigem võib öelda, et praegu on toimumas rändepööre: sisserännet suurendab heaolu kasv, kuid väljarännet mõjutab muuhulgas suhteliselt suur ebavõrdsus võrdluses Euroopa Liidu riikidega ja vanadest Euroopa Liidu liikmesriikidest madalam heaolutase. Ränne on seejuures eriti intensiivne naaberriikidega – väljaränne seostub peamiselt Soomega, sisseränne aga Ukraina ja Venemaaga.

Eestisse saabujate seas võib eristada nelja rühma. Esiteks pöörduvad koju tagasi Eestist väljarännanud inimesed, moodustades viimastel aastatel ligikaudu poole Eestisse tulijaist. Teise rühma kuuluvad endise Nõukogude Liidu aladelt, peamiselt Venemaalt ja Ukrainast saabujad – nemad moodustavad tulijatest üldjoontes kolmandiku (vt joonis 3). Kolmandas rühmas on Euroopa Liidust tulijad, kelle arv kõigub aastati ja moodustab saabujatest praegu ligikaudu kümnendiku. Teistest Euroopa Liidu riikidest tullakse Eestisse nii tööle kui ka õppima, aga järgnetakse ka Eestist pärit partnerile.

Eesti ja Soome vaheline ränne: kas peagi on oodata rändepööret?

Joonis 3. Eesti välisrände saldo 2000–2015. Allikas: Eesti Statistikaamet.

Neljanda rühma moodustavad mujalt maailmast saabujad, keda on samuti ligikaudu kümnendik. Mujalt maailmast saabujate arv on küll väike, aga nende päritolu väga kirju: Eestisse tullaakse kõikidest maailmajagudest.

Pärast Euroopa Liiduga ühinemist kasvas ka Eestis elavate (kelle peamine kodu ja pere asuvad Eestis), kuid välismaal tööl käivate inimeste arv. 2011. aasta rahvaloenduse ajal hinnati välismaal töötavate inimeste arvuks 30 000 ehk kaks protsenti rahvastikust. Selliseid mitme riigi vahel oma elu jagavaid inimesi nimetatakse ka „hargmaisteks“ inimesteks. Hargmaise Eesti tuiksoon tuksleb Tallinna ja Helsingi vahel ning hõlmab peamiselt nooremaid ja keskealisi meesoskustöölisi, eelkõige ehitajaid (Telve 2018).

12.3. Eesti ja Soome vahelise rände suundumused

Nõukogude aja lõpus elas Soomes vähe eestlasi. Eestlaste arv hakkas Soomes kasvama kohe pärast Eesti iseseisvuse taastamist. Nagu eelnevast selgus, on pärast 1991. aastat Eestist Soome elama läinud ligikaudu poolsada tuhat inimest. Euroopa Liiduga liitumise eelsetes aruteludes olid arvamused võimaliku tööränne ulatuse osas väga erinevad. Väljaränderiikides kardeti inimeste massilist lahkumist tervikuna ning eriti haritud inimeste lahkumist (Okólski 2004; Ivlevs & King 2015). Eestis kardeti, et ligi pool Eesti töövõimelisest elanikkonnast kolib Soome. Sisseränderiikides kardeti nii ulatuslikku rännet kui ka odava tööjõu sissevoolu, näiteks et sisserände tulemusena võtavad Ida-Euroopast saabujad ära kohalike elanike töökohad ning tekitavad tööandjatele võimaluse palga-

taset alandada. Tegelikult on Soome ja Eesti vahel tekkinud väga erinevate mobiilsuse vormide rägastik, mille ühes otsas on alaliselt elukohariiki vahetanud inimesed ning teises lühiajaliselt välisriigis elavad, töötavad ja õppivad inimesed ning ühe päeva reisijad (Krusell 2013; Ahas *et al.* 2017). Selliste tihedate sidemete tulemusena on Tallinnast ja Helsingist kasvanud kaksiklinn, mida sageli kutsutakse Talsingiks või Hellinnaks.

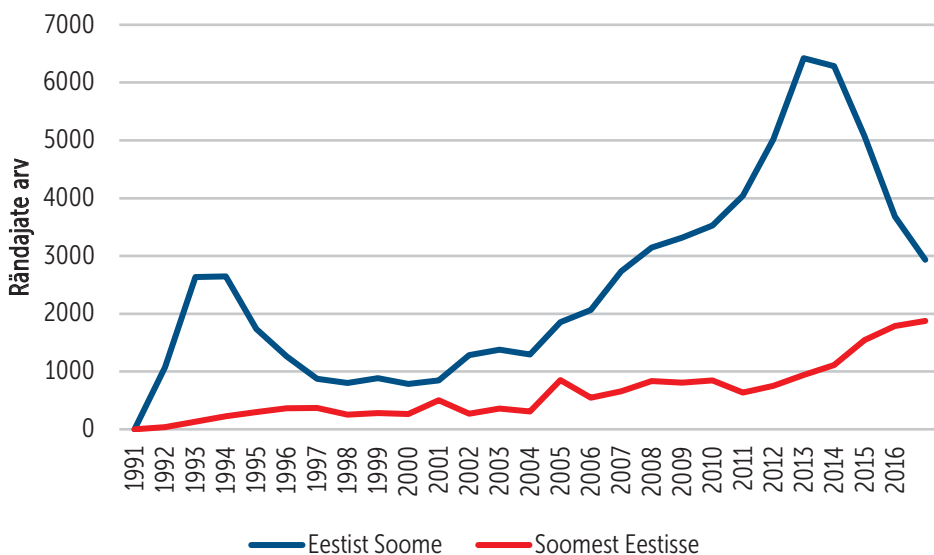
Ränne Eestist Soome on toimunud kahe suurema lainena (vt joonis 4). Esimene suur rändevoog toimus aastatel 1992–1993 ning elukohariigi vahetajate seas oli tollal palju ingerisoomlasi. Nimelt võimaldas Soome riik alates 1990. aastast ingerlaste tagasi-rännet endise Nõukogude Liidu aladelt, peamiselt Eestist ja Venemaalt. Paljud Eestis elavad ingerisoomi päritolu (vähemalt ühel vanemal või vanavanematel pidi olema olnud Soome kodakondsus) inimesed kasutasid seda võimalust (Anniste 2011). Selle väljarändelaine teine oluline tunnusjoon oli lahkumine perega või muud perekondlikud põhjused, kuna aga tööga seoses rännati vähe. Pereränne viitas ühtlasi kavatsusele Soome püsivalt elama jääda. Anniste (2011) uurimusest selgub, et 61 protsenti kõikidest Eestist Soome rännanutest olid kas abielus või vabaabielus, 82 protsenti inimestest rändas kas kohe perega või järgnes pere mõne aasta pärast. Lisaks oli neid (peamiselt naised), kes asusid Soome elama pärast soomlasega abiellumist.

Esimene rändelaine Eestist Soome hääbus kiiresti ning ligi kümne aasta vältel oli nii Eestist Soome kui Soomest Eestisse lahkujaid väga vähe. Ulatusliku uue rändelaine käivitamis alles Eesti liitumine Euroopa Liiduga 2004. aastal, kõigepealt Eestist Soome ning tasapisi ka vastassuunas. Kuigi Soome ei avanud kohe täielikult oma tööturгу uutest liikmesriikidest saabujatele, aitasid sealne kõrgem elatustase, Soome ettevõtjate initsiatiiv palgata välistööjõdu ning rändebarjääride kadumine seoses Euroopa Liidu tööjõu vaba liikumise poliitikaga oluliselt kaasa nn sinikraede rändele (Telve 2018). Just viimaste jaoks on rändebarjäärid tavapäraselt kõrgemad kui nn valgekraede või pere-rändajatele. Seega muutusid Eesti liitumise järel Euroopa Liiduga ka rändepõhjused ning peamiseks kujunes tööga seotud ränne Eestist Soome (Anniste 2011).

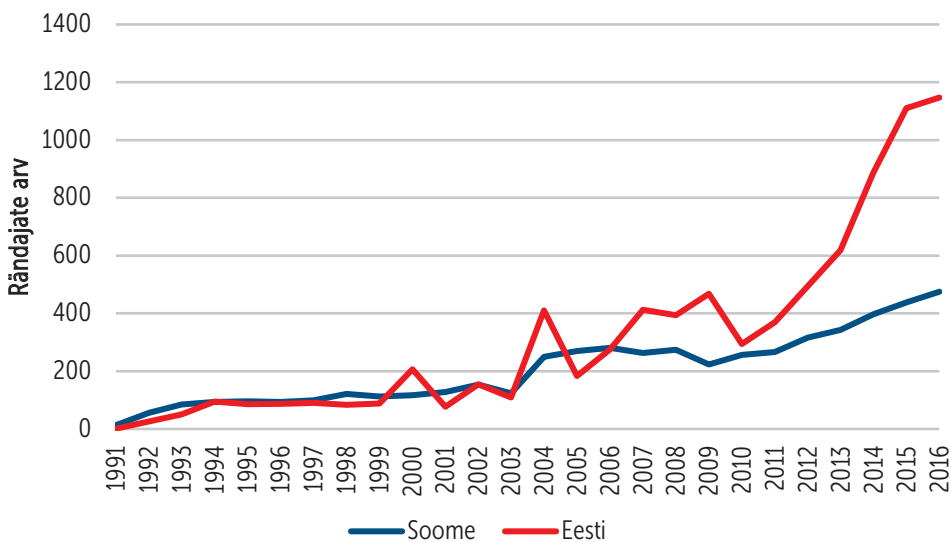
Nagu öeldud, on aasta-aastalt kasvanud ka ränne Soomest Eestisse, eriti alates 2013. aastast, kui Eestisse saabus enam kui tuhat inimest aastas (vt joonis 5). Eestist Soome rände kõrgajal aastatel 2011–2012 oli rändesaldo Soome kasuks enam kui viis tuhat inimest aastas, 2016. aastal aga vaid tuhat inimest. Selle muutuse põhjuseks on nii Eestist väljarände hoo raugemine kui Soomest Eestisse rände hoogustumine. Üks tegur, mis selgitab väljarände vähenemist nii Eestist tervikuna kui ka Eestist Soome, on demograafiline. Peamises rändevanuses (ehk vanuses 20–40 aastat) inimeste arv on Eestis kiiresti kahanemas 1990. aastatel alanud sündimuse kiire languse tõttu (vt ka joonis 7). See tähendab, et ka Eestist Soome väljarände potentsiaal on kahanemas. Et hoida väljarände mahtu sama suurena kui varasematel aastatel, oleks vaja, et igas vanuserühmas oleks ligikaudu poole rohkem neid, kes otsustaksid Soome elama asuda. Seni ei ole nii suurt väljarände kasvu toimunud.

Just viimastel aastatel on hüppeliselt suurenenud Eestist pärit inimeste tagasi-ränne Soomest Eestisse. 2009. aastal Soomes elavate eestlaste seas läbi viidud küsitlus

Eesti ja Soome vaheline ränne: kas peagi on oodata rändepööret?

Joonis 4. Eesti ja Soome vaheline ränne 1991–2016. Allikas: Soome Statistikaamet.

Joonis 5. Soomest Eestisse saabujate päritolu 1991–2016. Allikas: Soome Statistikaamet.

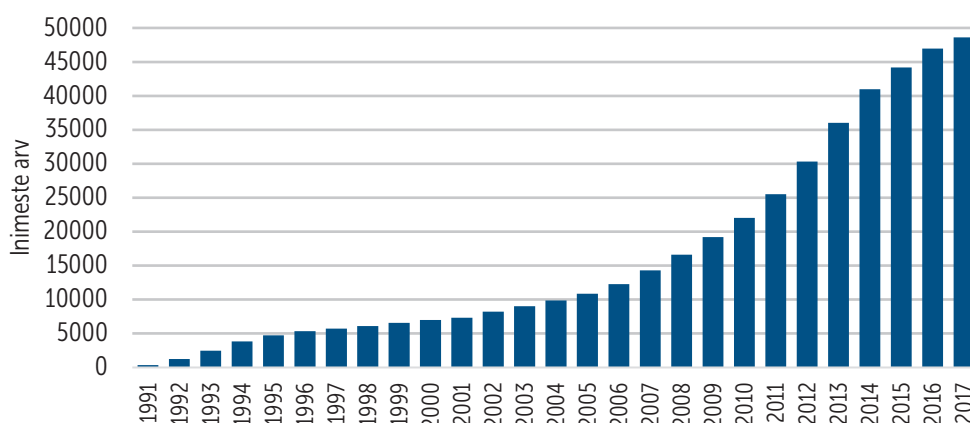
(Anniste & Tammaru 2014) näitas, et 25 protsenti vastanutest plaanis Eestisse tagasi rännata. Soomes elas sel ajal 22 000 eestlast ehk tagasirände potentsiaal oli 4400 inimest. Saabunud ülemaailmne majanduskriis ja selle võimendumine Eestis, Lätis ja Leedus lükkas paljude jaoks tagasirände otsuse edasi ning suurendas hoopis väljarännet Eestist Soome (Apsite *et al.* 2012). Paljude Eesti elanike jaoks oli kas Soome kolimine või Soomes

töötamine võimalus saabunud kriisiga toime tulla. Eesti väljus majanduskriisist aga edukalt ning nii on hoogustunud ka tagasiränne.

Ühtekokku naasis aastatel 2010–2016 Eestisse viis tuhat Soomes elanud eestlast, kusjuures 2015. aastal ületas tagasirändajate arv esmakordselt tuhande inimese piiri. See oli ühtlasi aasta, kui kogu Eesti välisrände saldo muutus taas positiivseks. Aastate jooksul on lisaks Eestisse tagasirändajatele suurenenud ka Soome päritolu inimeste ränne Eestisse, kuigi selle rände mahud on endiselt väikesed (vt joonis 4). 2016. aastal asus Soomest Eestisse elama pea pool tuhat soomlast ning Eestit ei saa enam Eesti-Soome rände kontekstis käsitleda pelgalt väljaränderiigina. Nii saamegi küsida, kas ka Eesti ja Soome rände osas on toimumas rändepööre. Vastuse sellele küsimusele annavad lähiaastad. Eelmise majanduskriisi ajal hoogustus ränne Eestist Soome. Seega võib arvata, et juhul, kui puhkeb uus majanduskriis, lükkub edasi ka rändepööre, sest Eesti väike ja avatud majandus ja tööturg on kriiside suhtes Soome omast tundlikumad.

12.4. Eestlased Soomes

Euroopa Liiduga ühinemise eel elas Soomes ligikaudu 10 000 Eesti päritolu inimest, 2017. aasta lõpu seisuga aga juba 46 000 inimest (vt joonis 6). Eesti 1,32 miljonist püsielanikust moodustab see 3,5 protsenti, Soome 5,5 miljonist püsielanikust 0,8 protsenti ja Soomes elavast 365 000 välispäritolu elanikust 13 protsenti. Eestlased on soomerootslaste ja venelaste järel suuruselt kolmas vähemusrühm Soomes.

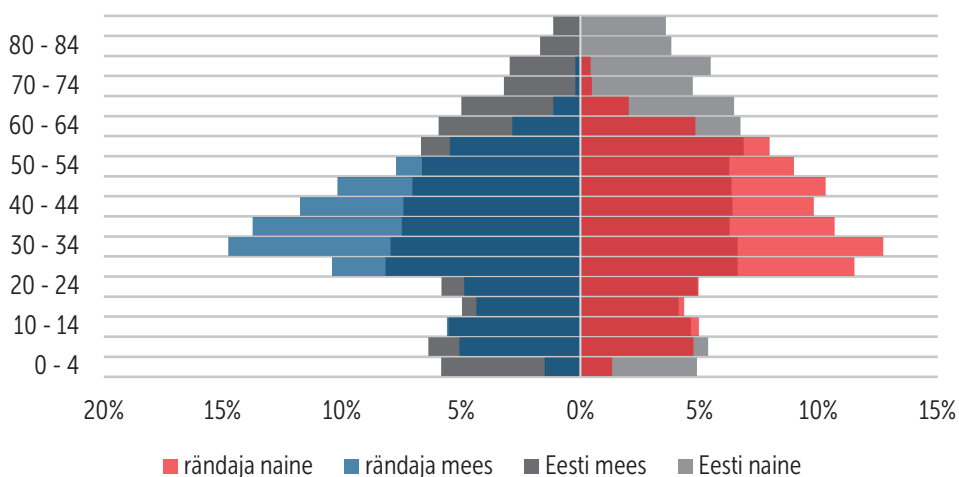

Joonis 6. Eesti päritolu elanike arvu muutus Soomes 1990–2017. Allikas: Soome Statistikaamet.

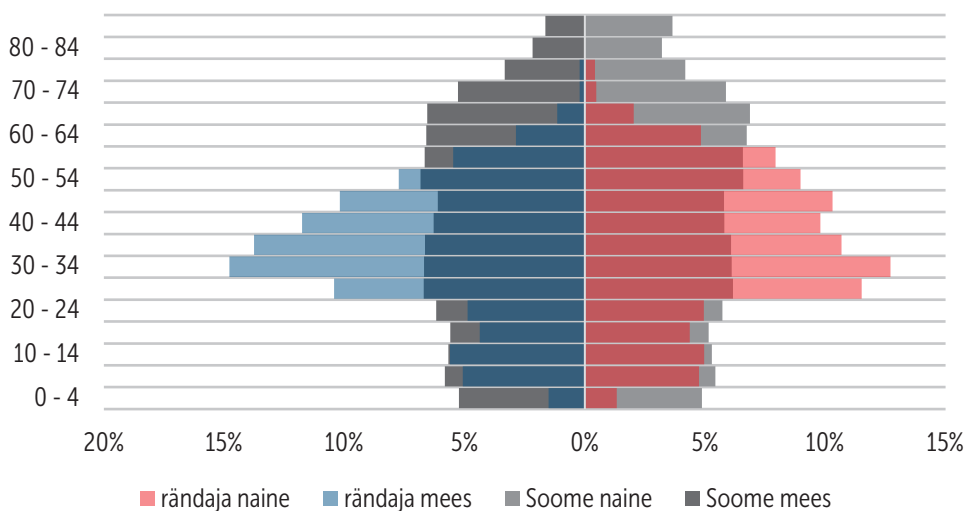
Eestist Soome elama asunud inimesed on valdavalt tööealised, päris väikesi lapsi ning pensioniealisi on rändajate seas vähe (vt joonis 7). Eestist lahkunud naised on seejuures mõnevõrra nooremad (enim vanuses 25–34 aastat) kui mehed (enim vanuses 30–39

Eesti ja Soome vaheline ränne: kas peagi on oodata rändepööret?

aastat). Kuna Eestist Soome rändajad on tööelised, kes on pigem nooremajalised või keskeas, siis mõjutab ränne otseselt Eesti rahvastikku vananemise suunas (vt joonis 7) ning Soome rahvastikku noorenemise suunas (vt joonis 8). Rände mõju vananemisele on ka kaudne, vähendades sündide arvu Eestis ja suurendades sündide arvu Soomes.

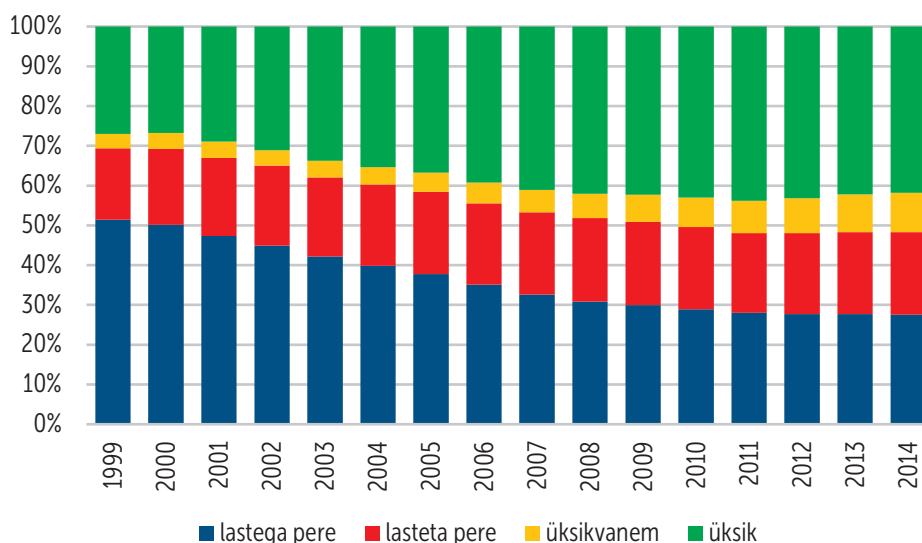
Joonis 7. Eestist Soome rändajate ja Eesti püselanike (halliga tulbad värviliste rändajate tulpade taustal) sooline ja vanuseline jaotus 2017. aastal. Allikas: Soome Statistikaamet.

Joonis 8. Eestist Soome rändajate ja Soome püselanike (halliga tulbad värviliste rändajate tulpade taustal) sooline ja vanuseline jaotus 2017. aastal. Allikas: Soome Statistikaamet.

Kuna Eestist Soome rändes on perekondlikud põhjused asendunud tööga seotud põhjustega, on märkimisväärselt muutunud ka Soomes elavate eestlaste peretüüp (vt joonis 9). 1999. aastal moodustasid enam kui 50 protsenti Soomes elavatest eestlastest lastega pered. Nende osakaal on aga sellest ajast alates kiiresti vähenenud ja lastega perede osakaal oli 2014. aastal vaid 28 protsenti. Samal ajal on kõige enam kasvanud üksi elavate inimeste, mõnevõrra ka üksikvanemaga perede osakaal. Seega on Eestist Soome läinud küll palju pereelisi inimesi, kuid lastega pered ei ole enam sama tava- pärased kui enne Eesti ühinemist Euroopa Liiduga.

Joonis 9. Soomes elavate eestlaste perekonnaseis 1999–2014. Allikas: Soome Statistikaamet.

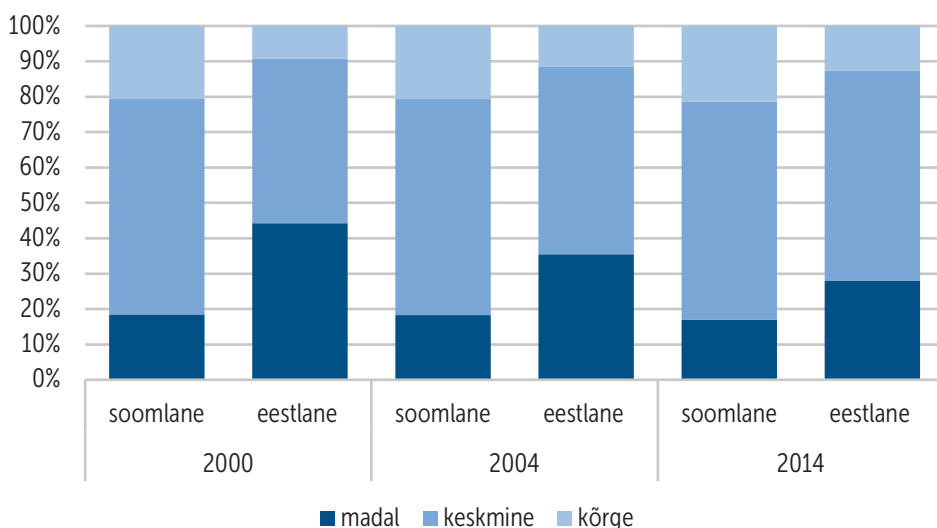
Eestist Soome rännanud tööealiste inimeste seas on kõikide ametialade esindajaid, kuid kõige enam on oskustöölisi (eriti ehitustöölisi) (vt tabel 1). Üle maailma on töörändajate peamine probleem oma oskustele vastava töö leidmine ning sageli tuleb just tippspetsialistidel leppida oskustest madalamate tööülesannete täitmisega (Castles *et al.* 2014; Johnston *et al.* 2015). Teisisõnu toob tavaliselt madalama elatusasemega riigist kõrgema elatusasemega riiki suunduv ränne kaasa küll sissetulekute märkimisväärse kasvu, kuid töölase kvalifikatsiooni languse. Uuringud kinnitavad samuti, et Eestist Soome rändajad võivad sissetulekus, kuid kaotavad kvalifikatsioonis (Pungas *et al.* 2015). Samas edenevad eestlased Soome tööturul hästi ning aja jooksul jõuavad paljud tagasi selle ametikohani, millel nad viimati Eestis töötasid (vt tabel 1). 2009. aastal Soomes läbi viidud küsitlusuuring näitas, et 16 protsenti Soome saabunud töötajatest oli Eestis viimase ameti järgi töötanud tippspetsialistina, kuid vaid pooled neist asusid Soomes tööle samale positsioonile kohe peale saabumist. Koguni 25 protsenti Soome saabujatest asus tööle lihttöölisena. Küsitluse toimumise ajaks 2009. aastal olid paljud aga tõusnud tagasi tippspetsialisti ametikohale.

Tabel 1. Eestist väljarännanute ametialase positsiooni muutumine Soomes

	Viimane Eestis	Esimene Soomes	Viimane Soomes	Eestis kokku
Tippspetsialist	16	8	15	16
Spetsialist	8	8	9	8
Klienditeenindaja	17	17	17	11
Oskustööline	26	29	29	22
Lihttööline	7	25	7	7
Ei töötä	26	13	23	36
Kokku	100	100	100	100

Allikas: Küsitlusuuringu "Eestlased Soomes" (Tartu Ülikool, 2009) andmed.

Kui võrrelda sissetulekute jaotuse poolest Helsingi linnaregioonis elavaid eestlasi ning soomlasi ja teisi sisserändajate rühmi, ilmneb, et sissetulekute poolest jäädakse alla soomlastele ja Lääne-Euroopast pärit elanikele, kuid ollakse samal tasemel teistest Ida-Euroopa riikidest pärit inimestega. Eestlaste sissetulekud on oluliselt kõrgemad kui kolmandatest riikidest Soome saabunutel. Sissetulekute suhtelise skaala alusel (20 protsenti kõige väiksemat tulu teenivat elanikkonda loetakse madala sissetulekuga rahvastikuks ning 20 protsenti kõige kõrgemat tulu teenivat aga kõrgeimasse sissetuleku rühma kuuluvaks) on eestlased aastatega soomlaste sissetulekutele lähenenud (vt joonis 10). Kui 2000. aastal kuulus eestlastest 45 protsenti madala sissetuleku saajate hulka (samal ajal soomlastest veidi alla 20 protsendi), on 2014. aastaks selle rühma osakaal eestlaste hulgas langenud alla 30 protsendi. Suurenenud on just Soome keskmist sissetulekut teenivate eestlaste hulk.

Joonis 10. Helsingi linnaregioonis elavate eestlaste ja soomlaste sissetulekute jaotus 2000., 2004. ja 2014. aastal. Allikas: Soome Statistikaamet.

12.5. Eestlaste elukohavalikud Helsingi linnaregioonis

Sisserändajad asuvad sageli elama suurematesse linnadesse ning enam kui pooled Soomes registreeritud eestlased elavad Helsingi linnapiirkonnas. Järjest suuremaks probleemiks lääneriikides on nn sisserändajate ja kohalike elukohtade ruumiline eraldatus ehk segregatsioon (Tammaru *et al.* 2016). Sisserändajad asuvad elama odavamale elamispiirkonnale ja kuna sellised üürikorterid paiknevad tavaliselt eraldi asumites, ongi tulemuseks segregatsioon (Hess *et al.* 2018). Soome eristub paljudest teistest riikidest sellega, et eluaseme- ja linnapoliitikat kujundatakse selliselt, et taolisi eraldatud kogukondi ei tekiks või et need linnapildis selgelt ei eristuks. Ruumilise eraldatuse vähendamise ehk ruumilise lõimumise juures on tähtis roll lisaks sisserändajate sissetulekute kasvule ka kultuurilistel teguritel, kuna osad vähemusrühmad eelistavad just kultuurilistel põhjustel elada koos endasarnastega. Eestlaste elukohasegregatsioon Helsingi linnaregioonis on võrreldav teiste Ida-Euroopast pärit sisserändajatega. Seevastu Lääne-Euroopast pärit sisserändajate elukohtade paiknemine on oluliselt sarnasem soomlastele, samas aga kolmandatest riikidest pärit sisserändajate elukohtade paiknemise erinevused on soomlastega võrreldes veelgi suuremad kui eestlaste ja teiste idaeurooplaste puhul (vt tabel 2).

Tabel 2. Elukohta segregatsiooni näitaja* Helsingi linnaregioonis sisserändajate rühmade kaupa

	1999	2014
Lääne riigid	24	23
Ida-Euroopa	28	29
Eesti	31	30
Somaalia	49	51
Hiina	49	40
muu Aafrika	38	39

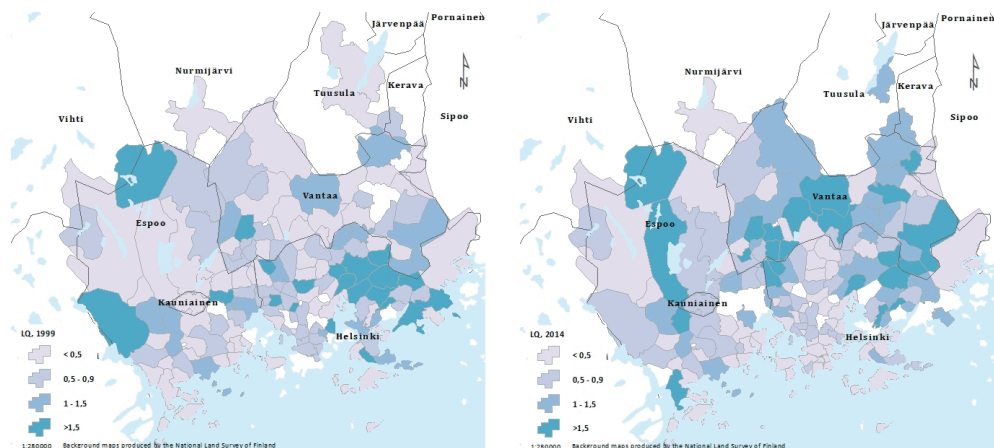
* Numbrid tabelis näitavad, kui suur osa (protsent) erinevate rahvusrühmade esindajatest peaks Helsingi linnaregioonis vahetama elukohta selleks, et nende paiknemine oleks samasugune kui soomlastel. Näiteks 2014. aastal peaks 30 protsenti eestlastest vahetama elukohta, et nende kodud paikneksid Helsingi linnaregiooni samades asumites kui soomlastel.

Allikas: Soome Statistikaamet.

Eestlaste üsna kõrge ruumilise eraldatuse tase võib olla tingitud kahest asjaolust. Esiteks võib olla, et paljud eestlased kavatsevad Eestisse tagasi pöörduda ega soovi seetõttu teha suuri kulutusi oma eluasemele Helsingi suhteliselt kallil eluasemeturul. Pigem kasvatatakse sääste ning investeeritakse hiljem kinnisvarasse Eestis. Seda tõendab asjaolu, et eestlaste hulgas ei ole eluaseme ostmise Soomes väga levinud, vaid pigem üüritakse eluaset. Kui soomlastest omab eluaset 60 protsenti Helsingi piirkonna elanikest, siis eestlastest vaid 20, jäädes selle näitaja poolest alla isegi teistele Ida-Euroopa sisserändajatele, kusjuures eestlaste aktiivsus oma eluaseme ostmisel ei ole aastatega suurenenud, pigem isegi vähenenud (Kauppinen 2018). Seega ei materialiseeru eestlaste

Eesti ja Soome vaheline ränne: kas peagi on oodata rändepööret?

tugevam finantsseis võrreldes mitmete teiste sisserännanute rühmadega elamistingimuste ja elukeskkonna paranemises Soomes. Teiseks põhjuseks võib aga olla asjaolu, et sissetulekute kasvu ning kodu soetamise vahel kallimas piirkonnas on ajaline vahe ning eestlased ei ole lihtsalt veel oma koduvalikut jõudnud sissetulekute kasvuga vastavusse viia. Arvestades Eestist saabujate suhteliselt nooremat vanusestruktuuri võrreldes soomlastega, on loogiline, et elutsükli muutused (näiteks pere loomine) võivad tulevikus tuua kaasa ka mõnevõrra teised elukohavalikud kui praegu üksi või koos elukaaslasega elades. Siiski näitavad eestlaste senised elukoha trajektoorid Helsingi piirkonnas kümne aasta jooksul alates Soome kolimisest, et erilist muutust elukohavalikute osas, mis oleks seotud kolimisega suurema soomlaste osakaaluga asumitesse, pole toimunud (Kangur & Kährrik 2018).

Joonis 11. Eestlaste koondumine elukoha alusel Helsingi linnaregioonis 1999. aastal (vasakul) ja 2014. aastal (paremal) (sinine värv näitab tugevat koondumist). Allikas: Soome Statistikaamet.

Täpsemalt paiknesid eestlaste elukohad Helsingi linnaregioonis (kuhu kuuluvad lisaks Helsingile ka Vantaa, Espoo ja Kauniainen) järgmiselt (vt joonis 11): eestlaste koondumine oli 1999. aastal suurim Helsingi idaosas, kus asub rohkem odavamaid üüripindu ning mis on tuntud sisserändajate üleüldise kõrgema osakaalu poolest. Kuid see piirkond on viimasel aastakümnel teinud läbi muutusi, mistõttu on kasvanud ka seal elavate soomlaste arv (Kangur & Kährrik 2018). Eestlaste koondumine „idapiirkonda“ on 2014. aastaks mõnevõrra vähenenud, kuid elukohad on laienenud eelkõige väljapoole Helsingit, eriti Vantaasse ja Espoosse. Helsingi keskosa kallima kinnisvaraga piirkonnas on kodu soetanud vähesed eestlased. Seega on eestlased olnud küll Soome tööturul suhteliselt edukad lõimujad ning tänu keelelis-kultuurilise lähedusele ka kultuuriliselt hästi Soome ühiskonda sulandunud (Praagli 2010), kuid lõimumine ei kajastu sama suurel määral eestlaskonna eluasemetingimustes ja elukohavalikutest.

12.6. Kokkuvõte

Käesolevas peatükis andsime ülevaate, millist rolli mängib Eesti-Soome ränne Eestiga seotud rahvusvahelises rändes, kuidas on Eesti ja Soome vahelised rändevood ja rändajad alates Eesti taasiseseisvumisest 1991. aastal muutunud ning mismoodi on Eestist pärit sisserändajad Soome ühiskonda lõimunud – nii tööalaselt, sissetulekute poolest kui ka elamistingimuste ja elukoha valiku poolest.

Alates 19. sajandi keskpaigast on Eestisse sisse- ja Eestist väljaränne kulgenud lainetena, mida on mõjutanud valitsev riigikord ning ühiskondlikud „šokid“. Pärast nõukogude korra lagunemist kulges üks suur rändesuund itta, mille põhjustas eelkõige vene päritolu nõukogude sõjaväelaste tagasiränne oma kodumaale, teine suund aga läände, milles osalesid peamiselt eestlased ning mis oli ajendatud põhiliselt majanduslikest kaalutlustest. Viimasel juhul on väljaränne Eestist Soome mänginud olulist rolli, moodustades kõigist väljarändajaist ligikaudu poole. Ränne Soome tõusis hüppeliselt pärast Eesti ühinemist Euroopa Liiduga ning päädis aastatega 2012–2013. Hiljem on väljaränne järsult vähenenud, samuti on hoogu kogunud Eesti päritolu inimeste tagasiränne Eestisse, vähesel määral aga kasvanud ka soomlaste ränne Eestisse. Siiski on veel vara öelda, kas see trend tähendab rändepööret Eesti ja Soome vahelises rändes, seda peaksid näitama lähiaastad. Väljarände vähenemisele on muude tegurite hulgas suurt mõju avaldanud ka „rändeealise“ rahvastiku üleüldine vähenemine Eestis.

Kuna elukohta vahetavad pigem nooremapoolsed ja keskealsed inimesed, siis tähendab pikka aega kestnud negatiivne rändesaldo Eesti jaoks muuhulgas seda, et vähenenud on tööealine rahvastik. Kaudselt mõjutab see ka sündimust, kuna lahkub just perees või sellele eelnevas eluetapis inimesi, kes sünnitavad ja kasvatavad oma lapsed Eesti asemel Soomes. Soome aga võidab juurde tööelist elanikkonda. Uuringutest on selgunud, et kuigi Eestist Soome läinud tööelised kaotavad lühiajaliselt oma kvalifikatsioonid, õnnestub neil oma Eesti ametikoht ajapikku Soomes taastada, lõimudes sealsele tööturule üsna hästi. Sissetulekute poolest jäävad eestlased soomlastele küll mõnevõrra alla, olles sarnasel positsioonil teiste idaeurooplastega.

Ligi pooled Soome rännanud Eesti elanikest on asunud elama Helsingi linnaregiooni. Eluasemeturul ei ole eestlased soomlastega ja lääneeurooplastega sarnaseid tingimusi saavutanud. Eluaseme ostmise asemel pigem üüritakse seda ning eestlaste elukohad paiknevad linnapiirkondades, kus elavad ka teistest Ida-Euroopa ning kolmandatest riikidest pärit sisserändajad. Seega eristuvad eestlaste elukohad soomlaste ning ka Lääne-Euroopa sisserändajate asupaikadest, kajastudes keskmistes segregatsiooninäitajates. Aastatega pole suuremat lõimumist eluasemeturul toimunud. Viimaste aastate koondumiskohad on pigem Helsingi eeslinnades Vantaas ning Espoos. Ruumiline koondumine võib tuleneda mingil määral ka sisserännanute vanusestruktuuri eripäradest või olla tingitud eestlaste tagasipöördumiskavatsustest. Näiteks võib see tähendada, et säästud investeeritakse hiljem pigem Eestis asuvasse kinnisvarasse. Kui see nii on, siis loob see suurema potentsiaali tagasirändeks Eestisse. Viimast soodustab

ka asjaolu, et eestlaste segaabiellud soomlastega on vähelevinud võrreldes Lääne-Euroopast pärit sisserändajatega (Rahnu 2017).

Niisiis on huvitav jälgida lähemate aastate jooksul, kas Eesti siseneb uude rändetappi, mida iseloomustab rändepööre Soomega, st Eestist väljarändavate inimeste hulk ületab Soomest Eestisse saabujate hulga. Kas stabiilse majanduskeskkonna säilides tekib Soomes elavil eestlastel kindlustunne, et Eestisse tagasi pöörduda? Kas jätkub suundumus, et soomlaste huvi Eesti vastu suureneb nii siin töötamise kui elukeskkonna võimaluste poolest ning nende sisseränne Eestisse kasvab? Käesolev artikkel andis ülevaate nn püsirändest Eesti ja Soome vahel. Kuid Eesti ja Soome vahelist liikumist rikastavad lisaks püsirändele ka mitmesugused muud mobiilsuse vormid. Soomes elab hulganisti ajutiselt seal õppivaid eestlasi (nagu ka Eestis soomlasi), sagedane nähtus on kahe riigi vaheline (igapäevane või lühiajaline) pendelränne, mis tähendab, et kodu ja pere on ühes riigis, töökoht aga teises. Kuid hargmaisuse ja pendelrände teemadele tuleks eraldi tähelepanu pöörata kui üha kasvavatele Eesti ja Soome vahelise mobiilsuse vormidele.

Tänuõnad

Artikli valmimisel on olnud toeks Eesti Teadusagentuur: Euroopa Regionaalarengu Fondi poolt rahastatav RITA programm, Infotehnoloogiline Mobiilsusobservatoorium ja PUT PRG306, samuti Kone Sihtasutuse uurimisprojekti „Soome sild 3.0“.

Kirjandus ja allikad

- Ahas, Rein, Siiri Silm & Margus Tiru (2017). Eestist lähtuv hargmaisus mobiilside rändlusedandmete alusel. Tiit Tammaru, Raul Eamets & Kristina Kallas (eds.). *Estonian Human Development Report 2016/2017*. Estonian at the Age of Migration. Tallinn: Foundation Estonian Cooperation Assembly.
- Anniste, Kristi (2011). *Eestlaste väljaränne Soome. Uuringu kokkuvõte*. Tartu: Riigikantselei.
- Anniste, Kristi, Kaja Kumer-Haukanõmm & Tiit Tammaru (toim.) (2008). *Sõna jõul: diasporaa roll Eesti iseseisvuse taastamisel*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Anniste, Kristi & Tiit Tammaru (2014). Ethnic differences in integration levels and return migration intentions: A study of Estonian migrants in Finland. *Demographic Research*, 30, 377–412.
- Apsite, Elina, Zaiga Krisjane & Maris Berzins (2012). Emigration from Latvia under economic crisis conditions. *International Proceedings of Economics Development and Research*, 31, 134–138.

- Castles, Stephen, Hein de Haas & Mark J. Miller (2014). *The Age of Migration. International Population Movements in the Modern World*. Fifth Edition. New York: Palgrave Macmillan.
- Hess, Daniel Baldwin, Tiit Tammaru & Maaten van Ham (eds.) (2018). *Housing Estates in Europe. Poverty, Ethnic Segregation and Policy Challenges*. Springer. eBook, Open Access.
- Ivlevs, Artjoms & Roswitha M. King (2015). Kosovo — Winning its Independence but Losing its People? Recent Evidence on Emigration Intentions and Preparedness to Migrate. *International Migration*, 53 (5), 84–103.
- Johnston, Ron, Nabil Khattab & David Manley (2015). East versus West? Over-qualification and Earnings among the UK's European Migrants. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 41 (2), 196–218.
- Kangur, Karin & Anneli Kährik (2018). Factors shaping neighbourhoods integration trajectories for ethnic minority groups in Helsinki Region. Presentation at the ENHR 2018 conference.
- Kauppinen, Timo (2018). The descriptive URMI WP 2.4 report. Selected findings. Presentation at the URMI project meeting in Helsinki, 16.03.2018.
- Krusell, Siim (2013). Eesti elanike töötamine välismaal. Anu Tõnurist (koost.). *Pilte rahvaloendusest*. Tallinn: Statistikaamet, 129–147.
- Kulu, Hill (1992). *Eestlased maailmas. Ülevaade arvukusest ja paiknemisest*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kulu, Hill, Katrin Metsis & Tiit Tammaru (toim.) (1997). *Eestlane olla — eesti keele ja kultuuri perspektiivid*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kumer-Haukanõmm, Kaja (2012). *Teisest maailmasõjast tingitud Balti pagulaste probleematika aastatel 1945–1952 Eesti pagulaste näitel*. Doktoritöö. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kumer-Haukanõmm, Kaja, Tiit Rosenberg & Tiit Tammaru (toim.) (2006). *Suur põgene mine 1944. Eestlaste lahkumine läände ja selle mõjud*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kyntäjä, Eve (1997). Eestlased Soomes: akulturatsioonipsühholoogia ja etniline identiteet. Hill Kulu, Katrin Metsis & Tiit Tammaru (toim.) *Eestlane olla — eesti keele ja kultuuri perspektiivid*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 60–70.
- Mansoor, Ali & Bryce Quillin (eds.) (2006). *Migration and Remittances: Eastern Europe and the Former Soviet Union*. World Bank Publications.
- Massey, Douglas S. & J. Edward Taylor (eds.) (2004). *International Migration: Prospects and Policies in a Global Market*. OUP Oxford.
- McCullum, David, Sergei Shubin, Elina Apsite & Zaiga Krisjane (2013). Rethinking Labour Migration Channels: The Experience of Latvia from EU Accession to Economic Recession. *Population, Space and Place*, 19 (6), 688–702.
- Okólski, Marek (2004). The effects of political and economic transition on international migration in Central and Eastern Europe. Douglas S. Massey & J. Edward Taylor (eds.), *International Migration: Prospects and Policies in a Global Market*. OUP Oxford, 35–58.

- Praakli, Kristiina (2010). Eestlased ja eesti keel Soomes. Kristiina Praakli & Jüri Viikberg (koost.). *Eestlased ja eesti keel välismaal*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 455–500.
- Praakli, Kristiina & Jüri Viikberg (koost.) (2010). *Eestlased ja eesti keel välismaal*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Pungas, Enel, Kadri Täht, Anu Realo & Tiit Tammaru (2015). Does ethnicity matter in intentions to study abroad? Analysis of high school students in Estonia. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 41 (14), 2376–2395.
- Rahnu, Leen 2017. Where do ethnic couples more likely to meet – at work or in their residential neighbourhoods? URMI blog, 07.12.2017. Saadaval: <https://urmi.fi/where-are-inter-ethnic-couples-more-likely-to-meet-at-work-or-in-their-residential-neighbourhoods/> Viimati külastatud 22.08.2018.
- Scheffer, Paul (2011). *Immigrant Nations*. Cambridge: Polity Press.
- Tammaru, Tiit, Kaja Kumer-Haukanõmm & Kristi Anniste (2010a). Eesti diasporaa kujunemise kolm lainet. Kristiina Praakli & Jüri Viikberg (koost.). *Eestlased ja eesti keel välismaal*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 35–55.
- Tammaru, Tiit, Kaja Kumer-Haukanõmm & Kristi Anniste (2010b). The Formation and Development of the Estonian Diaspora. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36 (7), 1157–1174.
- Tammaru, Tiit, Szymon Marcińczak, Maarten van Ham & Sako Musterd (eds.) (2016). *Socio-Economic Segregation in European Capital Cities: East Meets West*. Routledge.
- Telve, Keiu (2018). Absent or involved: changes in fathering of Estonian men working in Finland. *Gender, Place & Culture. A Journal of Feminist Geography*. Published online: 15.03.2018.

13.

Igapäevane õppimine ja identiteetid: rändajate kogemused seoses tööelu ja ühiskondlike tegevustega Eesti-Soome hargmaises ruumis

Pauliina Alenius

13.1. Sissejuhatus

Vaatlen selles peatükis Eestist Soome kolinute ja pendelrändajate igapäevaseid õppimiskogemusi ja identiteetide muutusi. Keskendun eelkõige mitteformaalsele õppimisele, mis kujutab endast erinevate igapäevaste toimingutega seotud õppimist näiteks töökollektiivis, seltsitegevuses ja erinevates hargmaistes suhtlussituatsioonides (nt Soome kolinud eestlaste vestlustes Eestis elavate sõpradega). Uuringus ühendan omavahel hargmaisust käsitlevate rändeuuringute ja sotsiokultuurilise õppimisteooria vaatenurki. Vaatlen õppimiskeskonnana Soome-Eesti hargmaist ruumi, mis on moodustunud sotsiaalselt sisserändajate, pendelrändajate ja n-ö põlisrahvastiku vahele. Ühise tegevuse ja suhtluse kaudu võivad nii rändajad kui ka lähte- ja sihtriigis elavad inimesed moodustada mitteformaalseid hargmaiseid õppimiseruume, kus jagatakse ja vahendatakse teadmisi ja käitumispraktikaid üle riigipiiride.

Hargmaisuse uuringud on toonud esile, et sisserändajad hoiavad tänapäeval tihti tihedaid kontakte endise kodumaaga (nt Hannerz 1996; Vertovec 2009). Ühenduse pidamist lihtsustab arenenud info- ja kommunikatsioonitehnoloogia, mis võimaldab ühendust pidada endise kodumaaga näiteks sotsiaalmeedia kanalite kaudu. Varem on uuritud näiteks rändajate hargmaist liikuvust ja töökogemusi, lähedaste eest hoolit-

semist hargmaises ruumis ja hargmaisuse mõjusid pereelule ning vanemaks olemist Soome-Eesti ruumis (Hyvönen 2009; Alho 2010; Zechner 2010; Assmuth, Hakkarainen, Lulle & Siim 2018; Telve 2018; vt ka Siim ja Telve selles kogumikus). Ühise suhtluse ja riikide vahel liikuvate inimeste, asjade ja ideede kaudu kujunevad hargmaised sotsiaalsed ruumid (Faist 2000), mis ühendavad omavahel kahes riigis või rohkemates riikides elavaid inimesi, võrgustikke ja organisatsioone. Soome-Eesti ruumis leidub näiteid selliste hargmaiste sotsiaalsete ruumide kohta. Tihe, vahepeal ka igapäevane suhtlus teises riigis elavate sugulaste ja sõpradega võimaldab ka kogemuste, arusaamade ja praktikate jagamist üle piiride. Neid protsesse võib uurida kui hargmaist mitteformaalset õppimist ehk seda, kuidas piiriülese jagatud tegevuse ja suhtluse kaudu nii rändajad kui ka teises riigis elavad inimesed omandavad uusi tõekspidamisi ja praktikaid. Kuigi rändajate hargmaist tegevust on uuritud palju (nt Faist 2000; Vertovec 2009) ja tehtud on ka formaalse õppimise ja rändajate hariduskogemustega seotud uuringuid (nt Assmuth & Siim 2018), on hargmaist mitteformaalset õppimist uuritud veel üsna vähe (nt Guo 2013; Cuban 2014; Alenius 2015, 2016).

Selle uurimuse materjal koosneb Eestist Soome kolinute ja pendelrändajate intervjuudest (78 poolstruktureeritud intervjuud (PI) ja 20 biograafilist teemaintervjuud (TI)). Uurimismaterjal on kogutud Soomes koos teiste intervjuerijatega (Elisa Keski-Hirvelä, Petteri Aarnos ja Jaakko Hyytiä) rahvusvahelises projektis Trans-Net, kus võrreldi nelja erinevat hargmaist ruumi: Soome ja Eesti, Saksamaa ja Türgi, Ühendkuningriik ja India ning Prantsusmaa ja Maroko (Pitkänen, Icduygy & Sert 2012). Projekti juhtis Pirkko Pitkänen. Soomest Eestisse rännanute intervjuusid analüüsisid projektis Eesti tööühma uurijad (Mari-Liis Jakobson, Rein Ruutsoo ja Leif Kalev). Toon selles peatükis esile ka mõned tähelepanekud Soomest pärit rändajate kohta (Jakobson *et al.* 2012).

Intervjueeritavateks (80) valiti Soomes nii naisi kui ka mehi, kellel olid erinevad rändetaustad ja hargmaised praktikad. Poolstruktureeritud intervjuudes osales 78 intervjueeritavat, kellest 18 inimesega tehti ka teemaintervjuu. Lisaks otsisime teemaintervjuu jaoks veel kaks uut venekeelset intervjueeritavat, et tõsta venekeelsete intervjueeritavate osakaalu. Intervjuude tegemise hetkel olid intervjueeritavad 19–64-aastased. Nad olid kolinud Soome või alustanud regulaarset liikumist riikide vahel aastatel 1986–2009. Intervjueeritavate seas oli a) töö, peresidemete, õpingute ja Soome päritolu (ingerisoomlased) tõttu püsivalt Soome kolinuid ja b) regulaarselt riikide vahel liikuvaid rändajaid (töö, perekondlike põhjuste ja õpingute pärast rändavaid inimesi). Nende emakeel oli kas eesti, vene või soome keel (vt uurimuses osalenute kohta rohkem, Alenius 2015). Kõik intervjuud lindistati ja litereeriti sõna-sõnalt. Selles peatükis esitatud intervjuukatked on otsesed tsitaadid. Kõigi intervjueeritavate puhul on kasutatud varjunime.

Pärast projekti Trans-Net uurisin Soome tööühma kogutud materjali abil eelkõige mitteformaalse õppimise kirjeldusi ja vaatlesin oma doktoritöös hargmaiseid õppimiskeskondi (Alenius 2015). Uurisin ainekku kvalitatiivse sisuanalüüsi abil (Tuomi & Sarajarvi 2009; Krippendorff 2013). Vaatlesin kõigepealt vaid ainekku ja seejärel hilisemas faasis analüüsisin ainekku põhjalikumalt teooriast lähtuvate mõistete ja teooriate abil.

Vaatlesin mitteformaalset ehk organiseerimata ja väljaspool haridusasutusi toimuvat igapäevast õppimist sotsiokultuurilise õppimisteooria vaatenurkade abil. See on lähenemine, mis toob esile õppimise sotsiaalse iseloomu (nt Fuller 2007): inimesed õpivad uusi asju kogu elu, osaledes erinevate rühmade ja kogukondade tegevuses. Pere ja lähisugulased moodustavad lastele olulise õppimiskeskonna, teismeeas kasvab sõprade ja harrastusrühmade tähtsus. Täiskasvanuna omandatakse uusi arusaamu ja oskusi tööl, ühingutes ja samadest asjadest huvitatud olevate inimeste kaudu mh sotsiaalmeedia rühmades. Sotsiokultuurilisse õppimistraditsiooni kuuluv situatiivse (olukorrast sõltuv) õppimise teooria rõhutab, et teadmised ja oskused on seotud selle ajaga, kus need on loodud (Brown, Collins & Duguid 1989). Näiteks ei ole mõisted ja praktikad alati mõistetavad teises kultuuris või eri ajastul.

Osaledes erinevate rühmade ja kogukondade tegevuses, arendatakse samas ka enda identiteeti töötajana, harrastajana ja laiemalt ka näiteks soomevenelasena või helsingieestlasena. Keskne mõiste on praktikakogukond (Lave & Wenger 1991; Wenger 1998), mis tähistab kogukonda, mille liikmed osalevad regulaarselt ja intensiivselt ühises tegevuses, peavad nõu ühiste eesmärkide üle ja loovad ühiseid vahendeid, nagu näiteks lugusid ja mõisteid. Näiteks võib tihedalt koostööd tegevas kollektiivis olla ühiseid kõne- ja tegutsemisviise, mida alati ei pruugita mõista teistes rühmades. Sellistes kogukondades jälgivad uued inimesed kõigepealt tegevust eemalt ja hakkavad tasapisi omandama ühiseid tegutsemisviise ja pääsevad seejärel arendama ühist tegevust (Lave & Wenger 1991).

Teadmisi ja oskusi omandatakse ja jagatakse praktikakogukonnas ning vahendatakse ka ühest kogukonnast teise. Inimesed, kes kuuluvad kahte erinevasse kogukonda, võivad vahendada arusaamu ja praktikaid ka nende kogukondade vahel (Wenger 1998). Vaatlen selles peatükis, kuidas nii pendelrändajad kui ka sisserändajad vahendavad arusaamu ja praktikaid üle rahvuspiiride. Varem on uuritud, kuidas tagasipöördunud on pannud enda kasuks tööle välismaal omandatud ametioskusi, ja milliseid väljakutseid selliste teadmiste rakendamine on kaasa toonud (mh Conway, Potter & Godrey 2012; Wang 2015). Rändajad võivad vahendada ja tõlgendada eelkõige kultuurilist ja paikset informatsiooni, mida võib olla muidu keeruline mõista teises rahvuslikus ja kultuurilises keskkonnas (Williams & Baláz 2008). Näiteks mobiilseadmete abil on rändajatel lihtne jagada teadmisi ja kogemusi lähedaste inimestega, kes elavad teises riigis (Cuban 2014).

13.2. Hargmaine mitteformaalne õppimine tööelus

Mu uurimusest tuli esile, et hargmaises Eesti-Soome ruumis on sisserändajad vahendanud ja omandanud erinevaid tööga seotud tegutsemisviise. Osaledes töökollektiivi tegevuses Soomes, vaatlesid ja omandasid rändajad uusi töötamisviise. Teisalt andsid varasemad töökogemused Eestis, ja osadel juhtudel ka teistes riikides, võimaluse vör-

relda eri maade töötamistavasid. Näiteks võrdles Ilmar, kellel oli töökogemust rahvusvahelisel tasandil, eri maade töökollektiivide suhtlusnorme.

Eestis ollakse ka üsna konkreetsed ja [peab] kohe asjades kokku leppima, et siin Soomes üsna tihti võib kohata veel sellist, kuidas seda nüüd öelda, Rootsi moodi lähenemist, et kõik peavad olema samal arvamusel ja arutlema asjade üle mitu korda, enne kui jõutakse lõplahenduseni. Ilmar [PI, intervjuueerija Elisa Keski-Hirvelä, soome keeles]

Töötamine teises riigis andis võimaluse vaadelda ka päritoluriigi tööviise ja -kultuuri uuest vaatenurgast. Näiteks võrdles meditsiiniöena töötanud Grete oma tööd Soomes, Eestis ja Nõukogude Liidus. Grete kirjeldas, kuidas patsientide eest hoolitsemine on tema meelest aegade jooksul muutunud. Nõukogude ajal ei antud patsiendile alati täpset teavet haiguse kohta ning nad ei saanud mõjutada raviga seotud otsuseid, kuid tänapäeval on patsiendile tagatud enesemääramisõigus ja arst ei tee otsuseid üksi. Ametialaseid norme ei peeta seega muutumatuteks, vaid need võivad aja jooksul muutuda.

Näiteks, kui inimesel oli vähk, siis ta omastele räägiti sellest, aga patsiendile endale mitte [—] üleüldse oli selline mõtteviis, et siis see haigus läheb hullemaks või kiirendab seda või psüühika ei pea vastu, et see tundub täiesti absurdne. Umbes nii, et arst otsustab ja öde peab nõus olema, patsient on ainult „ahah“ [imestunud]. Patsiendi enesemääramisõigus ja üleüldse inimõigused, need on saanud täiesti uue tähenduse, aga muidugi on see muutunud ka Eestis, see sõltub sellest ajast, et see ei ole ainult see, et kas on Soomes või Eestis. Grete [TI, intervjuueerija Pauliina Järvinen-Alenius, soome keeles]

Eelkõige kõrgharidusega sisserändajad suutsid arendada oma ametialaseid oskusi tänu Soome kolimisele. Näiteks rääkisid Eestist Soome kolinud arstid, et Soome suurem elanikkond võimaldas neil tutvuda uute haigustega ja tervishoiu paremad töövahendid pakkusid võimalusi õppida uusi töövõtteid.

Näiteks kompuutertomograafia, magnetresonantstomograafia, need on küll sellised oskused või ma ei hakka nüüd, ma ei ole röntgeniarst, aga kõik arstid peavad midagi teadma, mida mina ei osanud Eestis ega teadnud näiteks sellist arstiteaduse uut ala, siin olen küll tundma õppinud. [—] Arstiteadus on nii palju muutunud ja see tehnoloogia areng on väga suur samm olnud ja muidugi ka see, võib-olla neid magnetresonantstomograafe on linnas X [Soomes] sama palju kui Eestis. Ehk tunduvalt lähemale pääseb sellele aparatuurile ja see põhjustab küll selle, et kui seadmeid on vähe, siis õpivad nende kasutamist vaid asjatundjad ehk röntgeniarstid, aga kuna siin on seadmeid rohkem, siis peavad kõik teadma midagi, röntgeniarstid teavad palju, aga ka teised teavad pisut. Eestis ma ei oleks teadnud seda vähestki ehk siis see erinevus on selgelt olemas. Edna [PI, intervjuueerija Pauliina Järvinen-Alenius, soome keeles]

Mõned uurimuses osalenud sisserändajad olid olnud ametialaste oskuste piiriülesed vahendajad (vt Alenius 2016) eri töötajate ja praktikakogukondade vahel. Need hargmaised vahendajad tõlgendasid kohalikke tööga seotud tegutsemisviise, jagasid toimivaid praktikaid ja tutvustasid uusi töötamisviise lähte- ja sihtriigis töötavatele kolleegidele. Hargmaise vahendajana olemine nõudis neilt nii Eesti kui ka Soome töökultuuri tundmist ja võimet oma teadmisi selgelt edasi anda ka erinevas keskkonnas. Näiteks edendas Helda, kes töötas Soomes avaliku halduse alal, oma soomlastest ja eestlastest kolleegide vahelist koostööd. Ta selgitas ja tegi mõistetavaks soomlastele iseloomulikke suhtlus- ja tegutsemisviise samal alal töötavatele inimestele Eestis. Äri alal töötav Indrek vahendas Eesti firma tegevuses toimunud kiireid muutusi Soome koostööpartneritele ja kinnitas neile, et uus strateegia on tõhus.

Uusi tööga seotud tegutsemisviise ja mudeleid võib omandada ka teises riigis õppimise kaudu. Näiteks omandas Edna doktoriõpingute ja lühikeste tööperioodide abil Soomes uusi meetodeid ja teooriaid ning rakendas neid enda õpetajatöös Eestis. Hargmaised koostöövõrgustikud käivitasid ka erinevaid Eesti ja Soome organisatsioonide koostööprojekte ning nendes projektides omandati ja jagati toimivaid tervishoiupraktikaid. Edna meelest oli Soomest saadud eeskujuline oluline õenduse eriala õpetamise arendamisel Eestis. Uurimuses osalenud sisserändajad organiseerisid ka soomlaste ja eestlaste koostöökohtumisi. Neil kohtumistel jagati infot kohalike töötamisviiside kohta. Näiteks korraldas Piret enda eestlastest kolleegidele külastuse osakonda, kus ta Soomes töötas. Külastuse käigus tutvuti eelkõige vanade hoonete hallitusega seotud probleemide lahendamisvõimalustega. Helle korraldas Soomes halduse alal töötavatele kolleegidele tööreisi Eestisse. Ta hinnangul mõjutas külastus personali värbamispraktikate uuendamist Soomes: organisatsiooni, kus oli varem meeste ülekaal, taheti tööle võtta rohkem naisi.

Sisserändajate rahasaadetisi ja nende mõju rändajate päritoluriikidele on uuritud palju (vt nt Vertovec 2009). Levitt (2001) on toonud esile ka nii-öelda sotsiaalsed saadetised, nagu näiteks sotsiokultuurilised tegutsemisviisid ja ideed, mida rändajad vahendavad sotsiaalse suhtluse kaudu oma lähteriikidesse. Samamoodi võib vaadelda ka n-ö ametialaseid saadetisi: tööalaseid arusaamu ja praktikaid, mida rändajad vahendavad ühest riigist teise (Alenius 2016). Ametialased teadmised ja oskused ei liigu vaid ühes suunas (sihtriigist lähteriiki), vaid töökogemusega rändajad toovad kaasa ka nii üldisi kui ka ametispetsiifilisi oskusi. Tööga seotud erioskusi töid Soome näiteks aknaklaaside valmistamisele juba Eestis spetsialiseerunud tehasetöölised, kes jätkasid samal alal ka Soomes. Ka telekommunikatsiooni ja tervishoiu alal töötanutel oli tööga seotuid erioskusi ja -teadmisi, mida nad said Soomes oma töös rakendada. Teisalt rõhutasid mõned intervjuueritavad, et nende töökohal ei soovitud omandada uusi töötamisviise ja nad ei saanud Soomes jagada Eestis omandatud toimivaid töövõtteid. Mõned töid esile, et Soome tööandjad hindasid eelkõige Soomes omandatud haridust ja oskusi.

13.3. Rändajate elu hargmaises ühiskondlikus ruumis

Mõned uuringus osalenud rääkisid, kuidas nende ühiskondlikud arusaamad ja maailmapilt on tasapisi muutunud pärast Soome kolimist või pendelrände alustamist. Osa tundis, et välismaal elamine on avardanud nende silmaringi ja võimet märgata erinevusi (vt ka vaimne areng, Helander selles teoses). Intervjueeritavad on näiteks märganud, et nad jälgivad kriitilisemalt eestlaste soolisi rolle peres ja ühiskonnas. Mõttelaadi muutumist täheldati näiteks vesteldes teiste eestlastega või jälgides elu teises riigis.

Tegelikult naistesse suhtumine on tõesti erinev [naerab], üsna erinev tõesti. Eesti on veel üsna patriarhaalne maa, ma olin isegi natuke, see on muutunud aja jooksul, olen hakanud mõtlema pisut erinevalt, nägema asju. Eestis käies näen ikkagi seda vana patriarhaalset suhtumist, seda on keeruline seletada, aga selle tunneb üsna selgelt ära.
Romi [PI, intervjuuerija Elisa Keski-Hirvelä, soome keeles]

Kahes erinevas ühiskonnas elamise kogemus andis rändajatele võimaluse võrrelda ühiskondlikke tõekspidamisi ja sotsiaalseid praktikaid. Intervjueeritavate sõnul on Soome ühiskond hästi korraldatud, mis teeb argielu ennustatavamaks ja turvalisemaks. Iseseisvat Eestit pidasid intervjueeritavad võrreldes Soomega innovaatilisemaks ja kohanemisvõimelisemaks. Osa intervjueeritavaid oli elanud ka Nõukogude Eestis, mille kaudu tuli nende intervjuudes esile kolme erineva ühiskonnakorralduse võrdlus. Hargmaine elu on nende sõnul peamiselt rikastav kogemus: rändajad saavad jälgida intensiivselt elu ja muutusi kahes erinevas ühiskonnas. Teisalt tunti, et kiirete muutustega kaasas käimine on mõnikord keeruline. Osade intervjueeritavate sõnul on negatiivsed asjad Eesti ühiskonnas seotud eelkõige nõukogude aja mõjuga.

Käisin X juures seal aiamaal [Soomes] istumas ja järsku tuli selline kummaline tunne, et see X aialapike ja kogu see piirkond seal on selline, milline Eesti võis olla enne venelaste tulekut. Pandi luud ukse ette märgiks, et pererahvas on mujal, kedagi pole kodus, aga ei ole kaugel ka. Aiakäru oli ka jäetud sinna kuskile. Ühesõnaga varastamine oli täiesti võõras, varastamine on tulnud Eestisse Venemaalt. Oliver [PI, intervjuuerija Elisa Keski-Hirvelä, soome keeles]

Teadusprojektis Trans-Net vaadeldi peale Soomes elavate eestlaste ka Eestis elavaid soomlasi (vt Jakobson *et al.* 2012). Nende suhtumine riiki erines Eestist lahkunute suhtumisest. Soomest pärit sisserändajad ei rõhutanud kordagi lojaalsust Eesti riigile (Jakobson *et al.* 2012.), kuid eestlased soovisid olla Soomes „seaduskuulekad, korralikud maksumaksjad“ (vt ka Alho & Sippola 2018). Intervjuudes esile tulnud kirjeldusi „töökatest ja reegleid järgivatest eestlastest“ võib tõlgendada ka soovina erineda teistest Soome sisserändajatest. Eestist pärit sisserändajate identiteeti kirjeldas tihti soov omada Soomes sotsiaalset kodakondsust ja säilitada samas ka tugev emotsionaalne side enda

rahvusrühmaga. Soomlastele tähistas heaoluriigi (Soome) kodakondsus kaitset, millest ei tahetud loobuda (Jakobson *et al.* 2012).

13.4. Kodanikuühenduste tegevuses osalemine identiteetide loojana

Uurimuses osalenud rändajad olid tegevad erinevates kodanikuühendustes eelkõige Soomes, aga ka Eestis. Oma vähemusrühma organisatsiooni kuulumine parandas intervjueeritavate meelest nende enda ja pereliikmete keeleoskust, aitas hoida kultuuritraditsioone ning tugevdada ühtekuuluvustunnet teatud rahvusliku rühmaga. Osalemine Soome põhirahvastiku esindajatega samas tegevuses aitas omakorda lõimuda Soome ühiskonnaga ja tugevdas Soome ühiskonna liikmena olemise kogemust. Ühingute tegevuses osalemine oli seega oluline erinevate identiteetide loomise vaatenurgast. Vene keelt emakeelena kõnelev Svetlana toob järgnevas katkendis esile erinevate rühmade olulisuse nii integreerumise kui ka kultuuriliste juurte säilitamise vaatenurgast.

Ma mõtlen, et integreerumist toetavad ja sellele aitavad kaasa erinevad organisatsioonid, seltsid ja vabatahtlike klubid, ja ma kuulun päris [naerab] mitmesse seltsi. Ja siis hobid, mul on hobi, ma harrastan X. See on mulle väga oluline ja on aidanud mind kogu elu tänu liikumisele, et seal on meil oma rühm, ma käin soome rühmas, see on inimestele väga tähtis ja sisserändajatele veel topelt oluline ja kuuluda sellisesse rühma, kus ei ole teisi sisserändajaid, ei ole sisserändajate esindaja, vaid kuuluda soomlaste sekka. Aga oma venekeelne, oma emakeelne, lehed, meedia, toetusrühmad, ühised üritused on samuti väga tähtsad, kui on veel võimalus olla oma kultuuri esindajana oma kultuuriühingus. Svetlana [TI, intervjueri ja Pauliina Järvinen-Alenius, soome keeles]

Mõned sisserändajad tõid esile ka Eestis tegutsevate ühingute olulisuse nende identiteetidele. Näiteks oli Soomes elava ja töötava Mari-Liisi meelest Eestis tegutsevate ühingute liikmeks olemine talle oluline.

Mu kuulun näiteks Eestis sellisesse nagu X on Soomes ja siis ma kuulun ka elu lõpuni või igavesti sellisesse X, et ma olen seal liige, et see on nagu selline koht kus Eestis, kui sa tahad hoida ülal patriotismi ja sellist, siis see on nagu parim koht, kuhu kuuluda, et see on mulle nagu väga tähtis [—] see teine koht see X, seal ma olen olnud täitsa juhataja see on selline üle maailma meid on kaheksasada ja kohalikus X on praegu umbes kakssada liiget [—] see on see koht, kus ma olen väljendanud end seoses sellega, seda eestlust ja iseseisvust peetakse väga oluliseks ja tuletatakse alati ka teistele meelde. Mari-Liis [PI, intervjueri ja Pauliina Järvinen-Alenius, soome keeles]

Teadusprojektist Trans-Net (Jakobson *et al.* 2012) tuli esile, et Eestis elavad soomlased kasutasid ühiskondlikus mõjutamises pigem sotsiaalseid võrgustikke kui organisatsioone ja seltse. Mõlemas riigis jälgisid sisserändajad aktiivselt ühiskondlikke sündmusi (Jakobson *et al.* 2012). Soomes elavad sisserändajad jälgisid aktiivselt Eesti ja Soome teabevahendeid ja venekeelsed intervjuueeritavad ka eri teabevahendeid Venemaal. Uuringus osalenud pendelrändajatel oli üldiselt vähe aega organisatsioonide tegevuses osalemiseks.

13.5. Ühiskondlike arusaamade ja tegutsemisviiside hargmaine vahendamine

Mõned intervjuueeritavad olid vahendanud ühiskondlikke arusaamu ja tegutsemisviise näiteks kodanikuühenduste vahel või sõpruskonnas. Arusaamu ei omandatud alati vahetult, vaid erinevaid ühiskondlikke mudeleid, institutsioone (näiteks koole) ja tegutsemispraktikaid hinnati ja võrreldi kriitiliselt (vt ka Assmuth & Siim 2018).

Peab tõdema, et eestlastest sõbrad on üsna palju kaitseseisus, oh on meilgi, on meilgi, kuigi ma räägin, et Soomes on see ja teine asi palju paremini, on meilgi, on meilgi. Pisut selline kaitsepositsioon on küll, et ära sa nüüd alahinda, aga üsna tihti, nad ikkagi üsna palju küsivad uudishimust, kuidas Soomes see asi on, ühiskondlik asi korraldatud, ja kuna ma seletan üpris palju, jaa, ahah, miks meil ei ole nii, seda on üsna palju, räägime üsna palju kahe ühiskonna erinevustest. Romi [PI, intervjuueerija Elisa Keski-Hirvelä, soome keeles]

Kommunikatsiooni alal töötav Silvi on üks näide hargmaisest vahendajast. Ta toetas Eesti kodanikuühenduste ja vabatahtlike tegevuse uuesti alustamist alates 1990. aastatest ja vahendas Soomest Eestisse oskusi ja töömudeleid ning aitas tegevuse toetamiseks luua ka hargmaiseid võrgustikke. Hargmaise koostöö kaudu kujunes hargmaine sotsiaalne ruum (Faist 2000), kus nii ideed, inimesed kui ka asjad liikusid üle rahvusriikide piiride.

See, millest ma olen huvitatud on see, kuidas panna inimesed taas koostööd tegema, sest nõukogude ajal oli see poliitilise kontrolli all ja siis ma tegin Eestisse, sinna, kust ma pärit olen, kodukülla [—] siis kui Eesti iseseisvus, tahtsin seal alustada sellist tegevust, kus inimesed saaksid ise vabatahtlikult midagi enda piirkonna heaks teha ja ma muretsesin kõik eeskujud ja kontaktid Soomest ja sain Soomest ka sõprusvalla ja siis see koostöö hakkas toimima ja siis ma vabatahtlikuna koolitasin kõik meie valla külavanemad, kuna sellist tegevust seal polnud, et oli vaja saada keegi selline inimene, kes siis on kelle ümber või kes koordineerib neid, seda sellist vabatahtlike tegevust.

[—]. Ma tegin seda kogu aeg Soome ja Eesti vahel ja tuli inimesi ka Soomest ja Eestist ja inimesed hakkasid tegema, et seal sündis palju koostööd ja tänapäevani see jätkub seal piirkonnas. Need inimesed hakkasid, koolid ja vallad ja osad ettevõtjad tegema erinevat ja siis mõned rahvatantsurühmad ja laulurühmad ja erinevat koostööd hakati tegema. Silvi [PI, intervjuuerija Elisa Keski-Hirvelä, soome keeles]

Laiemalt vaadates paistab hargmaine poliitiline tegevus Soome-Eesti ruumis olevat üsna tagasihoidlik ja poliitiline mõjutamine on peamiselt suunatud sellesse riiki, kuhu on kolitud (Jakobson *et al.* 2012). Niinimetatud poliitilisi saadetsi (vt nt Pérez-Armendáriz & Crow 2010) tuli esile mõnedest intervjuudest, kus intervjueeritavad rääkisid, et nad on näiteks toonud Eesti meedias esile Soomes omaks võetud tõekspidamisi, nagu näiteks positiivseid vaatenurki Põhjamaade heoluriigile ja vähemuste õiguste austamisele.

13.6. Rahvuslike identiteetide kujunemine hargmaises ruumis

Sotsiokultuurilise õppimisteooria järgi on identiteetide kujunemine erinevate rühmade ja kogukondade tegevuses osalemise kaudu oluline mitteformaalse õppimise osa (Wenger 1998; Wenger-Trayner & Wenger-Trayner 2015). Uuringus osalenud sisserändajate meelest on Soome töökollektiivi kuulumine integreerumise seisukohast oluline. See tekitas Soome ühiskonda kuulumise tunde ja andis ka võimaluse vaadelda soomlaste argitoimetusi ja -vestlusi. Mõnedele sisserändajatele oli omakeelse ühingu liikmeks olemine ja selle tegevuses osalemine oluline tegur kultuurilise ja rahvusliku identiteedi kujunemisel. Teisalt tundsid mõned intervjueeritavad end kõrvalejätuna näiteks poliitilistes erakondades või kultuuriühingutes ja osa laiema ühiskonnas.

Elkõige hiljuti Soome kolinud eestlased, aga ka osa Soomes kauem elanud, rõhutas enda tugevat identiteeti eestlasena ja sidet Eestiga. Eestlasega abielus olevatel intervjueeritavatel oli püsinud tugev Eesti identiteet, kuid neil, kellel oli soomlasest abikaasa, tundsid tihti, et nende identiteet oli muutumas tasapisi Soome-Eesti identiteediks. See peegeldab lähima praktikakogukonna ehk pere olulisust identiteedi kujunemisele. Kujutelma (Wenger-Trayner & Wenger-Trayner 2015) kaudu suutsid sisserändajad vaadelda end laiema eestlaste rahvusgrupi osana, kuigi laiemat rahvuslikku kogukonda ei ole võimalik otseselt kogeda. Eestlus tuli nende nägemustes esile kodus ja perekonnaringis õpitud tavades, aga ka näiteks esemete või telesaadete kaudu, mis on muutunud oluliseks pärast Soome kolimist. Intervjuudest tuli esile ka see, et Eesti identiteeti on võimalik ühendada omavahel Soome ühiskonda kuulumisega.

No ma pean küll end täielikult eestlaseks, sajaprotsendiliselt, mitte mingil juhul soomlaseks. Ma tunnen, et ma olen täielikult Soome ühiskonna liige, aga mitte soomlane. Leif [PI, intervjuuerija Elisa Keski-Hirvelä, soome keeles]

Hargmaist identiteeti kirjeldasid eelkõige need sisserändajad, kes olid elanud Soomes kauem. Intervjueeritavad tundsid, et nende identiteet on kuskil soomlase, ingerlase, venelase ja/või eestlase vahel või vaheldub sõltuvalt olukorrast ja keskkonnast. Näiteks tugevnes intervjueeritavate Soome identiteet siis, kui nad käisid Eestis, ja vastupidi Soomes tunti vahel tugevamat Eesti identiteeti. Vähemusrahvuse identiteedi esile tõstmine oli tähtis neile intervjueeritavatele, kes tahtsid Soomes esile tuua nende kuulumist eesti- või venekeelsesse vähemusse, kuid varem Eestis elades olid nad rõhutanud oma kuulumist soomekeelsesse vähemusse. Teisalt soovisid mõned intervjueeritavad Soomes kogetud diskrimineerimise pärast varjata mõnikord oma Eesti päritolu, rääkides teadlikult soome keelt ilma aktsendita. Paljudel oli identiteet seotud tugevalt keelega: kardeti eestluse kadumist enda emakeeleoskuse halvenemise pärast. Ka teiste eestlaseks ja ingerisoomlaseks olemist hinnati nende keeleoskuse kaudu.

Mõned intervjueeritavad kirjeldasid enda identiteeti muud moodi kui rahvusliku rühma kaudu: nad tundsid end „kosmopoliidina või läänemeresoomlasena“ või sidusid rahvuslikku identiteeti ka maailmakodanikuks olemisega: „olen eestlasest maailmakodanik“.

13.7. Kokkuvõte

Tänapäeva Soome-Eesti ruumis on mitmeid tegureid, mis teevad hargmaise tegevuse lihtsaks. Näiteks vähesed piirangud ELi riikide vahel, kiire ühendus ning ühised ajaloolised, poliitilised ja kultuurilised juured toetavad mitmekülgset hargmaist koostööd (vt Jauhiainen ja Rausmaa selles kogumikus). Siiski sõltub palju vastuvõtvast töökollektiivist ja ühiskonnast, kui huvitatud on need uutest mõjutustest ja sisserändajate oskuste kasutamisest. Hargmaistes ruumides ei ole kõik sisserändajad võrdsetel positsioonidel: näiteks hargmaises Prantsusmaa-Maroko ruumis suutsid prantslased enda etnilisest taustast kasu saada, kuid seevastu Prantsusmaal elavaid marokolasi diskrimineeriti nende päritolu pärast (Virikama *et al.* 2012). Ka Eestis elavad soomlased paistavad olevat teatud määral eesõigustatud positsioonil võrreldes Soomes elavate eestlastega, näiteks ametioskuste kasutamine on Eestis olnud (vastupidi Soomele) lihtsam ilma õpingute kaudu saadud pädevuseta (Jakobson *et al.* 2012). Seda võib mõjutada ka kolimise aeg ning intervjueeritava amet.

Jauhiainen (selles kogumikus) vaatlleb hargmaisust eelkõige inimeste piirideülese liikumise kaudu. Peale inimeste võivad üle piiride liikuda ka ideed ja kombad. Nagu selles peatükis tuli ka esile, võivad sisserändajad vahendada üle rahvusriikide piiride sotsiokultuurilisi, ametialaseid ja ühiskondlikke arusaamu ja praktikaid. Nii füüsilise kui ka virtuaalne liikuvus ja koostöö loovad hargmaise mitteformaalse õppimise võimalusi. Eesti ja Soome vahel liikuivad rändajad annavad ühe võimaluse sellise hargmaisuse uurimiseks.

Kirjandus ja allikad

- Alenius, Pauliina (2015). *Informal learning in a transnational setting: Exploring learning spaces of people migrating between Estonia and Finland*. Acta Universitatis Tamperensis 2034. Tampere: Tampere University Press.
- Alenius, Pauliina (2016). Exploring the role of migrants in transnational occupational learning processes in Estonia–Finland space. *International Journal of Lifelong Education*, 35 (3), 270–285.
- Alho, Rolle (2010). Maahanmuuttajien kokemukset ja ammattiliittojen näkemykset työehtojen polkemisesta Suomessa. Sirpa Wrede & Camilla Nordberg (toim.), *Vieraita työssä. Työelämän etnistyvä eriarvoisuus*. Helsinki: Palmenia, Gaudeamus Helsinki University Press, 93–121.
- Alho, Rolle & Markku Sippola (2018). Estonian Migrants' Aspiration for Social Citizenship in Finland: Embracing the Finnish Welfare State and Distancing from the 'Non-Deserving'. *Journal of International Migration and Integration*, 20 (2), 341–359.
- Assmuth, Laura, Marina Hakkarainen, Aija Lulle & Pihla Maria Siim (eds.) (2018). *Translocal Childhoods and Family Mobility in East and North Europe*. London: Palgrave Macmillan.
- Assmuth, Laura & Pihla Maria Siim (2018). School as Institution and as Symbol in Estonian Migrant Families' Lives in Finland. Laura Assmuth, Marina Hakkarainen, Aija Lulle, Pihla Maria Siim (eds.), *Translocal Childhoods and Family Mobility in East and North Europe*. London: Palgrave Macmillan, 163–187.
- Brown, John, Allans Collins & Paul Duguid (1989). Situated Cognition and the Culture of Learning. *Educational Researcher*, 18 (1), 32–42.
- Conway, Dennis, Robert Potter & Godfrey St. Bernard (2012). Diaspora return of transnational migrants to Trinidad and Tobago: The additional contributions of social remittances. *International Development Planning Review*, 34, 189–209.
- Cuban, Sondra (2014). Transnational families, ICTs and mobile learning. *International Journal of Lifelong Education*, 33 (6), 737–754.
- Faist, Thomas (2000). *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*. Oxford: Clarendon Press.
- Fuller, Alison (2007). Critiquing Theories of Learning and Communities of Practice. Jason Hughes, Nick Jewson & Lorna Unwin (eds.), *Communities of Practice. Critical Perspectives*. London: Routledge, 17–29.
- Guo, Shibao (ed.) (2013). *Transnational Migration and Lifelong Learning. Global Issues and Perspectives*. London: Routledge.
- Hannerz, Ulf (1996). *Transnational Connections: Culture, People, Places*. London: Routledge.
- Hyvönen, Heli (2009). *Lähellä mutta niin kaukana. Tutkimus naisten muuttoliikkeestä Suomen ja uudelleen itsenäistyneen Viron välillä*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 51/2009. Helsinki: Väestöliitto.
- Jakobson, Mari-Liis, Pauliina Järvinen-Alenius, Pirkko Pitkänen, Rein Ruutsoo, Elisa Keski-Hirvelä & Leif Kalev (2012). The Emergence of Estonian-Finnish Transnational

- Space. Pirkko Pitkänen, Ahmet Içduygu & Deniz Sert (eds.), *Migration and Transformation. Multi-Level Analysis of Migrant Transnationalism*. Dordrecht: Springer, 159–205.
- Krippendorff, Klaus (2013). *Content analysis. An introduction to its methodology*. Los Angeles: Sage.
- Lave, Jean & Etienne Wenger (1991). *Situated Learning. Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Levitt, Peggy (2001). *The Transnational Villagers*. Berkeley: University of California Press.
- Pérez-Armendáriz, Clarisa & David Crow (2010). Do Migrants Remit Democracy? International Migration, Political Beliefs, and Behavior in Mexico. *Comparative Political Studies*, 43 (1), 119–148.
- Pitkänen, Pirkko, Ahmet Içduygu & Deniz Sert (eds.) (2012). *Migration and Transformation. Multi-Level Analysis of Migrant Transnationalism*. Dordrecht: Springer.
- Telve, Keiu (2018). Absent or involved: changes in fathering of Estonian men working in Finland. *Gender, Place & Culture*, doi: 10.1080/0966369X.2018.1450227
- Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 5. painos. Helsinki: Tammi.
- Vertovec, Steven (2009). *Transnationalism*. Oxon: Routledge.
- Virkama, Anna, Catherine Therrien, Nouredine Harrami & Aissa Kadri (2012). Franco-Moroccan Transnational Space: Continuity and Transformations. Pirkko Pitkänen, Ahmet Içduygu & Deniz Sert (eds.), *Migration and Transformation. Multi-Level Analysis of Migrant Transnationalism*. Dordrecht: Springer, 63–101.
- Wang, Dan (2015). Activating cross-border brokerage: Inter-organizational knowledge transfer through skilled return migration. *Administrative Science Quarterly*, 60, 133–176.
- Wenger, Etienne (1998). *Communities of Practice. Learning, Meaning, and Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wenger-Trayner, Etienne & Beverly Wenger-Trayner (2015). Learning in a landscape of practice: a framework. Etienne Wenger-Trayner, Mark Fenton-O’Creedy, Steven Hutchinson, Chris Kubiak & Beverly Wenger-Trayner (eds.), *Learning in a landscape of practice: boundaries, identity and knowledgeability in practice-based learning*. London: Routledge, 13–29.
- Williams, Allan & Vladimir Baláz (2008). *International Migration and Knowledge*. London and New York: Routledge.
- Zechner, Minna (2010). *Informaali hoiva sosiaalipoliittisessa kontekstissa*. Väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.

14.

Eesti ja soome keele sarnasuse mõju lähisugulaskeele omandamisele ning eesti-soome suhtlusele

Annekatriin Kaivapalu

14.1. Soome ja Eesti keelesild

Soome-Eesti keelesilla all on tavapäraselt silmas peetud naabermaa keele oskust mõlemal pool Soome lahte. Eesti ja soome keel on lähedaste sugulaskeeltena nii sõnavara kui struktuuri poolest üsna sarnased. Keeltevaheline sarnasus ning kahe maa kultuuriline ja geograafiline lähedus hõlbustavad keele õppimist ja nii areneb eestlaste soome keele ja soomlaste eesti keele oskus üldjuhul kiiremini kui näiteks indoeuroopa keelte kõnelejatel. Mõlemal maal on traditsiooniliselt olnud märkimisväärne hulk naabrite keele oskajaid.

Esimene teadaolev eesti ja soome keele võrdlus on pärit aastast 1650 osana Michael Wexioniuse peamiselt ajalugu ja geograafiat käsitlevast teosest *Epitome descriptionis Sueciae, Gothiae, Fenningiae et subjectarum provinciarum* (Remes 2009, 23). 19. sajandi algusest peale on võrdlus lähedase sugulaskeelega olnud enam või vähem oluline osa eesti ja soome keele akadeemilisest õppes ja uurimisest. 20. sajandi alguses muutus naabrite keele oskamine veelgi tihenenud sidemete tõttu mõlema maa haritlaskonna hulgas üldiseks. Möödunud sajandi teisel poolel kuulus sugulaskeel kohustusliku aine eesti ja soome filoloogide õppekavva, samuti õpiti seda laialdaselt keelekursustel nii Eestis kui Soomes. Soome televisioonist sai 1970.–1980. aastatel põhjaeestlaste jaoks aken välismaailma ja seetõttu on selle põlvkonna soome keele oskus kõikide vanuserühmade kõrgeim, ulatudes ligi neljandikuni. (Tender & Soosaar 2017)

Pärast Eesti taasiseseisvumist laienes soome keele õpetus hoogsalt Eestis üldharidus- ja kutsekoolidesse. Soome keele õppe tippajal 1990. aastatel õppis eesti üldhari-

duskoolides soome keelt umbes 3000 ja kutsekoolides 1500 õpilast (SKAR 1997). Pärast 2000. aastate alguse langusperioodi on soome keele õpetamise osakaal Eesti haridusmaastikul hakanud taas kasvama: HaridusSilma andmeil õpib 2019–2020 õppeaastal Eesti koolides soome keelt 1114 õpilast. Uue riikliku õppekavaga (PRÕK 2011) avanes võimalus õpetada soome keelt B-võõrkeelena. Haridus- ja Teadusministeeriumi andmeil tehakse seda praegu juba 12 kooli põhikooliastmes. Soome keele kui kolmanda võõrkeele ehk C-keele õpetamise traditsioon on pikem ning praegu on see võimalik rohkem kui 20 koolis. Soome keelt õpitakse ka valikainena. (Pärismaa 2018) Esimesed soome keele õpinguid kuuendas klassis alustanud on jõudnud nüüdseks gümnaasiumisse. Soome keelt õpetatakse pea- ja kõrvalerialana Tartu ja kõrvalerialana Tallinna Ülikoolis, ka vabaharidussüsteemis on huvi soome keele vastu endiselt suur. Hoogustunud liikuvus kahe maa vahel on omakorda suurendanud soome keele oskajate arvu Eestis: 2011. aasta rahvaloenduse käigus märkis end soome keele oskajaks 167 315 inimest ehk 12,9%, värske Haridus- ja Teadusministeeriumi analüüsi (Simmul 2017) põhjal on soome keele oskajaid veelgi enam, 16%. Sellega oli soome keel Eestis vene ja inglise keele järel oskajate arvult kolmas võõrkeel, ka tööturul on soome keele oskusega töötajate vajadus inglise ja vene keele oskajate järel kolmandal kohal.

Soome keele oskajate arv Eestis varieerub siiski oluliselt geograafiliselt ja vanuserühmiti. Ootuspäraselt on see kõrgeim Harjumaal (keskmiselt 18,75%, Viimsi vallas 30%), madalaim Ida-Virumaal (keskmiselt 2%, Narva linnas 0,8%). Vanuserühmadest on kõige suurem soome keele oskajate osakaal 40–44- (25%) ja 35–39-aastaste (25%) hulgas. Enam kui 20% on soome keele oskajaid ka vanuserühmades 30–34 ja 45–49 aastat. Nooremate seas on aga soome keele oskus kiiresti vähenenud: kui vanuserühmas 25–29 aastat ulatub keeleoskajate osakaal veel 20% lähedale, siis alla 20-aastaste seas jääb see 15% piirist allapoole. (Tender & Soosaar 2017) Samas on soome keele õppijate motivatsioon uurimistulemuste (Õis 2014; Tender & Soosaar 2017) põhjal kõrge. Kõige olulisem soome keele õppimise põhjus on õpilaste soov soome keelt osata. Küsimusele, mida annab praegu ja/või tulevikus soome keele oskus, vastati, et see võimaldab soomlastega suhelda. Soome keele õpingud valiti ka sellepärast, et soome keel meeldib, on huvitav ja põnev ning soome keele õppimine on tore. (Õis 2014) Rõhutati ka Soome elama või tööle mineku võimalust ning paremaid väljavaateid mõlema maa tööturul. Mõlema uuringu põhjal toetas umbes kolmandiku vastanute arvates valikut soome keele sarnasus eesti keelega, mis muudab õppimise võrreldes vene ja saksa keelega lihtsamaks.

Soomes elas 2018. aastal Soome statistikakeskuse andmetel 51 456 eestlast. Tege-
likkuses on see arv ilmselt tunduvalt suurem, ulatudes mõnedel andmetel isegi kuni 75 000-ni. Eesti keelt emakeelena õpetatakse umbes 20 omavalitsuses, õpetajaid on 35.¹ Oma emakeele õppes osalevate eesti õpilaste arv on viimase kümnendi jooksul märkimisväärselt suurenenud: kui 2004. aastal õppis eesti keelt emakeelena 515 õpilast,

---

¹ Värskeimad andmed pärinevad Tuglase Seltsi kultuurisekretärit Järvi Lipastilt 15.03.2017 ning on ligikaudsed.

siis 2014. aastal 1214 (Latomaa 2018) ja viimastel andmetel juba umbes 1500 õpilast. Helsingis Latokartano koolis õpib eesti-soome kakskeelses õppes umbes sada õpilast. Enamik eesti keelt emakeelena õppijatest on koondunud pealinna ja selle lähiümbrusesse (Helsingi, Hyvinkaa, Vantaa, Hämeenlinna, Tampere, Espoo). 2015. aastal hakati Helsingi Ülikoolis ette valmistama eesti keele õpetajaid. Eesti keele õppe ja eestikeelse hariduse küsimustega Soomes tegeleb Helsingi Eestikeelse Hariduse Selts (www.eesti-keelsehariduseselts.fi). Seltsi põhieesmärk on tagada eesti keele ja kultuuri kestlikkus Soomes ning edendada, korraldada ja toetada eestikeelset haridustegevust.

Eesti keelt võõrkeelena õpetatakse Helsingis Vuosaare algkoolis ja Edela-Soomes Raisios Tahvio kooli 5.–6. klassides ning Lappeenranna ja Helsingi Sibeliuse gümnaasiumis. Helsingi Ülikoolis õpetatakse eesti keelt pea- ja kõrvalerialana, Turu, Tampere ja Oulu Ülikoolis kõrvalerialana. Eesti keele õppimine on endiselt populaarne vabaharidussüsteemis. Täiskasvanutele õpetab eesti keelt võõrkeelena erinevates rahvaülikoolides ja seltsides paarkümmend õpetajat, igapäev 10–40 õpilast. Tuglase Seltsis osaleb kursustel 300–350 eesti keele õppijat aastas. Eesti rahvaloenduse andmetega võrreldavat statistikat soomlaste eesti keele oskuse kohta siinkirjutaja kasutuses paraku ei ole.

Naabermaa keele õpetamise ja õppimise tähtsust mõlemal pool Soome lahte ning selle olulisust Soome ja Eesti suhetes, kultuuri mõistmisel ja majanduselu edendamisel on rõhutatud kahes Eesti ja Soome ühisraportis (Jöerüüt & Ollila 2003; Okk & Blomberg 2008). Jätkuva globaliseerumise tingimustes, kus inglise keel hõivab üha agressiivsemalt rahvuskeelte positsioone, toetab eesti ja soome keele kasutamine eestlaste ja soomlaste omavahelises suhtluses mõlema keele püsijäämist. Lähedaste sugulaskeelte sarnasus, selle tunnetamine ja teadvustamine loob soodsa pinnase teiste keeltega võrreldes hõlpsamaks ja kiiremaks keeleõppeks. Käesolevas kirjutises tutvustatakse olemasolevaid ja teoksil uurimusi eesti ja soome keele vastastikuse mõistmise ja sarnasuse tunnetamise kohta ning arutletakse selle üle, kuidas mõjutab eesti ja soome keele sarnasus kahe maa vahelist rännet, immigrantide integreerumist ja keelelist identiteeti ning eesti-soome kakskeelsete laste keelelist arengut.

14.2. Eesti ja soome keele vastastikusest mõistmisest

Suursaadik Jaakko Kalela, kes Eesti taasiseseisvumise ajal töötas president Mauno Koivisto kantseleiülemana, on meenutanud Soome presidendi vastust selle aja rohkele küsimustele eesti ja soome keele sarnasuse kohta: „Me saame aru kolmandikust, kolmandikust saame aru valesti ja kolmandikust ei saa üldse aru.“ Presidendi tollane hinnang põhines küll vaid sugulaskeele kasutuskogemusel, kuid viimastel aastatel läbi viidud uurimused eesti ja soome keele vastastikusest mõistmisest on osutanud, et üldjoontes peab see arvamus paika.

Eestlaste soome keele ja soomlaste eesti keele mõistmist on uuritud nii üksiksõna- kui tekstitasandil (Kaivapalu 2015). Uurimused viidi läbi Eestis ja Soomes eesmärgiga selgitada, kuidas eestlased ja soomlased mõistavad oma emakeele põhjal lähedast sugulaskeelt juhul, kui uurimuses osalejatel puudub sihtkeele õppimis- ja kasutus-kogemus. Teine eesmärk oli uurida, kas eestlased ja soomlased mõistavad lähedast sugulaskeelt samal määral. Üksiksõnade mõistmise uurimuses osales 32 soome õpilast ühest Lõuna-Savo maakonna gümnaasiumist ja 47 eesti õpilast ühest Põhja-Eesti ja ühest Lõuna-Eesti gümnaasiumist, tervikteksti mõistmist käsitlevas uurimuses 39 soome üliõpilast Jyväskylä ja Ida-Soome Ülikoolis ning 39 eesti üliõpilast Tallinna Ülikoolist. Mõlemad on taustategurite osas hästi võrreldavad. Nii üksiksõnade mõistmise testi sooritanud gümnaasiumiõpilased kui ülikooliõpingute alguses olevad üliõpilased, kes osalesid tervikteksti mõistmistestis, paigutuvad kognitiivse arengu mõttes noorte täiskasvanute hulka. Samuti on sarnane uurimustes osalejate haridus- ja kultuuritaust, sotsiaalne taust ning varasem keeleoskus, ka testi sooritamise tingimused olid samad.

Üksiksõnatest sisaldas nelja rühma eri sarnasusastmega sõnu:

- 1) eesti ja soome keeles sama või lähedase tähendusega sõnad (nt *kurss* – *kurssi*, *tädi* – *täti*, *naaber* – *naapuri*);
- 2) eesti ja soome keeles kirja- ja sõnalt samad või lähedased, kuid tähenduselt erinevad sõnad ehk nn valesõbrad (nt *kalju* – *kalju* 'kiilaspäine', *hallitus* – *hallitus* 'valitsus', *viiner* – *viineri* 'saiake');
- 3) eesti ja soome keeles kaudses tähenduseseoses olevad sõnad (nt eesti *vihmavari* 'saateenvarjo' võiks olla soomlasele mõistetav soome keeles lähedase tähendusega sõna *vihma* 'seenevihm' kaudu, sest mõlemad jagavad sama tähendust, st mõlemal juhul on tegemist vihmaga);
- 4) mõne muu keele abil äratuntavad laen- ja võõrsõnad (nt sm *historia*, ee *kostüüm*).

Uurimuse tulemuste põhjal selgus, et üksiksõnadest oli mõlema osalejate rühma jaoks arusaadav umbes kolmandik, eesti õpilastele veidi üle kolmandiku, soome õpilastele veidi alla kolmandiku sõnadest (tabel 1).

Tabel 1. Eesti ja soome üksiksõnade mõistmine: õigete vastuste osakaal protsentides

Osalejate rühm	Testisõnarühm				
	Kirja- ja tähenduselt sarnased sõnad	Kirja- ja sõnalt samad, kuid tähenduselt erinevad sõnad	Kaudses tähenduseseoses olevad sõnad	Laen- ja võõrsõnad	Keskmine
Eesti õpilased (n = 47)	68,4	2,4	8,0	56,2	33,8
Soome õpilased (n = 32)	43,6	4,7	24,2	35,3	27,0

Allikas: Kaivapalu 2015

Nii eesti kui soome õpilaste jaoks osutusid ootuspäraselt kõige arusaadavamateks eesti ja soome keeles kirja­pildilt sarnased samatähenduslikud sõnad, seejärel laen- ja võõrsõnad. Kõige rohkem raskusi valmistasid kirja­pildilt sarnased, kuid tähenduselt erinevad valesõbrad. Eestlased mõistsid paremini eesti ja soome keeles samatähenduslikke kirja­pildilt sarnaseid sõnu ning laen- ja võõrsõnu. Kaudses tähenduseseoses olevaid üksiksõnu, mille mingi tähenduskomponent on sarnane, mõistsid seevastu paremini soomlased.

Tervikteksti mõistmist käsitlevas uurimuses paluti osalejatel lugeda Eesti ja Soome suhteid käsitlevat sihtkeelset teksti (*Silta meren yli, Sild üle mere*), vastata küsimustele teksti kohta, tõlkida teksti nii palju, kui teadmised ja oskused võimaldavad, ning kirjel­dada oma mõistmisprotsessi ja selles kasutatavaid strateegiaid. Tekst oli tõlgitud Eesti ja Soome kontakte käsitlevast ingliskeelsest tekstist „Bridge over the sea“ paralleelselt eesti ja soome keelde nii, et kahe keele konstruktsioonid oleksid võimalikult sarnased: näiteks kui ühes keeles väljendati tõlkides mõtet lauselühendi abil, siis toimiti samuti ka teises keeles, või kui ühes keeles kasutati kõrvallauset, siis tehti seda ka teises (Muikku-Werner 2013, 236).

Tulemustest selgus taas (tabel 2), et umbes kolmandik kuni pool lähisugulaskeel­sest tekstist on eestlastele ja soomlastele arusaadav ka siis, kui seda keelt ei ole varem õpitud ega keelekeskkonnas viibitud, oma emakeele, muude varem õpitud keelte ja üldteadmiste põhjal.

Tabel 2. Tekstimõistmisküsimuste eest saadud summaarne punktide arv

Osalejate rühm	Küsimus						Kokku
	K1	K2	K3	K4	K5	K6	
Eesti üliõpilased	43	51	37,5	20	30	33	214,5
Soome üliõpilased	80	67	43	27,5	57	28,5	305
Võimalik maksimaalne punktide arv	117	78	73	117	117	117	619

Allikas: Kaivapalu 2015

Eesti ja soome keele vastastikune mõistmine ei ole siiski sümmeetriline. Soomlased mõistavad lähisugulaskeelset tervikteksti eestlastest paremini esmajoones oma emakeele eesti keelest laiema geograafilise, sotsiaalse ja ajaloolise varieerumise tõttu:

[Yritin ymmärtää] sitomalla sanoja vanhaan suomeen tai sanontoihin (esim. *Soome lahe mõlemal kaldal* → kaldal → kaidal)

[Proovisin mõista] seostades sõnu vana soome keele või väljenditega (nt *Soome lahe mõlemal kaldal* → kaldal → kaidal)

[Auttoivat] suomen puhekieli ja Turun murre.

[Aitasid] soome kõnekeel ja Turu murre

Eesti ja soome keele vastastikusel mõistmisel toetutakse niisiis esmajoones nende keelte, aga ka muude varem õpitud keelte ja sihtkeele sarnasusele, seostatakse seda metalingvistiliste ja üldteadmistega ning tervikteksti puhul kontrollitakse oletusi lause-, lõigu- ja tekstikontekstis. Kontekst toimib omalaadse filtrina, mis selekteerib keelekasutaja oletusi neid aktsepteerides või tagasi lükates. (Kaivapalu 2015)

14.3. Keeltevaheline sarnasus ja selle tunnetamine

Mistahes uue keele mõistmise ja õppimise lähtekoht on keeltevahelise sarnasuse tunnetamine. Tunnetatud keeltevaheline sarnasus ei ole ilmingimata sama kui keelesüsteemide tegelik tüpoloogiline kaugus, sest see on väga individuaalne ning sõltub paljuski keelekasutaja varasematest teadmistest ja kogemustest (Ringbom 2007, 7–8, 24–26). Nii võivad eesti *kalad* ja soome *kalat* olla ühe keelekasutaja jaoks vägagi sarnased, sest erineb ainult üks täht, teise jaoks aga erinevad, sest neis on erinevad tähed.

Seda, kuidas eestlased ja soomlased kahe keele sarnasust tunnetavad juhul, kui neil on aega ja võimalust seda teadvustada, ja millised tegurid tunnetamist mõjutavad, on juba mõnevõrra uuritud (Kaivapalu & Martin 2014; 2015; 2017). Kuna eesmärk oli keskenduda just teadvustatud sarnasuse tunnetamisele, koguti uurimismaterjal tajutesti abil, mis sisaldas 48 paari mõlemas keeles sama või lähedase tähendusega ning samas käändevormis sõnu. Testisõnade valikul lähtuti keelendite tegelikust sarnasusest (Remes 2009), mis varieerus samasusest juhusliku(ma) sarnasuseni järgmiselt.

- 1) sama tüvi, samad tunnused ja lõpud: *kala+d – kala+t*
- 2) sama tüvi, eri tunnused ja lõpud: *saar+te – saar+ien*
- 3) eri tüvi, samad tunnused ja lõpud: *harrastuse+st – harrastukse+sta*
- 4) eri tüvi, eri tunnused ja lõpud: *us+te – uks+ien*

Sõnapaari esimene sõna oli lähtekeelne, st eesti vastajate testides eesti-, soome vastajate testides soomekeelne, ja teine sihtkeelne ehk eesti vastajate testides soome-, soome vastajate testides eestikeelne.

Uurimismaterjal koguti internetiküsitluse abil, mis võimaldas uurimusse kaasata erinevatest Eesti ja Soome ülikoolidest 109 eesti ja 115 soome üliõpilast, kellel puudus lähisugulaskeele keskkonnas elamise kogemus ja kes ei olnud varem vastavalt kas eesti või soome keelt õppinud. Osalejatel paluti hinnata testisõnu kolmeastmelisel skaalal täiesti sarnaseks, üsna sarnaseks ja erinevaks. Samuti paluti osalejatel põhjendada oma valikut, et selgitada, millised tegurid sarnasuse tunnetamist mõjutavad. Tunnetatud sarnasuse mõõtmiseks töötati välja sarnasusindeks: iga täiesti sarnane vastus

andis kaks punkti, üsna sarnane ühe punkti ja erinev vastus null punkti. Seejärel iga sõnapaari punktid summeeriti, samuti arvutati välja samasuguste, üsna samasuguste ja erinevate vastuste punktisumma. Seega, mida kõrgem on sarnasusindeks, seda sarnasemana tunnetasid vastajad sõnapaare. Vastajate veidi erineva hulga tõttu on tulemused kaalutud (tabel 3).

Tabel 3. Eestlaste ja soomlaste vastuste koguarv kolmeastmelisel skaalal ning tunnetatud sarnasuse indeks

Rühm	Vastuste koguarv (kaalutud)			Tunnetatud sarnasuse indeks
	Sarnane	Üsna sarnane	Erinev	
Soomlased (n = 115)	1684,3	1631,3	1424,3	5017,4
Eestlased (n = 109)	1125,7	2027,5	1550,5	4370,6

Allikas: Kaivapalu & Martin 2014

Tulemustest nähtub, et soomlased on eestlastest altimad tunnetama eesti ja soome keele käändevormide sarnasust. Eestlased seevastu peavad sõnapaare pigem üsna samasuguseks kui samasuguseks või erinevaks ehk keskenduvad n-ö keskmisele. Keeltevahelise sarnasuse teadvustatud tunnetamise uurimise tulemused langevad niisiis kokku eelpool kirjeldatud soome ja eesti keele mõistmist käsitleva uurimuse tulemustega. Samuti osutavad osalejate kommentaarid, et soomlased toetuvad nii nagu mõistmistestiski peamiselt oma emakeele ulatuslikumale geograafilisele ja sotsiaalsele varieerumisele ning keskenduvad hindamisel rohkem sõnavormide sarnasusele tervikuna. Eestlased tuginevad hindamisel pigem sõnatüvede, käändelõppude ja mitmuse tunnuste sarnasusele. Soomekeelsete osalejate tunnetusprotsess näib niisiis refleksioonide põhjal olevat pigem tähendusekeskne, eestikeelsete osalejate tunnetusprotsess pigem vormikeskne. Sarnasuse tunnetamise määra mõjutavad tegurid on seotud esmajoones emakeelega: teadmistega oma emakeele ajaloolise, sotsiaalse ja geograafilise varieerumise ning keelendi paralleelvormide kohta, samuti keelendi esinemissagedusega. Need tegurid põhjustavad teadvustatud tunnetatud sarnasuse asümmeetriat kahe osavõtjarühma vahel.

Soome ja eesti keele sarnasuse teadvustamata tunnetamise uurimine on alles algusjärgus. Siiski on oluline teada, kas eesti ja soome keele sarnasust tunnetatakse samamoodi ka siis, kui teadlikuks analüüsiks ja võrdlemiseks ei ole aega. Piloottuurimuses (Kaivapalu & Jarvis 2017), milles osales kuus eestlast Tallinna ja kuus soomlast Ida-Soome Ülikoolist, kasutati teadvustamata sarnasuse tunnetamise uurimiseks reaktsioonijakatsset. Katse sisaldas samu sõnapaare kui teadvustatud tunnetamise test ning lisaks muid eesti ja soome keele tegelikke ja tehissõnu, mille keeltevahelise sarnasuse aste vaheldus samasusest erinevuseni. Soomlastele oli stiimuliks eestikeelne ja sihtmärksõnaks soomekeelne sõna, eestlastele stiimuliks soomekeelne ja sihtmärksõnaks eestikeelne sõna. Katseisikule näidati ekraanil kõigepealt maski XXXXX, siis lähisugulaskeelset stiimulit (vastavalt *hambaid* või *hampaita*) ja seejärel sihtmärksõna (vastavalt *hampaita* või *hambaid*). Katseisiku ülesanne oli otsustada, kas sihtmärksõna

on sõna (vajutades klahvi W) või tehissõna (vajutades klahvi P). Varasemad uurimused (Jiang 2012) on osutanud, et katseisikud reageerivad stiimuliga sarnasele sihtmärksõnale kiiremini kui stiimulist erinevale sihtmärksõnale. Pilootuurimuse tulemuste põhjal näib see paika pidavat soomlaste, kuid mitte eestlaste osas (tabel 4).

Tabel 4. Soomlaste ja eestlaste keskmine reaktsiooniaeg stiimuli ja sihtmärksõna paaride eri sarnasusastme korral

Sarnasuskategooria	Õigete vastuste keskmine reaktsiooniaeg (millisekundit)	
	Soomlased	Eestlased
Sama tüvi, samad tunnused ja lõpud	786.96	947.84
Sama tüvi, eri tunnused ja lõpud	826.96	873.62
Eri tüvi, samad tunnused ja lõpud	984.44	978.42
Eri tüvi, eri tunnused ja lõpud	896.97	903.35
Kokku	889.94	925.43

Allikas: Kaivapalu & Jarvis 2017

Kuigi tulemustesse on väikese osavõtjate arvu tõttu põhjust suhtuda väga ettevaatlikult, viitab soomlaste lühem keskmine reaktsiooniaeg paremale sarnasuse tunnetamisele ja kinnitab nii teadvustatud sarnasuse tunnetamise tulemusi. Ka sama katse veidi täiustatud variandil põhineva ja suuremat hulka uurimuses osalejaid hõlmava magistritöö (Siilivask 2018) tulemused osutavad, et soomlaste reaktsiooniaeg on eestlaste omast lühem. Samuti osutab eestlastest soome keele õppijate ja soomlastest eesti keele õppijate keelekasutus õppijakeele korpuste tekstides (Kaivapalu & Eslon 2011), et soomekeelsed õppijad kasutavad keeleloomes eestikeelsetest enam kahes keeles sarnaseid käänamis- ja pööramismalle.

Niisiis osutavad erinevad uurimused, et keeltevahelisel sarnasusel on oluline roll soomlaste eesti keele ja eestlaste soome keele kasutuses, kuid soomlased on seejuures eestlastest altimad toetuma eesti ja soome keele sarnasusele.

14.4. Eesti ja soome keele kasutusolukorrad

Ränne ei ole kunagi eraldiseisev nähtus, vaid mõjutatud poliitilistest, majanduslikest ja sotsiaalsetest põhjustest (Eamets & Philips 2004). Eesti ja Soome puhul on rände tõuke- ja tõmbefaktorid ning põhjused erinevad. Eestlaste peamised Soome emigreerumise põhjused 1990. aastatel ja 2000. aastate alguses on olnud etniline tagasiränne, abiellumine ja perede ühinemine (Pohjanpää *et al.* 2003; Liebkind *et al.* 2004), pärast Euroopa Liiduga ühinemist kasvas oluliselt töö- ja õpiränne (Praagli 2009, 75), aga ka pendelränne (Vanala 2012). Soomlaste Eestisse emigreerumise põhjustena on toodud välja õppimine, töö ja vanaduspäevade veetmine, toetavate teguritena argielu sujuvus, bürokratia vähesus

ja madalam hinnatase võrreldes Soomega (Moorats 2017, 30). Eesti ja Soome keelelist ja kultuurilist lähedust on mainitud rännet soodustava tegurina mõlema maa puhul (vt nt Praakli 2009, 75; Moorats 2017, 31). Keelte ja kultuuride sarnasus võimaldab hõlpsamini luua vastastikuseid kontakte ning muudab naabermaal kohanemise ja ühiskonda lõimumise võrreldes muude maadega psühholoogiliselt valutumaks. Samas mõjutab keelte sarnasus lähte- ja sihtkeele kasutusvalikuid, sest kahe keele vaheline ühisosa on võrreldes geneetiliselt või tüpoloogiliselt kaugemate keeltega suurem.

Soome emigreerunud eestlaste keelekasutust pere sees, töökohas, ametlikes institutsioonides ja suhtlusvõrgustikes on analüüsitud Tampere eesti kogukonna näitel (Praakli 2009, 77–86) ja Euroopa Komisjoni rahastatud rahvus- ja valdkondadevahelise teadusuuringu „European Language Diversity for All“ (ELDIA) raames (Praakli 2017). Uurimuse põhjal mõjutab peresiseseid keelevalikuid kõige enam rahvus. Peredes, kus mõlemad abikaasad on eestlased, on omavaheline põhisuhtluskeel eesti keel, kui välja arvata teatud vestlussituatsioonides eri põhjustel toimuvad vähesed üleminekud soome keelele. Soome elementide ülekanne vestluse põhikeelde eesti keelde ehk koodivahetus toimub nii suulises (Praakli 2009) kui kirjalikus (Praakli 2016) suhtluses valdavalt leksikaalsel tasandil ja hõlmab peamiselt institutsionaalset sõnavara (*maistraatti, poliisi*), tänamis- ja palumis- ning tervitus- ja hüvastijätuvormeleid, hüüd- (*heippa, kiitos, moi* jne) ja vandesõnu (*perkele*) (Praakli 2017, 34).

Eesti-soome segaperedes on suhtluskeele valik heterogeensem, kuid suhtluskeelena domineerib siiski enamuskeelena soome keel. Eesti keel, asukohamaa vähemuskeel toimib suhtluskeelena juhul, kui ka soomlasest abikaasa oskab eesti keelt, tal on kogemus ja kontaktid Eestiga ning ta suhtub positiivselt Eestisse. Koduse suhtluskeele valikut mõjutab ka Soome elama asumise aeg: 1990. aastatel saabunud kalduvad eelistama kodukeelena soome, hiljem saabunud eesti keelt. Teise põlvkonnaga suheldes kasutab enamik eesti vanematest eesti keelt, rakendades teadlikult põhimõtet „üks vanem – üks keel“ või kasutades peresisese suhtluskeelena eesti keelt ka siis, kui teine vanematest on soomlane.

Kakskeelse lapse keelelise arengu nurgakivi on kakskeelsuse järkjärguline teadvustamine ja selle tulemusena keelte eristamine (Hassinen 2002; vt ka Teiss 2006, 2007; Jokela & Paulsen 2009). Olukorras, kus vanemad järgisid laste kakskeelsust arendades järjekindlalt põhimõtet „üks vanem – üks keel“, ilmnes, et eesti-soome segavorme esines laste kõnes enam kui muude keelepaaride puhul (nt inglise-saksa, inglise-prantsuse, inglise-norra, inglise-eesti), segavormid ilmusid laste keelde hiljem ja nende kasutusperiood kestis kauem. Kolmandal eluaastal vähenes laste kõnes leksikaalsete segavormide hulk, kuid samal ajal suurenes morfofonoloogiliste ja -süntaktiliste segavormide kasutus. See tähendab, et lapsed teadvustasid oma kakskeelsust kõigepealt sõnavara ja seejärel grammatika tasandil. Kahe keele koodide ühendamisest esines nii eesti- kui soomekeelses kontekstis, kumbki keel ei domineerinud. Kahe keele arengu dünaamikat iseloomustab seegi asjaolu, et segavormide hulk vaheldus keeliti, olles suurem kord ühes, kord teises keeles. Kõige varem omandati eesti ja soome keeles sarnased, seejärel kahes keeles eri-

nevad jooned. Kõige kauem säilisid segavormid selliste keelendite puhul, mis eesti ja soome keeles osaliselt kattuvad, pealtnäha sarnaste, kuid siiski tähenduselt erinevate sõnade ja grammatiliste konstruktsioonide puhul, nt *mina aja-si-n autoga* 'mina sõit-si-n autoga', vrd soome keeles *minä ajo-i-n autolla* (Hassinen 2002: 169).

Peresised keevealikud võivad aja jooksul muutuda ja eesti keel asendada peamiselt teise põlvkonna eestvõttel soome keelega. Mida nooremad lapsed peres on, seda tõenäolisemalt tuleb soome keel kooli ja sõprade kaudu ka koju (Tarnanen & Suni 2005, 16). Omavahelises suhtluses kasutab teine põlvkond enamasti soome keelt.

Töökohas on valdavalt kasutusel soome keel, kuid esineb ka eesti keelt suhtluses nii eestlastest kui soomlastest kolleegidega või klientidega. Seejuures on soome keel pigem formaalse ja eesti keel informaalsete suhtluskeele rollis. Oma ettevõttes töötavate eestlaste keevealikud määrab enamasti klientide etniline taust. Ametlikes institutsioonides nagu tööhõiveamet, maksuamet, pank ning erinevate teenuste puhul on suhtluskeel eranditult soome keel.

Suhtlusvõrgustikes ja lähikontaktides seevastu kasutatakse valdavalt eesti keelt, kuid teised vestluspartnerid, vestlussituatsioon ja -teema määravad sageli valiku eesti ja soome keele vahel. Näiteks olukorras, mil vestluspartnerite hulgas on neid, kes eesti keelt ei oska, kasutatakse viisakusest soome keelt. Eesti-soome abieludele on iseloomulik väiksem eestikeelsete ja suurem soomekeelsete kontaktide hulk. Soomekeelsemad on ka nende eestlaste võrgustikud, kes oskasid soome keelt juba enne Soome elama asumist või omandasid soome keele ümbritsevast keskkonnast. Mitmete uurimuste tulemused (Pohjanpää *et al.* 2003; Liebkind *et al.* 2004; Tarnanen & Suni 2005) osutavad, et vaid üksikjuhtudel ei kuulu eestlased soomlaste suhtlusvõrgustikesse, pooltel eestlastel on kõik või enamik sõpradest soomlased. Praakli uurimuse põhjal (2009, 86) osutasid Soome eestlased seega keelekasutuselt üsna heterogeenseteks ega moodustanud ühtset vähemusrühma.

Ka Eestisse asunud soomlaste puhul tõdetakse (Moorats 2017, 31), et sisseränderühmana iseloomustab neid keelte ja kultuuride sarnasusest tulenev sujuvam lõimumine Eesti ühiskonda. Huvi eesti keele ja kultuuri vastu võibki olla Eestisse kolimise algne tõukejõud, mis viib lõpuks õppimiseni Eesti kõrgkoolis. Kuigi kõik uurimuses osalejad eesti keelt ei osanud, rõhutati vastustes intervjuuküsimusele eesti keele oskamise vajaduse kohta, et ilma keeleoskuseta on raske leida lähedasi kontakte eestlastega, ühineda suhtlusvõrgustikega ning mõista eesti ühiskonda ja kultuuri. Keeleoskuse olemasolul aetakse argiasjad nagu arsti vastuvõtul, poes ja raamatukogus käimine, igapäevasuhtlus eestlastega eesti keeles. Kõik vastajad rõhutasid ka, et eesti keele oskamine muudab eestlaste suhtumise neisse positiivseks (Moorats 2017, 33):

„Oli omamoodi sundus õppida (eesti) keelt, sest alguses mul ei olnud midagi, siis oli natuke selline üksildane tunne. Praegu räägin hästi eesti keelt, see lihtsustab tõesti palju. Olguji, et inglise keelega tuleks toime, on inimeste suhtumine hoopis teistsugune, kui räägid eesti keelt. Kõik on üllatunud — soomlane on kolinud siia elama ja räägib eesti keelt.“

Eestlased ei pea seega soomlaste eesti keele oskust Eestis nii enesestmõistetavaks, kui peetakse eestlaste soome keele oskust Soomes. Eestis elavad soomlased kasutavadki igapäevasuhtluses soome keelt eesti keelest rohkem ning enamik nende tuttavatest ja sõpradest on soomlased. Soomekeelsetes suhtlusvõrgustikes osalemine annab gruppi kuuluvuse tunde, mille aluseks on ühine emakeel ja asjaolu, et kõik osalejad on Eestis sisseerändajad. Siiski märkisid needki vastajad, kes eesti keelt aktiivselt ei kasuta, et saavad eesti keelest aru. Eestlastega kontakte looma ja suhtlusvõrgustikes osalema on altimad need, kes on Eestisse elama asunud oma soovide ja huvide ajel, samas kui töö või abiellumise tõttu tulnud piirduvad enam vanade lähikontaktidega (Hyvönen 2009, 75) ja võivad end seetõttu ka sagedamini üksikuna tunda (Moorats 2017, 32). Eestlastega abielus olevad vastajad tõdesid, et on just abielusuhte kaudu tutvunud põhjalikumalt eesti kultuuri ja ühiskonnaga ning mõistavad seda paremini.

Seega võib Eestis elavate soomlaste intervjuude põhjal väita, et need, kes oskavad hästi eesti keelt, peavad seda Eestis elades oluliseks eeliseks. Samas need, kelle eesti keele oskus on tagasihoidlikum või kes ei oska eesti keelt üldse, ei tunne, et see mõjutaks nende elu kuidagi negatiivselt, sest nende suhtlusvõrgustikud koosnevad peaaesjalikult soomlastest.

14.5. Eesti- ja soomekeelse suhtluse võimalikkusest ja vajadusest

Lähedaste sugulaskeelte puhul ulatub keelesüsteemide sarnasus määrani, mis võimaldab sihtkeelt vähemalt osaliselt mõista ilma seda keelt õppimata või märkimisväärse keelekasutuskogemusega. Keeltevahelisel sarnasusel põhineb mitmes Euroopa piirkonnas (näiteks rootsi, taani, norra ja islandi keel Skandinaavias, saksa, hollandi ja friisi, tšehhi, slovaki ja sorbi keel, romaani keeled) suhtluses ulatuslikult kasutusel olev retseptiivne mitmekeelsus. Tegemist on suhtlusviisiga, mille korral vestluses osalejad kõnelevad oma emakeeles ja keeltevahelise sarnasuse toel mõistavad kaasvestleja keelt (Zeevaert & ten Thije 2007). Kaasvestleja keele produktiivne oskus võib seejuures olla väga erinev, ka lausa olematu või väga tagasihoidlik. Uurimistulemused (Hendriks & van Mulken 2015) osutavad, et selline suhtlemine on tõhusam ja täpsem kui mõlema osapoolte suhtlemine ühe osaleja emakeeles isegi juhul, kui teine osapool oskab seda keelt väga hästi, või inglise keele kasutamine *lingua franca*'na.

Kuigi eesti ja soome keel ei ole sõnavara poolest nii sarnased kui näiteks Skandinaavia keeled², loob keelesüsteemide sarnasus hea eelduse vastastikuseks mõistmiseks ka siis, kui kaasvestleja keelt ei osata. Kuigi inglise keele võidukäik üldtunnustatud suht-

---

² Wilbert Heeringa seni avaldamata uurimuse põhjal on inglise keele saja sagedasema sõna hulgas eesti ja soome ühist päritolu sõnu sama palju kui rootsi ja inglise keeles ehk umbes 30%.

lemiskeelena on viimasel ajal muutnud noorema põlvkonna suhtlemiskäitumist, on eestlaste ja soomlaste igapäevasuhtlemises retseptiivse mitmekeelsuse põhimõtteid järgiv traditsioon pikaajaline ja tavapärane. Mõlemas keeles on ulatuslikult ainet, mida on võimalik mõista oma keele põhjal, pealegi sujub igapäevasuhtluses kommunikatsioon ilma kõiki detaile täpselt mõistmata. Eesti ja soome keele vastastikust mõistmist käsitlevad uurimused (Härmavaara 2013; 2014) näitavadki, et eestlased ja soomlased loovad rühmavestluses ühist suhtluskoodi, ühendades mõlema keele elemente ja kasutades võrdlevaid teadmisi keelte häälduse, morfoloogia ja sõnavara kohta. Kahe keele segavormide kasutamine sama suhtlusvooru sees osutus ulatuslikumaks kui Skandinaavia keelte puhul. Selliste kompromisskeelendite eesmärk ei ole ainult vastastikune mõistmine, vaid ka keelega mängimine ja mitmekeelse rühmaidentiteedi loomine. Keelte sarnasusest ollakse seega vägagi teadlikud, nagu ka võimalikest riskisõnadest, valesõpradest, mille pindmise sarnasuse taga peitub eri tähendus. (Härmavaara 2013, 82) Keelte tegelik sarnasus ei ole mõistagi suhtluspartnerite kasutuses vahetult, vaid osalejad tõlgendavad öeldut ja vastavad vestluskaaslasel, tuginedes sellele, kuidas nad sarnasust tunnetavad ja mida oletavad olevat eesti ja soome keeles sarnane (Ringbom 2007; Kaivapalu & Muikku-Werner 2010). Selleks, et retseptiivse mitmekeelsuse põhimõtte teostuks, peavad osalejad olema sellest teadlikud ja nõus seda põhimõtet kasutama (Braunmüller & Zeewaert 2001, 2–5; Ribbert & ten Thije 2007, 78). Mitmekeelne kommunikatsioon on nähtusena tunduvalt laiem kui keeltevahelise sarnasuse tunnetamine ja suhtluse kvaliteet võib vastastikust mõistmist oluliselt suurendada.

Kuigi osundatud uurimuses ei põhjustanud eesti ja soome keele kasutamine retseptiivse mitmekeelsuse põhimõtete järgi arusaamisprobleeme, on päris tõrgeteta mõistmiseks siiski vajalik kaasvestleja keele produktiivne oskus.

14.6. Järeldused ja kokkuvõte

Eesti ja Soome keelelist ja kultuurilist sarnasust on mõlema maa puhul nimetatud rännet soodustava tegurina: vastastikuste kontaktide loomine ja ühiskonda lõimumine on psühholoogiliselt hõlpsam. Eestlaste ja soomlaste tiheda suhtlemise eri vormide alustala on kahtlemata keelesugulusest tulenev keelte sarnasus, mis võimaldab arvestatavat osa naabrite keelest mõista ilma eelneva õppimise ja varasema kokkupuuteta. Lähedase sugulaskeele mõistmine põhineb keeltevahelise sarnasuse tunnetamisel: keelekasutaja jaoks ei ole oluline mitte ainult keelendite tegelik sarnasus, vaid see, mida ja kuidas ta sarnasena tajub. Keeltevahelise sarnasuse tajumine on väga individuaalne, sõltub keelekasutaja isiksuseomadustest ja varasematest kogemustest ning loob nii eelduse uue keele mõistmiseks ja loomeks. Naabermaa keele oskuse tase määrab seal elades paljuski, milliseks kujunevad suhtlusvõrgustikud ja kuidas säilib või muutub identiteet.

Eestlased ja soomlased ei tunneta kahe sugulaskeele sarnasust siiski päris ühtmoodi. Soomlased on eestlastest altimad eesti ja soome keele sarnasust tajuma nii teadvustatud kui ka teadvustamata tunnetamise korral tänu teadlikkusele oma emakeele eesti keelega võrreldes ulatuslikumast sotsiaalsest, geograafilisest ja ajaloolisest varieerumisest. Keeltevahelise sarnasuse parem tunnetamine aitab omakorda kaasa paremale arusaamisele terviktekstist ning eesti ja soome keeles sarnaste keelendite enamale kasutamisele keeleloomes. Keelte sarnasus mõjutab ka eesti-soome kakskeelsete laste keelelist arengut: kõige varem omandatakse eesti ja soome keeles sarnased, seejärel erinevad jooned. Kõige kauem säilivad segavormid kahes keeles osaliselt kattuvate või väliselt sarnaste, kuid tähenduselt erinevate keelendite korral.

Eesti ja soome keele sarnasus ja eriti selle tunnetamine loob soodsa pinnase retseptiivsele mitmekeelsusele, suhtlemisviisile, mille vältel kasutavad vestluses osalejad oma emakeelt ja mõistavad selle, muude varem õpitud keelte ning üldteadmiste põhjal kaasvestlejat, ilma et produktiivne keeleoskus vältimatult vajalik oleks. Retseptiivse mitmekeelsuse põhimõtteid on põhjust eesti-soome igapäevasuhtluses senisest tunduvalt ulatuslikumalt teadvustada ja rakendada, sest see on esimene samm naabermaa keelde ja kultuuri süvenemisel. Kasutades omavahelises suhtluses esmapilgul lihtsa lahendusena näiva *lingua franca* asemel eesti ja soome keelt, toetame kahe soome-ugri rahvuskeele püsima jäämist.

Kirjandus ja allikad

- Braunmüller, Kurt & Ludger Zeevaert (2001). *Semikommunikation, rezepitive Mehrsprachigkeit und verwandte Phänomene. Eine bibliographische Bestandaufnahme*. Hamburg: Universität Hamburg, Sonderforschungsbereich Mehrsprachigkeit.
- Eamets, Raul & Kaia Philips (2004). *Tööjõu vaba liikumine Euroopa Liidus ja selle mõju Eesti tööturul*. Tartu: Tartu Ülikool.
- Hassinen, Sirje (2002). *Simultaaninen kaksikielisyys. Läheiset sukukielet viro ja suomi rinnakkain*. Oulu: Oulun yliopisto.
- Hendriks, Berna & Margot van Mulken (2015). Effective communication modes in multilingual encounters: Comparing alternatives in Computer Mediated Communication. *Multilingua*, 36 (1), 89–111.
- Härmävaara, Hanna-Ilona (2013). Kielten samankaltaisuus monikielisen suomalais-virolaisen vuorovaikutuksen resurssina. *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja*, 23, 60–88.
- Härmävaara, Hanna-Ilona (2014). Facilitating mutual understanding in everyday interaction between Finns and Estonians. *Applied Linguistics Review*, 5 (1), 211–245.
- Hyvönen, Heli (2009). *Lähellä mutta niin kaukana. Tutkimus naisten muuttoliikkeestä Suomen ja uudelleen itsenäistyneen Viron välillä*. Helsinki: VL-Markkinointi Oy.

- Jiang, Nan (2012). *Conducting Reaction Time Research in Second Language Studies*. New York and London: Routledge.
- Jokela, Hanna & Geda Paulsen (2009). Võtke minust eesmärki! Monikielinen lapsi rakenteita yhdistämässä. *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja*, 19, 61–75.
- Jõerüüt, Jaak & Esko Ollila (2003). *Eesti ja Soome Euroopa Liidus. Soovitused*. Saadaval: http://www.vm.ee/sites/default/files/content-editors/web-static/437/Eesti_soome_%20ek.pdf Viimati külastatud 05.02.2018.
- Kaivapalu, Annekatrin (2015). Eesti ja soome keele vastastikune mõistmine üksiksõna- ja tekstitasandil: lingvistilised tegurid, mõistmisprotsess ja sümmeetria. *Eesti Raken- duslingvistika Ühingu aastaraamat*, 55–74.
- Kaivapalu, Annekatrin & Pille Esilon (2011). Onko lähisukukielen vaikutus suomen ja viron omaksumiseen symmetristä? Korpuspohjaisen tutkimuksen tuloksia ja haasteita. *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja*, 21, 132–153.
- Kaivapalu, Annekatrin & Maisa Martin (2014). Measuring Perceptions of Cross-Linguistic Similarity between Closely Related Languages: Finnish and Estonian Noun Morphology as a Testing Ground. Heli Paulasto, Lea Meriläinen, Helka Riionheimo & Maria Kok (eds.), *Language Contacts at the Crossroads of Disciplines*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 283–318.
- Kaivapalu, Annekatrin & Maisa Martin (2015). Kuidas mõjutab emakeel keeltevahelise sarnasuse tunnetamist. *Emakeele Seltsi aastaraamat* 60, 74–100.
- Kaivapalu, Annekatrin & Maisa Martin (2017). Perceived similarity between related languages: strings of letters or morphological units? *Nordic Journal of Linguistics*, 40 (2), 149–174.
- Kaivapalu, Annekatrin & Pirkko Muikku-Werner (2010). Reseptiivinen monikielisyys: miten suomenkielinen oppija ymmärtää viroa äidinkielenä pohjalta? *Lähivõrd- lusi. Lähivertailuja*, 20, 68–96.
- Kaivapalu, Annekatrin & Scott Jarvis (2017). Exploring unconscious perceptions of morphological similarity between Estonian and Finnish. *Abstracts. 27th Conference of European Second Language Acquisition*. Reading: University of Reading, 91.
- Latomaa, Sirkku (2018). *Oman äidinkielen opetus: nykytilanne ja tulevaisuus*. Esitelmä ope- tus- ja kulttuuriministeriön seminaarissa koskien kielivarannon monipuolisuutta ja kielitaidon kehittämistarpeita 24.08.2017.
- Liebkind, Karmela, Simo Mannila, Inga Jasinskaja-Lahti, Magdalena Jaakkola, Eve Kyntäjä & Anni Reuter (2004). *Venäläinen, virolainen, suomalainen. Kolmen maahanmuutta- jaryhmän kotoutuminen Suomeen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Moorats, Laura (2017). *Suomalaisten siirtolaisuudesta uudelleen itsenäistyneeseen Viroon*. Bakkalaureustutkielma. Tallinna: Tallinnan yliopisto.
- Muikku-Werner, Pirkko (2013). Vironkielisen tekstin ymmärtäminen suomen kielen pohjalta. *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja*, 23, 210–237.
- Okk, Gunnar & Jaakko Blomberg (2008). *Eesti ja Soome koostöö võimalused*. Saadaval: http://www.vm.ee/sites/default/files/content-editors/web-static/437/Eesti_Soome_koos- too_online.pdf Viimati külastatud 05.02.2018.

- Pohjanpää, Kirsti, Seppo Paananen & Mauri Nieminen (2003). *Maahanmuuttajien elinolot. Venäläisten, virolaisten, somalialaisten ja vietnamilaisten elämää Suomessa 2002*. Elinolot 2003: 1. Helsinki: Tilastokeskus.
- Praakli, Kristiina (2009). *Esimese põlvkonna Soome eestlaste kakskeelne keelekasutus ja koodikopeerimine*. Tartu: Tartu Ülikool.
- Praakli, Kristiina (2016). Koodivahetuse mitu nägu. — Reili Argus & Anna Verschik (toim.), *Keelekontaktide ja mitmekeelsuse keelelised, sotsiaalsed ja kognitiivsed aspektid. Philologia Estonica Tallinnensis* 1. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 126–151.
- Praakli, Kristiina (2017). *Eesti keel Soomes. ELDIA uuringuaruanne*. Studies in European Language Diversity 29.2. Mainz, Wien, Helsinki, Tartu, Mariehamn, Oulu, Maribor. Saadaval: <https://services.phaidra.univie.ac.at/api/object/o:591057/diss/Content/get> Viimati külastatud 07.06.2018.
- PRÕK (2011). *Põhikooli riiklik õppekava*. Saadaval: <https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014020> Viimati külastatud 15.02.2018.
- Pärismaa, Sirje (2018). Kas paneme Soome silla tugevuse proovile? *Õpetajate Leht* 9.3.2018. Saadaval: <http://opleht.ee/2018/03/kas-paneme-soome-silla-tugevuse-proovile/> Viimati külastatud 09.03.2018.
- Remes, Hannu (2009). *Muodot kontrastissa. Suomen ja viron vertailevaa taivutusmorfologiaa*. Oulu: Oulun yliopisto.
- Ribbert, Anne & Jan D. ten Thije (2007). Receptive multilingualism in Dutch-German intercultural team cooperation. Jan D. ten Thije & Ludger Zeevaert (eds.), *Receptive Multilingualism: Linguistic analyses, language policies and didactic concepts*. Amsterdam: John Benjamins, 73–102.
- Ringbom, Håkan (2007). *Cross-linguistic Similarity in Foreign Language Learning*. Clevedon: Multilingual Matters LTD.
- Siilivask, Kadri (2018). *Viron ja suomen taivutusmorfologian samankaltaisuuden tiedostamaton havaitseminen*. Maasterintutkielma. Tallinnan yliopisto, humanistinen tiedekunta.
- Simmul, Liis (2017). *Võõrkeelte oskuse roll tööturul*. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium. Saadaval: https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/keelteoskuse_roll_tooturul_veebr2018.pdf Viimati külastatud 27.02.2018.
- SKAR (1997). *Soome keele aინeraamat. Rootsi keele aინeraamat*. Tallinn: Haridusministeerium.
- Zeevaert, Ludger & Jan D. ten Thije (2007). Introduction. Jan D. ten Thije & Ludger Zeevaert (eds.), *Receptive Multilingualism: Linguistic analyses, language policies and didactic concepts*. Amsterdam: John Benjamins, 1–21.
- Tarnanen, Mirja & Minna Suni (2005). Maahanmuuttajien kieliympäristö ja kielitaito. Seppo Paananen (toim.), *Maahanmuuttajien elämää Suomessa*. Helsinki: Tilastokeskus, 9–21.
- Teiss, Kristiina (2006). Suhtlusstrateegiad eesti-soome kakskeelsust omandava lapse segakoodis. — *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat 2*, 251–269.

- Teiss, Kristiina (2007). Varhaislapsuuden merkitys oman äidinkielen ylläpitämisessä ja kaksikieliseksi kehittyemisessä. — Sirkku Latomaa (toim), *Oma kieli kullan kallis. Opas oman äidinkielen opetukseen*. Opetushallitus. Helsinki: Edita Prima OY, 16–26.
- Tender, Tõnu & Sven-Erik Soosaar (2017). Eesti-soome keelesild XXI sajandil. *Keel ja Kirjandus*, 10, 753–770.
- Vanala, Hanna-Liina (2012). *Koti Virossa, työ Suomessa. Tutkimus Suomessa työssäkäyvien virolaisten ylijärgajaisesta arjesta kahden maan välillä*. Pro-gradu tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Õis, Ülle (2014). 6.–8. klasside õpilaste soome keele õppimise motivatsioon ja soome keele õpes kasutatavad enesemotiveerimise strateegiad. Magistritöö. Tallinn: Tallinna Ülikool.

15.

Soome sillad risti ja põiki. Hargmaisus, Soome ja Eesti

Jussi S. Jauhiainen

15.1. Sissejuhatus

Vaatlen selles peatükis, kuidas avaldub transnatsionaalsus ehk hargmaisus Eesti ja Soome kontekstis. Hargmaisus tähendab seda, et majandus, kultuur, poliitika ja inimeste liikumine ületavad mitmetel uutel viisidel rahvusriikide piire. Selle tagajärjel omandavad riigid, piirid ja nendega seotud protsessid ning tegelikud hargmaisuse loojad ehk reisijad, sisserändajad ja põhirahvastik uusi tähendusi ja praktikaid. Riik ei suuda enam nii tugevalt määrata, kuidas inimesed liiguvad üle piiride ning kuidas majandus, kultuur ja poliitika arenevad riigi piires (Dahinden 2017; Portes *et al.* 2017). Vaatlen selles peatükis hargmaisust mõistelisest, kvalitatiivsest ja kvantitatiivsest vaatenurgast.

Esimene vaatenurk toetub hargmaisuse teooriatele. Mõisteline vaatenurk on vajalik, et saada aru sellest, mis võib toimuda hargmaisuses järgmise paari aastakümne ja hilisemate aastakümnete jooksul. Mõnikord luuakse teooriaid ja mõisteid lähtuvalt selle konkreetse hetke nähtustest, kuid need kulgevad tihtipeale ka paar aastakümnet praktikast eespool.

Teine vaatenurk on Soome sillad (nähtuse ja termini sünniajast 19. sajandil vt Zetterberg 2015). Hargmaisus on nende Soome ja Eesti vaheliste sildadega seotud mitmel moel. Ühest küljest on sillad loonud palju ühist, mille abil on ületatud isiklikke ja rahvuslikke tasandeid. Teisalt on need teistes kontekstides loonud erinevuste rõhutamise kaudu enesesse suunatud rahvuslikku mõtteviisi, tegutsemist ja ainet. *Soome silda 1.0* hakati kavandama alates 19. sajandi keskpaigast. See oli esialgu kultuuriline ja hiljem poliitiline side Soome ja Eesti vahel. Kumbki maa ei olnud veel iseseisev ja rahvastiku liikumine kahe maa vahel oli vähene (Zetterberg 2015). *Soome silla 2.0* loomine langeb peamiselt Eesti taasiseseisvumise algusaegadesse 1990. aastatel ja 2000. aastate alguses enne Eesti ühinemist Euroopa Liiduga aastal 2004. Lähenemine oli eelkõige majanduslik ja poliitiline. Rahvastiku liikumine maade vahel kasvas kiirelt tänu turismile ja paljud kolisid ühest riigist teise. Tõlgendan neid sildu kirjanduse ja autoetnograafia abil.

Kolmas vaatenurk on hargmaised praktikad praegusest hetkest kuni 2030. aastateni. Seda perioodi kutsun nimega *Soome sild 3.0*. Eesti geograafid arendasid 2000. aastate alguses meetodi, mis võimaldab uurida mobiiltelefoni kasutajate paiknemist mobiilpositsioneerimise abil (Ahas *et al.* 2010). Identifitseerin mobiilpositsioneerimise andmete kaudu soomlaste ja eestlaste liikumise rütme ja hargmaiseid praktikaid. Vaatlen Soome ja Eesti vahelist liikumist praegusel hetkel, ehk sada aastat pärast riikide iseseisvumist, ning loon tulevikuvisionoone.

Soome ja Eesti hargmaisuse arengut mõjutab maade geograafiline asend. Loodus seab eritingimused Soome ja Eesti koostoimimisele, rahvastiku liikumisele ja hargmaisuse kujunemisele. Mitmemõõtmeline ja pidevalt muutuv materiaalne ja mitte-materiaalne ning inimlik ja mitteinimlik tegurite kogum seab Soome ja Eesti kokku, ühendab ja lõhub neid Soome sildu. Soome ja Eesti vahel ei ole maapiiri, kuigi elame üheskoos turvalisel Fennoskandia kilbil. Aastakümneid ei ole enam olnud võimalik liikuda kahe maa vahel mööda jääd. Kliima soojenemine muudab selle lähitulevikus veelgi ebatõenäolisemaks. Seega on Soomest Eestisse ja vastupidi reisimisega alati seotud ühest kohast teise liikumise kogemus, mis on hargmaise vaheruumi osa.

Pärast riigi maapinnalt lahkumist liigutakse inimese jaoks ebaloomulikku keskkonda, milleks on vesi või õhk. Maismaa kaob peagi laevareisija silmapiirilt ning seejärel ületatakse Soome territoriaalveed ja riigi majandusvööndi piir. Seda territoriaalmeere välispiiri ei ole aga võimalik näha merepinnal ega ka õhus. Seejärel ollakse lühikest aega alal, kus ei saa liikumise üle otsustada ükski riik üksinda.

Peagi paistab horisondil taas maismaa, kuhu saabutakse pärast lühikest majandusvööndi läbimist. Riigipiiride ületamisega on seotud mitmeid tavasid, kohustusi ja võimalusi. Ühest küljest piiravad need Soome ja Eesti vahelist läbikäimist. Teisalt meelitavad need aga kasutama piiri ületamisega kaasnevaid positiivseid võimalusi. Nii on olnud juba pikka aega. Lõpuks saabutakse võõrale maale, teise riigi külalisena. Oled Sa eestlane või soomlane, elad ametlikult Eestis või Soomes. Võib-olla oled isegi vastu tahtmist natsionalist, kes oma keha ja tegutsemisviisidega tuletab meelde üht riiki ning rõhutab seda? Kuidas Eesti ja Soome hargmaised inimesed siia sobituvad?

15.2. Hargmaisus mõistena

Hargmaisuse juured on natsionalismis ja sellest lahtiütlemises. Natsionalism on ühe rahvuse erilisust, ühtsust ja paremust rõhutav poliitiline ideoloogia. Natsionalism tähistab ühe rahvuse (oodatud) identiteeti, millega teised riiki tulijad peavad assimileeruma (Vertovec 2001; Portes *et al.* 2017). Natsionalismist eraldatud hargmaisuses ületavad ja läbivad majandus, kultuur ja poliitika rahvusriikide piire ning seavad neid kahtluse alla. Seega sünnib uusi inimeste, rühmade, institutsioonide ja praktikate kooslusi.

Hargmaisuse abstraherimise algjärgu keskne uurija Alejandro Portes ei pea hargmaisust esmajoones teoreetiliseks vaatenurgaks. Selle asemel on see mõiste, mis kannustab ja juhib uue nähtuse uurimist ühiskonnas (Portes *et al.* 2017). Teisalt väidab aga Janine Dahinden (2017), et hargmaisus viitab põhjalikumale paradigma muutusele ning uuele vaatenurgale rände uurimisel. See nõuab eemaldumist riigikesksetest epistemoloogilistest ja metodoloogilistest lähtekohtadest. Portesi ja Dahindeni vaatenurkade erinevuse taustal on ka see, kuidas hargmaisuse esinemine tuleks teaduslikult väljendada. Esimene neist ootab uurijatelt hargmaisuse korrapärasest ja kvantitatiivset tõestamist. Teine eeldab aga kvalitatiivseid tähelepanekuid ning hargmaisuse mõistmist. Hargmaisuse uurimise edendamiseks tuleb samal ajal arvesse võtta mõlemad vaatenurgad.

Hargmaisus on seotud laiema murranguga, millega ühiskonnas, kultuuris, majanduses ja poliitikas valitsenud varasemad selged piirid seatakse kahtluse alla. Alates 1990. aastatest hakati teaduse tegemisel rõhutama interdistsiplinaarsuse olulisust, kuni esile tõusis paljude teadusalade piire ületav transdistsiplinaarne lähenemine. Kunstialadel on eesliide *trans* olnud kauem. See tõusis eredamalt esile koos postmodernismi tugevnemisega alates 1970. aastate algusest, kui mitmesugused liikumised muutusid eesmärgiks (Urry 2007). Ühe sellise näitena võib esile tuua toonase perioodi arvutistumisega seotud, kuid veel enne digitaliseerimist sündinud Kraftwerki suurteose *Trans-Europe Express*. Ühiskonnas ja kultuuris esinev soo jagamine rangelt kaheks on osutumas moonutuseks. Enam ei seisa ainult interseksionaalse feminismi esindajad nende inimeste eest, kes ületavad sellised vastandlikuks peetud jaotused. Transsoolisus on mitmetes riikides seadusega sätestatud ühiskonna ametlikuks osaks. Mitmekultuurilisus, kultuuride segunemine ja hübriidsed kultuurid kaugenevad etniliste sarnasuste põhjal määratletud tervikutest, mille lähtekoht on tavaliselt olnud riik. Selle kõrvale on tõusnud mitmes kohas olemine ja riigi piire ületavad võrgustikud (Vertovec 2001).

Kultuur, ühiskond ja majandus on juba muutunud mitmetahulisemaks, kuid on ikka veel olemas üks jäänuk, mis töötab jätkuvalt selliste „transdimensioonide“ vastu. See on riik koos oma halduse, poliitika ja seadustega. Need jagavad inimesed rangelt kodanikeks ja mittekodanikeks, seaduslikult ja ebaseaduslikult riigis elavateks, maksekohuslasteks ja maksekohustusest vabastatuteks, põhirahvastikuks ja sisserändajateks. Portes *et al.* (1999) kritiseerivad hargmaisuse mõiste liiga lõtva kasutust ilma viideteta tihedatele sidemetele hargmaisuse teooria ja praktika vahel. Portes *et al.* (2017) nõustuvad muidugi sellega, et inimesi on liikunud ja liigub ka edaspidi lähteriigi ja sihtriigi vahel. Nad ei leia siiski, et tegu oleks hargmaisusega, mis muudab oluliselt suurte kogukondade identiteete. Mida Soome ja Eesti konteksti uurimine annab hargmaisuse uurimisele?

Soome ja Eesti paiknevad geograafiliselt üksteise lähedal Euroopa Liidus, mis lihtsustab riikidevahelist inimeste, kapitali ning tegevuste liikumist. Sellest hoolimata on mitmed riigikesksed põhimõtted ning praktikad Soomes ja Eestis erinevad. Soome ei või sekkuda Eesti asjadesse ega ka Eesti Soome asjadesse, nii halduslikul kui ka poliitilisel tasandil. Suurvennalikke nõuandeid võib küll anda ja väikese venna moodi tegutseda omakasupüüdliselt, kuid eraldi elamine on tõsiasi.

Riigid on iseseisvad üksused ja määravad täpselt, kes neisse kuuluvad ja kes nende aladel saavad tegutseda. Riikidevahelistes lepingutes saab siiski laiendada kodanike õigusi seoses sisserändega ja elamisega teises riigis, nagu näiteks teistes Euroopa Liidu liikmesriikides. Samal ajal on majanduse, kultuuri ja ühiskonnaga seotud praktikaid üha keerulisem määratleda riigipiiride järgi. Hargmaisus hävitab riikide üheselt tõlgendatavaid õigusi ja seega ei käi see kokku traditsioonilise nägemusega riigist ja selle kodanikest. Seetõttu ei ole hargmaisusel ka ametlikku staatust Soome ja Eesti vahelistes riiklikes suhetes. Sellest hoolimata on see Soomes ja Eestis üha enamate inimeste jaoks muutumas igapäevasemaks. Inimesed ei koli lihtsalt Eestist Soome või Soomest Eestisse, vaid osa inimesi hakkab elama ja tegutsema aktiivselt mõlemas riigis hargmaiste inimestena. Sellised inimesed on näiteks õpilased ja teatud ametialade esindajad, nagu näiteks osa ehitustöölisi (Alho 2013).

15.3. Hargmaisuse avaldumine Soome ja Eesti vahel

Inimese elu on seotud armastuse, viha, sõpruse, töö ning rahaga. Vaimne ja materiaalne „sild“ on tugevnenud Soome ja Eesti vahel mitmeid kordi tänu kauba- ja kultuurivahetusele ning sõprussuhetele. Kooselu on olnud peamiselt positiivne. Vaenulikkust on põhja- ja lõunanaabrite vahel olnud harva, kuid see-eest on seda jagunud suhetesse ida- ja läänenaabritega. Sild on tihti ka katkenud, tavaliselt inimeste institutsionaalse tegevuse tulemusel ning tihti ida ja lääne vaheliste tülide tõttu. Silla ehitamisega ei ole seotud ainult Soome lahe ületamine vaimselt ja füüsiliselt, vaid ka eemaldumine ühest riigist ning suundumine millegi ühise ehk hargmaisuse poole.

Kalevipoeg ja Väinämöinen ei pidanud ennast hargmaisteks. Nende mõtetes, kõnes ja tegudes on siiski piire ületavaid ning neid kahtluse alla seadvaid viiteid (Krull 2016). Nad seiklesid maailmas, kus puudusid riigid ja piirid. Friedrich Reinhold Kreutzwald ning Elias Lönnrot soovisid eepostega luua müüti ühe piirkonnaga seotud ühtsest rahvast. Nõnda said Eesti ja Soome hiljem riikidena ajaloolis-kultuurilise õigustuse siduda end selle alaga ning rahvusvahelisel üldsusel oli võimalik see juurdumine aksepteerida. Nii toimuski sada aastat tagasi.

Samas on nendes eepostes võimalik juba vilksamisi märgata ka ideed laiemast sidemest eestlaste ja soomlaste vahel. Tänapäeva geeniuurijad suudavad üha täpsemini määratleda meie ühise algkodu aega ja kohta. Kõige uuemate teaduslike tulemuste abil on see toodud Volga jõe keskjooksust Põhja-Eesti aladele. Läänemeresoomlased elasid koos, kuni osa neist läks või saadeti üle mere põhja poole (Maran 2018). Tasahilju hakkas meri aastasadade ning -tuhandete jooksul soomlasi ja eestlasi pigem eraldama kui ühendama. Teed kaugesid natsionalismi ja enesevaatluse kaudu. Mõned kohanimed jäid siiski meenutama seda kunagist algkodu. Tänapäeval uurib seda interdistsiplinaarne ala, mis ühendab omavahel keeleteaduse, geneetika, arheoloogia, bioloogia ja geograafia.

15.4. Soome sild 1.0

Esimesed teadlikult esile tõstetud ja kirja pandud mõtted Soome silla kohta sündisid pärast 19. sajandi keskpaika (Zetterberg 2015). Soome silda mainis esimeste seas Kreutzwald rahvuseeposes „Kalevipoeg“ ja pisut hiljem ka luuletaja Lydia Koidula seoses esimese üldlaulupeoga 1869. aastal. Koidula kirjutas 1881. aastal Soome Kirjanduse Seltsi 50. aastapäevaks luuletuse Soome sillast. See räägib sellest, kuidas ühise silla otsad kannavad ühte isamaad, mis kulgeb sama teed mööda edasi (Zetterberg 2017). Vabalt mõtlevat haritlaskonda on alati olnud raske suruda ühe riigi piiridesse.

19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses kiiksid eelkõige eesti kunstnikud Soome silla kaudu uut ja euroopalikku, mõjutades seejuures ka Soomet ennast. Eino Leino ning teised soome kunstnikud käisid ammutamas mõjutusi ja ka said neid oma Eesti reisidelt. Väga silmapaistev oli soome teadlaste panus. Professorid Arno Cederberg, Johannes Gabriel Granö, Lauri Kettunen, Ilmari Manninen ja Aarne Tallgren viisid 1918. aastal taasavatud Tartu Ülikoolis Soome ja Eesti suhted teaduslase koostööga uuele tasandile. Samuti viisid nad uusi ideid Tartust Soome. Haritlaskond oli liikuv, kuid lihtrahvas püsis peaaesjalikult paigal.

Soome ja Eesti iseseisvumise lähenedes aastal 1909 lõi Eesti tulevane president Konstantin Päts visioone Soome ja Eesti vahelisest kultuurilis-poliitilisest sillast, mis elavdaks Soome- Eesti kultuuri- ja majandussuhteid. Ühine pank, infoagentuur, laulupeod ning karskusseltsid pidid aitama luua ühist kultuurilist ja poliitilist ruumi. Kirjanik Gustav Suits tegi ettepaneku luua ühine riik just enne Soome ja Eesti iseseisvumist (Zetterberg 2017). Varsti pärast riikide iseseisvumist kirjeldas eestlasest harrastusajaloolane Hendrik Prants oma teoses „Soome sild“ soomlaste ja eestlaste aegade jooksul käidud ühiseid radu. Pearõhk oli üksteisega tutvumisel, sõpradeks saamisel, eesti ja soome keele õppimisel ning seeläbi ka üksteise sügavuti mõistmisel (Prants 1919).

Alkohol on olnud Soome-Eesti hargmaise kogemuse ja praktikate keskmes. Alkoholi keeluseaduse ajal toimetati Eestist salapiiritust Soome. Enne seda, nagu eespool on tõdetud, esitas Konstantin Päts tulemusteta ettepaneku luua Eesti-Soome ühiseid hargmaiseid karskusseltse. Kas see oli *Soome sild 1.0* või kas seda peaks nimetama pigem Eesti Soome sillaks või hoopis Eesti ja Soome sillaks, on küsimused, millele peab otsima uusi vastuseid tõlgendades veelkord ajastu vaimu.

15.5. Soome sild 2.0

Kui varasema Soome silla ehitajad olid kõrgkultuuri, kunsti ja teaduse esindajad, siis selle uuema silla — *Soome silla 2.0* — tegid tegelikkuses tavalised riikidevahelist hinnavahet ära kasutavad kodanikud, majanduslikest erinevustest ja ühtesulamisest kasu lõikavad firmad, avalik haldus ning mitmesugustesse majanduse keeristesse kinni

jäänud „ärimehed“, ka ausad ettevõtjad. Soome turistid ja tooted said Eestis tuntuks. Teenuste sisseostmise kaudu hakati Soome kohalikku toitu valmistama Eestis. Soome õpilasi ja ettevõtjaid liikus Eestisse ja eesti õpilasi ja töötajaid omakorda Soome.

Teise silla loomine toimus peamiselt 1990. aastatel. Eesti sai tagasi iseseisva riigi staatuse ning inimeste, kaupade ja asjade liikumine muutus tunduvalt vabamaks. Liikumine kasvas Soome ja Eesti vahel kiiresti kümnetest tuhandetest saja tuhandete reisideni aastas. Ka siis oli alkohol see, mis pani inimesed liikuma. Ilma selleta miljonid reisid Soome ja Eesti vahel oleksid olnud olemata ning sajad miljonid margad ja kroonid jäänud liikumata ühest kohast teise.

Selle silla tekkimisele aitasid kaasa kaheksakümneid aastat vana laeva Georg Ots ning telesaateid. Taustal olid soomlaste ja eestlaste institutsionaalsete suhete arendamise põhisuunad. Alates 1960. aastate keskpaigast hakati neid uuendama tänu Soome president Kekkose Eesti visiidile. Suhteid hakati looma otse Eestiga, mitte eestlaste kogukondadega Stockholmis või Lundis (vt Rausmaa selles kogumikus).

Silla loomise taustal puudus Soome ja Eesti vaheline hargmaisus täielikult. Mõningal määral käisid soomlased tegemas ühekordseid töötusi Tallinnas, muu hulgas ehitamas Viru hotelli. Selle tagajärjel sündis tulevasi hargmaiseid inimesi, kellest üks on näiteks kirjanik Sofi Oksanen. Ta on mitmel moel lõhkunud meie ühise ja eraldiseisva lähiajaloo riigikeskseid konstruktsioone. Eestlased reisisid Soome sel ajal veel väga vähe ja reisijaid valvati rangelt (Rausmaa selles kogumikus). Inimesi ühendasid mitmed moenähtused, mille olulisteks vahendajateks olid televisioon, raadio ja popmuusika.

Selle silla loomise ja kujunemise aega ulatuvad ka mu enda kogemused. Noorusajast on mälestustesse jäänud mustvalged ruudulise pildiga ja väga igavana tunduvad nõukogudeaegsed telesaated, mida ma Helsingis elava tädi televiisorist vahetevahel vaatasin. Tõsise teema puhul pakkusid tollal teismelisele poisile huvi vaid mõned pöörased keelelised assotsiatsioonid loodussaadetes, näiteks üks, mille osa nimi oli „Öökulli lend“.

Soome silla tugevnemine ja Nõukogude Liidu lagunemine muutus minu jaoks vaid aja küsimuseks pärast seda, kui käisin 1990. aastal oma esimesel Eestis reisel. Soome ja Eesti geograafia eriala üliõpilaste ühise reisi sihtkoht oli Saaremaa. Sinna minekuks oli vaja veel eraldi luba ja isikutõendit. Ühel meie seltskonna eestlasest üliõpilasel oli luba ununenud koju. Sadamas valvanud vene rahvusest relvastatud sõdur, vaevalt meist vanem, nõudis üliõpilaselt isikutõendit vene keeles. Üliõpilane näitas sõdurile keskmist sõrme, sähvas „Käi perse!“ ja jätkas koos meiega reisi. Soomlased kahvatusid, kuid sõdur jäi punastades üliõpilasele järele vaatama. Nõnda saime teada, et impeerium oli seestpoolt juba lagunenu. Sild oli tekkimas.

Kindlus silla kerkimise kohta jõudis minuni hiljemalt 1994. aastal, nimelt väga grotesksel moel. Oktoobri alguses reisisin laevaga Georg Ots taaskord Eestisse. Hoolimata jäisest sügistormist seisis kümned pensionärid terve reisi välistekil. Nad olid küll hirmul, kuid sihtkoha tähenduses veendunud. Peagi pressisid sajad pensionärid, töölised, õpilased, joomarid ja eelnevate kombinatsioonid end tihedaks inimmassiks laeva välisuste juurde. Kiiremad tormasid välja, vaid selleks, et jääda pooleks tunniks ootama passikontrolli.

15.6. Soome sild 3.0

Soome silla uus etapp hakkas valmima tänu Eesti ühinemisele Euroopa Liiduga 2004. aastal (Jauhiainen 2004a). Soomlasi ja eestlasi transportiv Tallink tõusis maailmaklassi ettevõtteks ja selle reisijate arvust sai Läänemere suurim. Ikka veel jaksavad reisijad kanda alkoholikoormaid Eestist Soome, kuigi Eesti uue alkoholipoliitika tõttu näitab see voog raugemise märke. Tänapäeva n-ö käimisvõistlused laevadelt läbi pika koridori sadamasse on võrreldes varasemaga sõna otseses mõttes pärit teisest aastatuhandest. Saavutan tavaliselt nendel „võistlustel“ mõne punktikoha, sest teekond, võimalused lõigata ja hoovõtumärgid on juba tuttavad. Minutilise täpsusega välja arvestatud logistiline ahel ei katke, kuigi kasutan mitmeid liiklusvahendeid.

Mida enam liikuda *Soome silla 3.0* suunas, seda püsivamalt on eestlased leidnud enda jaoks Soome ning vastupidi soomlased Eesti. Muidugi on reisimine ja turism ka praegusel ajal siin kõige elavamad, kui võrrelda neid eri riikide vaheliste inimvooludega. Reisijate arv on Euroopa Liitu kuulumise ajal tõusnud jätkuvalt miljoniteni. Ühtlasi on ka märkimisväärselt suur hulk eestlasi jäänud Soome ajutiselt elama, eriti pealinnapiirkonda. Eestikeelseid inimesi oli Soomes 1999. aastal 10 000, 2005. aastal 15 000 ja 2017. aastal 50 000. Aastal 2017 kaks kolmandikku eestlastest elas Uusimaa maakonnas. Soomes elab umbes 4000 eestikeelset inimest, kes ei ole sündinud Eestis (Tilastokeskus 2018). Palju vähem soomlasi, kuid siiski sajad, on leidnud püsiva kodu Eestist. Enam ei reisita Eestisse ainult suvilasse, vaid üha rohkem jäädakse Eestisse ka päriselt elama. Soome pensionäride elu on Eestis pisut vabam, sest igapäevane elukallidus on Eestis võrreldes Soome omaga 30–70 protsendi võrra väiksem. Aastal 2017 elas Eestis 4700 Soomes sündinud inimest, kellest 4000 olid Soome kodanikud. Osa neist räägib emakeelena eesti keelt. Nendest inimestest kaks kolmandikku elas Harjumaal (Statistikaamet 2018). Ränne Soome ja Eesti vahel on viimastel aastatel muutunud rahulikumaks, vähemalt ajutiselt. Viimastel aastatel on olnud isegi pigem nii, et Soomest on rohkem inimesi kolinud Eestisse kui Eestist Soome. Paljude Eestisse pöördujate emakeel on eesti keel.

Piiriülene „poodlemine“ on teada-tuntud ja uuritud nähtus mitmete elatustaseme poolest erinevate maade vahel. Globaalsel tasandil on palju vähem suudetud uurida ühest riigist teise liikuvate inimeste rütme, ja eriti selliste inimeste, kes jagavad oma aega kahe riigi vahel. Neid võib oma ajakasutuse põhjal kutsuda hargmaisteks inimesteks. Ma ei vaatle selles kirjutises nende motiive või seda, kui palju on neis hargmaisusele iseloomulikke tunnuseid. Hargmaised inimesed kasutavad siiski ära riikidevahelisi erinevusi ning väldivad neist erinevustest tulenevaid ebameeldivusi.

Hargmaiste inimeste ainekumoodustavad kõik inimesed, kes on rännanud Soomest Eestisse aastatel 2014–2016 ja pöördunud tagasi või kolinud Eestist Soome ja seejärel tagasi Eestisse. Andmed on pärit Soome ja Eesti vahel liikuvate inimeste mobiilpositsioneerimise andmebaasist (Ahas *et al.* 2010). Igal aastal käib Eestis umbes 850 000 soomlast ja ühtekokku tehakse Soomest Eestisse aastas umbes 1,5 miljonit reisi. See tähendab, et keskmiselt teeb iga reisija peaaegu kaks reisi ja kõik Soomes elavad

inimesed keskmiselt 0,27 reisi aastas. Soomlastest reisib igal aastal Eestisse peaaegu iga kuues (16%). Umbes 200 000 eestlast teeb igal aastal kokku umbes miljon reisi Soome. See tähendab, et iga reisija teeb umbes viis reisi aastas, mis on 0,77 reisi iga Eesti elaniku kohta. Peaaegu iga viies (19%) eestlane reisib igal aastal Soome.

Soome ja Eesti vahel liikuvatest inimestest peetakse turistideks neid, kes on olnud aasta jooksul välismaal (siinkohal soomlased Eestis ja eestlased Soomes) kõige rohkem kolm kuud või on reisinud Soome ja Eesti vahel vähem kui viis korda. Eestisse reisivatest soomlastest peaaegu kõik ehk 99 protsenti on turistid. Eestist Soome reisivate seas on turiste 94 protsenti.

Soome ja Eesti vahel liikuvatest inimestest esimese rühma moodustavad peamiselt turistid, kes on sihtriigis ehk Eestis või Soomes lühikest aega ning lähevad tagasi päritoluriiki. Tihti on nad ühepäevasel reisirühmal. Nende rütmi iseloomustab edasi-tagasi reisimine ehk suur osa neist sõidab kohe tagasi.

Teise rühma moodustavad turistid, kes veedavad sihtriigis rohkem aega (mitmeid päevi või nädalaid). Harvematel juhtudel võib reis kesta kuid. Nende inimeste rütmi iseloomustab seotus kohalike tavade ja ilma kohese tagasipöördumiseta päritoluriiki. Osa reisijaid harjub regulaarsete teise riigi külastustega. Külastused on tavaliselt oma iseloomult erinevad ehk päritoluriigis töötatakse ja sihtriigis puhatakse.

Kolmanda rühma moodustavad piiriülesed pendeldajad. Nad reisivad Soome ja Eesti vahel aastas üle 52 korra. Soomlased ei pendelda Soome ja Eesti vahel. Eesti reisijatest umbes üks protsent ehk pisut rohkem kui kaks tuhat inimest pendeldab Eesti ja Soome vahel. Keskmiselt teevad nad kahe maa vahel aastas 70–80 lühikest reisi. Pendeldamise põhjus on peamiselt töö, kuid mõnedel juhtudel ka õppimine.

Neljanda rühma moodustavad hargmaised inimesed. Nad reisivad Soome ja Eesti vahel aasta jooksul 5–52 korda ja veedavad välismaal (siinkohal soomlased Eestis ja eestlased Soomes) 3–9 kuud ehk täpsemalt 92–273 päeva. Eestisse reisivate soomlaste seas on hargmaiseid alla ühe protsendi ehk umbes 6000 inimest. Soome rahvastikus on Soome ja Eesti vahelisi hargmaiseid inimesi pisut üle ühe promilli. Eestist Soome reisivate seas on hargmaiseid inimesi viis protsenti ehk hargmaine on iga kahekümnes eestlasest reisija, kokku umbes 12 000 inimest. Eesti rahvastikust pisut alla ühe protsendi on Soome ja Eesti vahelised hargmaised inimesed.

Eespool mainitu põhjal liigub Soome ja Eesti vahel ühtekokku veidi vähem kui 20 000 hargmaist inimest, kes reisivad aasta jooksul riikide vahel mitmeid kordi ning veedavad mitmeid kuid mõlemas riigis. Paarkümmend tuhat inimest ei ole suur hulk, kui vaadelda riikide kogurahvastikku, kuid see arv on kasvamas. Hargmaistel inimesel on ka pere, sugulased ja sõbrad, kellega nende elu on seotud. Soome hargmaised inimesed teevad tavaliselt 10–15 reisi aastas ning nad veedavad Eestis aastas keskmiselt 140–160 päeva. Tavaliselt kestavad reisirühmad pisut kauem kui ühe nädala. Ka mina ise tegin Eestisse mitmeid aastaid üle kümne reisi ja veetsin seal üle saja päeva. Pelgalt reisimise peale kulus toona 1990. aastatel aastas terve töökuu võrra tunde, kuid nendel reisirühmal oli aega mõelda. Eestist Soome liikuvad hargmaised inimesed teevad tavaliselt 15–20

reisi aastas ja veedavad Soomes pisut kauem aega ehk keskmiselt 150–170 päeva aastas. Tavaliselt kestavad nende reisirändajad pisut üle nädala. On ka erinevaid ja erineva pikkusega rütme, mis sõltuvad hargmaiste inimeste ülesannete iseloomust. Mitmed neist töötavad sihtriigis või isegi mõlemas riigis korraga. Mitmed Eestist pärit hargmaised inimesed ongi aastas rohkem aega Soomes kui Eestis. See võib põhjustada vähemalt osadele neist sanktsioone seoses maksude ja sotsiaalkaitsega.

Viienda rühma moodustavad rändajad, kes on aasta jooksul vähemalt 9 kuud välismaal. Väljarändajad otsustavad ühel hetkel lahkuda kodumaalt. Keegi ei tea, millal nad tagasi pöörduvad, ja kas nad üldse seda teevad. Eestis elab sadu soomlasi. Soomes elab kümneid tuhandeid eestlasi. Osa neist pöördub tagasi oma päritoluriiki, kuid osa jääb püsivalt sihtriiki. Soome on jõukam kui Eesti, mis on peamine põhjus, miks eestlasi on Soomes rohkem kui soomlasi Eestis.

15.7. Kokkuvõte

Soome sildade kerkimine ning nende katkemine osutab, et Soome ja Eesti vahel on mitmesuguseid muutuvaid võrgustikke ja ühendusi. Materiaalseid võrgustikke kujundavad nii loodus kui ka inimesed. Mittemateriaalsed võrgustikud on tihti seotud inimtegevuse ning Soome ja Eesti vaheliste institutsioonide tegevusega, mis mõjutavad mõlemat riiki.

Nüüd, kui Soome ja Eesti on tähistanud oma saja-aastast riiklust, on hargmaised inimesed peamiselt need soomlased ja eestlased, kes kasutavad ära riikidevahelist majanduslikku hargmaisust. Endel, kes paigaldab Helsingis köögimööblit ja keraamilisi plaate, ning Pekka, kes vihub kahe maa vahet oma uue tehnoloogiaettevõtte pärast, ei pea end hargmaisteks inimesteks. Nad elavad tavalist elu riikidevahelises ruumis, kus nad on seotud nii mõlema riigiga kui ka neist eraldatud. Neis on hargmaisuse tunnuseid ja praktikaid. Tänu kokkusattumusele Soome ja Eesti ajaloos on nende hümnidel ühine viis. See seik ühendab omavahel soomlased, eestlased ning hargmaised inimesed. Kui nad kuulevad hümnid, on nad oma mõtetes riigi, koha või kogukonnaga seotud tihti eri moel.

Mida toob aga tulevik Soome ja Eesti vahelistele suhetele? Kümnetest, sadadest reisidest – kes neid jõuab enam kokku lugeda – on vapustavana meelde jäänud üks ja ainus helikopterireis Helsingi ja Tallinna vahel. Kiire, lühike jalutus helikopterisse, istumine, mürin, vaid minuteid kestev madal lend ja olingi kohal ning juba mõnede sekunditega Tallinna tänavatel. See *hyperloop*'i-eelne kogemus on oluline, et saaksin ette kujutada 2030. aastaid, mil digitaliseerimine, tunnel ning kahe riigi vastastikmõju on ainesed *Soome silla 3.0* loomiseks. Taevalik Talsingi ja põrgulik Hellinn on käega katsutavad (Jauhiainen 2004b).

Kliimamuutuste tõttu tekib Soome lahele üha harvemini jääd, rääkimata siis püsivast jääteest. Samas võivad kaugemas tulevikus tuua Golfi hoovuse muutused endaga

kaasa külmema kliima ning osa aastast võib pääseda Soome ja Eesti vahel liikuma mööda jääd. Võib-olla on tulevikus kaevatud maa alla tunnel, mida mööda saab rongi või sellest kiirema liikumisvahendiga Soomest Eestisse ja vastupidi. Pöörasemate teleportatsioonideni jõutakse, kui aeg ja tehnoloogiline areng liiguvad aastakümneid edasi. Siis jagavad inimesed erinevaid reaalsusi ja soovi korral külastavad virtuaalselt Kalevipoja ja Väinämöise, Pätsi ja Kekkose ja tulevate kangelaste aegu Soome sildade maastikul.

Hargmaisus esitab Soome ja Eesti teise aastasaja alguses väljakutse eelkõige riikide kaudu määratletavatele identiteetidele ja praktikatele. Tasub meeles pidada, et iseseisev riik ehk iseseisvust ise sooviv ja teiste riikide poolt tunnustatud üksus on olnud olemas vaid paar protsenti sellest ajast, mil inimesed on praeguse Eesti ja Soome aladel elanud. Vaevalt lõpeb ajalugu meie laiuskraadidel viimase aja riigikesksusega.

Ajalugu ei ole lõppenud, kuigi nii kuulutati, kui suured impeeriumid 1990. aastatel kokku varisesid. Kas Soome ja Eesti on riikidena alles ka saja aasta pärast? Vaevalt, vähemalt mitte praegusel kujul eraldiseisvate riiklike haldusüksustena. Võib-olla muutub hargmaisus postnatsionalismiks ja inimeste liikumine jätkub. Elu Fennoskandia kilbil on kindel, vaid jää kogus muutub.

Tänusõnad

Peatükk on Soome Akadeemia strateegilise uurimise nõukogu uurimisprojekti „URMI“ (Urbanization, Mobilities and Immigration) ning Kone Sihtasutuse uurimisprojekti „Soome sild 3.0“ osa. Mõlemat projekti juhib Jussi S. Jauhiainen. Karin Kangur ja Siiri Silm on loonud ainekogu selle kirjutise tablitse ja hargmaiste inimeste liikumist käsitlevasse osasse. Hargmaiste inimeste määratlemisel on kaasa aidanud Rein Ahas, Siiri Silm ja Margus Tiru.

Kirjandus ja allikad

- Ahas, Rein, Siiri Silm, Olle Järv, Erki Saluveer & Margus Tiru (2010). Using mobile positioning data to model locations meaningful to users of mobile phones. *Journal of Urban Technology*, 17 (1), 3–27.
- Alho, Rolle (2013). Trade union responses to transnational labour mobility in the Finnish-Estonian context. *Nordic Journal of Working Life Studies*, 3 (3), 133–153.
- Dahinden, Janine (2017). Transnationalism reloaded: The historical trajectory of a concept. *Ethnic and Racial Studies*, 40 (9), 1474–1485.
- Jauhiainen, Jussi S. (2004a). Viro vuonna nolla. *Terra*, 116 (1), 25–31.

- Jauhiainen, Jussi S. (2004b). Linnalised võrgustikud Tallinna ja Helsingi vahel — Talsinki või Hellinn? *Maja — Estonian Architectural Review*, 40 (1–2), 70–73.
- Krull, Hasso (2016). Soome sild. *Sirp* 17.06.2016.
- Maran, Kaur (2018). SUURLUGU: Postimees esitleb — kolme teadusharu koostöös sündis uus pilt eestlaste kujunemisest. *Postimees* 18.02.2018.
- Prants, Hendrik (1919). *Soome Sild. Eesti-Soome ühtlus aastatuhandete jooksul. Riikluse mõtte arenemine Soomesugu rahwaste juures*. J. Reimanni kirjastus, Tallinn.
- Portes, Alejandro, Luis Eduardo Guarnizo & Patricia Landolt (2017). Commentary of the study of transnationalism: Pitfalls and promise of an emergent research field. *Ethnic and Racial Studies*, 40(9), 1486–1491.
- Rausmaa, Heikki (2018). Katsaus Suomen ja Viron suhteisiin kansallisesta heräämisestä 1990-luvulle. Tuglas-seura. Saadaval: <https://www.tuglas.fi/katsaus-suomen-ja-viron-suhteisiin-kansallisesta-heräämisestä-1990-luvulle> Viimati külastatud 15.05.2018.
- Statistikaamet (2018). Rahvastik 1. Jaanuar — aasta, vanusrühm, maakond, riik, sugu ning sünniriik/kodakondsus. Saadaval: www.stat.ee Viimati külastatud 22.09.2018.
- Tilastokeskus (2018). Väestö 31.12. muuttujina alue, kieli, sukupuoli, tiedot ja vuosi. Saadaval: www.stat.fi Viimati külastatud 22.09.2018.
- Urry, John (2007). *Mobilities*. Polity Press, Cambridge.
- Vertovec, Steven (2001). Transnationalism and identity. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 27 (4), 572–582.
- Zetterberg, Seppo (2015). *Suomen sillan kulkijoita. Yhteyksiä yli Suomenlahden 1800-luvulla*. Siltala, Helsinki.
- Zetterberg, Seppo (2017). Mõte Soome ja Eesti kaksikriigist. *Postimees* 08.04.2017.

Mobility, Migration, and Transnational Connections between Estonia and Finland

Appendix: Preface and the Introduction chapter in English

Preface

The aim of this book anthology is to present multidisciplinary research about mobility, migration, and transnational connections between Estonia and Finland. The project has united nineteen researchers from the respective countries who have conducted research on the subject matter. They represent various fields of science: sociology, history, political history, ethnology, folkloristics, education, media studies, linguistics, geography, and economics.

People at, and associated with, the Migration Institute of Finland, had for several years held discussions about the need to unite scholars to a book project such as this one. However, it was not until the Immigration to the Nordic-Baltic Region: New Challenges to the Nation States at the Age of Migration conference in Tallinn in March 2017 that the final decision to launch the project was reached.

The editors of the book want to thank the Migration Institute of Finland for making the book project possible. We thank especially Tuomas Martikainen, the Director of the Institute, and Kirsi Sainio, the Administrative Director of the Institute, for their support throughout the project. We also want to thank Professor Laura Assmuth for acting as a reviewer for the book chapters written in Finnish and for her comments on the book's Introduction chapter. Thank you also to Eve Kyntäjä, Kristiina Praakli and Epp Lauk for commenting the book chapters written in Estonian. We also thank Professor Mikko Lagerpetz and Director Tuomas Martikainen for their comments on the Introduction chapter of the book. In addition, we thank all the book chapter writers who have commented each other's chapters -especially those who attended the one-day writers' seminar at Villa Tammekann in Tartu in April 2018. Outi Lepola and Johanna

Leinonen assisted in gathering a preliminary list of relevant publications that was of help in Kristel Edelman's and Miika Tervonen's literature review chapter. Many thanks for their contribution too! Thank you also to Järvi Lipasti from the Tuglas Society who assisted in the data gathering for Mikko Lagerspetz' book chapter.

The Estonian-Finnish context has always been multi-lingual. So has this book project. The authors of the book—which has been published both in Estonian and Finnish—have communicated with each other—depending on the context—in English, Estonian, Finnish, and Swedish. We hope that as little as possible has been 'lost in translation'. Instead, we believe that new insights have been made as we have been forced to think and re-think the concepts over the language borders.

Terhi Pääskylä-Malmström, Arja Korhonen, and Hannu Oittinen translated the chapters written in Estonian to Finnish. The chapters that were written in Finnish were translated to Estonian by Ramona Lepik. Annekatrin Kaivapalu, however, translated her own chapter from Estonian to Finnish. Finnish language editing support was given by Anna Niilekselä, Estonian editing support by Ivi Tammaru. The Foreword and the Introduction of the book were also published in English and Veera Supinen was in charge of the language editing of the English version of the book's Introduction chapter. We thank all the translators and language editors. Thank you also to *A. and T. Mattila Foundation (A. ja T. Mattilan Säätiö)* for assisting in covering the translation costs.

Rolle Alho thanks the Academy of Finland for his postdoctoral grant (decision nr. 310470) that has made it possible to participate in this project. In addition, we thank all the people who have agreed to be interviewed for the studies that the book chapters present.

The book editors, Rolle Alho and Kaja Kumer-Haukanõmm
4 December 2019

Introduction

Rolle Alho & Kaja Kumer-Haukanömm

Changing Migration Patterns

Migration is high on the political agenda all over the world, and Finland and Estonia are no exceptions. Contemporary migration –facilitated by improved transport and communication technologies– has led to migrants having more consecutive stays between countries (e.g. Penninx et al. 2006; Castles et al. 2014). Free mobility within the EU countries has further increased such possibilities. Migration between Finland and Estonia is a case in point of this development: in the Finnish-Estonian context, it is not easy to distinguish between “short-term” mobility and “permanent” migration. In addition, people who are mobile between Finland and Estonia cannot always easily be categorized into fixed groups such as work-based migrants, family migrants, temporary migrants, tourists, etc. For example, an Estonian grandparent who spends time in Finland taking care of their grandchildren could, in broad terms, fall into any or all of those categories due to the nature of their stay, which involves care work, family matters, and possible touristic activities. The overlap of such categories is notable in the lived experiences of many Estonians and Finns who are or have been mobile between the countries, as several chapters in this book will illustrate. The aim of the book is to shed light on different types of short-term mobility and migration between Estonia and Finland. We also shed light on the transnational connections between the countries, which link people on both sides of the border and which are often related to mobility and migration.

Different Eras of Mobility and Migration between Finland and Estonia

There has been commercial exchange between the coasts of Finland and Estonia for centuries (Zetterberg 2005; Jakobson et al. 2012). Mobility to promote cultural and intellectual exchange (sometimes referred to as *Suomen silta*, *the Bridge of Finland*) existed already in the 19th century and in the early 20th century. Cultural personalities such as Estonia’s Lydia Koidula (1843-1886) and Finland’s Elias Lönnrot (1802-1884) paved

the way for increased connections over the Gulf of Finland during the era of national awakening in both countries. In addition, for example, Finnish architects were active in Estonia in the beginning of the 20th century. In the late 19th and early 20th century, Finnish pastors and teachers worked in the Swedish-speaking parishes in Estonia, and young Estonian Swedes studied in Finland in Swedish-speaking schools of agricultural economy (Aman 2017).

In the early 20th century there were according to “different estimates” up to “3000 Estonians in Helsinki.” (Zetterberg 2013, 9) They were artisans, trades people, servants, and laborers—people who have received much less attention in the history books than the cultural personalities and intellectuals. The exact figures remained unknown because mobility between Estonia and Finland—both then part of the Russian empire—was free “of further formalities”. In other words, the era of (more or less) free mobility we have witnessed lately, is not new as such, but rather the norm that was interrupted by the Soviet occupation of Estonia. (ibid.)

It is also noteworthy that mobility between the two countries was already in the 19th century a multicultural and multilingual phenomenon that involved Finnish- and Swedish-speaking Finns, ethnic Estonians, Swedish speaking Estonians, Russians, and Baltic Germans (Aman 1992; Zetterberg 2013). However, despite regular maritime routes between Finland and Estonia already in the 19th century, peoples’ mobility between the (not yet independent) countries remained relatively scarce (Zetterberg 2015).

International politics of the 20th and 21st century have strongly shaped the Finnish-Estonian relations, mobility and migration between the countries. During the Soviet era, after the annexation of Estonia, tourism, mobility, and migration between the countries, was heavily controlled and restricted within the bilateral state relations between Finland and the Soviet Union (Jakobson et al. 2012, 162). This was a dark era in Estonian history, well-documented, for example, in Sofi Oksanen and Imbi Paju’s book anthology *Kaiken takana oli pelko [Fear Behind It All]* (2009).

The Iron Curtain severely limited contact between the Finns and Estonians. From 1944 until 1964 there was no ferry route between Finland and Estonia, and in the early 1960s only a few hundred Finns a year visited Tallinn. Travel from Finland to Estonia was burdensome as the route went through Leningrad and required a visa and dealing with Soviet customs bureaucracy. In those days, a trip to Tallinn required determination and would not be undertaken lightly (Nupponen 2007, 16). Mobility from Soviet Estonia was even more restricted: migration and travel of citizens of the USSR to Finland was allowed only in very exceptional cases (see, e.g. Laurén 2014, 1130).

The opening of a ferry route between Helsinki and Tallinn in 1965 improved Finnish citizens’ possibilities to visit Estonia and drastically decreased travel time between Helsinki and Tallinn. By 1967, 15,000 Finns had visited Tallinn. That was a high number then, but these days equivalent to the number of ferry tourists on a single summer day. (Nupponen 2007, 16–18) Some work-based mobility between Finland and Estonia existed already in the Soviet-era. Finnish construction workers, for example, built Viru hotel in

Tallinn in the late 1960s and early 1970s (see, e.g., Nupponen 2007). During that era of high unemployment in Finland, the building of the Viru hotel gave jobs to hundreds of Finnish builders (*ibid.*).

The restoration of the Estonian independence in 1991 rapidly removed political and practical barriers for mobility, migration, and all types of interconnectedness between the two countries. The connections were further eased when both countries joined the European Union (Finland in 1995 and Estonia in 2004), the Schengen Area (Finland 2001, Estonia 2003), and the Eurozone (Finland 2002, Estonia 2011). In 2006, work-based mobility was eased as Finland abolished the transition period act that restricted the mobility from the new EU countries to its labor market. Closeness and to some degree mutual understandability of the Finnish and Estonian languages has always lowered practical barriers to mobility. This is nowadays further enhanced by the quick, reliable, and affordable ferry routes that connect the two countries throughout the year.

Work, studies, family, and an emotional attachment and cultural interest have been the motives behind emigration from Estonia since the 1990s (Jakobson et al. 2012, 168). It is, however, evident that higher wages and living standards, including Finland's comprehensive welfare state in comparison to Estonia, have been important factors for migration from Estonia to Finland since the 1990s (e.g. Alho & Sippola 2019). From that perspective, Estonian migration has been primarily prompted by the Estonians' willingness to improve their economic living standards. On the other hand, in the 1990s and early 2000s, before Estonia's membership in the EU, the motives for emigration were more related to Ingrian Finns' "return migration" to Finland and marriages between Estonians and Finns (Pohjanpää et al. 2003; Liebkind et al. 2004). On the other hand, the so-called return migration of Ingrian Finns from Estonia to Finland was also influenced to economic factors, i.e. the unstable economic situation in Russia in the 1990s (Kyntäjä 1997).

Cultural Similarities and Dissimilarities

Some studies highlight cultural similarities between Finland and Estonia sometimes as a factor that facilitates migration between the countries (e.g. Anniste & Tammaru 2014, 388). While it is certainly justifiable to speak of "cultural similarities," other studies have emphasized that ethnic Estonians of various ages who have migrated from Estonia to Finland have experienced substantial cultural differences: Assmuth & Siim (2018) study shows that even if "Finnish" and "Estonian" cultures seem similar from the outside, the issue is not straightforward. Assmuth and Siim call the assumption of the cultural closeness "an illusion of similarity." In their study on Estonian children and parents' experiences of living in Finland (and moving between Estonia and Finland),

Assmuth and Siim found that children are quick to notice differences between Estonian and Finnish educational systems and school cultures, and that their social adaptation to Finland is not always a socially and emotionally easy or straightforward process. Indeed, some Estonian children do experience problems in emotionally and socially adapting to new settings in Finland despite the hopes of their parents (ibid. 182-184). Other studies (Alho 2010, 105; Alenius 2015, 150-152) point to the cultural differences at the workplace level between Finland and Estonia as experienced by Estonian workers in Finland who have found Finnish working life less authoritarian. In a similar vein, Finnish mothers living in Estonia have experienced cultural differences in the expectations towards motherhood and children (Hyvönen 2009). In other words, experienced cultural differences that are relevant for those people who are mobile between “the Estonian” and “the Finnish” society do exist. Therefore, we wanted to include several chapters based on qualitative research that seek to investigate subjective experiences of the role of culture in the mobility and migration between the two countries.

Hellinna/Talsinki, the Tunnel, Digitalization

Despite centuries of connections over the Gulf of Finland, the interconnectedness of Finland and Estonia is nowadays more profound than ever before. This was witnessed in the 100-year independence celebrations of both countries in 2017 (Finland) and 2018 (Estonia): Estonian independence was celebrated in many events in Finland throughout 2018, and, similarly, Finnish independence celebrations in Estonia were prominent in 2017. The mass media of both countries paid much attention to the neighboring country's celebrations. What happens in Finland is of interest in Estonia—and vice versa.

If the plans to build a tunnel between the countries becomes a reality in the upcoming decades, the estimated travel time between Tallinn and Helsinki would decrease to only half an hour, which would imply an even deepening connectedness of the two countries. Time will tell if we will witness a similar twin city development between the Finnish and Estonian capital areas as has developed in the Malmö-Copenhagen area after the opening of the Öresund Bridge in 2000. This is not impossible, because the total population of the Helsinki and Tallinn regions is already around two million, which makes the region a significant economic area. Irrespective of whether the tunnel becomes a reality, the digital interconnectedness of the two states is proceeding: In 2017, Finland and Estonia established the Nordic Institute for Interoperability Solutions (NIIS) with the goal of “developing and maintaining a software environment enabling secure connectivity, searches and data transfers between various governmental and private databases” (NIIS Website 16.08.2019).

The increased connectedness is illustrated by the semi-serious “twin city” portmanteaus “Hellinna” and “Talsinki” and by the increase in the number of trips between the countries in the 2010s; these days, the annual number of trips made for touristic or work reasons between Finland and Estonia is counted in millions.

The type of consecutive and back and forth mobility and migration we are witnessing between Finland and Estonia challenge the binary and crude identity categories of “Finns” and “Estonians” and the concepts of “here” and “there,” or “home” and “abroad.” There are signs of a new “transnational” identity emerging among Estonians who are active in one way or another in both countries as, for example, Pauliina Alenius describes in her chapter.

The Statistics Lag Behind

The statistics illustrate the rapid increase of migration between the countries: in 1991 less than one thousand Estonian citizens lived in Finland; in 2018, there were ca. 50,000 Estonian citizens officially living in Finland. This makes Estonians the largest group of foreign citizens in Finland. In addition, there are several thousand Estonians who have obtained Finnish citizenship. The estimated size of the Estonian population is significantly higher than the official statistics (see Lagerspetz’ chapter in this book). Due to the continuous mobility over the Finnish-Estonian border, it is not easy to give an exhaustive answer to how many Estonians in reality live in Finland—or how many Finns live in Estonia. Not all Estonians in Finland register as residents in the country (same applies for Finns in Estonia), and the official statistics do not grasp this. The highest estimate of Estonians living in Finland was given in 2012 by Rain Ots, from the Finnish Estonians’ association (*Soome Eestlaste Liit*), according to whom the number of “Estonian speakers” in Finland could be as high as 100,000. As the Estonians who have migrated to Finland have family members, relatives, and friends in Estonia, migration to Finland affects a large share of the Estonian population (ca. 1.3 million) directly and indirectly.

Migration from Estonia to Finland consists not only of ethnic Estonians: people of Ingrian descent have also migrated from Estonia to Finland throughout the years. In addition, people of Russian descent have migrated from Estonia to Finland since the 1990s. People of Russian descent in Estonia may—or may not—consider themselves as “Estonians” as the Estonian poet and writer of Russian heritage Igor Kotjuh describes in his chapter in Oksanen & Paju (2009) anthology. This further points to the diversity of migration from Estonia to Finland. Much depends of course on how to define “Estonians” and what accounts as “living in a country.”

The Finnish population in Estonia is a heterogeneous population consisting of students, posted workers, entrepreneurs, pensioners, people with Estonian partners,

and their children. In the population census of 2000 in Estonia, the number of Finnish citizens living in Estonia was only 900; in 2011 the number was 1,500. However, there has been a significant increase in the number of Finnish citizens living in Estonia in the 2010s; there are now 8,800 Finnish citizens who have registered Estonia as their country of residence. The majority of Finns in Estonia live in Tallinn or the Tallinn area. There is also a small, historical minority of Ingrian Finns who live in Estonia and enjoy certain statutory cultural rights. (Embassy of Finland, Tallinn, 2019)

Asymmetric Migration Patterns

Despite the increase in the number of Finns living in Estonia, the numbers are small compared to the number of Estonians living in Finland and in relation to the size of the Finnish population (ca. 5.5. million). Even though there is an asymmetry in the direction of migration, thousands of Finnish enterprises are registered in Estonia, which—together with the large-scale tourism from Finland to Estonia—further connects the countries' economies and labor markets.

There seems to exist, however, also qualitative differences in the mobility and migration pattern between the countries since the 1990s: Estonia has primarily been a country of tourism for Finns, whereas Finland has attracted Estonians mainly due to its higher living standards, in the form of wages and social security (Anniste et al. 2017; Alho & Sippola 2019). Anniste et al. (2012) have remarked that Estonian emigration in the period of 2000–2008 was explained with higher incomes in the old EU member states in comparison to Estonia. Here we find historical similarities with the extensive migration of Finns to Sweden in the 1950s and the 1960s, as the Finns' emigration was primarily prompted by higher standards of living in Sweden (Korkiasaari & Tarkiainen 2000). In the 1970s, however, as the living standards between Finland and Sweden had leveled out, Sweden became less attractive for Finns. There are some signs that a similar shift is taking place in Estonian migration patterns due to the rising living standards in Estonia (see, e.g. Helander's and Tammaru et al. chapters in this book). After all, 2018 was the fourth consecutive year when Estonian net migration was positive, which means that more people moved to Estonia than moved out (this figure includes both Estonian and non-Estonian citizens (Statistics Estonia, 2019).

As a country, Finland has benefitted from the Estonians' input in its labour market: companies have received workforce and the state has received tax revenues (Alho & Sippola 2019). Likewise, Finnish companies operating in Estonia have profited from the lower taxes and wage costs in Estonia (Holm 2013). From an Estonian point of view, emigration to Finland (and other countries) has raised national level political concerns in Estonia as a significant number of Estonian citizens of working age live abroad (mainly in Finland) (Kaska 2012). There have been some state initiatives to attract emigrants

back to Estonia, but it seems that the effect of such initiatives has been quite modest (ibid.)—as in many other countries that have applied such initiatives. Despite the challenges that emigration poses for Estonia, Estonian state representatives have also acknowledged the positive impact of work-based emigration: economic remittances and the enhancement of emigrants' knowledge and skills, which would benefit Estonia in case of return migration (ibid. 37-38). Similarly, Estonian trade union representatives have hoped that Estonian migrants would be more supportive towards trade unionism on their return to Estonia after potentially positive experiences of trade unions in Finland (Alho 2013). The emigration of Finnish citizens and Estonian return migrants to Estonia, in contrast, has been—at least so far—of such a small scale in terms of the general Finnish population, that its impact on Finland's national economy is probably very low.

The asymmetry in the migration patterns is visible in the academic research, too: the focus has been on migration *from Estonia to Finland* and in the integration of Estonians *in Finland* as Edelman and Tervonen's literature review chapter illustrates in detail. Heli Hyvönen's research (2006; 2008; 2009) on Finnish women's experiences of living in Estonia makes an exception (see the literature review chapter). Another exception is Sakari Nupponen's (2007) history of the famous Viru hotel in Tallinn, which touches upon the histories of posted Finnish construction workers who were in charge of building the hotel, a symbol of Finnish tourism to Estonia from the 1970s to the end of the Soviet era. Jari Havia's book anthology *Meidän Viro (Our Estonia)* (2018)—although not focusing on migration—describes the experiences of Finns who had cultural, commercial, and intellectual contacts with ethnic Estonians between the 1960s and the 1990s.

Timewise, the emphasis of this book is on the developments after the 1990s, when the collapse of the Soviet Union paved way for the re-independence of Estonia and fundamentally changed the Finnish-Estonian setting. Some of the chapters, however, take a longer historical perspective. The main focus of the book is not on the state relations between Finland and Estonia. Instead the focus is on different forms of short-term mobility, migration, and transnational connections of people between the two countries. That said, to a degree, the book also tackles the state relations (primarily Purju's, Kähönen's and Rausmaa's chapters) because the state relations, including the supranational context (the EU and the Soviet Union in the past) have influenced and continue to influence the movements of people between the countries either as constraining or enabling factors.

Transnationalism

A central theme of the book is “transnationalism” (“ylirajaisuus”/“transnationalismi” in Finnish, “hargmaisuus” in Estonian), although not all chapters explicitly apply this term. Transnationalism refers to state border crossing flows of people, ideas, and goods where the key actors are *non-state actors* (see Hannerz 1996; Bryceson & Vuorela 2002;

Vertovec 2009; Recchi & Favell 2019). State-level relations are better grasped by the term ‘international’ (Vertovec 2009). As mobility and migration across nation-state borders has increased and diversified, the research agenda has increasingly shifted towards the study of people, networks, and actors who maintain connections across the borders of two—or more than two—nation-states (Hannerz 1996; Basch et al. 2000; Vertovec 2009; Garcés-Mascreñas & Penninx 2016, 4-5). The transnational approach also emphasizes how transnational migration and mobility affects those *who are not mobile* over the nation-state borders (see, e.g., Körber & Merkel 2012). Obviously, the global increase and deepening of transnational connections is related to the rapid improvement in electronic communication technologies: it is now possible for migrants to maintain close and frequent contact with their countries of origin and those “left behind.”

The increased focus on the transnational does not mean that the nation-states have become obsolete—or that they have lost their power. However, we argue that the transnational lens is needed to understand the contemporary Finnish-Estonian setting. Companies active in both countries, trade unions maintain cross-border contacts to fellow unions, families with members in both countries, Finnish and Estonian journalists who follow and report on the neighboring country’s media, and Finnish and Estonian researchers who co-operate in a joint book project such as this one—are all non-state actors, who in their everyday decisions and practices, shape the relations over the Gulf of Finland. It is also noteworthy that a transnational actor, the Tuglas Society in Finland, actively supported Estonia’s re-independence at the turn of the 1980s and the 1990s (Rausmaa 2013). A transnational Finnish-Estonian space has emerged, and it spills into all spheres of life of the actors affected by it, and those actors in turn take part in continuously reshaping it in their everyday lives.

There has been much scholarly interest in whether transnational connections impede or improve migrants’ integration in the country of destination, and this question has gained increased attention as immigrant populations have increased throughout the world. Policy-makers sometimes see migrants’ close linkages to their countries of origin as a sign of societal detachment (see, e.g. Ren & Liu 2015). However, a multitude of recent studies conclude that this is not necessarily the case: migrants’ transnational connections to their country of origin can reinforce their efforts to gain economic and social resources in both countries (ibid.; Snel 2006). Likewise, the results of our book’s chapters do not point to transnational connections necessarily impeding Estonians’ motivation to integrate into the Finnish society. In a similar vein, Heli Hyvönen’s PhD thesis (2009) on Finnish women living in Estonia and Estonian women living in Finland showed that those who were “better integrated” into the receiving country also maintained strong social ties to their country of origin. On the other hand, it is evident that a considerable share of Estonians living in Finland and Finns living in Estonia do not have long-term plans to integrate into the country of destination (e.g. Anniste et al. 2017). This is especially the case with commuters who, instead of seeking to integrate into the country of destination, make use of the “transnational space” that has emerged

between the countries (and especially their capital areas) since the 1990s. This phenomenon has been observed by several authors (e.g. Jakobson et al. 2012; Alho 2013; Alenius 2015; Telve 2019). In broad terms, a transnational space refers to a space where the sense of belonging, networks, affiliations, and actions of people or non-state actors cross nation-state borders (ibid.). From this perspective, the closeness of the two countries can also weaken the motivation of Finns to integrate into Estonia (and vice versa), at least if we interpret integration in the “traditional” way (e.g. becoming involved in the destination country’s institutions or learning the local language).

The transnational space that has emerged offers possibilities and gains for those actors involved in it as this book’s chapters will illustrate. Despite the gains, the Estonian–Finnish transnational space has also raised concerns among national authorities and actors. The Finnish Construction Union and the Finnish labour inspectors, for example, have had problems with Finnish and Estonian owned construction companies located in Estonia who have posted Estonian workers to Finland in order to undercut Finnish standard wages and working conditions (Alho 2015). Finnish authorities have also raised concerns about smuggling and other types of transnational crime that the transnational space makes possible. The emergence of such transnational spaces forces national actors to react in a way that surpasses the state’s current territorial limits (e.g. Collyer & King 2015). Consequently, the Finnish trade unions, for example, have co-operated with Estonian trade unions and increased their efforts to organize Estonian workers as trade union members and activists (Alho 2015; Kall et al. 2018). Another interesting case of an emerging transnational space was when Estonian political parties campaigned in Finland, targeting Estonian voters leading up to the 2015 and 2019 parliamentary elections. The emergence of a transnational space does not mean that “traditional” concerns of integration of Estonians in Finland or Finns in Estonia would have lost their importance. By traditional concerns we mean questions of housing, language acquisition, and participation in the civic institutions of the receiving country. Several of the book’s chapters comment on such questions, which continue to be relevant to many migrants on both sides of the border. As has become clear, we have not wanted to make a distinction from the outset between mobility for short time and more permanent migration. Instead, the focus of many of the book chapters has been on people’s subjective understandings of what it means to be more or less mobile between the two countries—in one way or another—and how people take part in shaping a new setting such as the one that has emerged in the Finnish–Estonian context.

Methodological Nationalism

Another important and relatively recent turn in migration studies is an increasing awareness of “methodological nationalism,” which is understood as a taken-for-granted

assumption that the nation/state/society is the natural order of things (see, e.g. Wimmer & Glick-Schiller 2002). Scholars have become increasingly aware of the conceptual limitations of taking the nation-state and its population as an unquestioned and homogeneous entity. Methodological nationalism steers not only everyday thinking but also scholars and research agendas. After all, the nation-state and nationalism are very recent inventions in the history of the humankind and there are endless of other social formations and identities that exist in parallel with the nation-state or national categories. The awareness of methodological nationalism can help us question nationally bounded societies as natural entities that we should study.

The turn to “transnationalism” in migration studies is a strive to go beyond methodological nationalism by expanding the scope of study of the nation-state to border crossing practices. On the other hand, the transnational approach still to some degree reproduces the “natural order of things” as the focus is by large still on the nation(s). (ibid) By taking this into account, we want to emphasize that what we in this book call “Finland” and “Estonia,” or “Finns” and “Estonians,” or “migrants” are not natural categories but social and historical constructs that have different meanings in different contexts. We should also keep in mind that these categories are under constant negotiation and re-negotiation, which is also something that many of our book’s chapters illustrate.

The Book Chapters

This book brings together an interdisciplinary group of Finnish and Estonian scholars who have conducted academic research related to migration and mobility between the two countries and/or the relationships between the countries. The authors of the book’s 15 chapters represent different disciplines: sociology, political history, history, ethnology, folkloristics, education, media studies, linguistics, geography, and economics. The goal of the book is to shed light on the various forms of mobility, migration, and transnational connections between Finland and Estonia. The focus of several chapters is on the subjective experiences of those people who are involved in these processes. The chapters seek to answer what are the reasons, motives, and effects of such processes for the individual, and the types of new social formations that emerge. Other chapters focus more on the role of institutions that are relevant to mobility, migration, and transnational Finnish-Estonian connections: families, labor markets, non-governmental organizations, border and customs authorities, and, finally, state and supranational actors. We have also included chapters on the mass media because the way the media frames mobility, migration, and non-natives has concrete consequences for how Estonians are perceived in Finland and Finns in Estonia.

The second chapter of the book, by Kristel Edelman and Miika Tervonen, explores how migration and mobility between Finland and Estonia has been approached in earlier research. Chapter three, by Heikki Rausmaa, sheds light on the historical, cultural,

and political relationships between the countries in the 19th and 20th century and how those relationships influenced “the national awakening” and mobility patterns between Finland and Estonia. Aappo Kähönen’s chapter looks into the Finnish–Estonian state relationships in 1991–2017 analyzing how Finnish and Estonian authorities, including customs and border authorities, have tried to control the mobility of people and goods from Estonia to Finland. Kähönen argues that the control of the movement of people and goods has to be understood in the context of their EU membership, Estonia’s membership in the NATO, the Russian context, and Finland’s military non-alignment. The fifth chapter, written by Alari Purju, investigates the economic relations between Finland and Estonia in the post-Soviet era from 1991 onwards. The economic relations are not symmetric: although Estonia is an important trading partner for Finland, the role of Finland for Estonia is more important because Finland is a larger economy. In addition, the Estonian economic model is also of relevance in terms of mobility. It builds on a lean welfare state (in comparison to Finland), which leaves the Estonian workers exposed to economic fluctuations and has made Finland an attractive country of labor migration for Estonians especially during times of economic turmoil.

Sigrid Kaasik-Krogerus writes in chapter six how the Finnish and the Estonian print media frames the Finnish–Estonian relations via the metaphors of little/bigger sister/brother, Finland being the “bigger” and “older” sibling. There is much interest in Estonia in the Finnish media—and vice versa. Kaasik-Krogerus argues that the attitude of Finnish print media towards Estonia is today less patronizing and arrogant than it was in the 1990s. Kaasik also argues that the print media on both sides of the Gulf of Finland still, despite increased mobility between the two countries, tends to differentiate “Finns” and “Estonians” as clear cut groups without acknowledging that people who actively move between the countries might in the long run form new identities beyond the simplistic “Finnish”/“Estonian” distinction. Mats Nylund continues with a media topic in chapter seven, which is a reprint of his essay published in 2008. It analyzes how in the beginning of the 2000s the Finnish mass media portrayed the Estonian EU membership—due to the consequent free mobility of Estonians to Finland—as a threat to the Finnish labor market. There were fears among some Finnish trade unions and the media that a ‘mass immigration’ of Estonian workers would decrease the high standards of wages and working conditions in Finland. As a response, Finland (like most other “old” EU countries) restricted the free mobility of the citizens of the new EU countries to its labor market between 2004 and 2006. In the postscript written in 2019 Nylund concludes that the fears in Finland were exaggerated—to say the least—and that the Finnish media nowadays finds its threats from elsewhere than Estonia. This brings us to Mikko Lagerspetz’s chapter. Lagerspetz argues that despite the rapid growth in the number of Estonians living in Finland, the Estonians remain an “invisible” minority in Finland. Unlike many smaller migrant groups, they are no longer a topic of heated political debate. The relatively easy integration of Estonians into the Finnish have, Lagerspetz argues, made Estonians a favored group of migrants in the eyes of the Finnish majority population. However, the

“invisibility” also means that Estonians have not actively tried to build strong non-governmental institutions to serve their cultural and linguistic needs.

Pihla Maria Siim writes in chapter nine about how Estonian families speak about their experiences of mobility between Estonia and Finland and how questions of care affect their decisions to be mobile/non-mobile. Siim also looks at how inter-generational and gender relations shape the lives of transnational families. Keiu Telve writes in chapter 10 about Estonians who commute for work reasons between Estonia and Finland. She argues that although commuting is not always easy from a social standpoint, the issue is much more multifaceted than the negative picture portrayed in the media and in much of the earlier scholarship. Estonian families are active and innovative users of social media and other new communication technologies that can keep families together despite the geographical distance. The economic gains that working in Finland bring can also have positive effects on Estonian families in the long run. In chapter 11, Mika Helander writes about the experiences of Estonian workers who have returned to Estonia after living in Finland. The Estonians he interviewed valued working in Finland where wages and working conditions were better than in Estonia. However, times have changed and wages in Estonia have significantly increased, and unlike back in the 1990s, Finland no longer offers clearly better wages or standards of living.

In chapter 12 Tiit Tammaru, Anneli Kährik and Karin Torpan write about the demographics of migration from Estonia to Finland and the return migration to Estonia and ask whether the “traditional” direction of migration from Estonia to Finland is diverting to the other direction. Their chapter also investigates the socioeconomic position of Estonians who live in Finland. Pauliina Alenius’ chapter looks at how Estonians who live and work in Finland informally transmit work-related skills and knowledge between the countries. For example, Estonian factory workers who in Estonia had specialized in window production, transmitted their skills to the Finnish industry. According to Alenius, the Finnish-Estonian transnational context is an excellent framework to study how migrants are agents of transnational, informal learning. Annekatrin Kaivapalu writes in chapter 14 about the linguistic issues, which are of key importance in understanding all types of relations between Finland and Estonia as the linguistic closeness of Finnish and Estonian facilitates contacts and integration on both sides of the Gulf. She also investigates the everyday language choices of Estonians in Finland —and Finns in Estonia. In addition, according to Kaivapalu, in an era of globalization and English as a lingua franca, Finns and Estonians can help preserve their national languages by using them in mutual contacts. In the last chapter of the book, Jussi Jauhiainen divides the eras of mobility between Finland and Estonia into three historically different phases by using the concept of the Bridge of Finland (*Suomen sillat*). Jauhiainen interprets these phases using both research literature and the method of autoethnography, which involves self-observation, including reflexive investigation in the context of ethnographic fieldwork and writing. Jauhiainen’s chapter ends the book by speculating on what the transnational connections between Finland and Estonia might look like in the coming decades.

As a whole, the book aims to show from different standpoints how the mobility and migration between the countries has rapidly become an everyday phenomenon. However, the technical easiness of mobility between the countries does not mean that Estonian migrants would not have experienced negative stereotyping in Finland (e.g. Kyntäjä 2005; Nylund's chapter in this book). In Estonia, the negative stereotypes towards Finns have been mainly linked to Finnish tourists' alcohol consumption and inappropriate behavior in Tallinn (e.g. Nupponen 2007, 121).

The migration of Finns to Estonia—or Estonians to Finland—no longer seems to raise political concerns or cause 'media panics' to any significant extent. This book illustrates that while migration and all types of cross-border mobility have become some of the most contentious issues globally, mobility and migration between Finland and Estonia has, in a relatively short timespan, become an undramatic phenomenon in the public sphere of both countries despite the rapid increase of various types of mobility and migration between the countries. Future research might look into questions such as: will the Estonians in Finland start to make more claims on group rights? What form will the growing Finnish migration to Estonia take? To what extent will return migration to Estonia continue to attract Estonians? Will Estonians who have lived in Finland and return to Estonia start to make more claims for a stronger welfare state, one that guarantees labor protection, including trade union rights, due to their—often positive—experiences of working in Finland? Will Finns who work in Estonia transmit some of their learnings from Estonia back to Finland?

References

- Alho, Rolle, & Markku Sippola (2019). Estonian Migrants' Aspiration for Social Citizenship in Finland: Embracing the Finnish Welfare State and Distancing from the 'Non-Deserving'. *Journal of International Migration and Integration*, 20 (2), 341–359.
- Alho, Rolle (2015). *Inclusion or Exclusion? Trade Union Strategies and Labor Migration*. Doctoral dissertation. Migration Studies C 27. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Aman, Viktor (1992). *En bok om Estlands svenskar 4. Kulturhistorisk översikt*. Stockholm: Kulturföreningen Svenska odlingens vänner.
- Aman, Viktor (2017). *Raamat Eestimaa rootslastest. Kultuurilooline ülevaade*. Argo Kirjastus.
- Anniste, Kristi & Tiit Tammaru (2014). Ethnic differences in integration levels and return migration intentions: A study of Estonian migrants in Finland. *Demographic Research*, 30, 377–412.
- Anniste, Kristi, Tiit Tammaru, Enel Pungas & Tiiu Paas (2012). Emigration after EU Enlargement: Was There a Brain Drain Effect in the Case of Estonia? *University of Tartu Faculty of Economics & Business Administration Working Paper Series*, (87).

- Anniste, Kristi, Lee Pukkonen & Tiiu Paas (2017). Towards Incomplete Migration: Estonian Migration to Finland. *Trames: A Journal of the Humanities & Social Sciences*, 21 (2).
- Assmuth, Laura & Pihla Siim (2018). School as Institution and as Symbol in Estonian Migrant Families' Lives in Finland. L. Assmuth, Hakkarainen, M. Lulle, A. & Siim, P.M. (eds.), *Translocal Childhoods and Family Mobility in East and North Europe*. London: Palgrave Macmillan.
- Assmuth, Laura, Marina Hakkarainen, Aija Lulle & Pihla Maria Siim (eds.) (2018). *Translocal Childhoods and Family Mobility in East and North Europe*. London: Palgrave Macmillan.
- Basch, Linda, Nina Glick Schiller & Christina Szanton Blanc (eds.) (2000). *Nation Unbound. Transnational Projects, Postcolonial Predicaments and Deterritorialized Nation-States*. London, New York: Routledge.
- Castles, Stephen, Hein de Haas & Mark J. Miller (2014). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. 5th edition. New York: Palgrave Macmillan.
- Collyer, Michael & Russell King (2015). Producing transnational space: International migration and the extra-territorial reach of state power. *Progress in Human Geography*, 39 (2), 185–204.
- Estonian Embassy in Helsinki. Available: <https://helsinki.mfa.ee/en/>. Accessed 21.08.2019.
- Embassy of Finland, Tallinn. Available: <https://finlandabroad.fi/web/est/kahdenvaliset-suhteet>. Accessed 20.09.2019.
- Garcés-Mascareñas, Blanca & Rinus Penninx (eds.) (2016). *Integration Processes and Policies in Europe: Contexts, Levels and Actors*. Cham: Springer International Publishing: Imprint: Springer.
- Hannerz, Ulf (1996). *Transnational Connections: Culture, People, Places*. London: Routledge.
- Holm, Pasi (2013). Suomalaisomisteiset yrityksen Virossa. PTT työpapereita 146. 23 s.
- Hyvönen, Heli (2009). *Lähellä, mutta niin kaukana. Tutkimus naisten muuttoliikkeestä Suomen ja uudelleen itsenäistyneen Viron välillä*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Jakobson, Mari-Liis, Pauliina Järvinen-Alenius, Pirkko Pitkänen, Rein Ruutsoo, Elisa Keski-Hirvelä & Leif Kalev (2012). The Emergence of Estonian-Finnish Transnational Space. Pauliina Pitkänen, Ahmet Icduygu & Deniz Sert (eds.), *Migration and Transformation: Multi-Level Analysis of Migrant Transnationalism. International Perspectives on Migration 3*. Dordrecht: Springer, 159–205.
- Jääskeläinen, Anni (2003). Inter-marriage and Segmented Integration into Finnish Society: Immigrant Women from the Former Soviet Union. *Yearbook of Population Research in Finland* 39, 33–54.
- Kall, Kairit, Nathan Lillie, Markku Sippola & Laura Mankki (2018). Overcoming barriers to transnational organizing through identity work: Finnish–Estonian Trade Union Cooperation. *Work, Employment and Society*, 33 (2), 208–225.
- Kaska, Veronika (2013). Emigration from Estonia: Recent trends and economic impact. *Coping with emigration in Baltic and east European Countries*. Paris: OECD Publishing, 29–44.

- Kyntäjä, Eve (1997). Ethnic remigration from the former Soviet Union to Finland patterns of ethnic identity and acculturation among the Ingrian Finns. *Yearbook of Population Research in Finland* 34, 102–113.
- Kyntäjä, Eve (2005). *Venäläisten ja virolaisten leimautumiskokemuksia*. Teoksessa *Maa-hanmuuttajien elämää Suomessa*, (toim.) Paananen, Seppo. Helsinki: Tilastokeskus.
- Laurén, Kirsi (2014). Facing the otherness: Crossing the Finnish-Soviet Estonian border as narrated by Finnish tourists. *Culture Unbound: Journal of Current Cultural Research*, 6 (6), 1123–1143.
- Nordic Institute for Interoperability Solutions (NIIS) Available: <https://www.niis.org/>. Accessed 16.08.2019.
- Ots, Rain (2012). *Raportti kielilainsäädännön noudattamisesta vuonna 2012. Virolaisten äidinkielenään puhuvat*. Available: <https://eestlasedsoomes.wordpress.com/aruanne-eestlaste-keelelise-oi-gused-soomes-soome-keeles/>. Accessed 17.10.2016.
- Penninx, Rinus, Maria Berger & Karen Kraal (2006). The dynamics of international migration and settlement in Europe. *A State of the Art, AUP, IMISCOE Joint Studies series*, Amsterdam.
- Ren, Na & Hong Liu (2015). Traversing between transnationalism and integration: Dual embeddedness of new Chinese immigrant entrepreneurs in Singapore. *Asian and Pacific Migration Journal*, 24 (3), 298–326.
- Snel, Erik, Godfried Engbersen & Arjen Leerkes (2006). Transnational involvement and social integration. *Global Networks*, 6 (3), 285–308.
- Vertovec, Steven (2009). *Transnationalism*. London, New York: Routledge.
- Wimmer, Andreas & Nina Glick Schiller (2002). Methodological nationalism and beyond: nation—state building, migration and the social sciences. *Global networks*, 2 (4), 301–334.
- Zetterberg, Seppo (2007). *Viron historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Zetterberg, Seppo (2013). *Kulttuuria ja kumouspuuhia. Helsingin virolaisyhteisö 1900-luvun alussa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Indeks:

A

abielu 17, 33, 124, 130, 143, 156, 159, 187, 196, 207, 218, 220, 221
ajakirjandus 95-118, 156
Ahlqvist, August 45
Akadeemiline Karjala Selts 49, 50
alkohol 27, 49, 63, 65, 66, 231-233
alkoholi keeluseadus 49, 63, 231
ametiühing 21-23, 25, 27, 36, 37, 110, 111, 114-116, 124
asümmeetria 20-21, 217

B

Batli riigid 3, 16, 29-30, 47, 49, 51, 64-71, 80-81, 83, 88-89, 97

C

Cederberg, Arno 48, 231

E

Eesti Ekspress 101
Eesti Keele Sõbrad 46
Eesti päritolu inimene 35, 37-38, 102, 189, 195, 208
Eesti Üliõpilaste Selts 50
ehitussektor 36-37, 153, 155
elastuse (elustandard) 17, 20, 78, 80, 82, 99, 118, 166-169, 177-178, 181-182, 184, 187, 191, 233
elanik 80, 121, 130, 150, 152, 163-164, 167, 172, 181-183, 185, 186, 188-197, 234
Esimene (I) maailmasõda 31, 47, 63, 183, 185
etniline 18-19, 32-34, 36, 42, 64, 101, 120, 124-128, 133, 172, 175, 184-185, 197, 208, 218, 220, 229
elamisluba 50, 125, 169
Euroopa Liit 17, 31, 36-37, 57, 60, 64, 68, 71, 74, 80, 91, 96-97, 99, 108, 118, 123, 167, 182, 184-187, 218, 227, 229, 233

G

Granö, Johannes Gabriel 48, 231

H

Helsingi ülikool 46, 49, 53, 213

Helsingin Sanomat 95-96, 98-102,

hooldus, hoolitsemine 18, 25, 34, 37, 97, 123, 137-142, 144, 148, 199, 202

hümn 46, 58, 235

hüüdnimi 19, 100-101, 219

I

identiteet 19, 23, 30-33, 37, 39, 45, 96, 121, 125, 133, 176, 199, 201, 204-205, 207-208, 213,
222, 228-229, 236

ingerisoomlased (ingerlased) 17, 19, 20, 31-33, 125, 172, 184, 187, 200, 208

K

keel (keelekasutus) 38, 177, 216, 218-222

Kekkonen, Urho 50, 53, 56-58

Koidula, Lydia 16, 231

kohanemine 30, 32-36, 38-39, 131-132, 140, 142, 171, 178, 204, 219

kommunikatsioon 15, 22, 26, 130, 153, 199, 203, 206

Kreutzwald, Friedrich Reinhold 230-231

kultuurilised erinevused 17-18, 34, 207-208, 219

L

lapsed (laps) 19, 38, 51, 138-140, 142-148, 155-159, 162-164, 174-175, 189, 195, 219-220

laevauhendus 16-17, 49, 53, 173

Leningrad 16, 55, 76

Lindgren, Armas 46

lõimumine/integratsioon 13, 21, 32, 57, 60-61, 64, 67, 70-71, 120, 123, 167-168, 171-172,
178, 180, 194, 220, 222

Lönnrot, Elias 16, 45, 230

M

majanduslangus 31-33, 79, 81

meedia 3, 18, 22, 24-27, 34, 94-97, 100-107, 116-120, 130, 131, 147, 153-155, 159, 161, 170,
199, 201, 205, 207
Meri, Lennart 56-58
metodoloogiline rahvuslus 23
mobiilsus 15-17, 19-21, 24, 26-27, 139, 187, 196

N

NATO 24, 60, 64, 71, 98,
Nõukogude Liit 16, 21, 31-33, 51-55, 57, 60-65, 67, 71, 75-79, 81, 91, 126, 138, 144, 177, 182-
187, 202, 232

P

palgatase 20, 25, 36, 186
pendelränne 39, 123, 141, 196, 204, 218
pendeltöö 152-154, 156-158, 160-162
pereelu, perekond 17, 22, 24-26, 35, 37, 38, 137-140, 143, 145, 148, 152-158, 160-162, 166,
187, 200
piirivalve 24, 60, 62-71
Postimees 94, 97-98
Põhjamaa 3, 18, 31, 37, 65, 75, 78, 80-81, 83, 91, 118, 139, 153, 207
põgenikud (põgenik), pagulased 52-53, 109, 124-125, 177, 183, 197

R

riigipiir 15, 21-22, 78, 88, 137, 182, 199, 228, 230
rändemuster 15, 20-21, 31, 161

S

salakaubavedu 23, 49, 63, 66-67, 70
Soome sild 16, 26-27, 54, 211, 227-228, 230-233
sotsiaalsed garantiid (sotsiaalne hoolekanne) 27, 33, 160
Soome Ametiliitude Keskorganisatsioon (SAK) 108-118
Soome Eestlaste Liit (SEL) 19, 132
Soome Kirjanduse Selts 46, 53, 231
Soome televisioon 54, 77, 101, 169, 171-172, 211, 232
Soome mark 56, 77, 79-80, 232
sugu 26, 138-139, 153-154, 190, 204

suhtlus 16, 38, 95, 97, 147, 159-160, 166, 170, 172, 199-200, 202-203, 211, 213, 219-223, 225
Suits, Gustav 231
Schengeni leping 17, 62-66, 68-71

T

Talsinki/Hellinna 18-19, 35, 43, 187, 237, 243
Tartu Ülikool 46, 48-49, 53, 95, 212
transiit 64-66, 76
tehnoloogia 15, 22, 26, 30, 35, 91, 178, 199, 202, 235
Teine (II) maailmasõda 16, 25, 31, 71, 74, 76, 78, 124, 126, 183-185
toll 24, 61-71, 75, 170
Tuglase selts 22, 56, 58, 126, 128, 132, 212
turism 15-16, 19-20, 53, 57, 158, 227, 233
tööturg 17, 20, 24, 33, 35-37, 80, 108, 110-111, 114-118, 123, 131-132, 168, 170, 184, 187, 189, 191, 194-195, 212, 223, 225
tööealine elanikkond 20, 76, 124, 148, 150, 153, 164, 189-191, 195
tööränne 17, 36, 153, 158, 165, 186

V

valitsusväline organisatsioon 21-22, 25
vanavanemad 15, 138, 139, 141-148, 153, 156, 187
Venemaa (Vene impeerium/tsaaririik) 16-17, 24, 31-32, 36, 46-49, 57, 60-71, 83-85, 89, 125, 182-185, 187, 204, 206, 232, 236
venelane 16, 32-33, 47, 94, 100, 102, 110, 124, 170, 172, 184, 189, 201, 204, 208
Viru hotell 17, 21, 77, 232
viisa 16, 49, 55-56, 62-64, 66, 70, 146, 170, 220
vähemus (vähemusrühm) 20, 25, 32, 36, 64, 101-102, 120-124, 132-133, 189, 193, 205, 207-208, 219, 220
väliskaubandus 62, 74-75, 77-78, 80, 83, 85, 97, 89, 91
väljaränne 17, 19-21, 25, 27, 31, 36, 44, 137, 150, 153, 164, 175, 181-189, 192, 195-196, 235

Õ

õpingud 17, 34, 160, 200, 208, 212, 214

Ü

üleminekuperiood 25, 36, 65, 80

Rolle Alho & Kaja Kumer-Haukanömm (toim.)

MOBIILSUS, RÄNNE JA HARGMAISED KONTAKTID EESTI JA SOOME VAHEL

"Mobiilsus, ränne ja hargmaised kontaktid Eesti ja Soome vahel" koondab esmakordselt ajaloos ühte kogumikku Eesti ja Soome teadlaste uurimused, mis analüüsivad Eesti - Soome suhteid erinevatest perspektiividest. Raamat ühendab 19 teadlast Eestist ja Soomest, kes käsitlevad 15 peatükis rände ja liikuvusega seotud nähtusi nii sotsiaal- kui ka humanitaarteaduste vaatevinklist. Kogumik räägib Eesti ja Soome suhetest ja kontaktidest, keskendudes kahe riigi vaheliste suhete arengule alates 1990. aastate algusest, mil seoses raudse eesriide langemise ja Eesti taasiseseisvumisega avanes kahe riigi vaheline piir ja hakati taas ehitama "Soome silda". Raamatus vaadeldakse Eesti ja Soome vahelisi hargmaiseid kontakte eelkõige läbi inimeste ja nende lugude, mis ongi kahe riigi vahelise hargmaise ruumi loojad. Kogumik ilmub nii eesti kui soome keeles. Raamat on mõeldud nii akadeemilisele kui ka laiemale lugejaskonnale.

ISBN 978-952-7167-79-3 (trükiversioon)

ISBN 978-952-7167-80-9 (pdf)

ISSN 2343-3507 (trükiversioon)

ISSN 2343-3515 (veebiversioon)

www.migrationinstitute.fi